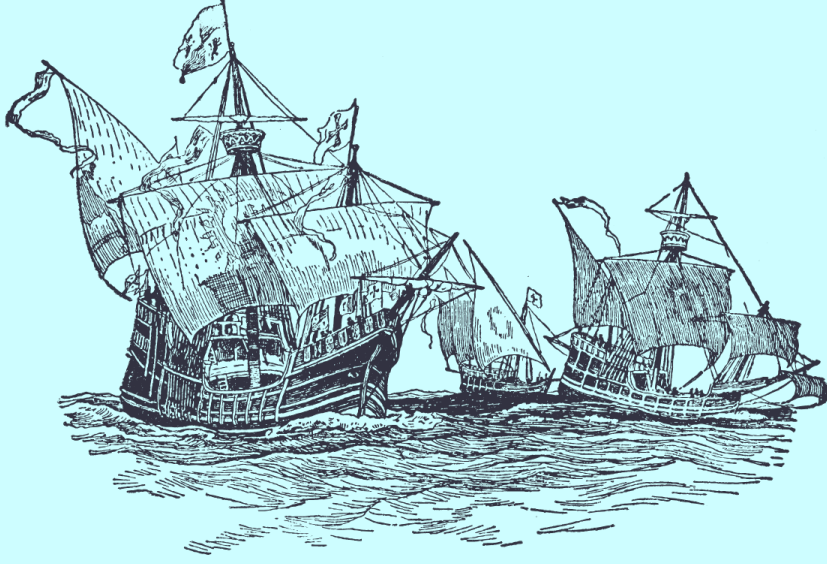

CEMAL ÜSTÜN

Aydınoğulları Beyliği'nin Askeri Durumu

Karam

AYDINOĞULLARI BEYLIĞI'NİN
ASKERİ DURUMU

Cemal ÜSTÜN

KaraM Yayınları: 27

Ortaçağ Kitaplığı: 7

Aydınöğulları Beyliğı'nin Askerî Durumu
Cemal Üstün

1. Baskı: Şubat 2025

Telif Hakları ©: KaraM 2025

Yayıncı Sertifika No: 78629

ISBN: 978-625-97396-3-2

Editör: O. Karatay

Düzeltilme: Sait Kaya

Dizgi: KaraM

Kapak: Ali Güler

Kapak Resmi: Ali Güler

-KaraM-

Karadeniz Araştırmaları Derneğı
Kazım Dirik Mh. Gediz Cad. No:15/1 D:120
35100 Bornova - İzmir
0536 760 55 42
www.karam.org.tr
karam@karam.org.tr
karadenizarastirmalari@gmail.com

AYDINOĞULLARI
BEYLİĞİ'NİN
ASKERÎ DURUMU

Cemal ÜSTÜN

-KaraM-

2025

CEMAL ÜSTÜN

1992 yılında, Aydın'da doğdu. İlk ve orta öğretimini Aydın'da tamamladıktan sonra, 2011 yılında İzmir'de, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nde lisans eğitimine başlamış, buradan 2015 yılında mezun olmuştur. 2016-2019 yılları arasında Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisansını tamamlamıştır. Beylikler, Selçuklular, Gazneliler, Karahanlılar, Ey-yubîler, Memlûkler üzerine akademik çalışmaları/yazıları olan yazar, 2019 yılından itibaren Özel Orta Öğretim kurumlarında Tarih Öğretmenliği yapmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	1
GİRİŞ.....	3
I. BÖLÜM	
SELÇUKLULARDAN BEYLİKLERE KALAN ASKERÎ	
MİRAS	11
Askerî İdare.....	8
Orduda Komuta ve Askerî Makamlar.....	19
1. Beylerbeyi.....	19
2. Emîr (Sipâsâlâr).....	21
3. Sübaşı (Serleşker).....	24
4. Kûtval (Kale Komutanı/Muhafızı).....	28
5. Hâcib (Emîr-i Hâcib/Hâcib-i Bozorg/Melikü'l-Hâcib).30	
6. Çavuş (Serheng).....	31
Gulâm ve İktâ Ordusu.....	32
1. Gulâm Sistemi.....	32
2. İktâ.....	39
Ordu İçerisindeki Muharip Askerî Sınıflar.....	48
Savaş Düzeni.....	50
Askere Yapılan Maaş ve Ödemeler.....	52
Orduda Kullanılan Silah Çeşitleri.....	53
Kazanılan Savaşın Sonra Fetihnâme Göndermek.....	54
II. BÖLÜM	
BATI ANADOLU'DA TÜRKMEN GÜCÜ	55
Batı Anadolu'ya Türkmenlerin Gelişi.....	57

Batı Anadolu'ya Gelen Türkmenlerin Yerleşim Alanları ve Bölgedeki Türkmen Boy ve Aşiretleri (Cemaâtlar)	62
1. Germiyan İli.....	63
2. Aydın İli.....	64
3. Menteşe İli	64
4. Saruhan İli.....	65
5. Karesi İli.....	65
Batı Anadolu'da Beyliklerin Kurulma Süreci ve Kurulan Beylikler	66
1. Germiyanogulları Beyliği.....	67
2. Aydınogulları Beyliği	72
3. Menteşeoğulları Beyliği	80
4. Saruhanogulları Beyliği.....	85
5. Karesioğulları Beyliği	89
III. BÖLÜM	
AYDINOĞLU BEYLERİNİN ASKERÎ FAALİYETLERİ	93
Aydın Bey (Emîr Aydın)	93
Aydınoglu (Mübârizeddin) Mehmed Bey	99
Gazi (Bahaüddin) Umur Bey/Paşa	150
IV. BÖLÜM	
AYDINOĞULLARINDA DONANMA.....	221
Aydınogulları Beyliği'nde Donanmanın Kurulması ve İlk Denizcilik Faaliyetleri	221
Gazi Umur Bey Döneminde Aydınogulları Beyliği Donanması	228
Aydınogulları Beyliği Donanmasında Bulunan Gemi Çeşitleri ve Özellikleri	242
Aydınogulları Beyliği Donanmasının Askerlerinin Özellikleri ve Komutanları	245
Aydınogulları Donanmasında Kullanılan Silahlar.....	250

SONUÇ.....	251
KAYNAKLAR.....	257

KISALTMALAR

A.Ü.D.T.C.F.	: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi
A.Ü.	: Ankara Üniversitesi
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
a.g.t.	: Adı Geçen Tez
b. no	: Beyit Numarası
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
E. Ü.	: Ege Üniversitesi
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
İ. Ü. E. F.	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İ. Ü.	: İstanbul Üniversitesi
İA	: MEB İslam Ansiklopedisi
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
Nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
sad.	: Sadeleştiren
T. A. D.	: Tarih Araştırmaları Dergisi

T. O. E. M. : Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası
T.T.K. : Türk Tarih Kurumu
vd. : ve devamı
yay. : Yayınlayan
YKY : Yapı Kredi Yayınları

ÖNSÖZ

Germiyanoglu I.Yakub Bey, XIV. yüzyılın ilk yıllarında, Batı Anadolu üzerine çıktığı seferinde, sübaşlarından Sasa Bey'i sahil bölgeleri fethetmekle görevlendirmişti. Harekete geçen Sasa Bey, Menderes havzasındaki toprakları fethetmeye başladıktan kısa bir süre sonra, bu bölgeleri Türkleştirmek ve denizcilik faaliyetlerine başlamak üzere *Aydinoğlu Mehmed Bey* ile ittifak kurup, bölgeye davet etmiştir. İki emir, Batı Anadolu topraklarında gazâ faaliyetlerinde bulunarak; yörede pek çok kale ve şehri fethetmiş ve Türkleşmesini sağlamışlardır. Aydınoğlu Mehmed Bey, Sasa Bey'i saf dışı bıraktıktan sonra *Birgi* merkez olmak üzere *Aydinoğulları Beyliği*'ni kurdu (1308). Beyliğini kurduktan sonra, *Mübarizeddin* unvanlı Mehmed Bey, *Selçuk'u*, *Tire'yi*, 1317'de *Müslüman İzmir'i* alıp, egemenliği altındaki toprakları *Ulu Bey* olarak kendine bağlı olmak üzere, beş oğlu arasında bölüştürmüştür. Bu beyler arasında daha, gösterdiği başarılı askerî faaliyetleri ile *Umur Bey* ön plana çıkmıştı.

Batı Anadolu kıyılarında bir asırdan fazla canlı bir siyasî varlık gösteren Aydınoğullarının nasıl bir askerî yapıya sahip oldukları, Selçuklu askerî geleneğini devam ettirip ettirmedikleri, Bizans askerî yapısından etkilenip etkilenmedikleri, ilk donanmaya sahip olan Türk unsurları arasında yer alan Aydı-

noğulları Beyliği'nin bu donanmayı hangi şartlar altında oluşturdukları bu çalışmanın temel sorunsallarını oluşturmaktadır.

Çalışma esnasında yardım ve desteklerini esirgemeyen danışman Hocam Doç. Dr. Kemal R HAYKIRAN'a, Hocam Prof. Dr. Aysun SARIBEY HAYKIRAN'a, katkı ve desteklerini esirgemeyen rahmetli Prof. Dr. Enver KONUKÇU'ya, Fransızca metinlerin çevirisinde yardım aldığım Melih ÇOMAK'a, metnin düzenlemelerinde yardım aldığım Uğur AVCI'ya, yazım sürecinde büyük desteklerini gördüğüm Sosyal Bilimler Enstitüsü çalışanlarına ve bu süreçte her zaman yanımda olan, desteğini benden esirgemeyen annem Meral ÜSTÜN'e teşekkürü borç bilir, bugünlere gelmemde büyük katkısı olan Rahmetli Babam Mehmet ÜSTÜN'ü şükranla yadedirim.

Bu araştırma Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından FEF-17033 numaralı proje olarak desteklenmiştir.

Cemal ÜSTÜN

Aydın, 14 Ocak 2025

GİRİŞ

1071 yılındaki Malazgirt Zaferinden sonra Anadolu'ya yaşanan büyük Türkmen göçleri, bölgede Bizans'ın zayıflamış olan savunma hattını yıkarak ilerlemiş, beyliklerin ve 1075'te, İznik'te Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurulması ile de sistemli bir şekilde gelişen fütuhat halini alarak, kısa sürede İstanbul önlerine ve Batı Anadolu kıyılarına kadar gelinmiştir.¹ 1081 yılında Bizans toprağı olan İzmir ve civarını fetheden Çaka Bey, Aydın Eli bölgesinin ilk fatihi olmuş, kendine güçlü bir donanma kurarak, Adalar Denizi'nde deniz gazalarına başlamış ve Bizans İmparatorluğu'nu siyasî olarak zor durumda bırakmıştır. Fakat damadı ve Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı I. Kılıçarslan (1092-1107) tarafından öldürülünce beyliği de kısa ömürlü olmuş; yıkılmıştır.²

Bu olaydan kısa süre sonra başlayan I. Haçlı Seferi ile bölgeye gelen haçlı orduları tarafından Türkler, Batı Anadolu kıyılarındaki topraklardan ve Aydın Eli'nden çıkarılmış, bu toprakların yönetimi tekrar Bizans'a bırakılmıştır. Beylikler dev-

¹ Himmet Akın (1946), *Aydınoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, İstanbul, s. 1.

² Akın, *Aydınoğulları Tarihi*, s.1; Murat Keçiş (2003), *Aydınoğulları Beyliği-Bizans Devleti İlişkileri (1308-1390)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003, s.1.

rinde bu toprakların Aydınoğulları ve Batı Anadolu'da kurulacak diğer beylikler (Saruhanogulları, Karesiogulları, Menteşeoğulları ve Germiyanoğulları) tarafından fethedilmesi ve Türk toprağı haline gelmesine kadar geçen birkaç asırlık süreç içerisinde -Bizans tekfurlarına bağı kuvvetler ile imparatorun Balkanlardan getirerek bölgeye yerleştirdiğı gayrimüslim Türk unsurlar (Uz, Peçenek ve Kumanlar) ile Selçuklunun Asya'dan göç ederek gelen, Bizans sınır boylarına yerleştirdiğı Türkmenlerin birbirlerine karşı gerçekleştirdikleri ileri harekâtlar sonucu zaman zaman sınırların el değıştirmesi dışında³ Denizli, Eskişehir ve Kütahya bölgeleri, Bizans İmparatorluğu ve Türkiye Selçuklu Devleti arasında sınır hattını oluşturmuştur.⁴ Türkmen uç kuvvetlerinin daha ılıman ve verimli topraklara sahip, hayvanları için otlakları bol Batı Anadolu'ya, yani Bizans topraklarına pek çok kereler gerçekleştirdikleri karşı harekâtlar nedeniyle⁵ İmparator, 1146 yılında Türkler üzerine sefere çıktı; Konya'ya kadar geldiyse de Selçuklu ordusu karşısında yenilgiye uğrayarak geri dönmek zorunda kalmıştır.⁶

1148 yılındaki II. Haçlı Seferi sırasında Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı I. Mesud'un (1116-1155) ordusu ile birlikte, Denizli civarında haçlıların karşısına çıkması ve onları bozguna uğratmasını, bu sınır hattının var olduğunu gösteren somut örneklerden biri olarak sayabiliriz.⁷

Uçlarda yaşayan Türkmenlerin Bizans topraklarına olan akınlarının artması ve Selçuklu Sultanının bu Türkmenlerin

³ Keçiş (2003), a.g.t., s. 2; Akın (1946), a.g.e., s. 1.

⁴ Akın (1946), a.g.e., s. 1; Keçiş (2003), a.g.t., s. 2.

⁵ Keçiş (2003), a.g.t., s. 2; Akın (1946), a.g.e., s. 2.

⁶ Faruk Sümer (2009), "Anadolu Selçuluları", *DİA*, C. XXXVI, s. 380-384.

⁷ Akın (1946), a.g.e., s. 2.

akınlarına izin vermesi nedeniyle 1176 yılında Bizans İmparatoru, Türkleri bölgeden atma amacıyla, ordusu ile birlikte Selçuklular üzerine sefere çıkmıştır.⁸ Denizli dolaylarında bir mevki olan *Miryakefalon*'da Bizans ordusu ile Selçuklu ordusu arasında yapılan savaşı II. Kılıçarslan'ın (1155-1192) kazanması ile Batı Anadolu toprakları tekrardan Türklere açıldı. Menderes havzasına giren Selçuklu ordusu, başta *Tralles* (Aydın) olmak üzere, bölgedeki bazı şehir ve kaleleri fethetti ise de, sonrasında Bizans, gerçekleştirdiği karşı harekât ile buraları Selçuklulardan geri aldı ve onları tekrar Denizli-Kütahya-Eskişehir hattına itti.⁹ 1187 yılında II. Kılıçarslan'ın bölgeye sevk ettiği kuvvetlerin, Menderes havzasına tekrar girerek, etkili akınlar gerçekleştirmesi sonucu zor durumda kalan Bizans İmparatorluğu, bu durumdan kurtulmak için, yapılan anlaşma ile Selçuklulara yıllık vergi vermeyi kabul etti.¹⁰

I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1192-1196/1204-1211) ilk saltanatı yıllarında, ordusu ile birlikte Bizans sınırını aşarak, Menderes havzasındaki şehir ve kalelerin pek çoğunu ele geçirince de, Kardeşi II. Rükneddin Süleyman Şah (1196-1204) ile giriştiği saltanat mücadelesini ve tahtı kaybedişini fırsat bilen Bizans, Batı Anadolu'daki kıyı şehirlerini tekrar ele geçirdi.¹¹

IV. Haçlı Seferi ile Latinlerin Konstantinopolis'i (İstanbul) ele geçirmesinden sonra Bizans'ta yaşanan siyasî karışıklıklardan yararlanan Theodore Laskaris (1204-1222), İznik'i ele geçirerek, İznik Rum İmparatorluğu'nu (1204-1261) kurmuş ve Batı Anadolu topraklarını da kendi egemenliği altına almıştı.

⁸ Sümer (2009), a.g.m., s. 380-384.

⁹ Akın (1946), a.g.e., s. 2; Keçiş (2003), a.g.e., s. 3.

¹⁰ Akın (1946), a.g.e., s. 2-3.

¹¹ Akın (1946), a.g.e., s. 3.

Eski tahtını damadından geri almak isteyen devrik imparator III. Aleksios Angelos (1195-1203), bunun için Selçuklu hükümdarı Gıyaseddin Keyhüsrev'e sığınarak, ondan yardım istedi. Yardım talebine olumlu yanıt veren Keyhüsrev, 1210 senesinde Batı Anadolu üzerine sefere çıktı; Menderes nehrinin çevrelediği topraklarda fetihlere başladı. Ancak, 1211 yılında Theodore Laskaris ile yapılan savaşta şehit olunca Aleksios Angelos'un isteği de yarım kalmış oluyordu. Ve böylece Laskarisler de, 1261 yılında Konstantinopolis'in geri alınmasına değin geçen sürede hükümlerlerini sürdürme şansını elde ettiler.¹²

I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1211'de şehit düşmesinden, 1243 Köseadağ Savaşı'na kadar geçen süre içerisinde Türkiye Selçuklu Devleti'nin, İznik Rum İmparatorluğu ile arasındaki Batı Anadolu uc bölgelerinde birbirlerine karşı askerî faaliyetler olmamış, bir barış dönemine geçilmiştir. Bunun nedeni, bu yıllarda Selçuklu hükümdarlarının Anadolu'nun doğu ve güneydoğu bölgelerine yoğunlaşarak, buralarda fetih siyaseti izlemeleri olmuştur.

Bu dönemde bölgede iki devlet arasında savaş olmamasına ve bir barış dönemine girilmesine karşın, Selçuklu Sultanları, Orta Asya, Horasan, Maveraünnehir, Azerbaycan, Irak-ı Acem gibi bölgelerden Anadolu'ya göç eden büyük Türkmen kitlelerini Batı Anadolu'daki uçlara yerleştirerek Laskarislere karşı tedbir alır iken, İznik Rum İmparatoru Ioannes Vatatzes (1222-1245) de buna karşılık olarak Trakya Bölgesindeki askerî unsurları ve komutanlarını Batı Anadolu'da; Menderes bölgesi civarına yerleştirerek karşı bir hamlede bulunmuş

¹² Akın (1946), a.g.e., s. 3; Keçiş (2003), a.g.t., s. 4.

oldu. Bu dönemde Selçuklular tarafından Denizli ile Antalya arasındaki bölgeye yerleştirilen Türkmenlerin sayısının 200.000 çadır olduğu kayıtlarda geçmektedir.¹³

1243 yılındaki Köseadağ Savaşı'ndan sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğol egemenliğine girmesi ile Anadolu'da baş gösteren ekonomik, sosyal ve toplumsal Moğol baskısından kurtulmak isteyen Türkmenler, kitleler halinde Batı Anadolu'daki uc bölgelerine göç ederek, uc beylerinin hâkimiyetine girdiler.¹⁴

Bu durum, Bizans'ın uçlardaki savunma gücünü sarsarak azaltırken, Selçuklu merkezî otoritesinin zayıflamasından sonra gittikçe güçlenen uc beylerinin güç ve nüfuzlarını da arttırmıştır. Uc beylerinin böyle bir gücü elde etmesinin yanı sıra, Bizans'ın da yönünü Anadolu'dan Balkanlara çevirmesi, bölgede büyük bir nüfusa erişen Türkmenlerin Batı Anadolu'da hareket serbestliği kazanması ve sürekli olarak bölgeye akınlar gerçekleştirmelerini sağlamıştır.¹⁵

Bu dönemde gerçekleşen Türkmen akınları, ünlü Bizanslı tarihçi Pachymeres ve Nikeforos Gregoras tarafından da anlatılmaktadır.¹⁶ Ayrıca, Baybars'ın 1277 yılında Moğollara karşı Anadolu'ya gerçekleştirdiği harekâtın neticesiz kalmasından ve İlhanlıların, Selçuklu Devleti'ni doğrudan egemenlikleri altına almalarından sonra uçlarda yaşayan Türkmenler, Moğollara karşı yeniden Memluklar ile işbirliği içerisine girerek, pek çok kereler Moğollara karşı isyanda bulunmalarından dolayı,

¹³ Akın (1946), a.g.e., s. 4, dipnot 77.

¹⁴ Keçiş (2003), a.g.t., s. 4.

¹⁵ Akın (1946), a.g.e., s. 4.

¹⁶ Akın (1946), a.g.e., s. 4-5.

Anadolu'daki Türkler için siyasî güç ve otorite, Batı Anadolu'daki uc beylerine geçmiştir.¹⁷

1261 senesi, Anadolu Türklüğü için bir değişim sürecinin başladığı tarih olmuştur; Bizans'ın İstanbul'u geri almasıyla, İznik Rum İmparatorluğu'nun Batı Anadolu'da kurduğu savunma hattı çökmüş ve böylece uçlara yığılan büyük Türkmen kitlelerin ve uç beylerinin sınırları aşarak, Bizans topraklarına sürekli akın ve gazalarda bulunmaları nedeniyle İmparator VIII. Michael Paleogolos (1259-1282), ilki 1269 yılında, ikincisi 1278 yılında olmak üzere Türkmenler üzerine, Batı Anadolu'ya iki kez sefer düzenlemişse de, istediği başarıyı elde edememişti. Bu tarihlerden sonra bölgedeki Türkmen varlığı ve etkinliği artarak devam etmiştir.¹⁸

Bu seferler hakkında bilgi verilecek olunursa, İmparator, 1269'daki ilk sefere kardeşi Ioannes'i görevlendirdi. 1261'den itibaren Emîr Menteşe komutasındaki Menteşe Türkleri, *Karia* bölgesinde askerî faaliyetler gösterdikleri gibi, yerleşmeye de başlamışlardı. Ioannes'in komutasında, Batı Anadolu'da tekrar Bizans hâkimiyetini oluşturmak için gerçekleşen sefer, Bizans adına başarısızlıkla sonuçlandı. Menteşe Bey komutasındaki Türkler, Bizans kuvvetlerini mağlup ettikleri gibi, yerleştikleri *Strobolis*, *Stadia*, *Trachia* liman kentlerindeki varlıklarını da sağlamlaştırmışlardır.¹⁹ 1269'daki seferin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından, İmparator VIII. Michael Paleogolos, bu

¹⁷ Keçiş (2003), a.g.t., s.4.

¹⁸ Akın (1946), a.g.e., s. 5.

¹⁹ Serdar Çavuşdere (2017), *Ortaçağ'da Venedik, Papalık ve Türkler*, Yedigöze Yayınları, İstanbul, s.27; Yusuf Ayönü (2016), "XIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ve XIV. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Menteşe Beyliği'nin Güneybatı Anadolu'daki Faaliyetleri", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih*,

kez oğlu Andronikos (II.) ve Megas Domestikos unvanına sahip Tarkhoniates komutasında bir Bizans ordusunu, 1278'de, Batı Anadolu'ya gönderdi. Amacı Batı Anadolu'nun hâkimiyetini ele geçirmek, Büyük ve Küçük Menderes arasındaki Leşkeri Eli (ileride Aydın Eli olacak olan topraklar) şehirlerini, özellikle, bölgede askerî faaliyet gösteren Menteşe Türkleri başta olmak üzere, diğer Türk unsurlarına karşı da korumak ve Türkleri bölgeden atmaktı. Bu amaçla yola çıkan Bizans ordusu, Tralles'e (Aydın) geldi. Andronikos, Türk akınlarına çokça maruz kalmış, surları yıkılmış olan şehri, Menteşe ve diğer Türk unsurlarına karşı, surları onararak tahkimatlandırdı ve on binlerce Bizans tebaası insanı da, şehre yerleştirdi. Ancak bu çaba, Bizans adına sonuç getiren bir kazanca dönüşmemiştir.²⁰

İşbu askerî faaliyetleri gerçekleştiren, Bizans kaynaklarında adı *Salpakis* olarak geçen, Türkiye Selçuklu Devleti Emirü's-Sevâhil'i olan ve *Menteşeoğulları Beyliği*'nin kurucusu olan Emir Menteşe Bey, Batı Anadolu'daki askerî faaliyetlerinde kendisine katılan, bir diğer Türkiye Selçuklu Devleti Emirü's-Sevâhil'i *Emîr Aydın Bey* ile birlikte, 1280-82 yılları arasında *Tralles* (Aydın) ve *Nysa* (Sultanhisar) ve bundan daha başka *Antiochia*, *Priene*, *Milet*, *Magedon* gibi Leşkeri Eli (AydınEli) ve Batı Anadolu topraklarındaki şehirleri ele geçirdi. Ayrıca, Tralles'in fethinde 20.000 kişi de esir alınmıştır.²¹

Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu II: Menteşeoğulları Tarihi, Tebliğler, (25-27 Nisan 2012, Muğla), T.T.K. Yayınları, Ankara, s.6.

²⁰ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.27; Ayönü (2016), a.g.m., s.

²¹ Erdoğan Merçil (2004), "Menteşeoğulları", *DİA*, C.XXIX, s. 152-153; Akın (1946), a.g.e., s. 5; Çavuşdere (2017), a.g.e., s.28; Ayönü (2016), a.g.m., s.7.

1295'e gelindiğinde, bu kez II. Andronikos Paleogolos (1382-1328), Emîr Menteşe ve Emîr Aydın tarafından fethedilen Batı Anadolu topraklarını geri almak ve Türkleri bölgeden uzaklaştırmak amacıyla, yeni bir sefer düzenleme kararı aldı. Menderes Nehri bölgesine göndereceği ordunun komutanlığına, Bizans'ın Avrupa'daki düşman devletleri ile yapılan savaşlarda başarılı olan *Aleksandros Filanthropenos*'u getirdi. Filanthropenos'un 1295 yılı tarihli bu seferi, Bizans adına, genel anlamda başarılı geçmiştir. Türkleri Büyük Menderes nehrinden çıkararak ve onları güneye, yani Karia'ya süren Bizanslı komutan, sonrasında Karia bölgesine girerek, bölgede Türklerin elindeki bazı şehirleri de geri almayı başardı. Ayrıca, bölgeye, 1293'te Girit'in Bizans hâkimiyetinden çıkıp Venedik egemenliğine girmesinden sonra Bizans'a sığınan ve kendi mahiyetinde bulunan Giritliler vardı. Filanthropenos, bu mültecileri de bölgeye yerleştirdi. Tüm bu Bizans başarılarının ardından, ilginçtir, bölgede Emîr Menteşe ve Emîr Aydın'ın Beylikleri altında bulunan Türkmenler'den bazı gruplar, Bizanslı komutanın safhına geçmiştir.²²

Kazandığı başarılarından sonra, bölge halkının da teşvikiyle Aleksandros Filanthropenos, başkentteki Doğu Roma (Bizans) hükümetine isyan ederek, kendini Doğu Roma İmparatoru ilan etti. Ancak bu isyan, Anadolu'daki Bizans pronoia'larının yönetici ve komutanlarından destek alamayınca, bu komutanlar tarafından bir süre sonra isyan bastırıldı ve Aleksandros Filanthropenos yakalanarak İstanbul'a gönderildi, burada etkisiz hale getirildi.²³

²² Ayönü (2016), a.g.m., s.7; Çavuşdere (2017), a.g.e., s.29.

²³ Ayönü (2016), a.g.m., s.8.

Batı Anadolu bölgesindeki Türkler üzerine, XIII. yüzyıl içerisinde son olarak, 1298'de Ioannes Tarkneiotis komutasındaki bir Bizans ordusu gönderildi. Menderes havzasına gelen Tarkneiotis, Türkler ile mücadeleye başladı. Ancak ordusu içerisinde siyasî olarak kendine muhalif olan subay ve komutanların bulunması nedeniyle, bir yandan da bu kişiler ile mücadele etmekteydi. Sonuç olarak, Türklerle karşı ufak bazı başarılar elde etse de, bu muhalif subaylarının, kendisine attığı iftiraların etkili olmaya başlaması nedeniyle bölgeden ayrıldı.²⁴

Tarkneiotis'in ayrılmasından sonra, bölgedeki Bizans kuvvetleri, Türklerle karşı askerî etkilerini tamamen yitirmiştir.²⁵ Filanthropenos'un ve Tarkneiotis'in bölgedeki varlığı sona erince, artık, Türkleri durduracak bir güç kalmamış oluyordu. Böylece, XIV. yüzyıla gelindiğinde, bu asrın ilk yıllarında *Smyrna*, *Magnesia*, *Philidelphia*, *Ephesos* hariç tüm Batı Anadolu ve kıyıları, Emîr Menteşe ve Emîr Aydın başta olmak üzere, Sasa Bey, Karesi Bey, Saruhan Bey, Osman Bey gibi Türkmen başbuğları ve uc beylerince fethedilmiş durumdadır.²⁶

²⁴ Ayönü (2016), a.g.m., s.8.

²⁵ Ayönü (2016), a.g.m., s.8.

²⁶ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.30-31.

I. BÖLÜM

SELÇUKLULARDAN BEYLİKLERE KALAN ASKERÎ MİRAS

Türkler, tarih sahnesine çıktıklarından bu yana, farklı coğrafyalarda ve farklı dinî inançlara sahip olmalarının yanında pek çok devlet kurmuş olmalarına rağmen, Türk tarihi, kültürü ve medeniyeti bir bütünlük içerisinde tarih boyunca süregelerek, günümüze kadar ulaşmıştır. Bunda en büyük katkıyı sağlayanlardan bazıları Türk Töresi, diğeri ise kurdukları askerî teşkilat ile oluşturulmuş olan Türk ordusudur. Avrasya bozkır coğrafyasının tarihine bakıldığında bozkır tipi ordu yapılanması, M.Ö. VIII asrın öncesinde oluşmuş; bunun sonucunda “atlı-okçu” tipi asker ve ordu yapısı ortaya çıkmış ve süregelen yüzyıllar boyunca bu şekilde önemini korumuştur.²⁷ Bozkır tipi orduda atlı-okçu birlikler şeklinde yapılanan Türk ordusu, bu özelliklerini en üst düzeyde kullanarak, buradaki coğrafyada buldukları zaman diliminde hemen her zaman, yerleşik olan ve piyade ağırlıklı devletlerin ordularına galip geldi.²⁸ Hiç kuşku yok ki, bu müteğâlibliğin en önemli nedeni; yukarıda

²⁷ Mesut Uyar-Edward J. Erickson (2017), *Osmanlı Askerî Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, s. 3.

²⁸ İbrahim Doğukan Dokur (2018), *Bozkır Orduları: Savaş ve Kuşatma Stratejileri*, Karakum Yayınları, Ankara, s. 40-41.

sayılmış olan bozkır tipi ordu yapılanması ve bu konudaki yeteneklerinin en üst düzeyde olmasıdır. Turanid kavimler açısından bunu sağlayan, coğrafyanın da etkisiyle, bölgenin tarihsel sürecinde oluşan ve temelinde Türklerin oluşturduğu, ön-Türk dediğimiz ve M.Ö. 3000'lerden başlayarak; Anav, Andronovo, Afanasiyev vb. kültür dönemlerinin sonucunda oluşan Avrasya tipi bozkır göçebe kültüründe; sosyal, iktisadî ve politik olarak yaşamış olmalarıydı.²⁹

Büyük Hun Devleti Şanyüsü³⁰ Mo-tu/Mete (m.ö. 209-174), oluşturduğu ordu teşkilatı ve buluşları ile Türk ordu yapılanmasına son ve mükemmel şeklini verdi. Onun meydana getirdiği ordu teşkilatlanması, tüm Türk ve dünya ordularını derinden etkilemiş; Hunlardan sonra kurulan tüm Türk devletlerinde, bir miras olarak, kendisinin oluşturduğu *Onluk Sistem* ve askerî teknoloji alanında buluşları (ışık çalan ok) kullanılmıştır. Binlerce yıllık tarihlerinde Türkler, Asya, Avrupa ve Afrika'da pek çok devlet kurmalarıyla birlikte, bu devletler, temel olarak, kendi kurdukları askerî teşkilat yapısı ve mantığını korurken,³¹ bunun yanında, girdikleri coğrafyanın ve bu coğrafyanın yer aldığı kültür dairesindeki askerî yapılarını etkilemekle birlikte, bu yapılardan da bir takım uygulamaları bünyelerine aldılar. İlk Türk-İslam devletlerinde; Karahanlı, Gazneli ve özellikle Selçuklu Devletleri,³² kuruldukları farklı

²⁹ Hasan Göktürk Erdoğan (2018), *Türk Töresi: Eski Türklerde Töre Uygulamaları*, Karakum Yayınları, Ankara, s. 32-47, 131-146, 179-192; İbrahim Kafesoğlu (1997), *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul, s. 37-38.

³⁰ Şanyü, Büyük Hun Devleti'nde kullanılan hükümdar unvanıdır.

³¹ Mehmet Altay Köymen (1967), *Alparslan Zamanı Selçuklu Askerî Teşkilâtı*, A.Ü. Yayınları, Ankara, s. 2.

³² Kafesoğlu (1997), a.g.e., s. 354.

coğrafyalarda, içine girmiş oldukları İslam Medeniyetinin bir takım askerî geleneklerini devlet ve ordu bünyeleri içine almıştır.³³ Bunun en büyük örneği; *Gulâm* ve *Iktâ* sistemi oluşur.³⁴ Bu sistem, Selçuklular'dan sonra kurulan Türk-İslam devletlerinde de, bazen farklı adlarla olmakla birlikte,³⁵ görülür.

Tavâifü'l-Mülûk adı ile kaynaklarda geçen Anadolu Türk Beylikleri, Türkiye Selçuklu Devleti'nin her alanda mirasçısı ve devamı olarak tarih sahnesine çıktılar.³⁶ Bu beyliklerin Selçuklular'dan tevârüs ettikleri kurumların başında ordu yapılanması gelmektedir. Bu dönem beyliklerinden biri olan Aydınoğulları Beyliği'nin ordu yapılanması ve askerî teşkilatının

³³ Uyar-Erickson (2017), a.g.e., s.1; Ayşe Dudu Erdem Kuşçu (2002), "Türkiye Selçuklularında Ordu ve Donanma", *Türkler Ansiklopedisi*, (ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca), Ankara, s. 176-188; Kuşçu bu makalesinde, Türkiye Selçuklularının, Büyük Selçukludan farklı olarak bir takım askerî uygulamalarının olduğunu ve bu uygulamaların devlet ile toplum yapısı ve hayatına yansıdığını da vurgular.

³⁴ Geniş bilgi için bkz. Erkan Göksu (2017), *Selçuklu'nun Mirası: Gulâm ve Iktâ [Kölelik mi, Efendilik mi?]*, Kronik Yayınları, İstanbul, s.11-126, 127-170; Uyar-Erickson (2017), a.g.e., s. 1-10-11.

³⁵ Speros Vryonis Jr. (2005), "Selçuklu Gulâmı ve Osmanlı Devşirmesi", *Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar*, (ed. Oktay Özel-Mehmet Öz), İmge Kitapevi, Ankara, s.517-555; Cihan Özgün (2009), "Osmanlılarda Askerî Teşkilat Açısından Tımar Sisteminin İşleyişi", *Tarih Okulu*, S.2, s.16; Göksu (2017), a.g.e., s. 130-131; Gulâmlar; Karahanlılarda "Saray Muhafızları", Gaznelilerde ve Selçuklularda "Saray Gulâmları", Memlûklerde "Memlûk", Osmanlılarda "Kapıkulu" olarak tevârüs etmişlerdir. Bkz. Salim Koca (2005), *Selçuklular'da Ordu ve Askerî Kültür*, Berikan Yayınları, Ankara, s. 82; Kuşçu (2002), a.g.m., s.176-188.

³⁶ Zerrin Günel Öden (2011), "Anadolu Beylikleri'nde Orduya Bir Bakış", *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, S.36, İstanbul, s. 306, 318.

temelini Türkiye Selçuklu Devleti ordu yapısı ve teşkilatlanması oluştururken, aynı zamanda onun bir benzeri ve devamı niteliğindedir.³⁷

Askerî İdare

Büyük Selçuklu Devleti'nden, Türkiye Selçuklu Devleti'ne intikal eden kurumlardan biri,³⁸ ordunun idarî işlerinin sorumluluğunu üstlenmiş olan *Divân-ı Arz*'dir. Divân-ı Arz'ın tarihcisi, Hz Ömer'in bu kurumu oluşturması ile İslam Devleti zamanından başlayarak, Abbâsî, Fâtımî, Karahanlı, Gazneli, Büyük Selçuklu, Harzemşah, Eyyûbî, Memlûk Devletleri yanı sıra, sonrasındaki Türk-İslam Devletlerinde de, devlet mekanizması içerisinde var olmuştur.³⁹ Günümüzde, üstlendiği görev itibarıyla Milli Savunma Bakanlığına Benzetilebilir olan⁴⁰ Divan-ı Arz'ın başında bulunan devlet görevlisine *Emir-i Âriz*

³⁷ Yılmaz Yıldız (1985), *Umur Paşa Destanına Göre Aydınoğulları Devleti'nin İdarî ve Askerî Teşkilatı*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s. 31,37-38, 49; İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1988), *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal: Büyük Selçukîler, Anadolu Selçukîleri, Anadolu Beylikleri, İlhanîler, Karakoyunlu Ve Akkoyunlularla Memluklerdeki Devlet Teşkilâtına Bir Bakış*, T.T.K. Yayınları, Ankara, s. 141.

³⁸ Refik Turan (1995), *Türkiye Selçuklularında Hükûmet Mekanizması (Vezîr ve Divân)*, M.E.B. Yayınları, Ankara, s. 68; aynı yazar (2002), "Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beyliklerinde Teşkilât", *Türkler Ansiklopedisi*, (ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca), C. VII, Ankara, s. 151-168; Erkan Göksu (2010), *Türkiye Selçuklularında Ordu*, T.T.K. Yayınları, Ankara, s. 238.

³⁹ Göksu (2010), a.g.e., s. 236-237.

⁴⁰ Kerîmüddin Mahmud Aksarayî (2000), *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (çev. Mürsel Öztürk), T.T.K. Yayınları, Ankara, s. 253, dipnot. 467; Koca (2005), a.g.e., s. 89-93; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 97; Kuşçu (2002), a.g.m., s. 176-188.

denilirdi.⁴¹ Bunun da dışında *Ârızü'l Ceyş*, *Emir-i Ârız-ı Memleket*, *Ârızü'l Ceyş*⁴², *Emir-i Ârız-ı Cuyûş-i Memâlik*, *Emir-i Ârız-ı Memâlik-i Rum* gibi unvan ve isimlere de sahipti.⁴³ Emir-i Ârızın, Milli Savunma Bakanına benzetilmesinin en iyi örneklerini, yetki sorumlulukları açıklar. Ordunun lojistiğinin sağlanması, sefer güzergâhının belirlenmesi ve menzillerin oluşturulması, ıktâ ilgili bir takım yetki ve tasarruflar, defterlerin tutulup bu sayede asker yoklamalarının yapılması ve ordu teftişi, askere ödenen maaşlar, Emir-i Ârızın vazifeleri arasındaydı.⁴⁴

Bunun yanı sıra, ordunun sefer sırasında sevk ve idaresi, savaş düzenine sokulması gibi görevler de Emir-i Ârızın görevleri arasında sayılırken,⁴⁵ bazı araştırmacılar Emir-i Ârızın bu görev ve yetkiyi Beylerbeyi (Melikü'l Ümerâ) ile beraber ile beraber paylaştığını,⁴⁶ diğer bazı tarihçiler ise sadece Beylerbeyine ait olduğunu söylemişlerdir.⁴⁷

Merkezde görev yapan Emir-i Ârız dışında, protokolde onun altında görev yapan ve merkez dışındaki önemli taşra vilayetlerde, onun temsilcisi olarak buldukları, vekili olarak görev yapan, aynı yetki ve sorumlulukları paylaştığı; bu ne-

⁴¹ Kuşçu (2002), a.g.m., s. 176-188.

⁴² Göksu (2010), a.g.e., s. 237.

⁴³ Göksu (2010), a.g.e., s. 237; Koca (2005), a.g.e., s. 93.

⁴⁴ Turan (1995), a.g.e., s. 68; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 44, 96; Koca (2005), a.g.e., s. 93; Göksu (2010), a.g.e., s. 241, 247; Kuşçu (2002), a.g.m., s. 176-188.

⁴⁵ Koca (2005), a.g.e., s. 93.

⁴⁶ Göksu (2010), a.g.e., s. 241.

⁴⁷ Turan (1995), a.g.e., s. 68; Kuşçu (2002), a.g.m., s. 176-188; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 44, 96-97.

denle askerî defterdar vazifesi gören devlet memurları bulunmakla birlikte, bunlara *Ârız* ya da *Ârızü'l Ceyş* denilmekteydi.⁴⁸

Devlet ve ordu yapılanmasını Selçukluların örnek alarak oluşturduğu ve tarihî süreçte Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti'nin devamı olarak görülen Beylikler Devri'nin en mühim beyliklerinden olan Aydınoğulları Beyliği de, askerî idare konusunda kendisine Selçuklu'yu örnek alarak bir kurum oluşturmuştur.⁴⁹ Bu kurumun adı *Divân-ı Ceyş*'tir.⁵⁰ Divân-ı Ceyş, Divân-ı Arz'ın görev, yetki ve sorumluluklarının aynısı haiz olarak; Askerî yoklamalar ve kayıtları alarak bunları, tuttuğu defterde muhafaza eder, orduyu teftiş eder, ordunun lojistik ihtiyaçlarını karşılar ve askere yapılan maaş ödemelerini düzenler ve gerçekleştirir.⁵¹

Bununla birlikte, Aydınoğulları Beyliğindeki Divân-ı Ceyş'in başındaki devlet görevlisinin adı kaynaklarda geçmesi de, beyliklerin, Selçuklunun devamı olduğu bilgisinden yola çıkarak bu görevlinin adının *Ârızü'l Ceyş* olması ve bu nedenle divânın adının da Divân-ı Ceyş olması kuvvetle muhtemeldir.

⁴⁸ Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 97; Kuşçu (2002), a.g.m., s. 176-188; Turan (1995), a.g.e., s. 68; aynı yazar (2002), a.g.m., s. 151-168; Erkan Göksu, Emir-i Ârızın altında altında görev yapan ve farklı vilayetlerde onun temsilcisi olarak, aynı vazife ile görev yapan memurların olması gerektiğini, ancak kaynaklarda diğer başka devlet görevlilerinin vazifede buldukları kurumların isimlerinin sayılmasına rağmen, *Ârız* veya *Ârızü'l Ceyş* adlarının yer almadığını söylemekte ve *Ârızü'l Ceyş*'in bizzat Emir-i *Ârız* olduğunu savunur. Göksu (2010), a.g.e., s. 244, 245.

⁴⁹ Öden (2011), a.g.m., s. 306.

⁵⁰ Yıldız (1985), a.g.t., s. 36.

⁵¹ Yıldız (1985), a.g.t., s. 39.

Orduda Komuta ve Askerî Makamlar

1. Beylerbeyi

Beylerbeyi, orduda bir askerî makam ve rütbe olup, kaynaklarda *Beglerbegi*, *Melikü'l-Ümerâ*, *Emîrü'l-Ümerâ*, *Sipâhsâlâr*, *Emîr-i Sipehsâlâr*, *Emaret-i Beglerbegi*, *Sipehdâr-ı Kebîr*, *Sipehdâr-ı Bozorg*, *Emîr-i Bozorg*, *Sipehdâr-ı Memleket* gibi isimlerle de geçen⁵² askerî hiyerarşide hükümdardan sonra gelen, devlet protokolündeki en yüksek rütbeli askerî makam olmakla birlikte, ordunun hassa birliklerinin komutanı⁵³ olarak, bugünkü genelkurmay başkanı denilebilir.⁵⁴ Barış zamanlarında ordunun başkomutanıdır.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan bu yana var olduğu düşünülen ve aynı zamanda Divân üyesi olan beylerbeyi, devlet içerisinde, sahip olduğu yetkiler ve görevler dolayısıyla her zaman büyük nüfuz sahibi olmuştur.⁵⁵ Beylerbeyi, büyük bir ıktânın sahibi olarak, payitahta yakın bir yerdeki ıktâsında veya başşehirde otururdu.⁵⁶

Yukarıda saydığımız yetkileri görevleri dışında, ordunun hassa kuvvetlerinin başkomutanı olarak, sipâhîlerin eğitimi,

⁵² Göksu (2010), a.g.e., s. 253; Koca (2005), a.g.e., s. 92,93; Turan (2002), a.g.m., s. 151-168; Kuşçu (2002), a.g.m., s. 176-188; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 55, 99.

⁵³ Koca (2005), a.g.e., s. 122.

⁵⁴ Koca (2005), a.g.e., s. 93, 127; Kuşçu (2002), a.g.m., s. 176-188; Turan (2002), a.g.m., s. 151-168; aynı yazar (1995), a.g.e., s. 59; Göksu (2010), a.g.e., s. 253.

⁵⁵ Göksu (2010), a.g.e., s. 254,255; Turan (1995), a.g.e., s. 59; aynı yazar (2002), a.g.m., s. 151-168; Kuşçu (2002), a.g.m., s. 176-188; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 99; Koca (2005), a.g.e., s. 101-102.

⁵⁶ Kuşçu (2002), a.g.m., s. 176-188.

teçhizatı ve her daim savaşa hazır olmasından da sorumluydu.⁵⁷ Ayrıca, kendisine tevcih edilen İktâsı mukabilinde de asker beslemek ile yükümlüydü.⁵⁸

Merkezde bulunan ve yukarıda görev ve yetkileri, bulunduğu makam ve önemi sayılan Beylerbeyinin dışında, Selçuklu Devleti bünyesinde iki tane daha beylerbeyi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, *Sipehdâr-ı Bozorg*, *Emâret-i Vilâyet-i Uc*, *Emîr-i Bozorg-i Uc*, *Sâhib-i Etrâk*, olarak da kaynaklarda geçen *Uç Beylerbeyi*dir.⁵⁹ Uç beylerbeyliğinin bilinen iki merkezi bulunmaktadır. Bunlar; Kastamonu ile Kütahya-Eskişehir-Ankara'dır.⁶⁰ Ve bu uç beylerbeylikleri, *sağ kol beylerbeyi* ve *sol kol uç beylerbeyi* şeklinde teşekkül etmiş ve teşkilatlanmıştı.⁶¹

Selçuklularda var olan bir diğer beylerbeyi, çıkılacak bir sefer sırasında, o sefere özel olarak atanan beylerbeyidir. Bu beylerbeyi, merkezde bulunan beylerbeyi dışında, devletin diğer emîr ve beylerinden de atanabilirdi. Sefer için ordu komutanı olarak atanan beylerbeyi için de Emîrü'l-Ümera unvanı verilmiştir.⁶²

Aydinoğulları Beyliği'nin askerî teşkilâtında da yer alan Beylerbeyi makamı,⁶³ tıpkı Selçuklularda olduğu gibi, asker

⁵⁷ Koca (2005), a.g.e., s. 93.

⁵⁸ Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 106.

⁵⁹ Turan (1995), a.g.e., s. 60; aynı yazar (2002), a.g.m., s. 151-168; Kuşçu (2002), a.g.m., s. 176-188; Göksu (2010), a.g.e., s. 253, 255; Koca (2005), a.g.e., s. 127.

⁶⁰ Turan (1995), a.g.e., s. 60; aynı yazar (2002), a.g.m., s. 151-168.

⁶¹ Koca (2005), a.g.e., s. 127.

⁶² Göksu (2010), a.g.e., s. 253,255; Turan (1995), a.g.e., s. 60.

⁶³ Yıldız (1985), a.g.t., s. 38.

eğitimi, teçhizatı, savaşa hazırlığı konularında ordunun birinci dereceden sorumlusuydu. Ve bu görev, yetki ve sorumlulukları astları olan sübaşlar ile paylaşarak, koordineli bir şekilde yürütmüştür.⁶⁴ Bu bilgilerin yanı sıra, Aydınogulları Beyliği'nin idarî teşkilatlanmasında da, yukarıda özelliklerinden bahsedilen şekilde, yine Selçukluların teşkilatında ve yönetim şeklinde olduğu gibi, Aydınogullarının vilayetlerinin bulunduđu⁶⁵ ve vilayetlerin de beylerbeyliğine bağlı olup, bu beylerbeyliğinin başında ise bir beylerbeyi olduğu bilinmektedir.⁶⁶ Tüm bu bilgilerden hareketle, askerî teşkilâtını Selçuklulardan alan diğer beylikler gibi, Aydınogulları Beyliği'nde bulunan beylerbeyinin de Selçuklularda var olan beylerbeyinin yukarıda sayılan diğer özellikleri ile yetki ve sorumlulukların da aynılarını veya benzerlerini bünyesinde bulundurduğu söylenebilir.⁶⁷

2. Emîr (Sipâsâlâr)

Ortaya çıkışı Hz. Ömer'in kendisi adına kullanılması ile başlanan *Emîr* unvanı, Selçuklularda aynı zamanda *Sipâhsâlâr* veya *Sâlâr* adıyla geçmekle birlikte,⁶⁸ tüm Müslüman Türk devletlerinde olduğu gibi, Selçuklu Devletlerinde de kullanılmıştır. Türkçedeki ve eski Türk devlet yapılanmasından itibaren gelen karşılığı ise *Begdir* (Bey).⁶⁹ Günümüzde ise bu unvan ve

⁶⁴ Yıldız (1985), a.g.t., s. 36.

⁶⁵ Turan (2002), a.g.m., s. 151-168.

⁶⁶ Yıldız (1985), a.g.t., s. 27.

⁶⁷ Bu noktada Refik Turan, Anadolu beyliklerinde başkomutana da sübaşı denildiğini söylemekte; Turan (2002), a.g.m., s. 151-168.

⁶⁸ Koca (2005), a.g.e., s. 127; Uzunçarşılı (1988), a.g.m., s. 54.

⁶⁹ Göksu (2010), a.g.e., s. 256; Yıldız (1985) a.g.t., s. 7; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 100.

makam, icra ettiği görev hasebiyle *subaylığa* eş görülebilir. Bu unvan, devlet ve ordu teşkilatlanmasında nispeten küçük birliklerin kumandanlarından, hükümdarlara kadar kullanılabilmekteydi.⁷⁰ Buna en güzel örnek Timur'dur. Kendisi, Cengiz soyundan gelmediği için "Emîr" unvanını kullanmak durumunda kalmıştır.

Selçuklu devlet teşkilatı ve ordu yapısı içerisinde emîrler, Selçuklu sarayında bünyesindeki gulâm sistemi; (yani emrinde olduğu efendiye bağlı ücretli köle) içinden yetiştirirdi.⁷¹ Saraya ve hükümdarın hizmetine alınan bir gulâm askeri,⁷² yapacağı başarılı hizmete göre önce *serheng* (çavuş), sonra *hâcib* ve en sonunda da emîr olarak Selçuklu sarayı ve ordusu içinde taltif edilir; yani yükselirdi.⁷³ Bu emîrlerden bazıları, daha da yükselerek Emîrül-Ümerâ, yani Beylerbeyliğine kadar yükseldikleri de görülmüştür.⁷⁴ Emîrlik rütbesine erişmemiş; gulâm, hâcib gibi saray teşkilatı içinde görevlerde buldukları sıralarda maaş alan gulâmlar, emîr oldukları anda kendilerine ıktâlar tevdi edilirdi ve aynı zamanda gittikleri ıktâların valileri olurlardı.⁷⁵ Böylece ıktâsına giden, gulâmlıktan yükselen bir emîr, artık devletten maaş almaz, sahibi olduğu ıktâsından

⁷⁰ Göksu (2010), a.g.e., s. 256-257.

⁷¹ Mehmet Altay Köymen (1967), "Alp Arslan Zamanı Selçuklu Askerî Teşkilâtı", *A.Ü. D.T.C.F. T.A.D.*, C. V, 8-9'dan Ayrı Basım, Ankara, s. 16.

⁷² Bu gulâmlar, Türklerden olabildiği gibi, farklı soylardan da tedarik edilmişlerse de, genel itibariyle Türklerden oluşmaktaydı. Bkz. Köymen (1967), a.g.m., s. 29.

⁷³ Koca (2005), a.g.e., s. 87-88; Köymen (1967), a.g.m., s. 10, 14, 16, 24, 25-26; saraydaki gulâmların başında da bir emîr bulunmaktadır. bkz. Koca (2005), a.g.e., s. 85.

⁷⁴ Kuşçu (2002), a.g.m., s. 176-188.

⁷⁵ Turan (2002), a.g.m., s. 151-168; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 52.

elde ettiği gelir ile geçinirdi.⁷⁶ İktâ sahibi olan emîrler, rütberlerine ve ıktâlarının büyüklüğüne/gelirlerine göre Selçuklu ordusuna asker (tımarlı sipâhî ile kendine bağlı ve maaşını ödediği gulâm askerleri) yetiştirmek durumunda ve sefer sırasında emirleri altındaki ıktâlî askerler (veya diğer bir tabirle tımarlı sipahi) kendine bağlı gulâmlar ile Selçuklu ordusuna katılmak zorundaydılar. Ordunun da ana kütlesini emîrlerin ve ayrıca göreceğimiz sübaşılardan emrindeki bu ıktâlî atlı askerler, yani tımarlı sipâhî kuvvetleri oluşturmaktaydı.⁷⁷ Gulâmlıktan yetişmiş olan büyük komutan, yani emîrler, protokolda Sultan ve vezirden sonra, vasalet devletlerin hükümdarlarından önce gelirlerdi. Bu durum, emîrlerin devlet protokolünde nasıl büyük bir nüfuza sahip olduklarını en iyi şekilde açıklar niteliktedir.⁷⁸ Aydınoğulları Beyliği'nde de görülen ve Türkçe "beg" anlamına gelen emîr makamı ve unvanı, beyliğin kurucusu Aydınoğlu Mehmed Bey'in babası ve Aydın Eli bölgesinde⁷⁹ XIII. yüzyılın son çeyreğinde ilk fetihleri yapıp, buraya yerleşerek, bölgeye adını veren Aydın Bey Selçuklu tarihi kaynakları olan Müneccimbaşı'nın *Câmi'ü'd-Düvelinde* ve Yazıcızâde'nin *Tevârih-i Âl-i Selçuk*'unda "Emîr Aydın" olarak yazılı olmakla birlikte, kendisi, Selçuklular donanmasında *Emîrî's-Sevâhil* idi.⁸⁰ Emîr mansıbı daha sonraları, beyliğin

⁷⁶ Köymen (1967), a.g.m., s. 19, 30.

⁷⁷ Köymen (1967), a.g.m., s. 15, 19, 31; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 55, 106, 141; Koca (2005), a.g.e., s. 82; Turan (2002), a.g.m., s. 151-168; Yıldız (1985), a.g.t., s. 40; Göksu (2010), a.g.e., s. 288.

⁷⁸ Köymen (1967), a.g.m., s. 29.

⁷⁹ Küçük Menderes ile Büyük Menderes nehirleri arasında kalan bölge Aydın Eli (İli) olarak geçer.

⁸⁰ Akın (1946), a.g.e., s. 8. Emîrî's-Sevâhil; Türkiye Selçuklu Devleti'nin donanmasında görev yapan yüksek rütbeli amirallere verilen unvandır. Aydın Bey'in bir diğer unvanı ise "Aydın Reis"tir.

kurucusu Aydınoğlu Mehmed Bey ve Gazi Umur Bey için de kullanılmıştır.⁸¹ Selçuklulardaki emîrlerin aynı zamanda, buldukları ıktâlarda vali de oldukları görmüştük. Ancak beyliklerde ve pek tabii ki dönemin beyliklerinden biri olan Aydınoğulları Beyliği'nde ise bu unvan, biraz daha farklı anlam ve makamdadır. Emîr Timur'da olduğu gibi, beylikler ve Aydınoğulları Beyliği için de emîr, aynı zamanda hem beyler hem de hükümdar için kullanılan bir unvandır.⁸² Diğer beyliklerde olduğu gibi, Aydınoğulları Beyliği emîrleri, de, ıktâlara sahip olmalarının yanı sıra, sahip oldukları ıktânın büyüklüğü mukabilince beyliğin ordusuna, tıpkı Selçuklulara olduğu gibi, asker eğitmek, donatmak ve yetiştirme zorunluluklarındaydılar.⁸³ Ayrıca, Aydınoğulları Beyliği'nin donanmasındaki her bir geminin komutası bir bey ya da diğer adlandırma ile emîrin komutası altında bulunmaktadır. Bu beylere deniz komutanı olmalarından da ötürü, aynı zamanda "reis" denilmiştir.⁸⁴

3. Sübaşı (Serleşker)

İslamiyet öncesi Türk devletlerinin askerî teşkilâtı içinde de yer alan ve en yüksek rütbeli komutanlıklardan olan *Sübaşılık*,⁸⁵ Selçuklu devletlerinde de kullanılmış olmakla birlikte, Selçukluların kendi kaynaklarında *Sübaşı*, *Serleşker*, *Emîr-i Leşker-i Vilâyet*, *Sipedâr-ı Vilayet Ümerâ-yı Sipâh*, olarak yer

⁸¹ Yıldız (1985), a.g.t., s. 7.

⁸² İsmail Hakkı Uzunçarşılı (2003), *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, T.T.K Yayınları, Ankara, s.199-200; Yıldız (1985), a.g.t., s. 7.

⁸³ Öden (2011), a.g.m., s. 307.

⁸⁴ Yıldız (1985), a.g.e., s. 46.

⁸⁵ Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 55, 103.

alır.⁸⁶ Sübaşılar veya serleşkerler, görev yaptıkları kentlerin en üst düzey askerî-mülkî amirleri ve merkezi Selçuklu Devleti'nin taşradaki en yüksek derecedeki temsilcisidir.⁸⁷ Onlara günümüz devlet teşkilâtı tabiriyle vali ve garnizon komutanı denebilir. Sübaşılar genellikle gulâm olan devlet adamlarından seçilirlerdi.⁸⁸ Selçuklu ordusundaki sübaşılar, hükümdar tarafından atanmakla birlikte,⁸⁹ beylerbeyine bağlıydılar. Aralarında başarıları ile temâyüz edenler (sivrilen, öne çıkan), beylerbeyliğine kadar yükselmiştir.⁹⁰

Sübaşılardan bağlı oldukları beylerbeyleri noktasında bazı farklılıklar mevcuttu. Yukarıda Selçuklulardaki beylerbeyliği makamını anlatırken devletin merkezinde ayrı, uç vilayetlerinde ayrı birer beylerbeylikleri tahsil edildiğini söylemiştik. Burada da sübaşılar eğer uç vilayetlerinde görevli iseler uç beylerbeyliğine; geri kalan merkezi yakın vilayetlerdeki sübaşılar ise payitahttaki beylerbeyine bağlılardı. Ayrıca, uçlarda görev yapan sübaşılar, *Sipehbod-i Diyâr-ı Uc Sübaşısı Beg* olarak da kaynaklarda geçmiştir.⁹¹ İbn Bîbî, *el-Evârimü'l-Alâ'îye fi'l-Umûri'l-Alâ'îye* adlı eserinde merkez veya uç beylerbeylerine bağlı olan sübaşılardan bağlı oldukları bu beylerbeyliklerini *Serleşkerân-ı Saltanat* ve *Serleşker-i Vilâyet-i Uc* olarak unvan ve terimiyle verir.⁹²

⁸⁶ Göksu (2010), a.g.e., s. 257, 259; Kuşçu (2002), a.g.m., s. 176-188; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 55.

⁸⁷ Kuşçu (2002), a.g.m., s. 176-188; Göksu (2010), a.g.e., s. 257, 263.

⁸⁸ Göksu (2010), a.g.e., s. 263.

⁸⁹ Göksu (2010), a.g.e., s. 262.

⁹⁰ Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 104.

⁹¹ Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 104-105; Göksu (2010), a.g.e., s. 259, 260.

⁹² İbn Bîbî (1996), *el-Evârimü'l-Alâ'îye fi'l-Umûri'l-Alâ'îye* (çev. Mürsel Öztürk, Selçuknâme), C. I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s. 79, 272,

Görevde oldukları vilâyetlerdeki ıktâ askerlerinin komutanı olan⁹³ sübaşılının görevleri ve yetkileri arasında: buldukları yörenin asayiş ve huzurunu sağlamak ile birlikte bölgeyi mamur hale getirmek; ıktâları nispetinde asker beslemek; sefer zamanı emrindeki ıktâ askerleri ile emrinde olduğu beylerbeyine iltihak ederek orduya katılmak; ıktâ askerlerini denetlemek, teçhizatı temin ederek donatmak, askerin eğitimi ile meşgul olmak; ıktâ sahipleri üzerinde tasarruf sahibi olması ve tasarrufundaki bölgenin kale komutanı olan kutvalları atamak veya görevden almak vardır.⁹⁴

İlkçağ Türk Devletlerinden başlamak üzere, sonraki yüzyıl ve binyıllara tevârüs ederek Selçuklulara gelen sübaşılık, onlardan da Anadolu Beyliklerine geçmiştir. Anadolu beyliklerinde ve Aydınöğulları Beyliğı'nde sübaşı, yukarıda anlatıldığı gibi, eğer bir vilayete vali olarak atanmışsa, o vilayetin en yüksek askerî ve mülkî amiri olduğu gibi, aynı zamanda ordu komutanıdır.⁹⁵ Fakat diğer Anadolu beyliklerinde olduğu üzere, her sübaşı, doğrudan o vilayetin valisi olmazdı. Böyle durumlarda sübaşılar, validen sonra vilayetteki idarî ve askerî işlerde validen sonraki en yetkili kişi durumundaydılar.⁹⁶ Valilik için örnek verirsek, Aydınöğlü Gazi Umur Bey'in hem atabeyi hem de sübaşı olan Ahad Sübaşı, aynı zamanda İzmir valisi olarak

282, 351, 352, 494, 567; Aksarayî (2000), a.g.e., s. 130; Göksu (2010), a.g.e., s. 259.

⁹³ Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 103.

⁹⁴ Göksu (2010), a.g.e., s. 260-261; Kuşçu (2002), a.g.e., s. 176-188; Turan (2002), a.g.m., s. 151-168; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 106.

⁹⁵ Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 203; Öden (2011), a.g.m., s. 307; Yıldız (1985), a.g.t., s. 40.

⁹⁶ Turan (2002), a.g.m., s. 151-168.

görev yapıyordu.⁹⁷ Bu bilgiden hareketle, Aydinoğulları Beyliği'nde de, kuruluşundan itibaren Sübaşılık makamı, askerî teşkilât içerisinde yer aldığı anlaşılmakta.⁹⁸ Bu sübaşılardan görevleri, buldukları vilâyetlerde ifa ettikleri askerî hem de idarî görevler itibarıyla, Selçuklardaki sübaşılardan ayrıdır.⁹⁹ Farklı olan ise, Aydinoğulları Beyliği'nde sübaşılara donanmada filo kumandanlığı/amirallığı/reisliği verilmiştir.¹⁰⁰

Devletin kurucusu ve Aydın Eli bölgesinin fatihi olan Aydinoğlu Mehmed Bey, Germiyanogulları Beyliği'nin ve bu devletin hükümdarı Alişiroğlu I. Yakub Bey'in Sübaşılardan dandı.¹⁰¹ Selçuklular'dan miras kalan bir uygulama olarak Anadolu Türk Beyliklerinde devam eden ıktâ uygulaması gereği, bölgenin fethini gerçekleştirdiği için sübaşı Aydinoğlu Mehmed Bey'e Aydın Eli toprakları ıktâ olarak verilmiş; bu süreci takip eden birkaç yıl içerisinde meydana gelen siyasî olayların sonucunda Aydinoğlu Mehmed Bey, devletini, kendine ıktâ

⁹⁷ Tuncer Baykara (1990), *Aydinoğlu Gazi Umur Bey*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.57.

⁹⁸ Yıldız (1985), a.g.t., s. 38.

⁹⁹ Yıldız (1985), a.g.t., s. 40; Öden (2011), a.g.m., s. 307.

¹⁰⁰ Yıldız (1985), a.g.t., s. 40.

¹⁰¹ Mustafa Çetin Varlık (1974), *Germiyanogulları Beyliği (1300-1429)*, Ankara, s. 39-40; Akın (1946), a.g.e., s. 15; Tuncer Baykara (2017), "Gediz Vadisinde Germiyan-Aydın Çekişmesi ve Germiyanlıların Menşei Hakkında", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu III: Germiyanogulları Beyliği*, (ed. Mehmet Ersan-Mehmet Şeker), 8-10 Mayıs 2014, Kütahya, s. 3; aynı yazar (2013), "Aydinoğullarının İlk Devirlerine Dair Mülâhazalar", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu I: Aydinoğulları Beyliği*, (ed. Mehmet Ersan-Cüneyt Kanat- Mehmet Şeker), 4-6 Kasım 2010, Ankara, s. 34-35; Akın (1946), a.g.e., s. 15; Öden (2011), a.g.m., s. 307.

olarak verilen Aydın Eli topraklarında kurmuştur.¹⁰² Aydın-ğulları Beyliği Tarihi için ünik esere olma özelliği taşıyan, Fatih Sultan Mehmed Dönemi şair ve tarihçilerinden olan Enverî'nin *Düsturnâme-i Enverî*'nin 18. Cildi olan ve *Umur Paşa Destanı* olarak da geçen kitapta, Gazi Umur Bey'in Ahad, İbrahim ve İlyas adında üç tane sübaşıdan bahis vardır.¹⁰³

4. Kûtval (Kale Komutanı/Muhafızı)

Kûtval, "Kale Komutanı" veya "Kale Mufafızı" anlamına gelmektedir. Selçuklu kaynaklarında *Kûtval*, *Kaledâr*, *Dizdâr*, *Uluğ Kutluğ Bilge Kûtval Beg*, *Melikü'l-Mustahfizîn* gibi adlar ve unvanlarla geçen kûtvallar,¹⁰⁴ sübaşı veya diğer ismiyle serleşkerlere bağlı olarak atandıkları kaleyi yönetir/idare ederler ve buldukları yörenin valisi olan sübaşılar ya da hükümdar tarafından atanır veya görevden alınabilirlerdi. Kûtvallar, buldukları vazifelerde başarı gösteren devlet memurları arasından seçilirler; hizmetleri karşılığında devletten maaş ve ıktâ alırlardı.¹⁰⁵ Kalelerin en üst düzey yöneticisi konumundaki kûtvalların altında *mustahfiz*, *hares*, *nöbetçi*, *nâ'ib*, *kadı*, *hâtib*, *müezzin*, *mu'arrif*, *kedhüdâ* gibi asker ve sivil devlet memurları bulunur ve bunlar kûtvala bağlı olarak görev yaparlardı.¹⁰⁶

¹⁰² Tuncer Baykara (1988), *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş: Anadolu'nun Türk Devrindeki İdarî Taksimatı*, Ankara, s. 55-59; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 202.

¹⁰³ Yıldız (1985), a.g.t., s. 40; Öden (2011), a.g.m., s. 307; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 142.

¹⁰⁴ Koca (2005), a.g.e., s. 127-128; Göksu (2010), a.g.e., s. 268,269; Kuşçu (2002), a.g.m., s. 176-188.

¹⁰⁵ Göksu (2010), a.g.e., s. 269, 273; Kuşçu (2002), a.g.m., s. 176-188.

¹⁰⁶ Göksu (2010), a.g.e., s. 271.

Kûtvalların görev, yetki ve sorumluluklarına geldiğimizde, kalenin güvenliği için gerekli savunma tedbirlerini almak; bünyesi altında görev yapan vazifelerin düzen, istikrar içinde ve maaşlarını düzenli şekilde almalarını denetleyerek yapmalarını sağlamak; kale içine yapılan giriş çıkışları kontrol etmek, bu giriş çıkışlarda suçlu olan veya şüpheli görülen kişileri gerektiği takdirde tutuklamak; kapı ve kale burçlarına nöbetçiler yerleştirmek; kalede yaşayan halkın refah ve huzurlu şekilde yaşatmak, bulunduğu kaleyi zenginleştirerek bayındır hale getirmek bulunur.¹⁰⁷

Aydınogulları Beyliği'ne baktığımız zaman, XIV. asrın ünlü seyyahı el-Ömerî, eserinde Aydınogulları Beyliği'ne ait 300 kûsur kalesi bulunduğundan söz eder.¹⁰⁸ Bundan başka, Selçuklulardan beyliklere kalan askerî bir miras olarak sübaşılığın olduğunu bilinmekte. Tüm bu bilgiler ışığında pek çok kalesi bulunan Aydınogulları Beyliği'nin askerî teşkilâtı içerisinde de kale komutanı, yani kûtvallın olduğunu ve sübaşıya bağlı olarak görev yaptığını rahatlıkla söylenebilir. Aydınogulları Beyliği'nde "kale muhafızları" adıyla kalelerde kaleyi ve halkı korumak amaçlı askerler bulunurdu. Aydınogulları ordusu içindeki önemli bir askerî unsur olan azaplardan bir bölümü, XV. yüzyıl başlarında Aydınoglu kalelerinde görev yapmaya başlamıştı. Bunlara "kale azapları" denildi. Bu askerler, kûtvallar, yani kale komutanlarının emri altında bulunmakta ve düşmandan gelebilecek herhangi saldırıya karşı her zaman da-

¹⁰⁷ Göksu (2010), a.g.e., s. 271-272-273.

¹⁰⁸ Şihabeddin b. Fazlullah El-Ömerî (2014), *Mesâlikü'l-Ebsâr fi Memâlikü'l-Emsâr*, (çev. D. Ahsen Batur, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*), XII. Fasil, Selenge Yayınları, İstanbul, s. 168.

ima hazırlıklı olmak durumundaydılar. Ayrıca, kale muhafızlarına ve kale kumandanına, tıpkı Selçuklularda olduğu gibi ıktâlar bahşedilmiştir.¹⁰⁹

5. Hâcib (Emîr-i Hâcib/Hâcib-i Bozorg/Melikü'l-Hâcib)

Tüm Türk-İslam devletlerinde olduğu gibi, Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu Devletlerinde de *hâciblik* makamı ve unvanı hem saray teşkilâtı hem de ordu kademesinde vardır.¹¹⁰ Hâcibler, *Emîr-i Hâcib*, *Hâcib-i Bozorg*, *Melikü'l-Hüccâb* denilen hâs hâcibe, yani, emîr-i hâcibe bağlı olarak görev yapmaktaydılar. Gulâm sistemi içinden yetişen gulâm askerleri, aşağıda açıklanacağı gibi, askerî hiyerarşide önce *otağ başı*, *hayl başı* veya *çavuşluktan* sonra hâcibliğe yükselebilmekteydiler. Saray teşkilâtı içerisinde en yüksek kademeli makam olan ve vezirden sonra gelen emîr-i hâcibin görevleri, hükümdarın huzuruna kabullerdeki ve saray içindeki teşrifatı organize etmektir. Hâciblerin buradaki sorumlulukları ise, bu vazifelerde amirleri emîr-i hâcibin verdiği emir ve direktiflerle ona yardımcı olmaktı. Ordu teşkilâtı içerisinde de yer alan hâcibler, bu noktada askerî hiyerarşide belli bir makam ve rütbe işgal ederlerdi.¹¹¹

İdarî teşkilâtlanmada olduğu gibi, askerî teşkilâta da kendine Selçukluları örnek alan diğer Anadolu beyliklerinde görüldüğü üzere Aydınoğulları Beyliği içerisinde de hâciblik ve has hâciblik bulunmaktadır. Tıpkı Selçukluda olduğu gibi, Aydınoğulları Beyliği'ndeki has hâcib de hükümdarın huzura ka-

¹⁰⁹ Yıldız (1985), a.g.t., s. 42-43.

¹¹⁰ Göksu (2010), a.g.e., s. 275.

¹¹¹ Koca (2005), a.g.e., s. 126; Göksu (2010), a.g.e., s. 275.

bulleri, saray teşrifatı ve ayrıca güvenliğinden has hâcib sorumluluğuyla birlikte, bu sorumluluğu kapucubaşı ile paylaşırdı.¹¹² Askerî teşkilât içindeki yeri hakkında tam olarak bir malumat olmasa da, Selçuklunun devamı olan Anadolu beyliklerinde askerî teşkilât içerisinde de hâcibin yer aldığı rahatlıkla söylenebilir.¹¹³

6. Çavuş (Serheng)

Selçuklu kaynaklarında *Serheng* olarak da geçen *Çavuş* rütbesi, ilk olarak Göktürk Devleti'nin askerî teşkilâtı içerisinde var olmuş, Göktürklerden sonra kurulan büyüklü küçüklü tüm Türk devletlerinde ve tabii ki Büyük Selçuklu ile Türkiye Selçuklu Devletlerinde de görülmüştür.¹¹⁴ Hem Saray, hem de askerî teşkilât içerisinde yer alan çavuşlar, Selçuklu sarayındaki gulâman-ı saray müessesesinin içinden farklı etnik gruplara mensup gulâmlardan oluşmaktaydı. Bu bilginin yanı sıra, devlet içerisinde, divân üyesi olan büyük ümerânın da kendilerine ait çavuşları vardı.¹¹⁵ Kendilerine has silahları, kıyafetleri ve nişanları bulunan çavuşlar, hükümdar yola çıktığı zaman onun için, gittiği yolu açarlar; “savulun”, “dûr”, “dûrbaş” diyerek ahali arasından bu yol açma işlemini gerçekleştirirlerdi. Bunun yanı sıra, hükümdarın veya divânın aldığı ve hükümdarın onayladığı karar ve kanunları halka duyurmak için tellal çıkarmak; hükümdarın belli günlerde, divânda bulunduğu sırada reyadan şikâyeti olanların maruzatlarını sultana iletmek; asker toplamak; sefer sırasında ordunun ve askerinin düzenini

¹¹² Yıldız (1985), a.g.t., s. 23.

¹¹³ Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 239.

¹¹⁴ Koca (2005), a.g.e., s. 126; Göksu (2010), a.g.e., s. 277.

¹¹⁵ Göksu (2010), a.g.e., s. 277-278; Koca (2005), a.g.e., s. 83.

sağlamak; orduyu savaş öncesinde formasyona sokmak ve savaş sırasında, başkomutan olan hükümdar veya beylerbeyinin ve diğer ordu komutanı emîrlerin verdikleri emirleri yüksek sesle söyleyerek birliklere duyurmak, çavuşların vazifeleri arasındadır.¹¹⁶

Çavuş istihdamı, Aydınogulları Beyliği'nin askerî teşkilâtında da görülmüştür. Aydınogulları Beyliği bünyesindeki çavuşlar, hükümdarın güvenliğinden ve hükümdarın huzuruna çıkacak olanların hükümdar ile görüşmesini ve ne şekilde gerçekleşeceğinden birinci derecede sorumlu olan *kapucubaşı*ya bağlı olarak görev yaparlar. Aralarından divân çavuşu olanlar, hükümdarın huzuruna gelenleri yüksek sesle “Merhaba” diyerek alırlardı.¹¹⁷ Bu noktada kapucubaşı ve çavuşlar, Selçuklu'daki *Emîr-i Meclîse* de benzetilebilir.¹¹⁸ İzmir Beyliği sırasında, yaptığı seferlerden dönüşte sık sık başkent Birgi'ye giderek babası Aydınoglu Mehmed Bey'in huzuruna çıkan Gazi Umur Bey'i, çavuşlar, yukarda anlatıldığı gibi yüksek sesle “Merhaba” diye bağırarak içeri almışlardır.¹¹⁹

Gulâm ve İktâ Ordusu

1. Gulâm Sistemi

Esir edilerek veya köle olarak elde edilen insanların, bağlı oldukları devletin sarayında ve saraya bağlı eğitim kurumlarında

¹¹⁶ Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 85-86; Göksu (2010), a.g.e., s. 278; Koca (2005), a.g.e., s. 119; Reşat Genç (1992), “Karahanlılar”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, C. VI, İstanbul, s. 177.

¹¹⁷ Yıldız (1985), a.g.t., s. 23, 24, 31.

¹¹⁸ Göksu (2010), a.g.e., s. 275.

¹¹⁹ Yıldız (1985), a.g.t., s. 21.

aldıkları askerî ve siyasî eğitimlerden sonra ordu, saray ve devlet teşkilâtında, maaş karşılığında,¹²⁰ görevler almalarını sağlayan sistem, gulâm sistemidir.¹²¹ Bu sistem, İslam medeniyetine has bir kurum olarak doğmuş, kurumlaşmış ve tekâmül etmiştir. Hz. Ömer döneminden itibaren kullanılmaya başlanan gulâm sistemi, sonrasında sırayla Emevîler, Abbâsîler, dönemde de uygulanan gulâm sistemi, Samanoğulları Devleti zamanında tam manasıyla tanzim edilerek uygulanmış ve kurumsallaşması ve sistem olarak inkişâfını yaşadı.¹²² Kurumsallaşmasını tamamlamış Ortaçağ İslam Devletleri için devlet ve askerî teşkilât açısından klasik bir hal alan gulâm sistemini,¹²³ Ortaçağın büyük Türk-İslam devletleri olan Karahanlılar, Gazneliler, Selçuklular, Eyyûbîler, Memlûkler ve Osmanlı Devletleri içerisinde, zaman zaman farklı adlandırmalarla, bir askerî ve devlet teşkilâtlanması içerisinde kullanılmıştır.¹²⁴

Ortaçağ Türk-İslam Devletlerindeki gulâm sistemi bünyesine hem Türk hem de farklı soylardan kişiler saraya gulâm olarak alınmakta, gulâmhanelerde adına “babayân/baba” adlı eğitimcilerden eğitim görmekte ve eğitimlerinin sonunda azadnâme ile özgürlüklerine kavuştuktan sonra saray, devlet ve askerî yapıda görev alabilmekteydiler.¹²⁵ Gulâmlar, genellikle 14-15 yaşında, savaş esirlerinden, köle pazarından seçildikten, herhangi bir devlet ricali tarafından hükümdara hediye edildikten veya başka bir devletin ve devlet adamının

¹²⁰ Göksu (2017), a.g.e., s. 98-102.

¹²¹ Göksu (2010), a.g.e., s. 27.

¹²² Göksu (2017), a.g.e., s. 20, 23; aynı yazar (2010), a.g.e., s. 27-28.

¹²³ Göksu (2010), a.g.e., s. 28; aynı yazar (2017), a.g.e., s. 24.

¹²⁴ Koca (2005), a.g.e., s. 82.

¹²⁵ Koca (2005), a.g.e., s. 83,85-86-87; Göksu (2017), a.g.e., s. 80-81-82, 97-98; aynı yazar (2010), a.g.e., s. 77-78.

bünyesinden Selçuklu Devleti bünyesine geçtikten ve böylece tedarik edilmelerinden sonra dergâha, yani gulâmhane veya diğer ismiyle vuşâkhane adıyla bilinen, eğitildikleri saraydaki okula alınarak, at binme, ok atma, kılıç, gürz ve mızrak kullanma gibi askerî eğitimlerin yanı sıra, bağlı oldukları hükümdarın şahsında yapacakları saray hizmetleri konularında eğitim görürlerdi.¹²⁶ Gulâmhaneye alınan kişilere, eğitimleri boyunca “kara gulâm” denilirdi.¹²⁷ Yukarıda bahsedildiği üzere kara gulâmlar, genel itibarıyla, gulâmhaneden çıktıktan ve küçük vazifelerle görevlendirildikten sonra,¹²⁸ ordu ve devlet teşkilâtı içerisinde sırası ile serhengliğe (çavuşluğa), hâcibliğe, kutvalliğe (kale komutanlığına) ve en sonunda da emîrliğe kadar yükselebilmekteydiler. Bu emîrlerin arasında beylerbeyi (melikü'l-ümerâ) olanları da vardır. Sarayı, hanedanı ve hükümdarı korumak, gulâmların en önemli vazifesidir. Onun dışında, çeşitli saray hizmetlerini görmek de gulâm askerlerinin vazifeleri arasında yer alırdı. Gulâm sistemi ile oluşturulan orduya ise, “hasa ordusu” denmekteydi. Hasa ordusu deyiminin yanında, Gulâmlardan oluşan hasa, yani merkez ordusuna Selçuklularda *Saray Gulâmları* yahut *Gulâmân-ı Dergâh* da denirdi.¹²⁹ Hükümdarın doğrudan kendisine bağlı gulâmlara ise, *Gulâmân-ı Hâs* adı verilmiştir.¹³⁰

Büyük Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi, diğer bir Selçuklu Devleti olan Türkiye Selçuklu Devleti'nde de gulâm sistemi uygulanmış ve hükümdara bağlı bir maaşlı, profesyonel gulâm

¹²⁶ Koca (2005), a.g.e., s. 83, 85; Köymen (1967), a.g.m., s. 11, 13; Göksu (2010), a.g.e., s. 66-77, 283-296; aynı yazar (2017), a.g.e., s. 68-80, 90.

¹²⁷ Köymen (1967), a.g.m., s. 13.

¹²⁸ Göksu (2017), a.g.e., s. 98.

¹²⁹ Koca (2005), a.g.e., s. 82-83-84.

¹³⁰ Göksu (2017), a.g.e., s. 46.

ordusu oluşturulmuştur.¹³¹ Türkiye Selçuklu Devleti adına temelleri kuruluş zamanlarında atılan gulâm sistemi ve ordusu, devlet ve ordu içerisindeki kurumsallaşmasını tamamlaması ve ağırlığını oluşturması, devletin klasik bir Ortaçağ Türk-İslam Devleti hüviyetine bürünmeye başladığı Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu ile yapılan 1176 Miryokefalon Savaşından itibaren hissedilmeye başlamıştı.¹³² Bu savaş sırasında Türkiye Selçuklu ordusu, dönemin kaynaklarında “Kılıç Arslan’ın askerleri”ve “Türkmenler”olarak dönemin kaynaklarında ikiye ayrılması, bu durumun en güzel örneğini teşkil eder.¹³³

Saray Gulâmlarının kendilerine özgü kıyafetleri, sancakları ve askerî hiyerarşide yerleri bulunmaktadır.¹³⁴ Türkiye Selçuklu Devleti’nde, diğer Türk-İslam Devletlerinde olduğu gibi, merkez orduyu teşkil eden gulâmân-ı dergâh, yani gulâm askerleri, kendi sistemleri içinde *Gulâmân-ı Hâs*, *Müfârede*, *Halka-i Hâs*, *Mülâzımân-ı Yatak* gibi adlandırmalarla, sınıflara ayrılmışlardı.¹³⁵ Dergâhtan seçilerek, hükümdara hizmet ile doğrudan sultana bağlı olan gulâmlar, gulâmân-ı hâs adını almıştır. Sefer sırasında veya sarayda hükümdarın muhafazasından sorumluydular. Sultanın her türlü özel hizmetinin yanında, tutuklama kararı verilen devlet ricalinden kişilerin tevkif edilmesi, bir görev ile payitahttan ayrılan emîr, vezir veya-

¹³¹ Göksu (2010), a.g.e., s. 36; aynı yazar (2017), a.g.e., s. 32; Koca (2005), a.g.e., s. 84.

¹³² Göksu (2017), a.g.e., s. 33, 35-36, 38; aynı yazar (2010), a.g.e., s. 36-37-38.

¹³³ M. Said Polat (2005), “Türkiye Selçuklularında Askerî Teşkilât”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.17, s.30.

¹³⁴ Göksu (2017), a.g.e., s. 44.

¹³⁵ Koca (2005), a.g.e., s. 84; Göksu (2017), a.g.e., s. 45; aynı yazar (2010), a.g.e., s. 44; Kuşçu (2002), a.g.m., s. 176-188.

hut yüksek dereceli memurlara refakat, merkeze çağrılan devlet adamlarını vazifeli oldukları bölgeden alıp getirme gibi görevlerde de gulâmân-ı hâs askerleri kullanılmaktaydı.¹³⁶ Müfârede, gulâmân-ı hâsın alt koludur. Büyük Selçuklu, Harzemşah, Eyyûbî ve Memlûklar gibi diğer Türk-İslam devletlerin kullandıkları gulâm sistemi içerisinde müfârede askerleri vardır.¹³⁷ Fizikî olarak yapılı ve güçlü, çok iyi derecede silah kullanabilen, cesaretleri ile ön plana çıkmış gulâmlar arasından seçilmekteydiler. Müfârededen bir kısım gulâm askeri, hükümdar seferdeyken dahi sarayda kalarak, sarayın ve dergâhlarının korurlar; bir kısım ise, seferde de sultanın yanından ayrılmaz ve savaşta sırasında yakın korumalığını yaparlardı. Bunlardan bazıları da divân toplantısı sırasında tahtın yanında durarak, toplantının güvenliğini sağlamalarının yanı sıra, sarayda gerçekleştirilen her türlü tören ve hükümdarın huzuruna kabullerde hazır bulunmaktaydılar.¹³⁸ Yani bir nevi tören kıtasına benzetilebilirler. Sultanın vereceği her türlü emri yerine getirmenin yanında, emîrlere ve sübaşılara ve yüksek kademedeki sivil bürokratlar hakkında çıkan tutuklama ve ceza kararlarını yerine getirmek de görevleri arasında sayılırdı.¹³⁹ Müfârede askerlerinin bazıları mızrak, bazıları gürz, bazıları da kılıç kullanmada ön plana çıkmaktaydı.¹⁴⁰ Müfâredenin bir alt kolunu halka-i haslar,¹⁴¹ gulâmân-ı hâs içindeki en seçkin

¹³⁶ Göksu (2010), a.g.e., s. 46-47; aynı yazar (2017), a.g.e., s. 46-47.

¹³⁷ Göksu (2010), a.g.e., s. 48.

¹³⁸ İbn Bîbî (1996), a.g.e., C. I, s. 130; Koca (2005), a.g.e., s. 84-85; Göksu (2010), a.g.e., s. 49-50; aynı yazar (2017), a.g.e., s. 49, 51.

¹³⁹ Göksu (2017), a.g.e., s. 51; aynı yazar (2010), a.g.e., s. 50-51.

¹⁴⁰ Koca (2005), a.g.e., s. 85.

¹⁴¹ Göksu (2010), a.g.e., s. 58; aynı yazar (2017), a.g.e., s. 61.

askerlerden oluşmaktaydı. Av, gezinti ve sefer sırasında hükümdarın ve saltanat alayının etrafını halka gibi sarıp çevreleyerek yakın koruma vazifelerini icra ederleri.¹⁴² Mülâzımân-ı yatak, sözcük anlamı olarak Türkçede “yoldaş, nöker” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁴³ Gulâmân-ı hâsın bir diğer alt kolunu oluşturan mülâzımân-ı yatak, sefer sırasında hükümdarın otağında, barış zamanı sarayda ya da av gibi etkinliklerde sultanın otağını/saraydaki oda-ı hümayûnu koruyan gulâm askerleridir.¹⁴⁴

Mülâzımân gulâmları, bazıları hükümdarı, bazıları sarayı, bazıları da yüksek kademeli devlet adamları korurlardı. Bu nedenle, hükümdarın otağını veya odasını koruyan mülâzımânlara aynı zamanda *Mülâzımân-ı Yatak-ı Hümayûn* da denilirdi.¹⁴⁵ Hükümdarın korunmasında ve ordu kademesinde önemli bir hiyerarşik mevkiye sahiplerdir.¹⁴⁶ Gulâmân-ı dergâh'ın, dolayısıyla tüm saray gulâmlarının başında emîr rütbesinde komutan bulunmaktaydı.¹⁴⁷ Gulâmlar, diğer Türk-İslam devletlerinde olduğu gibi, üç ayda bir olmak üzere yılda dört defa *ulûfe*, *bistgânî*, *câmegî*, *mevâcib* adı verilen maaşlar alırlardı.¹⁴⁸

Aydınoğulları Beyliği'nde de saray gulâmlarının olduğunu ve saray hizmetlerinde hükümdara bağlı olarak görev yaptığını ve bu gulâmlardan kendisine de hediye edilenler olduğu gibi,

¹⁴² Koca (2005), a.g.e., s. 85.

¹⁴³ Göksu (2017), a.g.e., s. 62; aynı yazar (2010), a.g.e., s. 60.

¹⁴⁴ Koca (2005), a.g.e., s. 85.

¹⁴⁵ Göksu (2017), a.g.e., s. 62.

¹⁴⁶ Göksu (2010), a.g.e., s. 60.

¹⁴⁷ Koca (2005), a.g.e., s. 85.

¹⁴⁸ Koca (2005), a.g.e., s. 89; Göksu (2017), a.g.e., s. 99-100.

bunların ekseriyetinin Rum kökenli olduğunu İbn Battuta, seyahatnamesinde bildirmektedir.¹⁴⁹ el-Ömerî de, Aydınolu beylerinin Adalar Denizi'ndeki adalara, Yunanistan'a ve Bizans üzerine yaptıkları gazâ akınlarında çokça erkek ve kadın Rum insanları ganimet olarak esir edip geldiklerini söylemektedir.¹⁵⁰ Battuta'nın bahsettiği gulâmlar, bunlardan oluşmaktadır ve tıpkı Selçukluda olduğu gibi, savaş esirlerinden gulâm elde etme durumu Aydınolu Beyliği'nde de mevcuttur. Gulâmların Aydınolu sarayındaki görevleri arasında, hükümdar ile huzurda görüşecek devlet adamları ve elçilerin görüşmelerini ve protokol kaidelerini ayarlayan vazifeli olan kapucubaşına bu vazifesinde gulâmlar yardım eder, çavuşlar da huzura kabulde "Merhaba" diyerek bu kişileri içeri alırlardı.¹⁵¹ Gazi Umur Bey'in önemli emîrlerinden Pişrev Bey, Umur Bey ile Rumeli'ye yapılan bir akın sırasında şehit düştüğünde, özel muhafız olarak belirtilen "yasakçı"sı da onunla birlikte can vermişti.¹⁵² Yasakçı olarak zikredilen sıfat, Pişrev Bey'in gulâmı olmalıdır. Yasakçının Pişrev Bey'in özel muhafızı olduğu söylendiğine göre bu durum, tıpkı Selçuklularda olduğu gibi, Aydınolu emîrlerinde de şahıslarına bağlı gulâmlar olduğunu bize bildirmektedir.

Bunların yanında, diğer Anadolu Beyliklerinde olduğu gibi Aydınolu Beyliği'nde de var olan gulâm sisteminin askerî hiyerarşide ve ordu içinde büyük bir mevki, sayı ve öneme sa-

¹⁴⁹ İbn Battuta (2004), *Rihlet-ü İbn Battuta*, (Çeviri, İnceleme ve Notlar: A.Sait Aykut, *İbn Battuta Seyahatnâmesi*), C. I, YKY Yayınları, İstanbul, s. 345-350; Yıldız (1985), a.g.t., s. 23, 25.

¹⁵⁰ el-Ömerî (2014), a.g.e., s. 168.

¹⁵¹ Yıldız (1985), a.g.t., s. 25.

¹⁵² Yıldız (1985), a.g.t., s. 23, 35.

hip olduklarını söylemek güçtür. Çünkü gulâm sistemini muntazam şekilde uygulayan ve orduda önemli yer kaplamasını sağlayan Türk-İslam devletleri, bunu, müesseseleri ile devletin tam bir Türk-İslam devleti hüviyetine, gücüne ve büyümesine ulaştıktan sonra başarmışlardır. Anadolu beylikleri ise, bu kurumsallaşmayı ve büyümeyi tekâmüle erdiremedikleri ve askerî alanda bağlı oldukları veya kendilerine bağlanan Türkmen boylarının askerî gücüne ve tımarlı sipâhîlere, dayanarak bir ordu oluşturmaları nedeniyle, Selçuklularda muntazam bir şekilde işleyen, ordu ve yönetim üzerinde yükselerek büyük vazifeler alan askerî gulâmlardan söz edilemez.¹⁵³ Aydınoğulları Beyliği gulâmlarının da, diğer beyliklerin gulamları gibi, vazifeleri çoğunlukla saray hizmetleri ve muhafız askeri olmak ile sınırlı kalmıştır. Bu noktadan hareketle Anadolu beyliklerinde ve dolayısıyla Aydınoğulları Beyliği'nin Ulu Beylerinde¹⁵⁴ kendi şahıslarına bağlı bir hassa ordusu bulunmaktadır.¹⁵⁵ Aydınoğulları Beyliği özelinde, ordunun dayandığı temel unsurlar, denizci bir beylik olmasından; deniz gazâlarına yoğunluk kazanmış, bu nedenle, tımarlı sipâhî ve aşiret kuvvetleri yanı sıra, azaplar ve kale muhafızları da Aydınoğulları Beyliği Donanmasında ve kara ordusunda önemli bir yer tutmuştur.¹⁵⁶

2. İktâ

İnsanlığın ve devlet mefhumunun ortaya çıktığı ilkçağın çeşitli devlet ve medeniyetlerinde ıktâ benzeri uygulamalara

¹⁵³ Yıldız (1985), a.g.t., s. 41.

¹⁵⁴ Anadolu beyliklerinde var olan bir hükümdar unvanı.

¹⁵⁵ Turan (2002), a.g.m., s. 151-168.

¹⁵⁶ Yıldız (1985), a.g.t., s. 41.

rastlanmakla birlikte,¹⁵⁷ ıktâ benzeri bir toprak tevcihi Eskiçağ Türk devletlerin ve Selçuklu öncesi Ortaçağ Türk devletlerinde de mevcuttu.¹⁵⁸ İslam medeniyeti ile literatüre giren ıktâ sistemine baktığımızda, ortaya çıkışına dair ilk örnekler Hz. Muhammed ile başlamış; dört halife dönemi olarak Hulefâ-i Râşidîn zamanı ile sistemleştirilerek yaygınlaşmış; Emevî ve Abbâsî dönemlerinde de kullanıldıktan sonra, tüm İslam coğrafyası ülkelerinde ve Türk-İslam devletlerinde de uygulanan bir önce toprak, sonrasında Selçuklular ile birlikte hem toprak hem de askerî bir sistem haline evrilmiştir.¹⁵⁹

Selçuklulardan önce, İslâm devletlerinde idarî bir toprak yönetim şekli hüviyetindeki ıktâ sistemi, Sultan Melikşah döneminde, vezir Nizâmü'l-Mülk'ün önemli derecedeki değişiklik ve düzenlemeleri ile birlikte, bu dönemden önceki İslam devletlerinde idarî fonksiyondayken, bu ve bundan sonraki

¹⁵⁷ Mehmet Fuat Köprülü (1981), *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, (notlar ve ilavelerle yayınlayan Orhan F. Köprülü), İstanbul, s.101; Mehmet Ali Kılıçbay (1985), *Feodalite ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı*, Ankara, s. 263-264; Koca (2005), a.g.e., s. 91; Göksu (2017), a.g.e., s. 131; aynı yazar (2010), a.g.e., s. 81.

¹⁵⁸ Bahaeddin Ögel (1948), "İslam'dan Önceki Türk Devletlerinde Tımar Sistemi", *IV. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, s. 242-250; Reşat Genç (2002), *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*, T.T.K. yayınları, Ankara, s. 170, 191, 201; Göksu (2010), a.g.e., s. 81; aynı yazar (2017), a.g.e., s. 132; Koca (2005), a.g.e., s. 91.

¹⁵⁹ Halil İnalçık (1996), "İslâm Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlılar Devrindeki Şekillerle Mukayesesi", *Osmanlı İmparatorluğu: Toplum ve Ekonomi*, İstanbul, s. 15; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 17-18; Göksu (2010), a.g.e., s. 81-81, 85-86-87; aynı yazar (2017), a.g.e., s. 132-133, 137-141; Hz. Muhammed, Hulefâ-i Râşidîn, Emevî ve Abbâsî dönemlerinde uygulanan ıktâ sistemi hakkında geniş bilgi için bkz. Mustafa Demirci (2001), *Abbâsilerde Toprak Sistemi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

dönemlerde askerî bir mahiyet de kazanarak, Büyük Selçuklu Devleti'nin İçtimaî, iktisadî askerî ve siyasî yapısına uygun hale getirilmiştir. Bu yenilikler nedeniyle, ıktâ sisteminin ortaya çıkışını o dönemde Nizâmü'l-Mülk'e atfeden müverrihler ve müellifler bile olmuştur.¹⁶⁰ Büyük Selçuklular eliyle oluşturulan bu sistem, daha sonrasında sırayla Atabeglikler, Harzemşahlar, diğer Selçuklu kolları ile birlikte Türkiye Selçuklu Devleti, Eyyûbîler, Memlûklar ve Osmanlılar tarafından da kullanılmıştır.¹⁶¹

Nizâmü'l-Mülk eliyle oluşturulan ve idarî yönünün yanında, askerî muhteviyat da kazanan yeni ıktâ düzeninin en büyük amacı, ordunun temel dayanağı olacak olan ıktâlî asker beslemek ve yetiştirmenin yanında, ordunun bel kemiğini oluşturan ıktâ askerlerine (diğer adıyla tımarlı sipahilere) hazineden para çıkarmadan gelir, maaş ile lojistik ve teçhizat temin etmek, böylece her daim savaşa hazır bir büyük ordu bulundurmaktı. Ve bunda başarılı da olundu.¹⁶² Büyük Selçuklunun modeli olan askerî ıktânın genel özelliklerine baktığımızda, ıktâ gelirleri belirlenip, kayıt altına alınması; toprak ve üzerinde yaşayan halk üzerinde muktânın¹⁶³ yetki sahibi olmaması; muktânın, kendisine tahsis ve tevcih edilen ıktâyı bir başkası üzerine devredememesi; muktâların belli zamanlarda veya şikâyet üzerine teftiş edilebilmesi gibi özellikleri mevcuttur.¹⁶⁴ Şikâyet veya teftişin ardından muktânın elinden çeşitli

¹⁶⁰ Koca (2005), a.g.e., s. 91-92; Göksu (2010), a.g.e., s. 85-86; aynı yazar (2017), a.g.e., s. 137-138.

¹⁶¹ Göksu (2010), a.g.e., s. 86-87; aynı yazar (2017), a.g.e., s. 139-140.

¹⁶² Koca (2005), a.g.e., s. 93; Göksu (2010), a.g.e., s. 87, 94; aynı yazar (2017), a.g.e., s. 140, 147.

¹⁶³ İktâ sahibi kişiye verilen ad.

¹⁶⁴ Göksu (2017), a.g.e., s. 141-142.

nedenlerle ıktâsı alınabilirdi. Hükümdarın değişmesi sonucunda muktânın ıktâ sahibi olduğuna dair belge olan menşûr yenilenmekteydi.¹⁶⁵

Büyük Selçuklu Devleti, yeni ıktâ modelini uygularken bir diğer amacı da, Türk Töresindeki “ülke hanedanın ortak malıdır” prensibini terk ederek, Osman Turan, Fuat Köprülü, Ba-haeddin Ögel ve Mehmet Altay Köymen gibi tarihçilerin de-yimiyle “Türk feodal devlet sistemi”¹⁶⁶ yerine merkeziyetçi bir devlet oluşturmak istemesidir. Bu amaca yönelik ilk adımlar 1040 Dandanakan Savaşı ile Büyük Selçuklu Devleti’nin kurulmasından ve töreye gereği hanedan üyeleri ve boy beyleri arasında ülüş sistemine göre bölüşülmesinden hemen sonra başlamıştı. Ancak, o dönemin anlayışı içerisinde merkezi bir devlet kurulabilmesi için, diğer hanedan azalarının ve Türkmen boy beylerinin devlet içindeki gücünün kırılması gerekmektedir.¹⁶⁷ Selçuklu ıktâsı, Selçuklu hükümdarlarının merkezî devlet kurmaya yönelik bu hedeflerine hizmet eden bir sistem oldu. Şöyle ki: Büyük Selçuklu Devleti kurulduktan sonra, devletin kurulmasında ve gelişmesinde katkıda bulunan Oğuz/Türkmen beyleri, kendilerine tahsis edilen ıktâlara yerleşerek konar-göçer yaşam tarzlarını bırakmak istemediklerinden dolayı, an’anelerini ve yaşam biçimlerini rahatlıkla uygulayabilecekleri, yeni fethedilmiş veya daha fethi gerçekleşmiş bölgelere; özellikle de Doğu Roma İmparatorluğu’nun

¹⁶⁵ Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 57-58.

¹⁶⁶ Göksu (2017), a.g.e., s. 143.

¹⁶⁷ Osman Turan (1999), *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkuresi*, C. II, İstanbul, s. 10-11; Salim Koca (1997), *Dandanakan’dan Malazgirt’e*, Giresun, s. 111-116; Kılıçbay (1985), a.g.e., s. 261; Göksu (2010), a.g.e., s. 90; aynı yazar (2017), a.g.e., s. 144.

hâkimiyetinde bulunan Anadolu coğrafyasına, (Selçuklu idaresinde Mikailoğullarının iktidarını kabul etmeyenler ve bir siyasî irade altına girmek istemeyenler Türkmenlerde olduğu gibi) yöneltiler. Bu yönelime, Selçuklu yönetimi içerisinde Büyük Selçuklu hükümdarları da, Türk töresi gereği halka yurt bulma vazifelerinden dolayı onları teşvik etmiş, yönlendirmelerde bulunmuşlardır. Ancak tüm bu çabalara rağmen Büyük Selçuklu Devleti, tam anlamıyla merkezî bir devlet kurma girişinde başarısız olmuştur.¹⁶⁸ Büyük Selçuklu Devleti'nin tarihî süreçte bir uzantısı olan Türkiye Selçuklu Devleti'nde de iktâ sistemi uygulanmıştır.¹⁶⁹ Türkiye Selçuklularında uygulanan iktâyâya bakıldığında, Büyük Selçukludan biraz daha farklı bir iktâ sistemi uygulandığı görülmekte. Bunun nedenleri olarak Türkiye Selçuklu Devleti'nin devlet olarak kendi gelişimi ve kurulduğu Anadolu coğrafyasının kendi içerisindeki iktisadî, içtimaî, sosyal ve askerî şartlar gösterilebilir.¹⁷⁰ Konu hakkında araştırmaları bulunan Osman Turan, Türkiye Selçuklu Devleti'ndeki iktâ uygulamasını İslamiyet öncesi Türkistan'da kurulan Türk devletlerinin toprak paylaşım uygulamasına benzetirken;¹⁷¹ konu hakkında araştırmalarda bulunan bir diğ

¹⁶⁸ Göksu (2010), a.g.e., s. 93; aynı yazar (2017), a.g.e., s. 146; konu hakkındaki geniş bilgi için bkz. Osman Turan (2002), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, s. 1 vd.; aynı yazar (1993), *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, İstanbul, s.112 vd, 150 vd, 281 vd; Claude Cahen (1992), *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi*, (çev. Yaşar Yücel- Bahaeddin Yedi yıldız), Ankara.

¹⁶⁹ Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 238.

¹⁷⁰ Göksu (2017), a.g.e., s. 150; aynı yazar (2010), a.g.e., s. 95.

¹⁷¹ Osman Turan (1992), "İktâ", *İA.*, C.V., s. 952-953; aynı yazar (2002), "Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku", *Türkler Ansiklopedisi*, (ed. Hasan Celal Güzel-Kemal Çiçek-Salim Koca), C. VII, Ankara, s. 189-199; A. Sait Polat (1997), *Moğol İstilasına Kadar Türkiye Selçuklularında İçtimaî*

isim Claude Cahen, Türkiye Selçuklularının ıktâ uygulamasını Bizans İmparatorluğu'ndaki toprak sistemi olan "pronoia" uygulamasından esinlenerek oluşturduğunu söylemekte; yani Bizans tesirinden bahsetmektedir.¹⁷²

Türkiye Selçuklularında idarî ve askerî anlamdaki ıktâ uygulamasının ilk örnekleri, devletin kurucusu Kutalmışoğlu Süleymanşah döneminde görülmektedir. Süleymanşah, devlet kurulduktan sonra Türkmen beyleri ve Selçuklu emîrlere ıktâlar vermişti.¹⁷³ Buradaki amaç, yeni fethedilen yerlerin hızla Türkleşmesi ve İslamlaşması, fetihlerin ıktâ olarak verilen yerlerden Türkmen beyleri ve emîrlerce devam ettirilmesi ve konar-göçer Oğuzların yerleşik yaşama geçmelerinin önü açılmasıdır.¹⁷⁴

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kuruluş aşamasını tamamladığı ve artık klasik bir Ortaçağ Türk-İslam devleti şeklini aldığı Miryokefalon Savaşı'ndan sonraki XII. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren ıktâ uygulaması da kurumsallaşmasını tamamlayan devlet müesseseleri ve devletin siyasî, iktisadî, içtimaî ve askerî politikalarında olduğu gibi yaygınlık kazanır; idarî ve askerî alanlardaki temel dayanak olur.¹⁷⁵

ve *İktisadî Hayat*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, s. 96; Kılıçbay (1985), a.g.e., s. 262 vd.

¹⁷² Claude Cahen (1979), *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (çev. Yıldız Moran), İstanbul, s.55-59; aynı yazar (1955-56), "Selçukî Devletleri Feodal Devletler mi İdi?", (çev. Lütfi Geçer), *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XVII/ S. 1-4, İstanbul, s. 348-358.

¹⁷³ Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 147.

¹⁷⁴ Göksu (2010), a.g.e., s. 96-97; aynı yazar (2017), a.g.e., s. 150-151.

¹⁷⁵ Göksu (2017), a.g.e., s. 151-152; aynı yazar (2010), a.g.e., s. 97-98.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde fethedilen toprakların mîrî¹⁷⁶ olarak sayılması ve kayıt altına alınması sayesinde askerî ıktâlar, devlet kontrolü altına alınarak, Büyük Selçuklu, Irak Selçuklu, Suriye Selçuklu ve Kirman Selçuklu Devletlerinin gerçekleştiremediklerinden dolayı yıkılmalarının nedenlerinden biri olan merkezî devlet olamamanın önüne geçilmiş; diğer Selçuklu devletlerine oranla, kısa sayılabilecek sürede merkezî devlet olma başarısına ulaşabilmiştir.¹⁷⁷

Özellikle de devletin II. Kılıç Arslan'ın töre gereği ülkesini 11 şehzadesi arasında paylaşmasından sonra yaşanan taht mücadelelerinin ve ümerânın kendi aralarında oluşan ihtilaf-ları önlemek için,¹⁷⁸ Şehzade, emîr ve sübaşılara tevcih edilen askerî ıktâlarda küçülmeye gidilmesinin yanı sıra, muktâların ıktâ üzerinde askerî amir olarak görevde bulunup, bu konudaki yetkileri üzerlerinde kaldı.

Fakat toprağın vergi gelirleri üzerindeki malî, idarî anlamda da tasarrufta bulunma yetkileri ellerinden alındı. Ve kendilerine ıktâ üzerinden belirlenen maaş ile yetinmeleri düzenlemesi gerçekleştirildi.¹⁷⁹ İktâ askerlerine Selçuklu kaynaklarında "sipâhî" denildiği gibi,¹⁸⁰ "leşker-i kadîm" olarak da kaydedilmiştir.¹⁸¹

¹⁷⁶ Mülkiyet ve tasarruf hakkı devlete ait olan topraklar.

¹⁷⁷ Göksu (2017), a.g.e., s. 152-153.

¹⁷⁸ Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 119.

¹⁷⁹ Osman Turan (1988), *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar (Metin, Tercüme ve Araştırmalar)*, T.T.K. yayınları, Ankara, s. 76; Cahen (1955-56), a.g.m., s. 354; Nejat Kaymaz (1964), "Anadolu Selçuklu Devletinin İntihatında İdare Mekanizmasının Rolü (I)," *A.Ü.D.T.C.F. T.A.D.*, C. II/ S. 2-3, Ankara s. 98; Koca (2005), a.g.e., s. 93-94.

¹⁸⁰ Koca (2005), a.g.e., s. 92.

¹⁸¹ Göksu (2017), a.g.e., s. 157-168.

İbn Bîbî'nin verdiği bilgiler ışığında Türkiye Selçuklu Devleti'nde uygulanan ıktâ sistemine bakıldığında önemli özellikleri: ıktâlar hükümdar tarafından ya da hükümdarın mutlak vekili vezir tarafından, devlete önemli hizmetlerde bulunmuş sivil veya askerî bürokrasiden devlet adamlarına, komutanlara ve şehzadelere, bu hizmetin karşılığı olarak verilirdi; fethi yakın zamanda gerçekleşmiş toprakların bir kısmı ıktâ arazisi olarak ayrılırdı; ıktâ menşurları divân-ı pervâneğîde¹⁸² yazılır; ıktânın arazi genişliği ile vergi gelirleri divân-ı istifâda¹⁸³ kayıt altına alınır ve tutulurdu; ıktânın menşurları,¹⁸⁴ her hükümdar değişikliğinde yenilirdi.

Önceden kişiye verilen ıktâ arazisi, sonradan genişletilebildiği gibi, muktânın vefatı durumunda "nânpâre" denilen bir kısım, ailesine miras kalmaktaydı; muktâ, kendisine tevcih edilen ıktâdan belirlenen maaş veya diğer şekliyle kendisine gelir olarak temin ettiği vergi dışında, fazladan bir vergi toplayamazdı; ıktâdan gelen gelir vergiler, devletin en önemli gelir kalemlerinden birini oluştururdu; görevinden azledilen muktânın elinden ıktâsı alınmaktaydı.¹⁸⁵

İdarî teşkilatta olduğu gibi, askerî teşkilatta da kendilerini Selçukludan örnek alan Anadolu beyliklerinde, Büyük Selçuklu ve Türkiye Selçuklu Devletlerinde olduğu gibi ıktâ sis-

¹⁸² İktâ da dâhil olmak üzere, ülkedeki toprak düzenlemelerini yapan, buna dair menşûr ve beratları hazırlayan devlet kurumu.

¹⁸³ Günümüzde Maliye Bakanlığı olarak sayılabilecek, ülkenin malî işlerinin görüldüğü ve kayıt altına alındığı müessese.

¹⁸⁴ Emîrlik veya ıktâ tevcihinden sırasında kişiye verilen devlet belgesi.

¹⁸⁵ Geniş bilgi için bkz. İbn Bîbî (1996), a.g.e.; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 113; Göksu (2010), a.g.e., s. 99; aynı yazar (2017), a.g.e., s. 154-155; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 238-239.

temi mevcuttu. Ve ıktâlar, sivil ve asker devlet devlet adamlarına, komutanlara tevcih edilmekteydi.¹⁸⁶ Beyliklerden günümüze toprak idaresi ve ıktâ üzerine doğrudan bir bilge ve eser elimize ulaşmasa da, beyliklerin kendi zamanlarında bunları, tıpkı Selçuklularda olduğu gibi defterlere kaydettikleri bilinmekte. Çünkü beyliklerdeki toprak idaresi ve ıktâ üzerine bilgiler, Osmanlı tahrir ve vakıf defterlerinde kayıtlıdır. Osmanlı tahrir memurları beyliklerde var olan ıktâ veya diğer adıyla tımarları kaydederken, bu beyliklerin tuttukları defterlerden yararlanmışlardı. Zaten konu ile ilgili malumatlar da buradan alınmaktadır. Yani, Osmanlı defterlerinde Anadolu beyliklerinde var olan ıktâ/tımar uygulamalarına dair bilgiler edinilebilmekte. Bahsedilen beyliklerden bir de pek tabii ki, Aydınoğulları Beyliği'dir.¹⁸⁷

Aydınoğulları Beyliği açısından ıktâyâ baktığımız zaman, bu beylik hakkında verilebilecek en önemli örneklerden biri, Germiyanogulları Beyliği'nde sübaşı olan ve devletin kurucusu Aydınoğlu Mehmed Bey, XIV. yüzyılın başında, yine kendisi gibi bu beylikte sübaşı olan Sasa Bey ile Batı Anadolu kıyılarında Bizans'a karşı gerçekleştirdiği gazâ faaliyetleri çerçevesinde fethettiği topraklar kendisine ıktâ olarak verilmiş ve o da bir süre sonra şahsî bünyesindeki Batı Anadolu kıyılarındaki topraklarda Aydınoğulları Beyliği'ni kurmuştur.¹⁸⁸ Aydınoğullarında konu hakkındaki bir başka örnekte, Yıldırım Bayezid, 1390 yılında Anadolu beylikleri üzerine gerçekleştirdiği seferde, İsa Bey'den aldığı Aydınoğulları topraklarındaki

¹⁸⁶ Öden (2011), a.g.m., s. 306-307; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 240; aynı yazar (1988), a.g.e., s. 147.

¹⁸⁷ Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 148-149; aynı yazar (2003), a.g.e., s. 239-240.

¹⁸⁸ Turan (2002), a.g.m., s. 151-168; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 202.

iktâ/tımar sahiplerinin topraklarını tanıyarak, menşurlarını yenilemiş ve sahiplerine tevcih etmiştir.¹⁸⁹ Anadolu beyliklerinde ve Aydınogulları Beyliği'nde iktâ arazisi, muktânın vefatı durumunda varislerine geçmekteydi.¹⁹⁰ Anadolu beyliklerinde var olan iktâ/tımar sisteminde, tıpkı Selçuklularda olduğu gibi, muktâ, iktâsı mukabilinde asker beslemek ve yetiştirmek ile vazifelidir. Bu haliyle de tıpkı Selçuklularda olduğu gibi, Anadolu beylikleri ve Aydınogulları Beyliği'nde ordunun temelini iktâlı askerler, yani tımarlı sipâhîler oluşturmaktadır.¹⁹¹

Ordu İçerisindeki Muharip Askerî Sınıflar

Selçuklu orduları süvari ve piyadelerden oluşmaktaydı. Süvari kuvvetleri, yayalara oranla çoğunluğu ve temeli oluşturuyordu. Süvari birliklerinin ekseriyeti de, iktâlı askerler, yani tımarlı sipâhî idi. Ordu içerisindeki bu atlı ve yaya askerler, kullanmada uzmanlaşmış oldukları silahlara göre, ordudaki çeşitli alt sınıfları oluşturmuştur. Bunlar: okçu, *kılıçcı*, *mızrakçı*, *gürzcü*, *kementçi sapanıcı* gibi alt kolları. Bunların yanı sıra, kuşatmalarda kullanılmak üzere; *mancınıkçılar*, *neftçiler*, *çarhçılar*, *arrâdeciler*, *nacakçılar*, *duvar deliciler* ve *lağımçılar* bulunmaktaydı. Bunlara ek olarak ise, öncü ve keşif birlikleri, artçı kuvvet olarak destek birlikleri de vardır.¹⁹²

¹⁸⁹ Aşıkpaşazâde (2017), *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, (haz. H. Nihal Atsız), Ötüken yayınları, İstanbul, s. 71; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 240; aynı yazar (1988), a.g.e., s. 149.

¹⁹⁰ Turan (2002), a.g.m., s. 151-168.

¹⁹¹ Turan (2002), a.g.m., s. 151-168.

¹⁹² İbn Bîbî (1996), a.g.e., C. I, s. 304, 398 vd; Göksu (2010), a.g.e., s. 279-280; Koca (2005), a.g.e., s. 123-124; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 108; Kuşçu (2002), a.g.m., s. 176-188.

Aydınoğulları Beyliği'nin ordusu da, tıpkı Selçuklu ordusu gibi süvari ve piyadelerden, ama büyük çoğunluğu, yine Selçuklularda olduğu gibi süvarilerden meydana gelmekteydi.¹⁹³ el-Ömerî'ye göre ise, Aydınoğulları Beyliği ordusu, 70.000 askerden oluşmaktaydı ve bunların tamamı atlı olmakla birlikte, hem kara hem de deniz askeri, yani leventtirler.¹⁹⁴ Aydınoğulları Beyliği'ndeki askerî sınıfın Selçukluya göre farklı olan tarafı, ordu ve donanmanın temeli olan *azaplar*, kendi içlerinden pek çok sınıfı oluşturmakta ve hemen her türlü silahı kullanmada ustadırlar. Bu bilgiyi Ömerî de teyit etmektedir.¹⁹⁵

Azap; bekâr demektir. Buradan hareketle, azap askerlerinin, en azından ordudan ayrılana kadar, evlenmedikleri sonucu ortaya çıkar. Azaplar, denizci bir beylik olmasından dolayı, piyade levent askerleri olarak donanmada görev yaptılar. Yukarıda da belirtildiği üzere, hemen her türlü silahı kullanmada usta, cesur ve fedakâr askerler olduklarından dolayı, özellikle de Gazi Umur Bey döneminde, deniz seferleri ve gazâlarında pek çok yerin ve kalenin fethedilmesinde, yağmalanmasında, kısacası seferin başarıya ulaşmasında çok büyük katkıları olmuştur. Kara ordusu içerisinde, tımarlı sipâhîler, yani ordunun ana kuvvetine öncü birlik olarak eşlik etmekle birlikte, savaş öncesi düşmana büyük kayıplar yaşatmışlardır.¹⁹⁶

Azaplar, başlarına çubuklu, kırmızı bir börk takarlar; kılıç, ok-yay, mızrak, kalkan, gürz vb. silahları ve teçhizatlarını kendileri taşırlar. Özellikle de ok atmada ustadırlar. Ayrıca,

¹⁹³ Yıldız (1985), a.g.t., s. 41-44.

¹⁹⁴ el-Ömerî, (2014), a.g.e., s. 168.

¹⁹⁵ el-Ömerî, (2014), a.g.e., s. 168; Yıldız (1985), a.g.t., s. 42-43.

¹⁹⁶ Yıldız (1985), a.g.t., s. 41-42.

ordudaki piyade askerlerini oluşturlardı.¹⁹⁷ Bir kale kuşatmasında kuşatma silahı olan mancınığı kullanan sınıfta azaplardan oluşmaktaydı. Bu sınıf, özelliği deniz muharebelerinde aynı işlevi görürdü.¹⁹⁸

Aydınoğulları Beyliği'nde bir diğer muharip unsur, *kale muhafızlarıdır*. el-Ömerî'nin aktardığına göre 300 civarı kalesi olan beylikte¹⁹⁹ kalelerin ve içindeki halkın güvenliğinden Selçukluda olduğu gibi kûtval, yani kale komutanları ve emrindeki kale muhafızları sorumludur. Gazi Umur Bey döneminde fetihlerin çoğalmasıyla kale muhafızları bu kalelere yetersiz gelmeye başlamıştı. Bu nedenle kale muhafızlarına azaplardan oluşan bir kuvvetle takviyeler yapılmıştır. Bunlara “kale azapları” denilirdi. Kale muhafızları, düşmandan gelebilecek tehlikelere ve kuşatmalara karşı hazırlıklı olmak ile görevlilerdi. Bu nedenle her daim bu yönde askerî tatbikatlar yapmaktaydılar.²⁰⁰ Ordunun *süvari kuvvetleri* ise, sübaşı ve emîrlerin ıktâlarındaki tımarlı sipâhîlerden oluşmuştur.

Aydınoğullarındaki deniz kuvvetleri, yani donanmadaki askerî teşkilâta, hiyerarşiye ve muharip sınıflara dördüncü bölümde ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

Savaş Düzeni

Selçuklu orduları meydan muharebelerindeki harp sahasında, kendilerinden önceki Türk devletlerinde olduğu gibi, “merkez” (kalp), “sağ kanat” (meymene), “sol kanat” (meysere),

¹⁹⁷ Yıldız (1985), a.g.t., s. 42-43.

¹⁹⁸ Yıldız (1985), a.g.t., s. 43.

¹⁹⁹ el-Ömerî (2014), a.g.e., s. 168.

²⁰⁰ Yıldız (1985), a.g.t., s. 43-44.

“öncü kuvvet” (mukaddeme/talia) ve ordunun arkasında “ihtiyat/artçı kuvveti” (saka) olarak kısımlara ayrılırdı.²⁰¹ Aynı askerî gelenekten gelen Anadolu beyliklerinde de meydan savaşı ve stratejik düzeni Selçuklular ile bire bir benzer şekildeydi. Anadolu beyliklerinde de meydan savaşında ordu, merkez kuvvet, sağ kanat, sol kanat, öncü kuvvet ve ihtiyat kuvveti olarak taktiksel düzen içinde yer alırlardı.²⁰² Pek tabii olarak, Aydınogulları Beyliği'nde de meydan muharebelerinde alınan stratejik vaziyet bu idi.²⁰³ Bu ordular, savaş taktiği olarak meydan muharebelerinde kadim bir Türk savaş taktiği olarak “kurt kapanı” (Turan taktiği) uygulanmıştır.

Kale kuşatılmasına gelince, Selçuklu ordusunun –teslim ol çağrısına kale komutanı veya idarecisinden olumsuz yanıt verildiği takdirde- üç temel taktik uyguladığı görülmekte: Kalenin dış dünya bağlantısını kesmek; beklenmedik ani baskınlarla (gündüz veya gece) kaleyi ele geçirmek; mevcut kuşatma silahları ile şehri kuşatarak almak.²⁰⁴ Kuşatma için Selçuklu ordusunda mancınık, koçbaşı, neft, nacak, arrâde ve kuşatma kulesi gibi silahlar bulunmasının yanı sıra, bunlara kullanılan sınıftaki birlikler ile birlikte, lağımçılar ve duvar deliciler vardır. Bunların dışında, sipâhîler koçbaşı ile kapı surlarına saldırırlarken, bir kısmı da merdivenler ve kaleye burçlarına atılan demir çengelli urganlar ile surlara tırmanırlardı.²⁰⁵

²⁰¹ Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 56; ayrıntılı bilgi için bkz. Koca (2005), a.g.e., s. 164-170.

²⁰² Öden (2011), a.g.m., s. 307.

²⁰³ Yıldız (1985), a.g.e., s. 39.

²⁰⁴ Koca (2005), a.g.e., s. 172,174,178.

²⁰⁵ Mehmet Altay Köymen (1992), *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi C. III: Alparslan ve Zamanı*, Ankara, s. 264; İbn Bîbî (1996), a.g.e., C. I, s. 304, 398 vd; Salim Koca (2005), a.g.e., s. 124, 178.

Bu sistem, silah, sınıf ve stratejik uygulamalar ve taktikler, Anadolu beyliklerinde de mevcuttu.²⁰⁶ Aydınogulları Beyliği tarihinde de var olan kuşatma savaşlarının en önemlilerinden biri, Gazi Umur Bey'in Alaşehir (Philadelphia) kuşatmasıdır. Ayrıca, silahlar da aynılarından oluşmaktadır. İzmir'in 1344'te haçlılara düşmesinden sonra, İzmir'in tekrar kuşatılması için, Eretna Beyliği'nden Aydınogulları Beyliği'ne iki adet mancınık gönderilir.²⁰⁷

Askere Yapılan Maaş ve Ödemeler

Selçuklularda Gulâmhânedede süren yedi yıllık askerî eğitimin ardından saray ve ordu teşkilâtlarında yer alan gulâmlar, emîrliğe yükselene kadar ki süreçte ulufe/bistegâni/mevâcib/camegî denilen, üç ayda bir ve yılda dört kere olmak üzere, devletten, yaptıkları hizmet karşılığı para almaktaydılar. Askerin aldığı maaşın ödemeleri divân-ı arz'ın sorumluluğundaydı. Bu uygulama, orta zaman Türk-İslam devletlerinde de aynıdır.²⁰⁸ Emîrlik rütbesine erişmiş gulâmlara ise ıktâ tevcihi yapılır; muktâ, geçimini ıktâsı üzerinden sağlardı. Emîrlere aynı zamanda, kendilerine bağlı gulâm askerlerinin maaşlarını da, kendileri ödemekteydiler.

Askere ayrıca, hükümdarların cüluslarında olduğu gibi, zaman zaman emîr ve vezirlerin maddî ödemelerden de para almışlardır. Kazanılan savaş sonrası ganimetten pay almak da askerlerin en önemli gelirleri arasındadır.²⁰⁹ Anadolu Beyliklerinde ve Aydınogulları Beyliği ordu teşkilâtı bünyesinde de askere

²⁰⁶ Öden (2011), a.g.m., s. 207-208-209; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 145.

²⁰⁷ Yıldız (1985), a.g.t., s. 43.

²⁰⁸ Göksu (2010), a.g.e., s. 296-297-298.

²⁰⁹ Göksu (2010), a.g.e., s. 298.

ödenen maaş sistemi, Selçuklulardakinin aynısıdır. Hükümdara/Ulu Beye bağlı hassa askerlerine üç ayda bir ve yılda dört kere ulufe ödenmekteydi. Emîrler de kendilerine verilen ıktâlardan geçinmişlerdir. İktâ sahibi kişi, emîr ise, beslemek ve yetiştirmek durumunda olduğu cebelü (Selçuklulardaki gulâmlar) askerinin masraf ve maaşlarının karşılanmasından sorumluydu.²¹⁰ Böylelikle Türk-İslam devletleri ve beylikleri hazineden ordu için harcanacak masraf ve ödenecek maaş yükünden yana epeyce hafiflemişlerdir.

Orduda Kullanılan Silah Çeşitleri

Ekseriyeti süvari olmakla birlikte, piyade ve süvari olarak iki kısma ayrılan Selçuklu ordusunda askerlerin kullandığı silahlara bakıldığında, 1-*askerin kullandığı saldırı ve savunma amaçlı silahlar* 2-*ağır kuşatma silahları* olarak sınıflandırılabilir. İlk gruba giren silahlar; *ok-yay, kılıç, mızrak, balta, gürz, yatağan, sapan, kalan, miğfer, zırh* gibi silahlar girmektedir.²¹¹ İkinci grup silahlara; *mancınık, arrâde, koçbaşı neft, merdiven, kule* gibi silahların yanı sıra, *duvar deliciler, lağımçılar, nakkâblar, neftçiler* gibi sınıflar da girmektedir.²¹²

Anadolu beyliklerinde ve Aydınoğulları Beyliği özelinde kullanılan silahlara ve sınıflandırılmasına baktığımızda, Selçuklu devletlerindeki hemen hemen aynılık göstermektedir.

²¹⁰ Yıldız (1985), a.g.t., s. 40; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 203.

²¹¹ Geniş bilgi için bkz. Erkan Göksu (2015), *Türk Kültüründe Silah*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, s. 110-267; aynı yazar (2010), a.g.e., s. 300-341; Kuşçu (2002), a.g.m., s. 176-188; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 108.

²¹² Geniş bilgi için bkz. Göksu (2015), a.g.e., s. 267-328; aynı yazar (2010), a.g.e., s. 341-366; Kuşçu (2002), a.g.m., s. 176-188; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 108.

Söyleyecek olursak; ok-yay-, kılıç, mızrak, balta, gürz, yatağan, zırh, miğfer, kalkan; mancınık, merdiven, arrâde, duvar deliciler, koçbaşı vb. şeklindedir.²¹³

Kazanılan Savaşın Sonra Fetihnâme Göndermek

Ortaçağ Türk-İslam devletlerinde bir gelenek olan, kazanılan savaşlardan sonra fetihnâme gönderme usulü, Selçuklularda da mevcuttu. Selçuklu sultanları dosta güven, düşmana korku salma amacıyla, zaferlerden sonra, öncelikle Abbâsî halifesine, sonrasında tüm İslam devletlerine, metbu hükümetlere fetihnâme gönderirlerdi. Fetihnâmeler, devletin resmî yazışmalarının yapıldığı *İnşa Divân*mda, kâtiplerce (münşi) hazırlandıktan sonra, hükümdarın tuğrasını resmi belgelere çekmekle görevli *tuğraî* tarafından çekilen tuğradan sonra hazır hale gelmekte ve sonrasında gönderilmekteydi.²¹⁴

Selçuklunun devamı niteliğindeki Anadolu beyliklerinde de durum böyledir. Aydınoğulları Beyliği'nin kurucusu Aydınoğlu Mehmed Bey, İzmir Beyi olan oğlu Gazi Umur Bey'in kazandığı deniz zaferlerinden sonra, hazırladığı fetihnâmeleri tüm İslam ülkelerine göndermiştir.²¹⁵

²¹³ Yıldız (1985), a.g.t., s. 49; Öden (2011), a.g.m., s. 311; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 204; aynı yazar (1988), a.g.e., s. 144-145.

²¹⁴ Koca (2005), a.g.e., s. 225-226.

²¹⁵ Yıldız (1985), a.g.t., s. 22.

II. BÖLÜM

BATI ANADOLU'DA TÜRKMEN GÜCÜ

Anadolu (Diyar-ı Rum) üzerine gerçekleştirilen ilk Türkmen akını, Çağrı Bey'in komuta ettiği *Selçuklu Türkmenleri* tarafından 1015-1021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir²¹⁶. Maveraünnehir (Batı Türkistan) toprakları içerisinde, Karahanlı Devleti'nin baskılarından dolayı, bu bölgede kendilerine yaşam sahası kalmadığını düşünen Tuğrul ve Çağrı Beyler önderliğindeki Selçuklu Türkmenleri, yeni bir yurt bulma, keşif yapma ve ganimet elde etme amacıyla, Doğu Roma İmparatorluğu'na (Bizans) ait, onlar adına hüküm süren vasalları konumundaki yerel Ermeni ve Gürcü krallıkların yer aldığı Doğu Anadolu topraklarına yukarıda belirtilen tarihler arasında ilk akınları gerçekleştirmişlerdir²¹⁷.

Anadolu coğrafyasına gerçekleştirilen ikinci akın, Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasından sonra, Sultan Tuğrul Bey zamanında 1045-1050 yıllarını kapsayan tarihlerde düzenlenmiştir. Yine Doğu Anadolu coğrafyasını kapsayan bu sefer, hanedan üyelerinden *İbrahim Yinal* ve *Kutalmış* komutasındaki Selçuklu kuvvetleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu sefer

²¹⁶ İbrahim Kafesoğlu (1953), "Doğu Anadolu'ya İlk Selçuklu Akını (1015-1021) ve Tarihi Ehemmiyeti", *Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul, s. 263.

²¹⁷ Kafesoğlu (1953), a.g.m, s. 263.

neticesinde Selçuklu birlikleri bölgedeki Gürcü, Ermeni ve Bizans kuvvetlerini pek çok kere yenmiş ve özellikle 1048 *Pasinler Savaşı* ile Doğu Anadolu bölgesindeki Bizans gücünü ve egemenliğini kırmıştır.²¹⁸

Anadolu üzerine yapılan üçüncü sefer, bizzat *Sultan Tuğrul Bey* tarafından gerçekleştirilmiştir. Güneydoğu Anadolu'da, Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı bir emirlik olan *Mervanî Emirliği* Selçuklu Devleti'ne isyân etmişti. Ayrıca Abbasî Devleti'nin yanı başında, Irak topraklarında kurulu olan *Şî-Büveyhoğulları Devleti* ve bu devletin Musul emiri, Şî bir Türk olan *Arslan Besâsirî*'nin baskısı ve denetimi altında, bağımsızlığını kaybetmiş bir konumda olan Bağdat'taki halife, Sultan Tuğrul'dan yardım istedi. Bunun üzerine 1054-1055 yılında Sultan Tuğrul, Anadolu, Kafkasya ve Mezopotamya'yı kapsayan seferine çıktı. Uzunca bir süre bölgede kaldığı anlaşılan Sultan Tuğrul zamanında 1054-1055 seferiden başka 1050'li yıllarda bölgeye iki sefer daha gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki Çağrı Bey'in oğlu *Yakutî* komutasında, 1057-1058 yılında gerçekleştirilmiş; yapılan tüm savaşlarda Selçuklu kuvvetleri, Bizans ordularını mağlup etmiş ve Doğu Anadolu'da pek çok kale ile şehir fethedilmiştir²¹⁹. İkinci sefer, Tuğrul Bey'in emriyle yine Şehzade Yakutî tarafından 1059 yılında gerçekleştirilmiş; bu sefer sonucunda Sivas'a kadar ilerleyen Selçuklu ordusu, şehri zorlanmadan fethetmiştir²²⁰. Sultan Tuğrul'un bizzat yaptığı 1054 seferi ve daha sonrasında Anadolu üzerine

²¹⁸ Mehmet Ersan-Mustafa Alican (2012), *Sorularla Selçuklular Tarihi, Selçukluların Yeniden Keşfetmek: Büyük Selçuklular*, Timaş Yayınları, İstanbul, s. 46.

²¹⁹ Ahmet Toksoy (2002), "Malazgirt'ten Önce Doğu Anadolu'ya Yapılan Türk Akınları", *Türkler Ansiklopedisi*, C. IV, Ankara, s. 678-693

²²⁰ Toksoy (2002), a.g.m., s. 678-693.

onun emriyle gerçekleştirilen 1057 ve 1059 seferleri neticesinde Selçuklular, Arslan Besâsiri'yi bertaraf etmiş; Şîf Büveyhoğulları Devleti'ni yıkmış, Abbâsî halifesini ve Sünnî İslam'ı yok olmaktan kurtarmış; Selçuklu Devleti'ne bağlılığını bırakan Diyarbakır merkezli Mervanî Emirliği'ni tekrar Selçuklu'ya bağlamış; Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da pek çok kale ve şehir fethetmiş, el-Cezire ve Kuzey Irak topraklarının güvenliğini sağlamıştır.²²¹ Başarılarından dolayı halife, Sultan Tuğrul'a "Doğunun ve Batının Sultanı" unvanını vermiştir.

1071 Malazgirt zaferinin öncesinde Anadolu'ya yapılan son Selçuklu seferi Sultan Alparslan'ın 1064 yılında gerçekleştirdiği Doğu Anadolu ve Kafkasya seferidir. Tahta çıktığı 1063 yılından sonra Kutalmış isyanını ve diğer iç meseleleri halledip, iktidarını sağlama aldıktan sonra sefere çıkan Sultan Alparslan, sefer süresince pek çok kale fethetmekle birlikte, bugünkü Kars'ta bulunan, Ortaçağın "ele geçirilememesiyle" ünlü *Anı Kalesi*'ni de fethetmiş ve bu başarısından dolayı Abbâsî halifesi, Sultan Alparslan'a "*Ebû'l-feth*" (fethin babası) unvanını vermiştir.

Batı Anadolu'ya Türkmenlerin Gelişi

Bilindiği üzere *Diyar-ı Rum* olarak adlandırılan Anadolu coğrafyasının *Türkiye* adını aldığı ve "Türkiye Tarihi'nin başladığı zamandan bugüne Anadolu'ya iki büyük Türk göçü yaşanmıştır. Bunlardan ilki *1071 Malazgirt Savaşı*'ndan sonra Türkistan, Horasan, Azerbaycan, Harezm coğrafyalarından gelen büyük Türkmen göçüdür. Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulması hadisesi ile Malazgirt Savaşı Arasındaki birkaç on yıllık

²²¹ Ersan-Alican (2012), a.g.e., s. 47.

süre zarfında Türkmenler, gerek Selçukluların seferleri, gerek kendi boy ve aşiretlerinin gerçekleştirdiği ganimet ve yağma amaçlı akınlarla pek çok kereler Bizans hâkimiyetindeki Anadolu coğrafyasına girerek, Orta Anadolu'ya kadar yayılsalar da, bunlar “yurt tutma” amacı taşımamaktaydı.²²²

1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Bizans'ın Anadolu'daki güvenlik duvarının yıkılmasıyla Anadolu'ya adeta bir Türkmen göçü seli yaşanmıştır. Malazgirt Savaşı'ndan sonra Selçuklu ve Bizans arasında yapılan antlaşmanın İmparator Romanos Diogenes'in tahttan indirilerek, öldürülmesi ve antlaşmanın geçersiz sayılması nedeniyle Büyük Selçuklu hükümdarı Sultan Alparslan'ın, komutanlarına Anadolu'nun fethini emretmesi üzerine Selçuklu Komutanları: *Mengücek*, *Saltuk*, *Dânişmend* ve *Artuk* vb. Selçuklu komutanları Anadolu'ya gelerek pek çok yeri fethetmişler; fethettikleri Doğu, Güneydoğu ve Orta Anadolu gibi bölgelerde kendi isimleriyle anılacak, Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı beyliklerini kurmuşlardır.

Malazgirt Savaşı'ndan bir yıl sonra Sultan Alparslan'ın şehit olması ile tahta oturan oğlu Melikşah, vezir Nizamü'l Mülk'ün Anadolu'nun tamamen fethine katkıda bulunacakları tavsiyesi üzerine hapis tutulan Kutalmış'ın oğullarını serbest bıraktı. Kendine bağlı Yabgulu Türkmenleri ile Anadolu'ya gelen Kutalmışoğlu Süleyman Şah, hızla Batı Anadolu'ya kadar ilerlemiş ve 1075'te İznik'i fethederek Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurmuştur. Devletin kurulması ile çekim merkezi haline gelen Türkiye Selçuklu Devleti topraklarına ve Anadolu'ya olan Türkmen göçü, yoğunluk kazanarak devam etmiştir²²³. 1176

²²² Osman Turan (2004), a.g.e., s. 37.

²²³ Turan (2004), a.g.e., s. 37.

yılında gerçekleşen Miryokefalon Savaşı'nda II. Kılıçarslan, Bizans İmparatorluğu'nu yendikten sonra Menderes havzası içerisinde yer alan Batı Anadolu topraklarını fethetmiş; fakat kısa bir süre sonra yenilginin şokunu atlatan Bizans, bu toprakları yeniden ele geçirmiştir²²⁴. Daha sonra, bu kez I. Gıyaseddin Keyhüsrev, XII. Yüzyılın sonlarına doğru Menderes nehirleri içerisindeki Batı Anadolu topraklarını fethederek tekrar Türkiye Selçukluları Devleti bünyesine dâhil etse de, kardeşi II. Rükneddin Süleyman Şah ile girdiği taht mücadelesi sırasında Selçukluların içinde bulunduğu iç çekişmelerden yararlanan Bizans, bir kez daha bölgeyi ele geçirmiştir²²⁵. Bu olayları ve ülkenin batı ucunda yaşayan Türkmenlerin ganimet ve yağma amaçlı akınları dışında *Denizli-Kütahya-Eskişehir* hattı Türkiye Selçuklu Devleti ile Bizans İmparatorluğu arasındaki sınır bölgesini oluşturmuştur²²⁶.

Batı Anadolu'da ilk Türk siyasi yapılanması, 1081 yılında Smyrna (İzmir)'yi alarak, kendi adı ile anılan beyliğini kuran *Çaka Bey* olmuştur. Selçuklu ordusunda görev yapan *Çaka Bey*, Bizans üzerine yapılan bir sefer sırasında esir düşerek Kostantinopolis (İstanbul)'e götürülmüş, zekâsı ve yetenekleriyle Bizans sarayında dikkat çekerek itibar görmüş, bu sırada Kostantinopolis'te kaldığı süre boyunca denizciliği öğrenmiş, daha sonra da fırsatını bulduğunda kaçarak İzmir'e gelmiştir. Burada beyliğini kurup, güçlü bir donanma inşa ettiren *Çaka Bey*, Ege Denizi'nde donanmasıyla gösterdiği faaliyetler neticesinde kısa sürede pek çok adayı ele geçirmiş, yağmalamış ve

²²⁴ Keçiş (2003), a.g.t., s. 2.

²²⁵ Akın, (1946), a.g.e., s. 3.

²²⁶ Keçiş (2003), a.g.t., s. 2.

tahrip etmiştir. Bir yandan Bizans aleyhine Ege Denizi'nde genişleyerek bu devlete ait adaları ele geçiren, yağmalayan, tahrip ederken, bir yandan da *sıhriyet*²²⁷ kurduğu Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı olan damadı I. Kılıçarslan ile Bizans'a karşı ittifak oluşturmuştur.

Kendi aleyhine gelişen bu durumu fark eden Bizans, yaptığı siyasî manevralar ile Çaka Bey ile I. Kılıçarslan'ın arasını açmayı başarmıştır. Bunun neticesinde kayınpederi Çaka Bey'i öldürerek bu tuzağa düşmüştür. Böylelikle Çaka Bey'in öldürülmesinden sonra Batı Anadolu'da kurulan ilk siyasî teşekkül olan Çaka Beyliği, I. Haçlı Seferi sırasında tarihe karışmıştır. Ayrıca, 1097'deki I. Haçlı Seferi sırasında Bizans, İzmir ile birlikte, başta Selçuklu başkenti İznik olmak üzere Batı Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti'ne ve Çaka Beyliği'ne kaptırdığı toprakların önemli bir bölümünü geri almayı başarmıştır.

Anadolu'ya yapılan ikinci ve en büyük Türk göçü XIII. yüzyılda Moğollar istilalarından sonra gerçekleşmiştir. Asya'yı adeta bir kasırga gibi kavuran Moğolların önünden kaçarak Maverâünnehir, Harezm, Horasan ve Türkistan bölgelerinden Anadolu'ya gelen Türkmenler, özellikle I. Alaeddin Keykubad döneminde (1220-1237) gerçekleştirilen akıllı bir iskân politikası sonucunda ülkenin Batı Anadolu'ya yakın uc bölgelerine yerleştirilmişlerdir. 1243 yılında *Kösedağ Savaşı* ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin Moğollara bağlı bir devlet olmasından sonra; özellikle 1256'da Horasan, Irak-Acem, Irak-ı Arap, Azerbaycan ile birlikte Anadolu'nun da yer aldığı topraklar

²²⁷ Sıhriyet: iki hanedanın birbirleri ile evlilik yoluyla kurulan akrabalık ve ittifak ilişkisinin adıdır. Bu çerçevede Çaka Bey, kızını Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı I. Kılıçarslan ile evlendirerek sıhriyet kurmuştur.

üzerinde İlhanlı Devleti'nin kurulması ile²²⁸ Türkiye Selçuklu Devleti ve toprakları artık doğrudan İlhanlılara bağlı valilerin yönettiği bir bölge haline gelmiştir. Doğu ve Orta Anadolu'da Moğolların ağır vergileri, zulüm ve zaman zaman gerçekleştirdikleri katliamlardan kaçan Türkmenler, Moğol baskısının daha az hissedildiği ülkenin batı uçlarına göç etmeye başlamışlardır. Burada Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlı uc beylerine sığınarak, onların himaye ve hâkimiyetine giren Türkmenler, Bizans aleyhine önemli bir askeri güç ve potansiyele ulaşmışlardır.

XIII. yüzyılın son çeyreğinde "kukla" sultanların yönettiği, Moğol valilerinin iktisâdî olarak sömürgesi konumuna düşen, sadece resmî olarak var olan bir devlet haline gelen Türkiye Selçuklu Devleti'nin durumundan rahatsız olan ülkenin batı sınırlarında bulunan uc beyleri, bu devletin yıkılmaya yüz tuttuğunu görerek XIII. yy sonu, XIV. yy başında Türkiye Selçuklu Devleti'nden bağımsız olarak beyliklerini ilan etmeye başlamışlardır. Bunlar arasında batı uçlarında kurulmuş olan *Germiyanoğulları*, *Karamanoğulları* ve *Hamidoğulları* en güçlülerinden olmaları ile birlikte, Bizans'a ait Batı Anadolu topraklarını fethederek, bölgeyi "Türk vatanı" yapan *Aydinoğulları*, *Saruhanogulları*, gibi beylikler de bu güçlü beyliklerden biri olan Germiyanoğlu bünyesinden çıkarak, beylik ordusunda sübaşı olarak görev yapan komutanlarca kurulmuştur²²⁹. Bunları yanında *Menteşeoğulları*, *Karesioğulları* gibi beyliklerde Batı Anadolu'da kurulan diğer önemli Türkmen Beylikleri'dir.

²²⁸ Kemal Ramazan Haykıran (2016), *Moğollar Zamanında Yakındoğu*, Ötüken Yayınları, İstanbul, s. 17.

²²⁹ Keçiş (2003), a.g.t., s. 5.

Batı Anadolu'ya Gelen Türkmenlerin Yerleşim Alanları ve Bölgedeki Türkmen Boy ve Aşiretleri (Cemaâtler)

Bizans tarihinin Batı Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmeye başladığı XIII. yy sonu ile XIV. yy dönemlerini anlatan kroniklerinde Marmara Denizi ile Antalya (Teke yöresi) hattının batısında kalan Batı Anadolu topraklarında hayvan sürüleri ile birlikte sayıları binlerle ifade edilen, göç ederek yöreye gelmiş Türkmen nüfusundan bahsederken, özellikle Menderes havzası içerisinde yer alan topraklarda büyük bir Türkmen nüfusun oluştuğunu ve bu durum karşısında yerli halk ile kilise görevlilerinin bile bölgeyi terk ettiğini kaydeder²³⁰.

O dönem kurulan Batı Anadolu beyliklerinde bölgeye gelen, yerleşen Türkmen kitleler, nüfusu, boy ve aşiretlerinin isimleri kaydedilmediği için bölge demografik yapısı hakkında bilgi veren çağdaş Türk kaynaklar bulunmamaktadır. Bu bilgileri ancak XV-XVI. yüzyıl tahrir defterlerinin Anadolu'ya ait olanlarından elde edebiliyoruz. Bu defterlerde kaydedilen bilgiler geç döneme ait olsalar da bölgenin demografik yapısı hakkında verdikleri sağlıklı bilgilerle güvenilir kaynaklardır. Bu defterler, bir-iki yüzyıl önceki Batı Anadolu beyliklerini topraklarında yer alan Türkmen nüfus, yerleşim alanları, adları, sahip oldukları sosyal ve siyasî güç ve potansiyel hakkında aydınlatıcı bilgiler vermektedir²³¹.

²³⁰ Paul Wittek (1944), *Menteşe Beyliği: 13-15. Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik*, (çev. O. Ş. Gökyay), Ankara, s. 24-25.

²³¹ Feridun Emecen (2003), *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul, s.176, 178: (Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde (BOA) bulunan; Kanunî Sultan Süleyman döneminde, 1530 tarihli, 166 numaralı

Batı Anadolu topraklarını Türkleştirip, İslamlaştıran, bölgeyi bir Türk vatanı haline getiren beylikler ve bünyelerindeki Türkmenlerin gücü ve potansiyelleri bununla sınırlı kalmamış; Osmanlı egemenliğine girdikten sonra bu beylikler ve Batı Anadolu bölgesi Türkmenleri, Osmanlı Devleti'nin topraklarını genişletmesinde, büyük bir devlet haline gelmesinde, Rumeli'ye geçilmesinde, Rumeli'deki İskân politikasında devletin insan ve asker gücünü karşılamış; denizci olan Batı Anadolu Türkmen Beyliklerinin bu özelliğinden de faydalanarak ilk donanmasını bu beyliklerin denizcilerinden ve deniz gücünden oluşturmuştur²³². Örneğin Bizans tarihçisi olan *Pachymeres*, 1302 yılındaki Koyunhisar Savaşı'nda Osmanlı ordusu içerisinde Menderes Havzasındaki Türkmenlerden mürekkep birlikler olduğunu, bunların Osman Gazi ile ittifak halinde olduğundan bahseder²³³.

1. Germiyan İli

Kütahya merkezli, İç Batı Anadolu beyliklerinden biri olan eski Germiyanlı Beyliği toprakları içerisinde dört büyük Türkmen aşireti vardır²³⁴. Bunlardan ilki *Hassa Türkmenleri*,

Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (Mufassal Defteri) Aydın İli, Karesi İli, Menteşe İli, Saruhan İli, Germiyan İli nüfusu, Türkmen gruplarının boy ve aşiret isimleri, sahip oldukları güç ve potansiyel bakımından beylikler dönemine ait yöre ile ilgili aydınlatıcı ve önemli bilgiler vermektedir; *166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri, (937/1530)*, Tıpkı Basım, Ankara 1995.

²³² Emecen (2003), a.g.e., s. 185.

²³³ Halil İnalçık (1997), "Osman Gazi'nin İznik Kuşatması ve Bafeus Muharebesi", *Osmanlı Beyliği*, (ed. E. Zachariadou), İstanbul, s. 81.

²³⁴ Emecen (2003), a.g.e., s. 180; ayrıntılı bilgi için bkz. *438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, I, Ankara 1993.

590 hâne ve tek grup halinde yaşamaktaydılar. İkincisi *Kılcan* Türkmenleri, 42 aşiretten, üçüncüsü Akkeçeli Türkmenleri, 40 aşiretten, *Bozguş* Türkmenleri, 42 aşiretten oluşmaktaydılar²³⁵. Bunların dışında Germiyan İli topraklarında *Kayı* Boyu Türkmenleri, *Çobanlar* Türkmenleri ve *Akkoyunlu* Türkmenleri de bulunmaktaydılar²³⁶. Böylelikle bu veriler, bize Germiyan oğlu Beyliği döneminde, beyliğin tebaâsı olan Türkmenler hakkında da aydınlatıcı bilgiler vermiş olmaktadır.

2. Aydın İli

Birgi Merkez olmak üzere, 1308 yılında Aydınoğlu Mehmed Bey tarafından, Menderes havzası içerisindeki Batı Anadolu topraklarında kurulan eski Aydınoğlu Beyliği toprakları olan Aydın İli toprakları içerisinde *Karacakoyunlu* Türkmenleri, 56 aşiret ile en büyük Türkmen kütlesini temsil etmekteydi²³⁷. Aydın Güzelhisarı'nda ve Ayasuluk'ta *Çuga* Türkmenleri ve *Çullayan* Türkmenleri bunlardan Çugalar beş, Çullayanlar 34 aşiretten oluşurken, Bozdoğan'da *Afşar* boylarına mensup Türkmen Aşiretleri ile *Çondar* ve *Çavdar* boylarından Tatar aşiretleri de mevcuttu²³⁸.

3. Menteşe İli

Muğla bölgesi merkez olmak üzere kurulan eski Menteşe Beyliği'nin toprakları olan Menteşe İli içerisindeki Peçin yöresinde *Divane Ali*, *Kızılcakoyunlu*, *Kayı*, *Kızılcakeçili*, *Balıkçı*

²³⁵ Emecen (2003), a.g.e., s. 181.

²³⁶ Emecen (2003), a.g.e., s. 181.

²³⁷ Emecen (2003), a.g.e., s.182; ayrıntılı bilgi için bkz. *166 Numaralı Muhassebe-i Vilayeti Anadolu Defteri (937/1530)*.

²³⁸ Emecen (2003), a.g.e., s. 182-183.

ve *Horzum* cemaâtlerine ait Türkmen aşiretleri bulunmaktaydılar²³⁹. Muğla'da *Alayundlu* aşireti, Çine'de Üç, Köyceğiz'de 13, Mazun'da altı, Kozviran'da 19 Türkmen aşireti mevcut olmakla birlikte, Menteşe İli'nde bundan başka *Kayı* boyuna mensup 13 aşiret bulunurken, *Yüreğir Boyu* Türkmenlerinin de bölgede varlığı bilinmektedir²⁴⁰.

4. Saruhan İli

Manisa bölgesi merkez olmak üzere kurulan eski Saruhanoğlu Beyliği, topraklarını kapsayan Saruhan İli içerisinde devlet görevlerinden ötürü *Ellici* adı alan cemaat 38 Türkmen aşiretinden oluşmaktaydı²⁴¹. Ana kütlesi Aydın İli'nde bulunan *Karakoyunlular* Türkmenlerinin bir kolu olan *Karaca* Türkmenleri, Saruhan İli toprakları içerisinde yer alan diğer bir Türkmen kitlesini temsil ederken, Yunddağı ve Demirci bölgelerinde de 120 Türkmen aşireti, Osmanlı Tahrir defterlerine kaydedilmiştir²⁴².

5. Karesi İli

Balıkesir merkezli kurulan eski Karesi Beyliği topraklarını oluşturan Karesi İli toprakları içerisinde *Yakublar*, *Keçilü*, *Aksakallar*, *Davudlar* adında dört cemaâte ait Türkmen aşiretleri bulunmaktadır²⁴³. Karesi İli'nde nispeten Türkmen nüfusun az

²³⁹ Emecen (2003), a.g.e., s. 183; ayrıntılı bilgi için bkz. *166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530)*.

²⁴⁰ Emecen (2003), a.g.e., s. 183.

²⁴¹ Emecen (2003), a.g.e., s. s.181-182; ayrıntılı bilgi için bkz. *166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530)*.

²⁴² Emecen (2003), a.g.e., s. 182.

²⁴³ Emecen (2003), a.g.e., s. 180; ayrıntılı bilgi için bkz. *166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530)*.

görülmesinin nedeni Osmanlı Devleti'nin Rumeli topraklarında fethettiği bölgelere yoğunlukla Karesi İli'nden Türkmen iskân ettirmesinden kaynaklanmıştır²⁴⁴.

Batı Anadolu'da Beyliklerin Kurulma Süreci ve Kurulan Beylikler

XIII. yüzyılda başlayan Moğol istilalarından kaçarak Asya'dan Anadolu coğrafyasına gelip, *Türkiye Tarihindeki* ikinci büyük göç dalgasını başlatan Türkmenler, I. Alaeddin Keykubad döneminde (1220-1237) Türkiye Selçuklu Devleti'nin izlediği akıllı iskân siyaseti sayesinde ülkenin Bizans İmparatorluğu ile olan batı uçları başta olmak üzere, ülke içerisindeki topraklara yerleştirilerek bir düzen sağlanmıştı. Böylelikle Bizans'a karşı batı sınırları güvence altına alınırken, Türkmenler tarafından gaza, ganimet ve yağma amaçlı Bizans sınırları aşarak akınlar düzenleniyor; Bizans'ın askeri gücü zayıflatılarak, Türklere karşı savunma hattı yavaş yavaş çökmeye başlıyordu. Keykubad döneminde Anadolu'ya göç eden Türkmenlere karşı uygulanan başarılı devlet politikası oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde (1237-1245) terk edilmiş, Türkmenler üzerinde büyük baskılar uygulanmış; uygulanan baskılardan dolayı Türkmenler devlete karşı isyan etme noktasına gelmişlerdir. Nitekim tüm bunların sonucunda 1239 yılında *Baba İshâk ayaklanması* patlak vermiştir. İsyanın güçlükle bastırılmasını Türkiye Selçuklu Devleti'nin "güçten düşmesi, zayıflaması" olarak yorumlayan Moğollar, Anadolu'ya girerek pek çok yağma ve katliam dolu akınlar gerçekleştirmişler. En sonunda Türkiye Selçuklu Devleti ile *Baycu Noyan* komutasındaki Mo-

²⁴⁴ Emecen (2003), a.g.e., s. 180.

ğollar arasında vuku bulan 1243 *Kösedağ Savaşı*'nda Selçuklular kolay, fakat sonuçları itibarıyla büyük bir yenilgi yaşamış; hezimete uğramıştır. Devlet bu noktadan sonra yapılan antlaşma gereği Moğollara bağlı bir devlet durumuna düşmüştür.

1256'da Hülagû, *İlhanlı Devleti*'ni kurduğunda Selçuklu toprakları olan Anadolu'yu da devletinin içine dâhil ederek; atadığı valiler aracılığıyla bölgeyi doğrudan yönetmeye başlayınca Türkiye Selçuklu Devleti, tamamen Moğol tahakkümüne girmiştir. Bunun üzerine Orta ve Doğu Anadolu'da bulunan Türkmenler, büyük kitleler halinde Moğol baskısının daha az hissedildiği ülkenin batı ucuna göç ederek, Bizans sınırına yığılmışlardır. Burada Selçuklu'ya bağlı uc beylerinin emrine girmeleriyle bölgede bulunan uc beyleri büyük bir insan ve asker gücü ile potansiyeline sahip olmuşlar; Bizans sınırlarını zorlamaya başlamışlardır.

XIII. yüzyılın son çeyreğinde, özellikle vezir *Muineddin Pervane*'nin öldürülmesinden sonra Selçuklu Devleti ve sultanları "Moğolların kuklası" durumuna gelmeleri ile birlikte, Türkiye Selçuklu Devleti topraklarında Moğol tecavüzleri, sömürmeleri ve katliamları dayanılmaz bir hal almıştır. Bu noktadan sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin içine düştüğü durumdan kurtulamayacağını anlayan uc beyleri, XIII. yüzyıl sonu-XIV. yüzyıl başında Selçuklu Devleti'nden bağımsız beyliklerini ilan etmeye başlamışlardır.

1. Germiyanogulları Beyliği

Germiyanoglu Beyliği, *Alişiroğlu I. Yakub Bey* tarafından, XIV. yy başında, Kütahya merkez olmak üzere kurulmuş bir Batı Anadolu Türkmen beyliğidir. Önceleri Türkiye Selçuklu

Devleti'ne bağlı bir uc beyi olan Alişiroğlu I. Yakub Bey, Selçuklu'ya olan bağlılığına son verip İlhanlı Devletine tâbiyet bildirmiş; Moğollar da, ödeyeceği vergi karşılığında Germiyanogulları Beyliği'nin bağımsızlığını tanımıştır²⁴⁵.

Bizans İmparatorluğu, 1261 yılında Kostantinopolis'teki *Latin Devleti* yıkılıp, İznik'ten hareket ederek şehri ve eski topraklarını ele geçirince Bizans'ın Batı Anadolu'daki Savunma hattı kırılmıştı. Bu durumu iyi değerlendiren I. Yakub Bey, ordusuyla birlikte harekete geçerek önce Angir (Kiliseköy)'i ele geçirmiş, ardından da Philadelphia (Alaşehir)'yü şehrin etrafındaki yerleşim birimlerini ele geçirdikten sonra 1304 yılında kuşattı²⁴⁶. Bu durum karşısında Bizans İmparatoru II. Andronikos, *Katalanlar* ile işbirliği yaparak onları Batı Anadolu'ya; Türkmenler üzerine yolladı. Harekete geçen Katalan birlikleri önce Türklerin ele geçirdiği yerleri aldıktan sonra Alaşehir önlerinde Germiyanogullarını yenilgiye uğratarak, kuşatmayı kaldırttılar²⁴⁷. Katalanların Anadolu'dan ayrılmasından sonra 1305 yılında I. Yakub Bey tekrar harekete geçti. Beylik, bu sefer neticesinde Batı Anadolu'da pek çok kale ve şehri ele geçirdikten sonra Menderes havzası toprakları içerisindeki *Tripolis* (Derebol) şehrini ele geçirdi²⁴⁸.

²⁴⁵ Özlem Kalkan (2011), *Batı Anadolu Beyliklerinin Teşekkül Devri*, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla, s. 62.

²⁴⁶ İ. H. Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 42.

²⁴⁷ George Ostrogorsky (2006), *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret Işıltan), T.T.K. Yayınları, Ankara, s. 455.

²⁴⁸ Donald M. Nicol (1999), *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, (çev. Bilge Umar), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, s. 139; Tuncer Baykara (2007), *Selçuklular ve Beylikler Devrinde Denizli (1070-1520)*, Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, s. 90.

I. Yakub Bey, Batı Anadolu üzerine 1304 yılında çıktığı ilk seferinde sübaşısı Menteşe Bey damadı *Sasa Bey*'i Sevahil (sahil) bölgelerini fethetmekle görevlendirdi²⁴⁹. Harekete geçen Sasa Bey, *Ayasuluk* (Selçuk), *Magnesia* (Menderes Manisa'sı), *Priene* (Söke-Güllübahçe)'yi 1304 yılında ele geçirdi²⁵⁰. Fethedilen kıyı bölgelerin Türkleşmesi için Sasa Bey, kendisi gibi Germiyanöğulları ordusunda sübaşı olan *Aydınöğlü Mehmed Bey*'yi bölgeye davet etti. İki Türkmen Beyi ittifak yaparak *Aydın Eli* topraklarını kısa sürede fethederken Germiyanöğullarının bir diğer sübaşısı olan Saruhan Bey ve ona bağlı Türkmenler XIV. yüzyılın ilk yıllarında *Magnesia* (Manisa), Karesi Türkmenleri de *Balıkesir* ve *Pergamon* (Bergama) yörelerini fethetmişler ve daha bu yüzyılın ilk yıllarında Batı Anadolu bölgesini -kıyı kesimlerine kadar- Türkleşmelerini sağlamışlardır²⁵¹. I. Yakub Bey'in, kaynaklarda net bir bilgi olmasa da 1340 yılından sonra öldüğü tahmin ediliyor²⁵².

I. Yakub Bey öldükten sonra beylik tahtına oturan oğlu *Mehmed Bey*, Katalanların Germiyanöğulları'ndan aldığı *Kula* ve *Angir* (Simav)'ı geri aldı²⁵³. Dönemi hakkında fazla bilgi bulunmayan Mehmed Bey'den sonra beylik, gerileme dönemine girmiştir. Bunun nedeni ise I. Yakub Bey döneminde Batı Anadolu'da kurulan -bazıları Germiyanöğulları Beyliği bünyesinden çıkmış- Aydınöğulları, Menteşeöğulları, Saruhanöğulları,

²⁴⁹ Kalkan (2011), a.g.t., s. 64.

²⁵⁰ Akın (1946), a.g.e., s. 17.

²⁵¹ Kalkan (2011), a.g.t., s. 65.

²⁵² Varlık (1974), a.g.e., s.47; Kalkan (2011), a.g.t., s. 66.

²⁵³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1929), *Kitabeler ve Sahib, Aydın, Menteşe, İnanc, Hamidoğulları Hakkında Malumât*, Maârif Vekaleti Yayınları, C. II, İstanbul, s. 204; Varlık (1974), a.g.e., s. 47, Kalkan (2011), a.g.t., s.66.

Karesioğulları gibi beylikler, kısa sürede gerçekleştirdiği fetihler ile Batı Anadolu'nun tamamını fethetmeleri neticesinde Germiyanogulları Beyliği'nin, uc bölgelerinden uzaklaşarak, topraklarının Batı Anadolu'nun iç bölgelerinde kalması ve etrafı diğer diğer Türkmen Beylikleri tarafından sarılınca da bir uc beyliği olma özelliğini yetirmeleri, gazâ faaliyetlerinden uzaklaşmış olmasıdır²⁵⁴.

Mehmed Bey, 1361 yılında ölünce beyliğin başına oğlu *Süleyman Şah* geçti. Süleyman Şah, Karamanoğulları ile Hamidoğulları arasındaki husumette Hamidoğulları Beyliği tarafını tutunca Karamanoğulları Beyliği ile arası açıldı²⁵⁵. Bir yanda Karamanoğulları, bir yanda da Rumeli'de topraklarını genişletirken, Anadolu'da gederek güçlenen *Osmanlılar* karşısında beyliğini kaybetme korkusu yaşayan Süleyman Şah, 1381 yılında *Simav, Tavşanlı, Kütahya, Eğrigöz* şehirlerini çeyiz olarak verme karşılığında kızını Osmanlı padişahı I. Murad'ın oğlu *Yıldırım Bayezid* ile evlenmesini sağlayarak Osmanlılar ile sıhriyet kurmuş; böylelikle beyliğini hem Osmanlı'ya hem de Karamanoğulları'na karşı ayakta tutmaya çalışmıştır²⁵⁶.

Süleyman Şah, 1387 yılında ölünce beyliğin başına oğlu II. Yakub Bey geçmiştir. İki yıl sonra I. Kosova Savaşı'nda I. Murad şehit düştüğünde bu karışıklıktan yararlanmak isteyen II. Yakub Bey, Çeyiz olarak Osmanlı'ya verilen yerleri geri alma çabasına girip, Anadolu'da Karamanoğulları Beyliği'nin Osmanlı'ya karşı kurduğu ittifakta yer alınca, bu ittifakı yok etmek ve Anadolu'da birliği sağlamak üzerine Anadolu seferine

²⁵⁴ Kalkan (2011), a.g.t., s. 66.

²⁵⁵ Kalkan (2011), a.g.t., s. 66-67.

²⁵⁶ Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 45; Varlık (1974), a.g.e., s. 56-57.

çıkan Yıldırım Bayezid, Germiyanogulları topraklarına geldiğinde, kayınbiraderi II. Yakub Bey'i yakalayarak hapsetmiş; beyliği yıkıp, topraklarını ilhâk etmiştir (1390)²⁵⁷.

Ankara Savaşı'ndan sonra eski beylerine iade etmesiyle yeniden kurulan beyliklerden biri de Germiyanogulları Beyliği'dir. Timur, II. Yakub Bey'i Ulu Bey olarak atayarak eski beyliğini ona geri vermiştir²⁵⁸. Osmanlı'nın fetret devrinde II. Yakub Bey, Aydınoğlu Cüneyd Bey'in de etkisiyle Karamanogulları Beyliği ile birlikte şehzade Süleyman Çelebi'ye karşı üçlü bir ittifakın içinde yer aldı. Süleyman Çelebi'nin müttefiklere karşı harekete geçtiği sırada Cüneyd Bey ittifaktan ayrılmıştır. Bu durum üzerine Karamanogulları ve Germiyanogulları Beylikleri de ittifaktan çekildiler. Daha sonra II. Yakub Bey'in Çelebi Mehmed'in tarafını tutmasıyla birlikte Karamanogulları ve Germiyanogulları Beylikleri'nin arası açıldı. 1410 yılında Karamanogulları, Kütahya'yı kısa bir kuşatmanın ardından şehri ele geçirince II. Yakub Bey'de kaçarak canını kurtarabilmiştir. 1416 yılına gelindiğinde kardeşi Musa Çelebi'yi saltanat yarışında saf dışı bırakan Çelebi Mehmed, Rumeli'den Anadolu'ya dönmüş, Bursa'yı kuşatmakta olan Karamanogulları'nın üzerine yürüyerek Bursa'ya gelmiştir. Çelebi Mehmed'in Bursa'ya gelmekte olduğu sırada Karamanogulları Beyi, Bursa kuşatmasını kaldırarak ordusu ile birlikte memleketine geri dönmüştür. Onun bölgeden ayrılmasından sonra II. Yakub Bey, Çelebi Mehmed'in desteği ile beyliğini geri almıştır²⁵⁹.

²⁵⁷ Varlık (1974), a.g.e., s.69; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 47.

²⁵⁸ Mustafa Çetin Varlık (1989), "Germiyanogulları Beyliği", *DİA*, C. VIII, İstanbul, s. 497-498.

²⁵⁹ Varlık (1989), a.g.m, s. 499-500.

Osmanlı Devleti'nde II. Murad dönemine gelindiğinde II. Yakub Bey, abisi ile taht mücadelesine giren şehzade Mustafa Çelebi'yi Karamanoğulları Beyliği'nin de tavsiyesi ile himâye etmiş ve mücadelesinde ona destek olmuştur. Germiyan ve Karaman askerlerinin desteği ile İznik şehrini ele geçiren şehzâde Mustafa, burada hükümdarlığını ilan etti. Bu sırada Kostantınopolis kuşatmasında olan II. Murad, bu haber üzerine hızla geri dönerek İznik üzerine yürüdü. İznik'i ele geçiren II. Murad, kardeşini öldürdü. Bu olaydan sonra II. Yakub Bey, Osmanlı'ya karşı bir harekette bulunmadığı gibi, Osmanlı'ya karşı olan ittifaklarda da yer almamıştır²⁶⁰. II. Yakub Bey, erkek çocuğu olmadığı için ölmeden önce beyliğini Osmanlı'ya vasiyet etmiştir. 1429 yılında II. Yakub Bey ölünce vasiyet yerine getirilmiş; beylik toprakları Osmanlı Devleti'ne kalmıştır. Böylelikle Germiyanogulları Beyliği tarih sahnesinden sesizce çekilmiştir²⁶¹.

2. Aydınogulları Beyliği

Germiyanogulları Beyliği kurucusu I.Yakub Bey, XIV. yüzyılın ilk yılların Batı Anadolu üzerine çıktığı ilk seferinde sübaşılardan Sasa Bey'i sahil bölgeleri fethetmekle görevlendirmişti. Harekete geçen Sasa Bey, Menderes havzasındaki toprakları fethetmeye başladıktan kısa bir süre sonra fethedilen bölgeleri Türkleştirmek ve denizcilik faaliyetlerine başlamak amacıyla kendisi gibi Germiyanogulları ordusunda sübaşı olan *Aydınoglu Mehmed Bey*'i ittifak kurup, müttefik olma düşüncesiyle bölgeye davet etmiş; birlikte -sonraları *Aydın İli* (Eli)

²⁶⁰ Varlık (1974), a.g.m, s. 500-501.

²⁶¹ Varlık (1974), a.g.m., s.502.

olarak anılacak- Batı Anadolu topraklarında gazâ faaliyetlerinde bulunarak ve yörede pek çok kale ve şehri fethederek, Türkleşmesini sağlamışlardır²⁶². Aydınöğlü Mehmed Bey, Sasa Bey'e ait Birgi şehrini ele geçirince ikili arasındaki müttefiklik sona ererken, husûmetlik başladı. Bunun üzerine Sasa Bey, bölgedeki *Frenkler* ile Mehmed Bey'e karşı ittifak kurdu. 1308 yılı içerisinde yapılan savaşta Sasa Bey ve müttefikleri Frenkler yenildi; Sasa Bey'de bu savaşta hayatını kaybetti. Aydınöğlü Mehmed Bey, Sasa Bey'i saf dışı bıraktıktan sonra *Birgi* merkez olmak üzere *Aydınöğulları Beyliği*'ni kurdu (1308)²⁶³.

Beyliğini kurduktan sonra *Mübarizeddin* unvanlı Mehmed Bey, Birgi'yi beylik merkezi yapmış, *Selçuk'u*, *Tire'yi*, 1317'de *Müslüman İzmir*'i²⁶⁴ aldıktan sonra egemenliği altındaki toprakları *Ulu Bey* olarak kendine bağlı olarak, özerk bir yapıda beş oğlu arasında bölüştürmüştür²⁶⁵. Bunlardan en küçük oğlu İshak Çelebi'yi Birgi'de; kendi yanında tutarken, *Umur Bey (Paşa)*-İzmir, *Süleyman Şah*-Tire, *Hızır Bey*-Ayasuluk (Selçuk), *İbrahim Bahadır Bey*-Bodemya (Bademiye) 'ya "Bey" olmuşlardır²⁶⁶. Bu beyler arasında daha ilk yıllarında gösterdiği başarılı askerî faaliyetleri ile *Umur Bey* ön plana çıkmıştı. 1326 yılında çıktığında seferde *Gavur İzmir*'i (*Smryna*) kuşatmış,

²⁶² Kalkan (2011), a.g.t., s. 74.

²⁶³ Akın (1946), a.g.e., s. 21-22; Wittek (1944), a.g.e., s. 39.

²⁶⁴ Bugünkü Kadifekale'nin kapsadığı topraklarda o yıllarda yoğunlukla gayrimüslimlerin yaşamalarından dolayı bu kısma o dönemde Müslümanlarca "Gavur İzmir" diye adlandırılırken, buranın dışında; İzmir'in kapsadığı topraklara ise "Müslüman İzmir" denmiştir.

²⁶⁵ Akın (1946), a.g.e., s. 31; ayrıntılı bilgi için bkz. M. H. Yinanç (1984), *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal*, Ankara.

²⁶⁶ Akın (1946), a.g.e., s. 49-50.

1328 yılında da fethetmiştir²⁶⁷. Sahil İzmir'ini ele geçirdikten kısa bir süre sonra 1329 yılında Umur Bey, babasının inşâ ettirdiği donanma ile *Bozcaada* üzerine ilk deniz gazâsına çıktı. Adada bulunan Bizans deniz gücünü yenerek, adayı yağmaladıktan sonra bol ganimet ile İzmir'e döndüğünde Umur Bey'in askerî faaliyetlerinden korkan Bizans İmparatoru *III. Andronikos*, Aydınoğulları ve Saruhanoğulları Beyliği ile bir antlaşma yaparak bu beylikler ile ittifak kurmuştur²⁶⁸.

Fakat bir süre sonra Umur Bey antlaşmaya uymayarak 1330-1331 tarihinde *Sakız Adası* üzerine sefere çıktı; ada ele geçirilemese de Umur Bey Sakız'ı yağma ve tahrip etmiş, bol ganimet ve esir ile İzmir'e dönmüştür²⁶⁹. 1332 yılında, Saruhanoğulları Beyi'nin oğulları Orhan ve Timur ile anlaşılan Umur Bey, babasından izinsiz donanması ile *Gelibolu* üzerine sefer çıkıp, karaya çıktıktan sonra Bizans tekfurunun ordusunu mağlup etmiş ve Lazgöl kalesini ele geçirmiştir²⁷⁰. Pek çok ganimet ve esir ile geri dönen Umur Bey, babasından izinsiz gerçekleştirdiği bu sefer dolayısıyla Mehmed Bey'den özür dilemiş ve tekrar bağlılığını bildirmiş, Mehmed Bey de oğlunu affetmiştir. Babasının ölümüne kadar denizlerdeki faaliyetlerine devam eden Umur Bey, babasının sağlığında *Yunanistan* coğrafyasında da gazâ ve fetihlerde bulunmuştur. Aydınoğulları Beyliği'nin kurucusu Mübarizeddin Mehmed Bey, 1334 yılında bir av sırasında nehre düşmüş; düştükten sonra hastalanan Mehmed Bey hastalıktan kurtulamayarak vefat etmiştir²⁷¹.

²⁶⁷ Akın (1946), a.g.e, s. 32-33.

²⁶⁸ Kalkan (2011), a.g.t., s. 74-75.

²⁶⁹ Nicol (1999), a.g.e., s. 183-184.

²⁷⁰ Kalkan (2011), a.g.t., s. 75-76.

²⁷¹ Akın (1946), a.g.e., s. 35-36.

Umur Bey, beylik tahtına oturduktan sonra vakit kaybetmeden gazâ faaliyetlerine devam etti. *Saruhanöğlü Süleyman Bey* ile hareket ederek Ege adalarına ve Yunanistan kıyılarına pek çok başarılı seferler gerçekleştirmiştir. Aydınöğlü Beyliğı'nin denizlerdeki faaliyetlerinden rahatsız olan ve ticarî çıkarları zedelenen İtalyan Cumhuriyetleri, Venedik öncülüğünde bir Haçlı donanması hazırlayarak Ege Denizi'ne girdiler. İlk olarak Karesioğulları donanmasını yenilgiye uğrattıktan sonra İzmir Körfezine giren Haçlı donanması, Aydınöğulları Beyliğı kuvvetlerince yenilgiye uğratarak, geri çekilmek zorunda bırakılmışlardır²⁷². Haçlı tehlikesi atlatıldıktan sonra bir süre denizlerdeki gazâ faaliyetlerine son veren Umur Bey, karada fetihlere devam etmiştir. Türkler ve Bizans arasında sürekli olarak el değıştiren Philadelphia (Alaşehir)'yü 1335 yılında kuşatmış; Bizans İmparatorunun bölgeye gelerek kendisi anlaşması ve Sakız Adası'nın vergisini Aydınöğullarına vermesinin karşılığında şehrin kuşatmasını kaldırmıştır²⁷³. Alaşehir'i fethettikten sonra 1336 yılında Gazi Umur Bey, Bizans İmparatoru *III. Andronikos* ve büyük vâsisi *Kantakuzenos* ile görüşerek Bizans İmparatorluğu ile ittifak yapmış; görüşmeler sırasında da Kantakuzenos ile dostluk kurmuştur²⁷⁴. Bundan sonra denizlerdeki askerî faaliyetlerini arttırdığını gördüğümüz Umur Bey, Ege Denizi'nde ve Yunanistan kıyılarında pek çok

²⁷² A. Laio (2003), "Mario Torsello, Bizans ve Türkler: 1332-1334 Türklere Karşı İttifâkın Perde Arkası" (çev. Murat Keçiş), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXII, S. 34, Ankara, s. 222; Akın (1946), a.g.e., s. 39.

²⁷³ Kalkan (2011), a.g.t., s. 78.

²⁷⁴ Mustafa Daş (2013), "Aydınöğlü Umur Bey'in Tartışılan Tuna ve Epir Seferi", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu I: Aydınöğulları Tarihi*, (ed. Mehmet Ersan, Cüneyt Kanat, Mehmet Şeker), 4-6 Kasım 2010, T.T.K. Yayınları, Ankara, s. 79.

adaya ve şehre başarılı seferlerine düzenledi. Gün geçtikçe denizlerde hem Latinler, hem Bizans tarafından korkulan ve saygı duyulan bir güç olmaya devam eden Aydınogulları Beyliği ve Umur Bey, 1339-1340 yılında donanması ile müttefiki Bizans topraklarından geçerek Tuna üzerine; *Kili* ve *Eflak* şehirlerine seferler düzenleyerek deniz gücünü Karadeniz'e taşımıştır²⁷⁵. Ege Denizi'nden sonra Karadeniz'de de çıkarları zarar uğrayan *Latinler*, Papa'ya başvurular. Papa'nın öncülüğünde *Kıbrıs*, *Venedik*, *Cenova* ve *Rodos* gemilerinden oluşan Haçlı donanması, 1344 yılında İzmir körfezine girerek ani bir baskın sonucu Aydınoglu donanmasını yenilgiye uğratıp, kıyı İzmir'i ele geçirdiler²⁷⁶.

Kıyı İzmir'i kaybettikten sonra Umur Bey, yukarı İzmir'de Haçlılara karşı savunmaya geçti. Burada başarılı bir direniş gösteren Gazi Umur Bey, Haçlıların İç bölgelere yayılmasını engellemiştir. Umur Bey, toparlanmak ve ekonomik kayıplarını telâfi etmek için Saruhanoglu Süleyman Bey ile birlikte taht mücadelesinde yardımcı olmak amacıyla Kantakuzenos'a yardım amacıyla Rumeli'ye geçtiler. Yapılan mücadelelerde Kantakuzenos başarılı olamadı ve tahtı ele geçiremedi. Bu sırada Süleyman Bey'in şehit düşmesi üzerine Umur Bey, beyliğine geri döndü. Artık tüm mücadelesini kıyı İzmir'i geri almaya harcamaya başlayan Umur Bey'in yeniden kurduğu donanması ile gerçekleştirdiği mücadele sonucu Latinler umudunu keserek Umur Bey'e barış teklifinde bulundular. Fakat Papa bu antlaşmayı onaylamadı. Bunun üzerine Umur Bey

²⁷⁵ Daş (2013), a.g.m., s. 73-77.

²⁷⁶ Halil İnalçık (1999), "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu*, (23-25 Haziran 1997), İstanbul, s. 173-185.

tekrar harekete geçerek kıyı İzmir'i kuşattı fakat kale burcuna tırmanırken aldığı bir ok sonucu şehit düştü ve kuşatma başarısızlıkla sonuçlandı (1348)²⁷⁷.

Gazi Umur Bey şehit olduktan sonra beyliğin başına 1348 yılında kardeşi *Hızır Bey* geçti. Kardeşi ile aynı mücadelecî ve gazâ ruhuna sahip olmayan Hızır Bey, Papalık ve Latinler ile ağır iktisadî ve askerî şartlar içeren bir antlaşma yaptı. Buna göre Aydınogulları Beyliği limanlarının gümrük gelirin'inin yarısı Latinlere bırakılırken, donanması da silahsızlandırılarak, bir nevi, lağv edilmiştir²⁷⁸. Bu antlaşmadan sonra Aydınogulları Beyliği'nin denizlerdeki askerî faaliyetleri son bulmuş, beylik gerileme dönemine girmiştir.

Hızır Bey, 1360 yılında ölünce beyliğin başına kardeşi *İsa Bey* geçmiştir. İsa Bey'in beylik dönemi daha çok ilmî ve kültürel faaliyetler ile geçmiş, siyasî ve askerî durumlarda herhangi bir olumlu değişiklik yaşanmamıştır. 1371 yılında Latinler ile olan antlaşma yenilenmiş, Kosova Savaşı'nda Osmanlı ordusuna bir miktar Aydınogulları Beyliği kuvveti yollamıştır. Bu savaşta I. Murad şehit düştükten sonra Karamanoğulları Beyliği'nin başını çektiği Osmanlı'ya karşı kurulan ittifakta İsa Bey yer alınca Yıldırım Bayezid çıktığı Anadolu seferinde Alaşehir'i Aydınogulları Beyliği'nden almıştır. Bunun üzerine Osmanlı hükümdarının yanına; Alaşehir'e giden İsa Bey, Osmanlı'ya bağlılığını bildirip, kızını Yıldırım Bayezid ile evlendirip sıhriyet kurduğunda, makâmında bırakılmış olsa da, beylik, Osmanlı himayesi ve nüfuzu altına girmiştir²⁷⁹.

²⁷⁷ Akın (1946), a.g.e., s. 47-48.

²⁷⁸ Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 109.

²⁷⁹ Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 112-113.

Ankara Savaşı'ndan sonra yeniden dirilen beyliklerden biri de Aydınogulları Beyliği olmuştur. Timur, *Musa ve II. Umur Bey*'i müşterek olarak beyliğe *Ulu Bey* olarak atamış; ancak kısa bir süre sonra; 1403 yılında Musa Bey vefat etmiştir²⁸⁰. Musa Bey'in ölümünden sonra II. Umur Bey, Aydınogulları Beyliği'nin tek hâkimi konumuna gelmiştir. Bir süre sonra II. Umur Bey'e isyan eden İzmir Beyi *Cüneyd Bey*, kuvvetleriyle birlikte beylik merkezi Ayasuluk'a hareket edince ona mukâvemet edemeyen II. Umur Bey, Şehri terk etti²⁸¹. Menteşeoğlu İlyas Bey'den yardım isteyen II. Umur Bey, Cüneyd Bey'in kardeşi *Kara Sübaşı Hasan*'ın bulunduğu ve koruduğu beylik merkezi Ayasuluk'a saldırdı ve şehri geri aldı. Bu sırada İzmir'de bulunan Cüneyd Bey, hazırlıklarını tamamladıktan sonra tekrar Ayasuluk'u kuşattı. Yapılan antlaşma sonucunda II. Umur Bey, kızını Cüneyd Bey ile evlendirdi ve Cüneyd Bey fiilen beyliğin idaresini eline aldı. Bundan bir süre sonra da 1405 yılında (bazı kaynaklarda Cüneyd Bey tarafından zehirlendiği iddia edilir) II. Umur Bey vefat edince Cüneyd Bey, beyliğin yegâne hâkimi olmuştur²⁸².

Cüneyd Bey, beyliğin başına geçtiği tarihte Osmanlı *fetret devri* yaşamaktaydı. Bu durumdan yararlanmak isteyen Cüneyd Bey, beyliğinin çıkarları doğrultusunda şehzadeler arasında sık sık saf değiştirerek ittifaklar yapmaktaydı. Çelebi

²⁸⁰ Akın (1946), a.g.e., s. 66.

²⁸¹ Uzunçarşılı (1929), a.g.e., s. 114.

²⁸² Kemal Ramazan Haykıran (2013), "Aydınogulları Beyliği'nin Son Beyi Cüneyd Bey ve Beyliğin Yıkılışından Sonra Aydınoglu Soyunun Durumu", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu I: Aydınogulları Beyliği Tarihi*, (ed. Cüneyt Kanat, Mehmet Şeker, Mehmet Ersan), 4-6 Kasım 2010, T.T.K. Yayınları, Ankara, s. 160.

Mehmed, kardeşlerini alt ederek Osmanlı tahtına oturduktan sonra Anadolu üzerine sefere çıktı. Batı Anadolu topraklarına geldiğinde Çelebi Mehmed'in "beylik topraklarını Osmanlı'ya bırak ve teslim ol" çağrısına olumsuz yanıt verince Osmanlı ordusu İzmir'i kuşattı. Şehir ve kale düşünce huzura çıkan Cüneyd Bey affını diledi. Cüneyd Bey'i affeden Çelebi Mehmed, onu Niğbolu sancak beyi olarak tâyin etti²⁸³.

Şehzade Mustafa Çelebi, Çelebi Mehmed'e karşı Balkanlar'da taht için isyan edince Niğbolu sancak beyi olan Cüneyd Bey, Şehzade Çelebi Mustafa'ya katıldı ve onun veziri oldu. İsyanı bastırmak üzere Rumeli'ye geçen I. Mehmed, şehzade Mustafa ve Cüneyd Bey'i yenilgiye uğrattı. Bu ikili kaçarak o dönem Bizans toprağı olan Selanik kalesine sığındılar. Sultan Mehmed, Bizans'ın onlara karşı vereceğı vergiyi kabul ederek bu sorunun üstesinden geldi.

I. Mehmed ölünce tekrar harekete geçmeleri üzerine Sultan II. Murad, Cüneyd Bey'e beyliğini iade etme karşılığında bu ittifaka son verdi. Aydın Eli'ne gelen Cüneyd Bey, II. Umur Bey'in oğlu *Mustafa Bey*'i tahtan indirerek tekrar beyliğini ele geçirmiştir²⁸⁴. Kendisine bağlılığını bildirmesini istediğı Cüneyd Bey'in bunu yapmamasından dolayı II. Murad, Aydinoğulları Beyliği üzerine bir ordu gönderdi. Yapılan savaşı kaybeden Cüneyd Bey, önce İzmir'e kaçtı, ardından İpsili (Seferihisar) kalesine sığındı. Ardından buradan Karamanoğulları Beyliği'nin desteğini alma amacıyla Karamanoğlu Beyliği'ne gitse de umduğu büyüklükte bir destek alamadı. En sonunda İpsili Kalesi'nde kuşatılarak kısırılan Cüneyd Bey teslim oldu.

²⁸³ Haykıran (2013), a.g.m., s. 161.

²⁸⁴ Uzunçarşılı (1929), a.g.e., s. 117; Haykıran (2013), a.g.m., s. 161-162.

Teslim olduktan sonra aynı gün öldürülmüştür (1426)²⁸⁵. Cüneyd Bey'in yakalanıp öldürülmesi ile birlikte Aydınoğulları Beyliği toprakları Osmanlılar'ın eline geçmiş ve Beylik kesin olarak yıkılarak tarih sahnesinden çekilmiştir.

3. Menteşeoğulları Beyliği

Bir Batı Anadolu beyliği olan Menteşeoğulları, XIII. yüzyılın ikinci yarısında, *Menteşe Bey* tarafından kurulmuş bir Batı Anadolu denizci Türkmen beyliğidir. Kostantinopolis'teki Latin Krallığı'nın 1261 yılında yıkılıp, İznik Rum İmparatorluğu'nun şehri tekrar ele geçirmesinden ve Bizans İmparatorluğu'nu tekrar diriltmesinden sonra Bizans'ın Türklere karşı Batı Anadolu savunma hattı zayıflamaya başlamıştır. Bir Türkmen aşireti olan *Menteşeoğulları* da, bu vakitlerde Selçuklu-Bizans uc sınırını geçerek Batı Anadolu bölgesine gelmişlerdir²⁸⁶. Diğer Batı Anadolu beyliklerinden farklı olarak Germiyanogulları Beyliği'nden bağımsız olarak kurulan Menteşeoğulları Beyliği, Antik *Karia* bölgesine yerleşerek buradan yayılmışlardır. Menteşeoğulları'nın bölgede hızla yayılmasını önlemek amacıyla Bizans İmparatoru VIII. Mihael Paleogolos (1259-1282) kardeşi İonnes Palogolos'un komuta ettiği bir orduyu bölgeye sevk etmiş ancak başarılı olamamıştır. Bunun üzerine İoannes'te bölgedeki Bizans kale ve şehirlerin tahkimâtlarını güçlendirse de yine sonuç Bizans aleyhine olmuş; Türkmenlerin bölgeden çıkarılması ve yayılmalarının önüne geçilmesi engellenememiştir²⁸⁷.

²⁸⁵ Haykıran (2013), a.g.m., s. 162-163.

²⁸⁶ Kalkan (2011), a.g.t., s. 68.

²⁸⁷ Nicol (1999), a.g.e. s. 91-92.

Bizans ordusu bölgeden çekildikten sonra Mentеше Bey önderliğindeki Türkmenler, Menderes havzasında yer alan *Miletos* (Milet), *Priene* (Söke Güllübahçe), *Magedon* gibi şehirleri ele geçirerek sahilten Batı Anadolu'nun iç bölgelerine fetihlerini genişleterek yayılmaya başladılar. Bu gelişmeler üzerine imparator VIII. Mihael, bu kez oğlu *Andronikos* komutasındaki bir Bizans ordusunu Batı Anadolu'ya Türkmenleri durdurmak üzere gönderdi. *Tralles* (Aydın)'e gelen Andronikos, şehrin tâhkimâtını güçlendirerek buranın Türkmenlerin eline geçmesini engelledi. Fakat onları tutundukları Karia bölgesinden çıkarmamıştır²⁸⁸. Andronikos'un bölgeden ayrılmasından sonra harekete geçen Mentеше Türkmenleri *Tralles* (Aydın) ve *Nyssa* (Sultanhisar) şehirlerini 1282 yılında ele geçirdiler²⁸⁹. Bu başarılı fetihler ile birlikte Mentеше Türkmenleri fethettikleri bölgeleri hızla Türkleştirmişlerdir; nitekim bir süre sonra kaynaklar bu bölgelere *Menteşe Eli/İli* adını vermişlerdir²⁹⁰.

VIII. Mihael'den sonra Bizans tahtına oğlu II. Andronikos (1282-1328) geçmiştir. XIV. yüzyılın son yıllarında bu kez Andronikos, Türkmenleri çıkarmak için komutanı *Aleksios Philanthropenos*'u Batı Anadolu'ya gönderdi. Bölgeye inen Aleksios, *Tralles* (Aydın) şehrini Mentеше Türkmenlerinden geri aldı ve bölgede bir takım daha Bizans lehine başarılı faaliyetler gösterdikten sonra taht hevesine kapılıp, mücadeleye başlayınca, durum eskiye döndü; böylelikle Batı Anadolu'da Bizans için kalıcı bir başarı sağlanamadı²⁹¹.

²⁸⁸ Wittek (1944), a.g.e., s.26; Nikol, a.g.e., s. 92; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 70.

²⁸⁹ Kalkan (2011), a.g.t, s. 69.

²⁹⁰ Kalkan (2011), a.g.t., s. 70.

²⁹¹ Nicol (1999), a.g.e., s. 133-134.

1284 yılında Bizans donanmasını lağv edince işsiz kalan Rum gemicileri hizmetine alan Menteşeoğulları Beyliği, Rum gemicilerin yardımlarıyla büyüttükleri ve güçlendirdikleri donanmaları ile Ege Denizi'nde gazâ faaliyetlerine hız verdi. Pek çok adaya akınlar düzenleyerek günden güne güçlenen Menteşe donanması, XIV. yüzyıl başında beyliğin başında olan *Menteşeoğlu Mesud Bey* komutasında Ege Denizi'nde akınlara başlayan Menteşeoğulları Beyliği, bu tarihte Latinlerin elinden *Rodos Adası*'nı alarak fethetmiştir (1300). Yaklaşık 10 yıllık bir süre içerisinde Menteşe Türkmenlerimin elinde kalan Rodos, Memlûklerin Ortadoğu'daki son Haçlı kalesi Akka'yı almasından sonra buradan kaçan *Tapınak Şövalyeleri*, Papa ve Fransa Krallığı ile ittifak kurarak adaya saldırmış ve ele geçirmişlerdir (1310). Bunun üzerine harekete geçen Menteşeoğlu Mesud Bey, 1312 yılında adayı geri almak için girişimde bulunsa da başarılı olamamıştır²⁹².

Menteşeoğlu Mesud Bey, 1319 yılında ölünce Beyliğin başına oğlu *Orhan Bey* geçti. Ulu Beyliğin ilk zamanlarında kardeşi İbrahim ile taht mücadelesinden galip ayrılan Orhan Bey, ardından 1320/1321 yılında kaybedilen Rodos'u geri alabilmek için donanması ile adaya saldırdı. Fakat başarılı olamamış ve geri çekilmek durumunda kaldı. Bu yenilgiden sonra Menteşeoğulları Beyliği gerileme dönemine girmiştir²⁹³.

Orhan Bey'in ölümünden sonra kardeşi *İbrahim Bey*, 1337 yılında Menteşeoğulları Beyliği'nin Ulu Beyi olmuştur. Karada genişlemeye önem veren İbrahim Bey, sınırlarını genişleterek;

²⁹² Şerafettin Turan (2000), *Türkiye-İtalya İlişkileri*, C. I, İstanbul, s. 143; Türkmen Parlak (1979), *Ege Denizi'nde İlk Türk Derya Beyleri*, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 44.

²⁹³ Kalkan (2011), a.g.t., s. 72.

*Çine, Tavas, Fethiye, Bodrum, Datça, Bozdoğan, Acıpayam ve Çamel'i*yi egemenliği altına alarak sınırlarını genişletmiştir²⁹⁴. Haçlı donanmasının Aydınogulları Beyliği'nin elindeki Aşağı İzmir'e saldırması üzerine zor durumda kalan Umur Bey'e yardımcı kuvvet göndermek isteyen İbrahim Bey'in bu düşüncesi, haçlıların Menteşe limanlarına saldırması üzerine gerçekleşmemiş; ağır bir yenilgi alan Menteşeoğulları Beyliği, 1350'li yıllarda Latinler ile ağır ticarî şartlar içeren ve kapitülasyonlar veren bir antlaşma yapmak zorunda kalmıştır²⁹⁵. Bu antlaşmadan sonra gerileme döneminde Menteşeoğulları Beyliği, daha güçten düşerek hızla zayıflamaya devam etmiştir.

İbrahim Bey, 1360 yılında ölünce oğulları arasında taht mücadelesi başlamıştır. Bu mücadeleden galip ayrılan *Musa Bey*, aynı yıl içerisinde Ulu Bey olmuş; 1375 yılına kadar da beyliğin başında bulunmuştur. Döneminin sönük geçtiği anlaşılan *Musa Bey*'in 1375 yılında ölümünden sonra kardeşler arasındaki taht mücadelesi sonrası *Marmaris* ve *Fethiye* e-beyi olan *Ahmed Bey*, Ulu Bey olarak tahta geçmiştir. *Ahmed Bey*, Ulu Bey olduktan sonra Kıbrıs ve Rodos adalarına pek çok akın düzenlemiştir. Yaptığı bu başarılı akınlardan ötürü kaynaklara da geçen şekilde *Gazî* ve *Sultanü's-sevâhil* unvanlarını almıştır. Buna karşılık olarak Kıbrıs Krallığı sefer Menteşeoğulları Beyliği üzerine sefer hazırlıklarına başlamıştır. Böyle bir seferden kendi çıkarlarının zedeleneceğini düşünen Venedik, araya girerek taraflar arasında antlaşma yapılmasını ve sorunun çözümünü sağlamıştır²⁹⁶. 1389 yılındaki I. Kosova Savaşı'nda I. Murad'ın şehit düşmesi üzerine Karamanoğulları önderliğinde

²⁹⁴ Kalkan (2011), a.g.t., s. 72.

²⁹⁵ Wittek (1944), a.g.e., s. 70; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 75.

²⁹⁶ Wittek (1944), a.g.e., s. 75; Kalkan (2011), a.g.t., s. 73.

Osmanlılara karşı kurulan ittifak içerisinde yer alan Ahmed Gazî'nin kardeşleri, Yıldırım Bayezid'in 190 yılında çıktığı Anadolu seferinden nasibini almış; topraklarını kaybetmişlerdir. Fakat Yıldırım, Ahmed Gazî'nin beyliği sürdüğü topraklara dokunmamış; ancak 1091 yılında öldükten sonra onun topraklarını Osmanlı Devleti'ne dâhil etmiştir²⁹⁷.

Timur'un Ankara Savaşı'ndan sonra tekrar kurulan Türkmen beyliklerinden biri olan Mentешеoğulları Beyliği'nin başına Timur, *İlyas Bey*'i tayin etmiştir. İlyas Bey, Aydınöğulları Beyliği'nin taht mücadelesinde akrabası II. Umur Bey'in tarafını tutmuştur²⁹⁸. İlyas Bey, Timur'un yardımıyla Ulu Bey olunca 1403 yılında Venedik ile bir ticaret antlaşması imzaladı. Fakat buna rağmen donanmaya önem vererek denizlerde Venediklilere ait olan Girit, Rodos adaları başta olmak üzere Ege ve Akdeniz'de pek çok adaya akınlar gerçekleştirdi. Tüm bunlardan dolayı Venedik, Mentешеoğulları Beyliği üzerine sefere hazırlandığı sırada, 1403'te yapılan antlaşmayı yenileyerek Venediklileri durdurabildi²⁹⁹. İlyas Bey, Osmanlı'nın fetret devrinde önce İsa Çelebi'nin yanında yer almış; İsa Çelebi Mücadele'yi kaybettikten sonra Aydınöğlü Cüneyd Bey ile birlikte, yanlarına Saruhanöğulları Beyliği'ni de alarak Çelebi Mehmed'e karşı ittifak kurmuşlardır. Ancak yapılan savaşta Çelebi Mehmed, müttefik beylikler ordusunu yenmiştir. Bunun ardından Çelebi Mehmed'in huzuruna çıkan Aydınöğlü Cüneyd Bey ve İlyas Bey, onun hâkimiyetini kabul etmişler ve

²⁹⁷ Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 77; aynı yazar (1929), a.g.e., II, s. 174.

²⁹⁸ Wittek (1944), a.g.e., s. 95.

²⁹⁹ Mustafa Çetin Varlık (1989), "Menteşeöğulları Beyliği", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VIII, İstanbul, s. 532.

bu sayede beyliklerini ellerinde tutabilmişlerdir³⁰⁰. Bundan sonra da rahat durmayan İlyas Bey, fetret devrinde çıkarlarını hangi şehzâde de görmüş ise onu desteklemiş; sık sık taraf değiştirmiştir. 1415 yılında I. Mehmed, Aydinoğlu Cüneyd Bey üzerine sefere çıkınca padişahın huzuruna çıkan İlyas Bey, sultana bağlılığını bildirmiş ve böylece Mentешеoğulları Beyliği tam anlamıyla Osmanlı egemenliğine girerek tâbi bir konuma gelmiştir³⁰¹. İlyas Bey, 1421 yılında vefat etmiştir.

1424 yılında Anadolu beylikleri üzerine sefere çıkan II. Murad, 1424 yılında Mentеше kuvvetlerini yenmiş, son Mentеше Beylerini öldürerek bu beyliğe son vermiş; topraklarını Osmanlı Devleti'ne katmıştır.

4. Saruhanoğulları Beyliği

XIV. yüzyıl başlarında kurulan Batı Anadolu'da kurulan Türkmen beyliklerinden biri *Saruhan Bey'in* kurmuş olduğu Saruhanoğulları Beyliği'dir. Saruhan Bey, XIII. yüzyılın ikinci yarısında Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlı bir uc beyi iken, daha sonra Germiyanogulları Beyliği'ne bağlı bir Sübaşı olarak görev yapmıştır³⁰². XIV. yüzyılın ilk yıllarında fetih hareketlerine başlayan Saruhan Bey, *Magnesia* (Manisa)'yı ve burada konuşlanmış olan Bizans ordusunu kuşatmış, aralarında Bizans İmparatoru II. Andronikos'un oğlunun da bulunduğu ordu, zar zor *Magnesia*'dan çıkarak kurtulabilmiştir. Daha sonra Katalanların elindeki *Danya Kalesi*'ni kuşatmıştır. 1303 yılında Bi-

³⁰⁰ Varlık (1989), a.g.m., s. 532.

³⁰¹ Varlık (1989), a.g.m., s. 533.

³⁰² Çağatay Uluçay (1993), "Saruhanogulları", *DİA*, C. X, İstanbul, s. 9; Varlık (1974), a.g.e., s. 139-140; Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 84.

zans'ın bölgeye gönderdiği paralı Katalan kuvvetleri ile mücadele etmeye devam etmiştir. Katalanların bölgeden ayrılmasından sonra Saruhan Bey, askerî faaliyetlerine hız vermiş, Magnesia şehrini bir kez daha kuşatma altına almış ve 1313 yılına gelindiğinde şehri fethetmiştir ve burayı beyliğinin merkezi yapmıştır³⁰³. Saruhanoğulları Beyliği, Manisa'yı alarak beylik merkezi yaptıktan sonra karada; Batı Anadolu'da çok fazla toprak elde edemedi. Bunun nedeni ise Saruhan Bey'in Manisa'yı aldığı zamana gelindiğinde Batı Anadolu'nun büyük bölümü diğer Batı Anadolu Türkmen beyliklerince fethedilmiş olmasından kaynaklanmaktadır³⁰⁴. Bundan dolayı Saruhan Bey, askerî faaliyetlerini daha çok denizlerde yoğunlaştırdı. İlk olarak *Foça'ya* akın yapıldı ve burası vergiye bağlanarak geri dönüldü³⁰⁵.

Saruhan Bey, 1334 yılında Aydınolu Umur Bey'in Yunanistan üzerine yaptığı akına destek amaçlı, oğlu Süleyman Bey komutasında bir donanma göndermiş; fakat Bizans'ın Foça Tekfuru anı bir baskınla donanması yenilgiye uğratarak Süleyman Bey'i esir etmiştir. Bunun üzerine Saruhan Bey, Bizans İmparatoru ile anlaşarak Foça'yı kuşatsa da ele geçiremedi. Daha sonra Aydınolu Umur Bey ile anlaşan Saruhan Bey, birlikte hareket ederek oğlunu Foça tekfurunun elinden kurtarmışlardır³⁰⁶. 1341 yılında Bizans İmparatorluğu'nun başına çocuk yaşta bir imparatorun (V.Ioannes Paleogolos) geçmesini

³⁰³ Parlak (1979), a.g.e., s. 56; H. Mustafa Eravcı-Mustafa Korkmaz (1999), *Saruhanoğulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzler*, Manisa, s. 17.

³⁰⁴ Kalkan (2011), a.g.t., s. 86.

³⁰⁵ İbn Battuta (1996), *Rihle (Seyahatname)*, I-II, (çev. Mürsel Öztürk), YKY, Ankara, s. 210.

³⁰⁶ Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 85.

bir fırsat olarak gören Saruhan Bey, donanmasını Gelibolu Yarımadası'na sefere gönderdi. Fakat bu akın başarısızlıkla sonuçlanmasının yanında, Bizans bir kısım Saruhanogulları topraklarını da ele geçirmiştir³⁰⁷.

1344 yılında İzmir'i Haçlılara kaybeden Umur Bey, tekrar gücünü toplamak ve taht mücadelesine girmiş olan dostu Kantakuzenos'a yardım amaçlarıyla Saruhanogulları Beyliği topraklarından geçmek istemesi üzerine Saruhan Bey, Umur Bey ile anlaşmış ve oğlu Süleyman Bey'i de Saruhan askerleriyle birlikte Umur Bey ile göndermiştir. Aydınoglu Umur Bey, Kantakuzenos ile yaptıkları taht mücadelesinde başarısız olmaları ve Süleyman Bey'in şehit olması üzerine geri dönmüş ve cenazeyi Saruhan Bey'e teslim etmiştir (1345)³⁰⁸. Bizans İmparatoriçesi, Kantakuzenos'un Osmanogulları Bey'i *Orhan Gazî* ile kurduğu ittifaka karşı Saruhan Bey ile ittifak kurmak istemiş, fakat Saruhan Bey 1345 yılı içerisinde ölünce ittifak, yeni Ulu Bey İlyas Bey ile kurulmuştur³⁰⁹.

Saruhan Bey ölünce beyliğin başına oğlu *İlyas Bey* geçmiştir. İlyas Bey, ilk iş olarak yarım kalan Bizans ile ittifakı gerçekleştirdi. Anlaşma çerçevesinde İmparatoriçenin emrine Saruhan askerleri göndermiştir. Fakat bu askerler, sonradan saf değiştirerek Kantakuzenos tarafına geçmişler, Rumeli'de pek çok yeri yağmalayarak elde ettikleri ganimetler ile memleketlerine geri dönmüşlerdir³¹⁰. Osmanlı hükümdarı Orhan Bey, şehzadesi Halil Foçalı ve Genevizli korsanlara esir düşünce Bizans İmparatoru'ndan yardım istemiş; yardım teklifini kabul

³⁰⁷ Kalkan (2011), a.g.t., s. 88.

³⁰⁸ Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 85-86.

³⁰⁹ Kalkan (2011), a.g.t., s. 88.

³¹⁰ Kalkan (2011), a.g.t., s. 89.

eden imparator, harekete geçerek Foça'yı denizden kuşatmıştır. Ancak şehri ele geçiremeyince İlyas Bey'den yardım istemiştir. Yardım teklifini kabul eden İlyas Bey, kendisi karadan şehri kuşatmış, fakat o da başarısız olmuş; kendisi de Cenevizlilere esir düşmüştür. Bu esaretten eşinin ödediği fidye karşılığında kurtulabilmiştir³¹¹. İlyas Bey, tahminen 1362 yılında ölmüştür³¹².

İlyas Bey ölünce yerine oğlu *İshak Bey* Ulu Bey olarak beylik tahtına oturmuştur. Onun dönemi siyasî olarak sönük geçse de, kültürel anlamda parlaktır. Onun döneminde Manisa'da pek çok cami, medrese tekke yapılmıştır³¹³.

İshak Bey ölünce yerine oğlu *Hızır Bey*, beyliğin başına geçmiştir. I. Murad'ın I. Kosova Savaşı'nda şehir düşmesi üzerine Karamanlıların Osmanlılara karşı kurduğu ittifakta Saruhanoğulları Hanedanından da bir takım beylerin yer alması üzerine Yıldırım Bayezid 1390 yılında çıktığı seferde Saruhanoğulları Beyliği'nin topraklarını da ilhâk ederek, beyliğe son vermiştir³¹⁴.

Timur, Ankara Savaşı'ndan sonra Anadolu beyliklerini tekrar diriltince bunlardan biri olan Saruhanoğulları Beyliği de tekrar kuruldu. Timur, Beyliğin başına 1402 yılında *Saruhanoğlu Orhan Bey*'i tâyin etmiştir. Fakat Timur Anadolu'dan gidince Hızır Bey harekete geçmiş; Orhan Bey'i tahttan indirerek tekrar Ulu Bey olmuştur³¹⁵. Hızır Bey, tekrar Ulu Bey

³¹¹ Uzunçarşılı (1988), a.g.e., s. 86-87; aynı yazar (1929), a.g.e., s. 62-63.

³¹² Kalkan (2011), a.g.t., s.89.

³¹³ Uzunçarşılı (1929), a.g.e., II, s. 74-76.

³¹⁴ Kalkan (2011), a.g.t., s. 90.

³¹⁵ Mustafa Çetin Varlık (1989), "Saruhanoğulları Beyliği", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VIII, İstanbul, s. 543.

olduktan sonra fetret döneminde, Osmanlı şehzadeleri arasındaki taht mücadelelerinde önce Süleyman Çelebi'yi ardından da, Mentешеoğlu İlyas Bey ve Aydınolu Cüneyd Bey ile birlikte İsa Çelebi'nin yanında yer aldı.

Kardeşi İsa Çelebi'yi bertaraf etmek ve kurulan ittifakı dağıtmak üzere Batı Anadolu'ya hareket eden Çelebi Mehmed, 1410 yılında meydana gelen savaşta kardeşi İsa Çelebi ve mütefik ordularını yenmiştir. Bunun üzerine Hızır Bey, Manisa'ya kaçsa da Çelebi Mehmed'in kuvvetlerince yakalanarak onun emriyle idam edilmiştir³¹⁶.

Hızır Bey'in kardeşi *Orhan Bey*, Çelebi Mehmed bölgeden gittikten sonra Manisa'ya gelerek şehri ele geçirmiş ve beyliğini tekrar kurmuştur. 1412 yılında bir kez daha Batı Anadolu'ya gelen Çelebi Mehmed, Orhan Bey'i alt etmiş ve beyliğe son vererek, topraklarını Osmanlı'ya katmıştır³¹⁷.

5. Karesioğulları Beyliği

Batı Anadolu'da kurulan beyliklerden olan Karesioğulları Beyliği, diğer Batı Anadolu beyliklerinden farklı olarak Anadolu coğrafyasına Moğol istilasından kaçarak gelen Türkmenlerden değildir. Onlar, Malazgirt Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Orta Anadolu'da kurulan *Danışmendliler Beyliği*'nden gelmektedirler. Türkiye Selçuklu hükümdarı II. Kılıçarslan, Danışmenli Beyliği'ni ilhâk ettikten sonra hanedanından gelen beyleri ülkenin batı ucuna; Bizans sınırını teşkil eden hudut bölgelere yerleştirerek, uc beyleri olarak görevlendirmiştir. Karesi Bey-

³¹⁶ Varlık (1989), a.g.m., s. 543.

³¹⁷ Varlık (1989), a.g.m., s. 544.

liğini kuran Karesi Bey de, bu uc beylerinin soyundan gelmektedir³¹⁸.

XIV. yüzyıl başlarında diğer Batı Anadolu beylikleri gibi Karesioğulları Beyliği de fetih hareketlerine girişti. Bu durumdan rahatsız olan Bizans İmparatoru II. Andronikos, diğer beylikler gibi Karesioğullarının askerî faaliyetlerinden de rahatsız olmuştu. İmparator, 1302 yılında Türkmenleri durdurmak için Batı Anadolu'ya Paralı *Alan* askerlerini göndermiştir. Ancak Alan askerleri, Karesioğulları Beyliği kuvvetlerince yenilgiye uğratılmıştır. Başarısızlık üzerine imparator, 1304 yılında bu kez *Katalan* askerlerini bölgeye gönderdi. Katalanlar, bölgede kaldıkları süre içerisinde kısmen Türkmen ilerleyişini durdurular da, bölgeden ayrıldıktan sonra diğer beyliklerle birlikte, Karesioğulları Beyliği ve başında Ulu Bey olarak bulunan Karesi Bey, diğer beylikler gibi askerî faaliyetlerine kaldığı yerden devam etmiş; Balıkesir ile çevresindeki şehirleri ve Bergama'yı Bizans ve Latinlerin elinden alarak fethetmiştir³¹⁹.

Karesi Bey ölünce beylik, oğulları *Demirhan* ve *Yahşi Bey* arasında paylaşılarak iki kola ayrılmıştır. Bunlardan Yahşi Bey, *Bergama*'da, Demirhan Bey, *Balıkesir*'de beylik yapmışlardır³²⁰. Bergama'da hüküm süren Yahşi Bey, askerî faaliyetlerini denizlerde yoğunlaştırdı. Bu dönemde Saruhanoğulları Beyliği ile iş birliği yaparak, Ege Denizi'nin kuzey kıyı ve adalarına

³¹⁸ Turan (2000), a.g.e., s. 294-295; Zerrin Günel Öden (1999), *Karasi Beyliği*, T.T.K Yayınları, Ankara, s. 4-12.

³¹⁹ Öden (1999), a.g.e., s.24; Kalkan (2011), a.g.t., s. 92.

³²⁰ İbn Fazlullah El-Ömerî (1991), *Mesalikü'l-ebzar fi'l Memalikü'l-emsar*, (çev. Yaşar Yücel, "Mesalikü'l-ebzar'a Göre Anadolu Beylikleri"), *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, I, T.T.K. Yayınları, Ankara, s. 199.

deniz akınları gerçekleştirmiştir. Aydınoğulları, Menteşeoğulları, Saruhanoğulları ve Karesioğulları Beylikleri'nin denizlerdeki askerî faaliyetlerinden çıkarları zedelenen ve bu durumdan endişe duyan Latinler, Papa'ya başvurular. Papa'nın öncülüğünde kurulan Haçlı donanması, Karesi donanmasını üst üste yenilgiye uğrattıca Yahşi Bey, karaya dönmek zorunda kalmıştır³²¹. Haçlılara karşı aldığı yenilgiden birkaç yıl sonra toparlanan Yahşi Bey, 1337 yılında Gelibolu Yarımadasına sefer düzenleyerek, çıkarma yapmış; fakat burada Bizans kuvvetlerine yenilmiştir. 1341/1342 yılında tekrar Gelibolu'ya sefer düzenlemiş ve yine Bizans kuvvetlerine yenilmiştir³²².

Yahşi Bey 1343 yılında ölünce Demirhan Bey, Karesioğulları Beyliği'nin yegâne Ulu Beyi olmuştur. Bundan sonra Demirhan Bey'de Bizans'a karşı deniz ve kara akınları gerçekleştirmiştir. Burnunun dibindeki Karesioğulları Beyliği'nin askerî faaliyetlerinden çekinen Bizans İmparatoru III. Andronikos, Demirhan Bey ile bir araya gelerek onunla anlaşmış; onun, Bizans topraklarına karşı askerî faaliyetlerine son vermiştir³²³.

Demirhan Bey'in Ulu Beyliğinden memnun olmayan Karesi emirlerinden *Hacı İlbey*, *Gâzi Evranos Bey*, *Gâzi Fazıl Bey*, *Ece Bey* gibi emirler, Osmanlı Orhan Gâzi'nin yanında; Osmanlı ülkesinde bulunan Yahşi Bey'in oğlu *Dursun Bey*'i Ulu Beyliğe davet ederlerken, Orhan Bey'den de bunun için yardım istemişlerdir. Yardım teklifini kabul eden Orhan Bey, yanında Dursun Bey bulunduğu halde Bursa'dan harekete geç-

³²¹ Zerrin Günel Öden (2001), "Karesioğulları", *DİA*, C. XXIV, İstanbul, s. 488.

³²² Öden (2001), a.g.m., s. 488.

³²³ Kalkan (2011), a.g.t., s.95.

rek Balıkesir'e gelmişler; onların Balıkesir'e gelmeleri ile birlikte Demirhan Bey, Bergama'ya çekilmiştir. Dursun Bey bunun üzerine yanındaki kuvvetlerle harekete geçerek Bergama'yı kuşattı. Fakat kuşatmada aldığı bir ok yarası sonucu yaşamını yitirdi. Balıkesir'deyken ölüm haberini alan Orhan Bey, Karesioğulları Beyliği'ni ilhâk ettiğini açıkladı. Osmanlı'ya o an Karesioğulları Beyliği'nden karşı çıkacak bir güç olmayınca, beylik yıkılmıştır³²⁴. Beyliğe son verdikten sonra Orhan Bey, Karesi topraklarını oğlu *Süleyman Paşa*'ya ıktâ olarak vermiştir.

³²⁴ Zerrin Günel Öden (2002), "Karesioğulları Beyliği", *Türkler Ansiklopedisi*, C. XI, Ankara.

III. BÖLÜM

AYDINOĞLU BEYLERİNİN ASKERÎ FAALİYETLERİ

Aydın Bey (Emîr Aydın)

Aydinoğulları Beyliği'nin kurucusu Mehmed Bey'in babası olan, devlete, buna bağlı olarak da, bu devletin kurulduğu topraklara adını veren ve bölgenin ilk fatihlerinden *Aydın Bey*, Aydinoğulları Beyliği'nin atasıdır³²⁵. Aydinoğullarının soy ağacına bakıldığında ise, ilk ata olarak Emîr Aydın'ın babası *Mehmed Bey* gözükmektedir. Mehmed Bey, *Emîrî's-Sevâhî*³²⁶ yani kaptan (reis) olarak Selçuklu Devleti'nde ve ordusunda görev yapmış ve Adalar Denizi (Ege Denizi) kıyılarında, XIII. yüzyılda askerî faaliyetler yürütmüştür.³²⁷ Aydın'ın ba-

³²⁵ Vedat Turgut (2016), "Batı Anadolu Beyliklerinin Menşei Meselesi", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C.II/S.3, s. 60-61; Yazıcızâde Ali (2009), *Tevârih-i Âli-Selçuk (Selçuknâme)*, (haz. Abdullah Bakır), Çamlıca Yayınları, İstanbul, s. 215.

³²⁶ *Emîrî's-Sevâhîl*; sahiller beyi anlamına gelmekte olup, kıyılarda faaliyet gösteren Selçuklu beylerine verilen bir askerî unvandır. Sahil Beyi sözcüğünün kırmacı olarak, Batı dillerine "Salpakis" olarak geçmiştir. Emîr Menteşe ve Emîr Aydın hakkında Batı kaynakları Salpakis demektedir.

³²⁷ Enver Konukçu (2016), "Aydın İli'nin Gelişiminde Aydın Bey", *Tire Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, c.II, (ed. Mehmet Akif Erdoğan-Şule P. Taş), 12-13Mart 2015, İstanbul, s. 109-110; Akın (1946), a.g.e., s. 7-29;

bası Mehmed Bey hakkında Müneccimbaşı *Câmi'ü'd-Düve'lde*: “Mehmed Bey, Selçuklu Selçuklu Sultanları tarafından kaptan mevkiine getirilmişti. Sahilleri korur ve denizdeki kâfirlerle gaza yapardı” diye bahseder.³²⁸

Aydın Bey'in adını zikreden yerli kaynakların yanı sıra, Latin ve Grek kaynakları da Aydınogulları Beyliği'nin atası olarak, beyliğe ve Aydın Eli'ne ismini vermiş olan Emîr Aydın'dan Aydınogulları Beyliği'nin atası ve beyliğin kurucusu Aydınoglu Mehmed Bey'in babası olarak bahsetmektedirler.³²⁹ Bunlara örnek vermek gerekirse, Müneccimbaşı'nın *Cami'ü'd-Düve'li* ve Yazıcızâde Ali'nin *Tevârih-i Âl-i-Selçuk'u*, İbn Kemâl'in *Tevârih-i Âl-i Osman'ı* Evliya Çelebi'nin *Seyahatnâmesi*, Solakzâde'nin *Tarih-i Âl-i Osmani'l* örnek gösterilebilir. Bu teliflerinde müellifler, Aydın Bey'den Aydın Eli topraklarının ilk fatihlerinden ve bölgede hâkimiyet kuran Selçuklu emîri olarak göstermekle birlikte, babası Mehmed Bey gibi Selçukluların Emîrü's-Sevâhili olduğu, bu nedenle kendisinden “Aydın Reis” olarak bahsedildiğini söylemektedirler.³³⁰ Müneccimbaşı, Aydın Bey ile ilgili olmak üzere, onun askerî faaliyetleri ve kendisi hakkında şöyle der:

Ali Öngül (2013) “Câmi'ü'd-Düvel'e Göre Aydınogulları” *Prof. Dr. Erdoğan Merçil'e Armağan*, (yay. Muharrem Kesik-Emine Uyumaz-Cihan Piyadeoğlu-Aydın Usta), İstanbul, s. 396.

³²⁸ Konukçu (2016), a.g.m., s. 110; Öngül (2013), a.g.m., s. 396.

³²⁹ Konukçu (2016), a.g.m., s. 110; Turgut (2016), a.g.m, s. 60; Dukas, bir anakronizme düşerek, Gazi Umur Bey'in babasını Aydın Bey olarak vermiştir: Dukas (1956), *Bizans Tarihi*, (çev. V.L. Mirmiroğlu), İstanbul, s. 14; Müneccimbaşı ise, Aydınoglu Mehmed Bey'den bahsetmeyerek, kurucu olarak Aydın Bey'i gösterirken, onu, Gazi Umur Paşa'nın babası olarak zikreder: Öngül (2013), a.g.m., s. 396.

³³⁰ Akın (1946), a.g.e., s. 8.

“[Anadolu] Selçuklu Devleti'nin zayıfladığı ve yıkılmaya yüz tuttuğu sıralarda yukarıda zikrettiğimiz şehirlerin yönetimini ilk defa ele geçiren Emîr Aydın'dır. O, Anadolu Selçuklu Sultanları'nın her taraftan getirilip Uc'larda iskân ettiği Uc emîrlerinden pek çok aşireti ve kabilesi olan biri idi. Uc'larda Türkmenlerin başlarında bulunanlara Uc emîri, işleri büyüdüğünde Emîrü'l-Ümerâ, daha sonra da Melikü'l-Ümerâ (Beylerbeyi) denirdi. Moğolların istilası ile Selçuklu Devleti'nin zayıflayıp yıkılmaya yüz tuttuğu sıralarda, Uc emîrlerinden her biri kendi elinde bulunan yerlerde bağımsızlığını ilan etti. İşte Emîr Aydın da kendi adına nispetle şöhret bulan bu beldelerde bağımsızlığını ilan etti.”³³¹ “Aydın Reîs, Emîrü's-Sevâhil (sahiller komutanı) Mehmed Bey'in oğlu idi. Mehmed Bey, Selçuklu Sultanları tarafından Kaptan mevkiine getirilmişti. Sahilleri korur ve denizlerdeki kâfirlerle gaza yapardı. Onun oğlu Aydın Reîs de aynen bu görevi sürdürdü. Moğolların Anadolu'yu istila etmeleriyle Selçuklu Devleti zayıflayınca Aydın Reis sahillerde kışlayan Türkmenleri kendine çekti. Onlar da çok sıkıntı ve zulüm altında olduklarından onun bu davetini kabul ettiler. Aydın Reîs, bu Türkmenlerle Aydın İli'nde iskân eden Rumlara karşı gaza yaptı. O günlerde bu illere 'Leşkerî İli' deniliyordu. Leşkerî, Frankların Konstantınıyye (İstanbul)'yi istilâ ettiklerinde gelip bu şehirlerde oturan Rum hükümdarının lakabı idi. Aydın Reîs bu ili fethetti, adaletle ve eşitlikle imar etti. Moğolların, daha sonra da Karamanlıların zulmüne uğrayanlar kaçıp onun yanına geldiler. Bu nedenle Aydın Reîs'in işi büyüdü ve şöhreti arttı. Ölümüne kadar gaza ve cihâd yapmaya devam etti.”³³²

³³¹ Öngül (2013), a.g.m., s. 396; Konukçu (2016), a.g.m., s. 110-111.

³³² Öngül (2013), a.g.m., s. 396; Konukçu (2016), a.g.m., s. 111.

“Aydın Reîs akıllı adaletli, huyu güzel, cesur, gayretli, ihtiyatlı ve azimli bir emirdi. Şehirleri ve halkını uzun müddet kâfirlerden ve fesatçılardan korudu. Kendisine saldıranları defetti. İyi huyundan ve adaletli davranışından dolayı şehirlerin halkı ona yardımcı oldular. O. Ölümüne kadar ülkesinin yönetiminde kaldı.”³³³

Yazıcızâde Ali de, *Tevârih-i Âl-i Selçuk*'da Emîr Aydın ve Aydın Eli'ndeki askerî faaliyetleri için:

“Ve Leşkerî ilini ki şimdi Aydın ili derler, Aydın ve oğlanları dutmuşlardı, ki Aydın Re'îs Muhammed oğlu-y-idi, ki sevâhil gemilerinün re'îsleri ol tarafa kışlağa varan Türkler-ile ittifak idüp ve ol yirlerün Rumları Sultanların haraç güzârlarıydılar, çün Sultanlar aradan gitdiler, anlar ol Rumları yağdı idüp feth itdiler.”³³⁴

Aydın Bey'in askerî faaliyetleri hakkında bilgi veren bir diğer kaynak olan İbn Kemâl de *Tevârih-i Âl-i Osman* adlı eserinde “Aydın, Yörükler ulusu idi. Aydın İli'nde ulusuyla kışlak edinmişti. Galebe-i a'vân ve ensarla, ol diyârda serdar oldu.”³³⁵ Der. Solakzâde ise eserinde “Selçuklu ailesinden kimse kalmadı. Devlet inkıraz edince, ülke birçok bölgelere ayrıldı. Vilâyet merkezlerinde bulunan kumandanlar mutasarrıf oldukları bölgelerde istiklâl davasına kalkıştılar. Kendi adlarına hutbe okuttular. Başlı başlarına boy çektiler. Bunlardan birisi, Tire Aydın Bey mutasarrıf idi.” demektedir.³³⁶

³³³ Öngül (2013), a.g.m., s. 396; Konukçu (2016), a.g.m., s. 111.

³³⁴ Yazıcızâde Ali (2009), a.g.e., s. 907; Paul Wittek (1986), a.g.e., s. 34.

³³⁵ İbn Kemâl (1970), *Tevârih-i Âl-i Osman*, C. I, (haz. Şerafettin Turan), Ankara.

³³⁶ Solakzâde (1989), *Solakzâde Tarihi I*, (sad. Vahid Çabuk), İstanbul, s. 17.

Evliya Çelebi de seyahatnamesinin IX. cildinde Aydın Bey ile ilgili olmak üzere: “Aydın Vilâyeti demenin sebab-i tesmiyesi oldur kim, Nazlı'yı ve Güzelhisar-ı ve Ayasuluk'u ümerâlarından Aydın Koca nâm şeci'-i hümân (himmət sahibi) feth ettiği için Aydın derler”³³⁷ diyerek, Aydın Bey'in askerî faaliyetlerinden bahsetmiş olur.

Evliya Çelebi'nin verdiği bir başka bilgiye göre, Emîr Aydın, emîrû's-sevâhil iken, kendisi gibi Selçuklu sahil emîrleri olan; Menteşe Bey, Saruhan Bey ve Teke Bey yanında olduğu halde, Malta şövalyelerinin Anadolu'daki yerleşim yeri olan *Silifke yöresi* ve ona bağlı *Kara Görgüz* beldesini, ortak bir harekât yaparak, uzun bir kuşatmanın ardından fethetmişlerdir. Bundan sonra, gemileri ile harekâtın yönünü Rodos Adası'na çevirdikten ve adanın fethinden sonra da uzun süre Türkler bölgede kalmıştır.³³⁸ Emîr Aydın, XIII. yüzyıl ortalarına doğru, kendine bağlı, beyi olduğu boy ile birlikte, Karaağaç bölgesinden Tavas yöresine gelmiştir.³³⁹ Bunun yanı sıra, onu, Menteşe

³³⁷ Konukçu (2016), a.g.m., s. 112.

³³⁸ Evliya Çelebi (2005), *Seyahatnâme*, (haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-Robert Dankoff), C. IX, YKY, İstanbul, s. 221: “Tâ ahir-i kâr mülûk-ı Zülkadriyye ve Germiyanıyye ve Âl-i Selçukıyye ve Aydın Bay ve Sarhan Bay ve Teke Bay ve Menteşe Bay bu cümle mülûklar ale'l-ittifâk Malta küffârının sâkin olduğu Silifke sancağında Kara Görgüz'i muhâsara edüp yedi ayda feth edüp yine küffâr-ı Malta cesed-i Hazret-I Yahyâ'yı ve Hazret-i İsâ hımârının üstühânların alup deryâdan altı pâre kadirgaları ile cezîre-i Rodos'a varup anda dahi iki yüz yıl sâkin olup sene (---) târîhinde “Fetahtümâ” lafzı târîh düşmüşdür.”

³³⁹ Tuncer Baykara (2013), “Aydın-Oğullarının İlk Devirlerine Dair Mülâhazalar”, *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu I: Aydınoğulları Beyliği*, (ed. Mehmet Ersan-Cüneyt Kanat- Mehmet Şeker), 4-6 Kasım 2010, Ankara, s. 39.

Bey ile birlikte, Aydın Eli'nin ilk fatihi yapan, eski adı ile Leşkerî Eli'ndeki askerî faaliyetleri, XIII. yüzyılın son çeyreği te- kabül eder. Bölgeye gelen iki Selçuklu emîri, Doğu Roma İmparatoru VIII. Mikail Palaiogolos'un (1261-1282) son saltanat yılları ile II. Andronikos Palaiogolos'un (1282-1328) saltanatının ilk yıllarına denk gelen 1278-1282 yılları arasında; *Geyre, Antiokhia, Tralles, Nysa* gibi Leşkerî Eli'ndeki Lidya bölgesinin önemli Bizans şehir ve kalelerini fethederek,³⁴⁰ bölgenin bir Türk-İslam beldesi ve Aydın Eli olması yönündeki ilk askerî faaliyetleri gerçekleştirirken, bu harekâta Aydın Bey, Dandalas Vadisi taraflarından; Menteşe Bey de, Menderes nehri civarından katılmış olmaları kuvvetle muhtemeldir.³⁴¹

Batı Anadolu'da Türklerin ilerleyişi karşısında endişeye kapılan VIII. Mikhail Paleogolos (1258-1282), oğlu Andronikos (II.) Paleogolos'u, emrine verdiği ordu ile bölgeye sevk etmiş olsa da, bu önlem yeterli ve etkili olmadığı gibi, Türklerin ilerleyişini de durduramamıştır. Bu başarısızlık sonrasında İmparator VIII. Mikhail, bizzat kendisi bölgeye iki sefer gerçekleştirse de, sonuç, Bizans açısından yine hüsrana olur.³⁴² 1296 yılına gelindiğinde, İmparator II. Andronikos Paleogolos (1282-1328), Balkanlar'daki Bizans düşmanlarına karşı askerî faali-

³⁴⁰ Wittek (1986), a.g.e., s. 26,40; Mükrimin Halil Yinanç (1929), *Düsturname-i Enverî'ye Medhal*, İstanbul, s. 20; Keçiş (2003), a.g.t., s. 11; Cahen (2012), a.g.e., s. 358.

³⁴¹ Baykara (2013), a.g.m., s. 38; Akın (1946), a.g.e., s. 5,16,28; Konukçu (2016), a.g.m., s. 111.

³⁴² Kemal Ramazan Haykıran (2018), "Aydınoğulları Beyliği Zamanında Kuşadası ve Çevresinde Türklük", *Çaka Bey'den Günümüze Kuşadası ve Çevresinde Türk Tarihi Sempozyumu*, Tebliğler, (ed. Mustafa Yıldırım-Kemal Ramazan Haykıran), Aydın, s. 10-11.

yetleriyle Bizans'a önemli hizmetlerde bulunan general Aleksios Philanthropenos'u Türkleri Batı Anadolu ve Leşkerî Eli topraklarından atmak üzere, emrine verdiği kuvvetlerle, bölgeye sevk eder. Philanthropenos, Tralles'i Türklerden geri almayı başarsa da, kısa bir süre sonra kendini imparator ilan etmesi ve taht mücadelesine girmesini fırsat bilen Menteşe Bey, Tralles'i Bizans'tan geri almayı başarır.³⁴³

Aydın Bey'in Aydın Eli'ndeki askerî faaliyetlerinin geçtiği bölgelere bakıldığında, Aydın Eli bölgesi içerisinde; Bozdoğan-Kuyucak ve Geyre etrafında şekillendiği görülür. Aydın Reis, uzun yıllar Selçuklu Devleti bünyesinde emîrü's-sevâhil olarak hizmet verdikten sonra, önemli bir olasılıkla, XIV. yüzyılın ilk yıllarında vefat etmiştir.³⁴⁴ Türbesi, kendi ismi ile literatüre geçen Aydın Eli toprakları içerisinde; bugünkü Aydın İli'nin Kuyucak İlçesindeki Yenişehir Ovası üzerinde yer alan ve bölgedeki fetih ve gazâlarına başladığı Dandalas çayı civarındaki Boyasın (Boyasini) köyünde yer almaktadır.³⁴⁵

Aydınoğlu (Mübârizeddin) Mehmed Bey

Emîr Aydın Bey'in oğullarından olan ve Aydınoğulları Beyliği'nin bânisi (kurucusu) Mehmed Bey, beyliğini kurup, bağımsız olmadan önce Germiyanogulları Beyliği hizmetinde, Alişiroğlu I. Yakub Bey'in sübaşılardanıdır.³⁴⁶ Germiyanogullarının Peçenek/Kıpçak, Hamidoğullarının da Salur boyundan

³⁴³ Haykıran (2018), a.g.e., s. 11.

³⁴⁴ Enver Konukçu, bu tarihi 1308 olarak vermektedir: Konukçu (2016), a.g.m., s. 112.

³⁴⁵ Konukçu (2016), a.g.m., s. 112-113; Baykara (2013), a.g.m., s. 39.

³⁴⁶ Varlık (1974), a.g.e., s. 39-40, 95; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 104; Yinanç (1929), a.g.e., s. 18; Akın (1946), a.g.e., s. 15; Keçiş (2003), a.g.t., s. 6.17;

olmaları nedeniyle aralarında, bu iki boyun daha öncelere dayanan çekişmesinden dolayı, bir rekabet mevcuttu. Selçukluların yıkılmaya yüz tuttuğu süreçte Aydın Bey, bu çekişmede önceleri Hamidoğulları Beyliği tarafını tutuyorken, daha sonraları Germiyanogulları Beyliği tarafına geçer. Oğlu Mehmed Bey de, bu politika çerçevesinde Germiyanogulları Beyliği bünyesinde yer almış ve (1300'den önceki askerî faaliyetleri bilinmese de)³⁴⁷ neticede sübaşılığa kadar yükselebilmiştir.³⁴⁸ Aydınoglu Mehmed Bey'in Germiyanogulları Beyliği'nde sübaşı olması ile ilgili olarak, Eflâkî *Menâkıbü'l-Ârifîn*'de, Ulu Arif Çelebi'nin Mehmed Bey için şöyle der:

“Yine o hazretin yetiştirdiği bağıın asmasının salkımlarından olan kerem sahibi arkadaşlardan nakledilmiştir ki: Sultan Veled Hazretleri (Tanrı onun sırrını kutlasın) Aydınoglu Mehmed Bey için: ‘Bizim Sübaşımız’ der, onun hakkında çok inayetlerde bulunur ve ona ‘Sultanü'l-Guzzât: Gaziler Sultanı’ unvanı verirdi. Moğol ve Türk emîrleri arasında en çok onu överdi ve onları, şecaat, cömertlik ve mertliği ondan öğrenmeye teşvik ederdi.”³⁴⁹

“Temiz Kardeşlerin (ihvânü's-sefâ'nın) ileri gelenlerinden nakledilmiştir ki: Çelebi hazretleri ilk defa Birgi şehrine vakit, Aydınoglu Mübârizeddin Mehmed Bey (Tanrı rahmet etsin) henüz o vilâyeti civarını zapt etmemişti. Yanında birkaç süvari

Paul Lemerle (1957), *L'Emirat d'Aydın, Byzance et l'Occident, Recherches sur "La Geste d'Umur Pacha"*, Paris, (İlgili kısımları çeviren Melih Çomak), s. 19.

³⁴⁷ Cahen (2012), a.g.e., s. 358.

³⁴⁸ Baykara (2013), a.g.m., s. 38-39; Konukçu (2016), a.g.m., s. 111.

³⁴⁹ Ahmed Eflâkî (1973), *Âriflerin Menkıbeleri II*, (çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul, s. 309.

ve yaya hizmetçi vardı. Mübarizeddin Mehmed Bey, Alişiroğlu'nun sübaşılardan biri idi..."³⁵⁰

Diye ifade ettiğini söylediği gibi, onun Germiyanogulları Beyliği'nde sübaşı olduğunu bildirirken; Enverî de *Düsturnâme-i Enverî*'deki ilgili beyitinde bunu teyit eder:

Germiyân elinden edüp feth-i bâb
Germiyân tutardı ana rikâb³⁵¹

Düsturnâme-i Enverî, bu bilginin yanı sıra, Aydınoglu Mehmed Bey'in, beyliğini kurarken Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı III. Alaeddin Keykubad'dan aldığı berat (yarlık) ile Aydın Eli'nde hâkimiyetini tesis ettiğini bildirir:

Ol zeman Sultan Ala'eddin meğer
Konya'daydı padişah-ı mu'teber
Aydınoglu gâzi Mehmed beg ana
Geldi sultana işit neydem sana
Dilemiş Sultan Ala'eddin'den uc
Aydın eline kim ol kılmış huruc³⁵²

Mükrimin Halil Yinanç, *Düsturnâme*'de Mübarizeddin Mehmed Bey'in Sultan III. Alaeddin Keykubad'dan aldığı bildirilen bu berat ile uc beyliği meselesi hakkında; bu durumun Osmanlı'da dâhil, pek çok beyliğin kuruluş hikâyesinde yer aldığını; I. Alaeddin Keykubad'ın Türkmenlerce büyük saygı ve sevgi gören bir hükümdar olduğu için, *Düsturnâme*'deki menkıbevî bu bilgideki hükümdarın I. Alaeddin

³⁵⁰ Eflâkî (1973), a.g.e., s. 308.

³⁵¹ Irene Melikoff Sayar (1954), *Le Destan D'Umur Pacha (Düsturnâme-i Enverî): Texte, Traduction et Notes*, Presses Universitaires de France, Paris, s. 46, b. no. 21-22.

³⁵² Sayar (1954), a.g.e., s. 46, b. no. 13,14,15,16.

Keykubad değil, II. Gıyaseddin Mesud olduğunu ve bu nedenle, bu anlatının bir efsaneden ibaret olduğunu söyler.³⁵³ Ancak Töre faktörünü göz ardı etmiş gibi görünmektedir. Türk Töresi gereği bir bey/emîr, kendisinin hâkimiyetindeki topraklardaki (ıktâ veya beylik) meşruiyetini sağlayabilmek için, bağlı olduğu devletin hükümdarından yetki alması gerekmektedir. Bununla birlikte, Alaeddin Keykubad'ın Anadolu Türkmenlerince büyük şöhret, sevgi ve saygı sahibi olduğu doğrudur. Bu nedenle *Düsturname*'deki destansı bir anlatımla, hükümdarın I. Alaeddin Keykubad gibi gösterilmiş olması olasıdır. Eserde bahsedilen berat, II. Gıyaseddin Mesud tarafından verilmiş olabileceği gibi, beyliğin kuruluş tarihi olan 1308'de tahttan inen II. Gıyaseddin Mesud'un yerine hükümdar olan III. Alaeddin Keykubad da bu atamayı gerçekleştirmiş, uc beyliğini Mehmed Bey'e tevcih etmiş olabilir.³⁵⁴ Bunların yanı sıra, Eflâkî'nin aktardığı söylemler de, Mehmed Bey'in kurduğu beyliği ve Ulu Beyliğini meşrulaştırır niteliktedir.

Mehmed Bey'in devletini kurması ile ilgili olarak, teolojik bir yorumda bulunan Eflâkî, şunları söylemektedir: “Çelebi hazretleri ilk defa Birgi şehrine geldiği vakit, Aydınoglu Mübarizeddin Mehmet Bey (Tanrı rahmet etsin) henüz o vilâyeti ve civarını zaptetmemişti. Yanında birkaç süvari ve yaya hizmetçi vardı. Mübarizeddin Mehmet Bey, Alişiroğlu'nun subaşlarından biri idi. Bir gece kalkıp Çelebi'nin ziyaretine geldi. Baş koyup yalvardı, gayb âleminden devlet devlet ve yardım istedi. Çelebi hazretleri elindeki çomağını ona verip: ‘Kim sana karşı koyarsa ve senden kaçarsa bu çomakla onun başını yar ve

³⁵³ Yinanç (1929), a.g.e., s. 17-18.

³⁵⁴ Akın (1946), a.g.e., s. 27.

bil ki, bu günden sonra bu vilâyet V hüdavendigâr vilâyetlerinden birçoğu senin eline geçecek ve birçok fetihler sana, senin çocuklarına ve ahfadına müyesser ve senin emirliğinin de hepsine hâkim olacaktır' buyurdu. Mehmet Bey çomağı alıp başına koydu ve: 'Çelebi'nin çomağını kendi nefsimin ve kendi çomağımı da din düşmanlarının başına vuracağım' dedi. Hakikaten günden güne bütün memleketleri mağlûp edip kendi mülkü yaptı. Bütün din düşmanlarından intikamını aldı ve mülk sahibi kimse bırakmadı. Onun bütün evlâdı, samimî muhiplerden ve gazilerden oldular. Her nereden bir düşman onun vilâyetine göz diktiyse yenildi. Onun nesli, o hazretin (Ârif Çelebi'nin) mübarek duası ile kıyamete kadar kuvvetlendirilmiş ve yardım görmüş olacaktır inşallah 'Tanrı istediğini kendi yardımı ile kuvvetlendirir' (K., III, 13). Gerçek yardım ancak aziz ve hâkim olan Tanrıdır."³⁵⁵

Emîr Menteşe ve Emîr Aydın'dan sonra Aydın Eli topraklarında ilk fetihleri yapanlar; önce, Menteşe Bey'in damadı *Sasa Bey*, sonrasında ise Aydın Bey'in oğlu, Germiyanogulları Beyliği'nin sübaşısı *Aydınoglu Mehmed Bey* olmuştur. Bu bilgi, *Düsturnâme*'de şöyle geçmektedir:

Sasa beg derler idi bir gazi er
gelmiş Aydın eline evvel meğer
evvelâ ol Birgi'yi feth eylemiş
Aydınoglinı getürmiş toylamış
Aydınoglu Ayasuluga gelüp
feth eder hem dâ'iresini alup
çok kilise mescid etdi ol emir

³⁵⁵ Eflâkî (1973), a.g.e., s. 308-309.

Gâzi Mehmed beg sahâda bî nazîr³⁵⁶

Sasa Bey ve Mehmed Bey'den önce, XIV. yüzyılın ilk yıllarında, beyliğini kurduktan hemen sonra, Germiyanogulları Beyliği Ulu Beyi Alişiroğlu I. Yakub Bey, Batı Anadolu üzerine büyük bir harekâta girişti. Yakub Bey, harekâtına başladıktan sonra, Frigya bölgesinin önemli kısmını fethettikten sonra, Tripolis ve Antiokhia'yı (Yalvaç) fethetti ve ardından Philidelphia'yı (Alaşehir)'i kuşatma altına aldı. Bu fetih harekâtına ve Alaşehir kuşatmasına Sasa Bey'in emrindeki Mentеше kuvvetleri ile Mehmed Bey'in komutasındaki Aydın birlikleri de katılmışlardır.³⁵⁷ Tuncer Baykara'nın verdiği bilgilere göre, Aydınoglu Mehmed Bey, harekât başladığında Denizli taraflarındaydı ve buradan sefere katılarak, Menderes boyunca batıya doğru ilerledi.³⁵⁸

Bizans İmparatoru II. Andronikos, Türkler karşısındaki başarısızlığın Bizans kuvvetleri ile telafi edilemeyeceği anlayarak, önce İlhanlı Kağanına, sonra da paralı Katalan askerlerinin lideri *Roger de Flor*'dan yardım istemek zorunda kaldı.³⁵⁹ Esasen, Roger de Flor da hizmetine gireceği yeni bir devlet

³⁵⁶ Sayar (1954), a.g.e., s. 46-47, b. no. 23-30.

³⁵⁷ Varlık (1974), a.g.e., s. 37-38; Wittek (1986), a.g.e., s. 42-43; Akın (1946), a.g.e., s. 17; Keçiş (2003), a.g.t., s. 10; İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1962), *Osmanlı Tarihi I*, Ankara, s. 59; Tuncer Baykara (2017), "Gediz Vadisinde Germiyan-Aydın Çekişmesi ve Germiyanlıların Menşei Hakkında", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu-III: Germiyanogulları Beyliği*, Tebliğler, (haz. Mehmet Ersan-Mehmet Şeker), (8-10 Mayıs 2014), T.T.K. Yayınları, Ankara, s.5, 6, 8; Mehmed Fuad [Köprülü] (1927a), "Germiyan Beyliği Tarihine Ait", *Türkiyat Mecmuası*, C. II. s. 412-414; Cahen (2012), a.g.e., s. 357.

³⁵⁸ Baykara (2013), a.g.m., s. 35.

³⁵⁹ Akın (1946), a.g.e., s. 17.

aramaktaydı. Çünkü 1302 yılında İtalya'daki savaş bittiği ve III. Frederick ve II. Charles Anjou arasında bir barış antlaşması imzalandığı için, III. Frederick'in hizmetindeki paralı Katalan askerî birliği ve onun komutanı olan Roger, işsiz kalmışlardı.³⁶⁰ Müzakereler sonrasında iki tarafın da anlaşmasının ardından Roger de Flor ve emrindeki Katalan kumpanyası, 1303 Eylül'ünde, gemilerle İstanbul'a geldi. İstanbul'dan ayrıldıktan sonra ise, kışı geçirmek üzere Kyzikos (Kapıdağ) üzerindeki, Atraqui'ye (Erdek) vardılar.³⁶¹ Kışı burada geçiren Katalanlar, bölgeye geldiklerinde Karesi Türkleri de Kapıdağ'ı kuşatmak üzere burada bulunmaktaydılar. Katalanlar, önce, Kapıdağ'ı kuşatmakta olan bu Karesi kuvvetlerini yenerek, onları bölgeden uzaklaştırdıktan sonra,³⁶² Kyzikos'ta kışladılar. Bunun bir nedeni de, Katalan birliği içerisindeki vakainüvis olan Roman Muntaner'e göre; Türkler, sahip oldukları donanma ile Adalar Denizi'ndeki (Ege Denizi) adalarına sıkça baskınlar yapmaktaydı. Bu bilgiyi Bizanslı tarihçi Gregoras da teyit etmekte ve

³⁶⁰ Yusuf Ayönü (2009), *Katalanların Anadolu ve Trakya'daki Faaliyetleri*, E. Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, s. 27; Mehmet Ersan (2005a), "Katalanların Anadolu'daki Faaliyetleri: 1304", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu*, Bildiriler, (haz. Necdet Hacıoğlu, Nahide Şimşir) 18-20 Ekim 2004, Balıkesir, s. 76-84; aynı yazar (2005b), "Katalanların Gelibolu ve Yöresindeki Faaliyetleri", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu*, Bildiriler, (haz. Necdet Hacıoğlu, Nahide Şimşir) 18-20 Ekim 2004, Balıkesir, s. 607-614.

³⁶¹ Wittek (1986), a.g.e., s. 42; Varlık (1974), a.g.e., s. 38; Ayönü (2009), a.g.e., s. 32, 35; George Pachymeres (2009), *Bizanslı Gözüyle Türkler*, (çev. İlcan Bihter Barlas), İlgî Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, s. 85; Ersan (2005a), a.g.m., s. 78; Öden (1999), a.g.e., s. 22; Nicol (2016), a.g.e., s. 161; Ostrogorsky (2006), a.g.e., s. 455.

³⁶² Öden (1999), a.g.e., s. 22; Ayönü (2009), a.g.e., s. 35-36-37; Ersan (2005a), a.g.m., s. 78.

Türklerin artık sahil mıntıklarında tutunmuş olduklarını söyler. Yerli kaynaklardan Yazıcızâde Ali de onaylamakta ve denizden şiddetli hücumların yapıldığını söylemektedir.³⁶³

Kışı burada geçiren Katalan birliği ve destek kuvvet olarak onlarla bulunan Bizans kuvvetleri, 1304 Nisan'ında harekete geçtiler. Önce Biga'ya varmak isteyen Katalanlar, burada onları kabul etmeyen IX. Mikhail'den olumsuz yanıt aldıktan sonra³⁶⁴, Sasa Bey ve Aydınoglu Mehmed Bey'in kuvvetlerinin de içinde bulunduğu, Germiyan ordusu ile Alaşehir'i kuşatmakta olan Yakub Bey'in üzerine yürüdüler. Ve bu yürüyüş sırasında, Germiyan ordusunun Germe (Soma) ve Kiliseköy'ü ele geçirdiler. Yakub Bey, kuşatmayı kaldırarak, onları karşılamak üzere Alaşehir önlerinden hareket etti. Tüm bunların ardından, Katalan birliği yönünü kuşatma altındaki Alaşehir önlerine geldi. Katalan birliğinin gelmekte olduğunu haber alan Yakub Bey, kuşatmayı kaldırarak, onları karşılamak üzere Alaşehir önlerinden hareket etti. Buraya yakın bir yerde karşılaşan iki ordu arasındaki savaşta Germiyan ordusu yenilgiye uğrayarak, bölgeden çekilmek durumunda kaldı.³⁶⁵

Katalanlar ise, kazandıkları galibiyetin ardından Alaşehir'e girdiler. Alaşehir'den sonra Magnesia'ya (Manisa) gelen Katalanlar; bundan sonra da, Türkler tarafından baskı altında tutulan ama henüz ele geçirilmemiş Pyrgioan (Birgi), Thyraion

³⁶³ Wittek (1986), a.g.e., s. 45.

³⁶⁴ Nicol (2016), a.g.e., s. 162; Zerrin Günel Öden (1994), "Bizans İmparatorluğu'nun Türklere Karşı Alan ve Katalanlar İle İttifakı", *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, S. 35, İstanbul, s. 123-129.

³⁶⁵ Varlık (1974), a.g.e., s. 38-39; Ayönü (2009), a.g.e., s. 43; Keçiş (2003), a.g.t., s. 22; Akın (1946), a.g.e., s. 18; Wittek (1986), a.g.e., s. 42; Ostrogorsky (2006), a.g.e., s. 455.

(Tire) ve Ephesos (Ayasuluk), Ania'daki (Kadıkalesi) Türk güçleri, Katalan kuvvetlerin tarafından, yenilgiye uğratıldılar. Ve buralar da Bizans adına, Katalan kuvvetlerince güvence altına alındı.³⁶⁶ Bu savaşlar sırasında Tire'yi kuşatmakta olan ve Katalanlara yenilen kuvvet, Sasa Bey'in *Menteşe Alayı* iken,³⁶⁷ Ania civarında Katalanlara karşı savaşı ve yenilgiye uğrayan birlik de, Aydınoğlu Mehmed Bey'in emrindeki *Aydın Alayı* dır.³⁶⁸ Türklerin elinde bulunan Nysa (Sultanhisar), Tralles (Aydın) gibi kentlerdeki yerli Rum ahali, bu başarılarından sonra sıranın kendilerine geleceğini; Katalanların onları da Türklerden kurtaracağı konusunda umutlandılar ve onlara çağrıda bulundular. Çünkü bu dönemde Tralles, Tripolis ve Nysa gibi şehirler, Aydınoğlu Mehmed Bey'in idaresinde bulunuyordu.³⁶⁹ Fakat Roger komutasındaki Katalan kuvvetleri, onların bu talep ve isteklerini görmezden gelmişlerdir.³⁷⁰ Kumanları ve askerleri ile Manisa'da kışlamak isteyen Roger, Manisa halkı tarafından şehre sokulmayınca, sinirlenerek şehre saldırdı. Ancak, Bizans İmparatoru II. Andronikos, onları Bulgarlar üzerine Avrupa'da kullanmak için, Anadolu'dan geri çağırınca, önce Kapıdağ'a, oradan da Gelibolu yarımadasına geçmişlerdir. Katalanların Balkanlara geçmesi ile Batı Anadolu'daki faaliyetleri sona ermiştir. Çünkü Anadolu'dan ayrıldıktan kısa bir süre sonra Roger de Flor, Bizans İmparatoru tarafından, 1305'te, II. Andronikos'un oğlu IX Mikhail'in

³⁶⁶ Ayönü (2009), a.g.e., s. 45-46-47-48; Wittek (1986), a.g.e., s. 42; Nicol (2016), a.g.e., s. 163.

³⁶⁷ Wittek (1986), a.g.e., s. 43; Yinanç (1929), a.g.e., s. 21.

³⁶⁸ Wittek (1986), a.g.e., s. 42-43; Ayönü (2009), a.g.e., s. 49-50; Akın (1946), a.g.e., s. 18.

³⁶⁹ Keçiş (2003), a.g.t., s. 23.

³⁷⁰ Nicol (2016), a.g.e., s. 162-163.

sarayda öldürülecek ve onların bundan sonraki askerî faaliyetleri, Türkler ile de ittifak yaparak, Bizans'ın Trakya ve Balkan toprakları olacaktır.³⁷¹ Katalanlar, Batı Anadolu'dan çekildikten hemen sonra, Germiyanogulları Beyliği Ulu Beyi Alişiroğlu I. Yakub Bey, tekrar Philidelphia'yı (Alaşehir) kuşatmış ve şehri haraca bağlayarak, hâkimiyeti altına almıştır (1314).³⁷² Sasa Bey ise Leşkerî Eli, yani Aydın Eli'ndeki Pyrgion (Birgi), Thyrion (Tire), Epheos (Ayasuluk), Priene (Söke) ve Magnesia'yı (Manisa) 1304'te Bizanslılar'dan alarak, Aydın Eli topraklarının, Aydınoğlu Mehmed Bey'den önceki fatihi oldu.³⁷³ Yukarıda ilgili beyitlerin verildiği *Düsturnâme*'deki sözler, Katalanların Anadolu'dan çekilmesinden sonra Sasa Bey'in Aydın Eli'nde yaptığı bu fetihler için yazılıdır. İş bu fetihler

³⁷¹ Ayönü (2009), a.g.e., s. 50-59; Akın (1946), a.g.e., s. 18; Wittek (1986), a.g.e., s. 43; Nicol (2016), a.g.e., s. 163; Ostrogorsky (2006), a.g.e., s. 455-458; Ersan (2005a), a.g.m., s. 76-84; aynı yazar (2005b), a.g.m., s. 607-614.

³⁷² Varlık (1974), a.g.e., s. 39; Keçiş (2003), a.g.t., s. 23; Öden (1994), a.g.m., s. 123-129.

³⁷³ Mehmed Fuad [Köprülü] (1927b), "Anadolu Beyliklerine Aid Notlar", *Türkiyat Mecmuası*, C. II, s. 1-33; aynı yazar (1927c), "Aydın Oğulları Tarihine Ait", *Türkiyat Mecmuası*, C. II, s. 417-426; Akın (1946), a.g.e., s. 18, 24; Keçiş (2003), a.g.t., s. 6, 10; Wittek (1986), a.g.e., s. 36-37, 39, 43; Nicol (2016), a.g.e., s. 163; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 104; Yinanç (1929), a.g.e., s. 21; Mustafa Çetin Varlık, Sasa Bey'in, bu yerleri almasının yanında, Sakız Adası'na kadar akınlarını genişlettiğini ve adayı yağma ettiğini söylemektedir. Bu bilgi bize, Sasa Bey'in bir donanma gücü olduğunu gösterir: Varlık (1974), a.g.e., s. 39; Aynı bilgiyi Mükrimin Halil Yinanç'ta verir. Fakat ada, Sasa Bey kuvvetlerince ele geçirildikten kısa bir süre sonra elden çıkar. Ceneviz soylu ailelerinden *Zacharia* ailesinden Benedetto Zacharia adayı ele geçirir ve Bizans İmparatorluğu adına adayı yönetmeye başlar: (Yinanç (1929), a.g.e., s. 21; İnalçık (1999), a.g.m., s. 176; Keçiş (2003), a.g.t., s. 23-24); Lemerle (1957), a.g.e., s. 19-20-21.

sırasında, Sasa Bey, Aydınoğlu Mehmed Bey'i Aydın Eli'nin fethinin tamamlanabilmesi için bölgeye davet eder.³⁷⁴ Bunun nedeni, bu fetihlerin nihayete ermesi için, daha fazla askerî güce ihtiyaç duyması olmalıdır. Bölgeye gelerek, güçlerini Sasa Bey ile birleştiren Mehmed Bey, Sasa Bey'in bu fütuhâtı sırasında yanında yer almış olmalıdır. *Düsturnâme*'nin verdiği bilgiye göre, Ephesos, yani Ayasuluk'un ve elden çıkan Birgi'nin ikinci kez fethini gerçekleştiren, Aydınoğlu Mehmed Bey'dir:

Aydınoğlu Ayasılığü gelüp
feth eder hem dâ'iresini alup
çok kilise mescid etdi ol emîr
Gâzi Mehmed beg sahâda bî-nazîr
Mancılığile kilâsi aldı ol
çıkuban tekfûrı hizmet kıldı bol³⁷⁵

Bunun yanı sıra, Aydınoğlu Mehmed Bey ve Menteşeoğulları donanması, birlikte, Haçlı seferlerinin bitmesinin ardından Şam'dan (Suriye) çıkarılan ve kısa bir süre önce Rodos Adasına gelen Hospitalier ve Templier (Tapınak) şövalyelerinin Batı Anadolu kıyılarına yaptıkları taarruzları durdurarak, onları Anadolu kıyılarından atmışlardır. Fakat şövalyeler, 1310 yılında, Menteşeoğulları Beyliği'nin 1300'de fethettiği Rodos Adasını alarak, adaya yerleşince, Aydınoğulları ve Menteşeoğulları donanması, ortak bir harekât için hazırlık yaptı. Başında Mehmed Bey'in kardeşi *Osman Bey*'in kaptanlığını

³⁷⁴ Akın (1946), a.g.e., s. 21; Varlık (1974), a.g.e., s. 39; Keçiş (2003), a.g.t., s. 6; Yinanç (1929), a.g.e., s. 21.

³⁷⁵ Sayar (1954), a.g.e., s. 47, b. no. 27-32; Tuncer Baykara, Sasa Bey ile kurulan ittifaka Mehmed Bey'in, o sırada bulunduğu Denizli yöresinden gelerek katıldığını söylemektedir: Baykara (2013), a.g.m., s. 36.

yaptığı donanma ile Rodos Adasını kuşatma altına alınmış, fakat Rodos'taki Templier (Tapınak) ve Hospitalier şövalyelerinin etkili savunması nedeniyle ada fethedilememiştir.³⁷⁶

çıkıdı deryâdan ana bir gün frenk
 Alanos u Rum u sırf eyledi cenk
 geldi beş kardeşile derdi çeri
 uğraşuban kırdı şidi kâfiri³⁷⁷

Sasa Bey ile Aydınolu Mehmed Bey'in bu başarılı ittifakı, Aydın Eli fethinin tamamlanmasından sonra –Sasa Bey'in kendi mülkü saydığı Aydın Eli topraklarından bir kısmını Mehmed Bey'in ele geçirmesi (özellikle, Paul Lemerle'ye göre, Birgi'yi ilk kez fetheden Sasa'nın elinden bu şehrin bir süre sonra çıkması ve sonra şehri Mehmed Bey'in fethetmesinden sonra kılıç hakkı olarak kendine alması)³⁷⁸ yahut Aydınolu-larının elde ettiği başarıları kıskanması olarak sayılabilecek nedenlerden veya başka bir nedenden ötürü- bozuldu ve iki taraf birbirine bu kez hasım oldu. Bu nedenle Sasa Bey, Mehmed Bey'e karşı bölgedeki Frenkler ile ittifak yaptı. Fakat bu ittifaka rağmen, Frenk destekli ordusu ile Aydınolu Mehmed Bey'e karşı 1308'de yapılan savaşı kaybetti ve savaşta öldü.³⁷⁹

³⁷⁶ Yinanç (1929), a.g.e., s. 22; Akın (1946), a.g.e., s. 22; Keçiş (2003), a.g.t., s. 20; Wittek (1986), a.g.e., s. 55.

³⁷⁷ Sayar (1954), a.g.e., s. 47, b. no. 33-36.

³⁷⁸ Paul Lemerle, eserinde, Pachymeres ve Gregoras'ı mehz/kaynak göstererek, Birgi'nin, Sasa Bey tarafından fethedilmesinden kısa bir süre sonra, diğer Bizans şehirleri gibi, elden çıktığını ve birkaç yıl sonrasında buranın Aydınolu Mehmed Bey tarafından fethedildiği söyler: Lemerle (1957), a.g.e., s. 24; Akın (1946), a.g.e., s. 26.

³⁷⁹ Turan (2000), a.g.e., s. 226; Keçiş (2003), a.g.t, s. 7; Akın (1946), a.g.e., s. 17, 21-22, 23-24, 28; Yinanç (1929), a.g.e., s. 22: Mükrimin Halil, bu tarihi milâdî 1310 olarak verir; Wittek (1986), a.g.e., s. 39; Uzunçarşılı

Bu bilgi, *Düsturnâme*’de:

hem hasedden fitne Sasa eyledi
mu'miniken 'avn-i tersâ eyledi³⁸⁰
ol gazâda kat'l oldu o dahi
çok ganimet mâl alur mîr-i sahi³⁸¹

Denilerek yer alır. Aydınoğlu Mehmed Bey, Sasa Bey'i ber-
taraf ettikten hemen sonra, kısa süre içerisinde, sırayla, tüm
Aydın Eli topraklarını hâkimiyeti altına alarak, 1308'de *Aydın-
noğulları Beyliği*'ni kurmuştur.³⁸² Aydınoğlu Mehmed Bey'in
Aydınnoğulları Beyliği'ni kurmadan önce, Batı Anadolu'nun
fethinin tamamlanması konusunda birkaç örnek vermek ge-
rekli olacaktır. Bu konuda Michael Paleogolos şöyle der: “Bu
mıntıka, Türklerin mütevali tecavüzlerinden dolayı, impara-
tor tarafından, muhafızsız bırakıldı. Nihayet bunların hâkimi-
yetine geçti. Bu Türklerin komutanının adı Turquenodomar
Mandachia idi.”³⁸³ Demekle birlikte, bu bilgi, Yazıcızâde
Ali'nin *Tevârih-i Âl-i Selçuk*'unda geçen, Menderes nehri ile
Ayasuluk arasındaki bölgenin, denizden donanma ile yapılan
hücumların yanı sıra, bölgeye gelen Türkmenlerin organize
edilip, teşkilâtlandırılması sonucu fethedildiği bilgisi ile örtüş-
mektedir.³⁸⁴

(2003), a.g.e., s. 104; Uzunçarşılı da Yinanç gibi, bu tarihi 1310 yılı olarak
söyler; Baykara (2013), a.g.m., s. 39; Lemerle (1957), a.g.e., s. 21, 26.

³⁸⁰ Wittek (1986), a.g.e., s. 46; Keçiş (2003), a.g.t., s.24; *Turquenodomar Man-
dachia* sözü, “Deniz Türkmeni Menteşe” anlamına gelmektedir.

³⁸¹ Sayar (1954), a.g.e., s. 48, b. no. 37-40.

³⁸² Köprülü (1927c), a.g.m., s. 422; Akın (1946), a.g.e., s. 24; Lemerle (1957),
a.g.e., s. 26; el-Ömerî (2014), a.g.e., s. 146; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.
104.

³⁸³ Wittek (1986), a.g.e., s. 46.

³⁸⁴ Wittek (1986), a.g.e., s. 46; Yazıcızâde Ali (2009), a.g.e., s. 907-908.

Aydınoğlu Mehmed Bey, devletlini kurup, Ulu Bey olduktan sonra da askerî faaliyetlere; fetih ve gazâlara devam etmiştir. Cenevizli Zacharia ailesinin elinde bulunan iki şehir halinde kurulmuş olan Smyrna (İzmir) kentinin, Bizans adına burayı yöneten ve Zacharia ailesinin elinde olan ve *Yukarı İzmir* tarafı, Mehmed Bey tarafından 1317’de fethedilir.³⁸⁵

iki kal’e idi İzmir ol zemân
birini Mehmed beg almışdı nihân³⁸⁶

Aydınoğlu Mehmed Bey, Aydınoğulları Beyliği’ni kurduktan bir süre sonra Ayasuluk’da (Selçuk) bir tersane kurdu ve burada kurulan donanma ile 1319’da Adalar Denizi’ne (Ege Denizi) açıldı. Bu zamanda Rodos hâkimi, Yukarı İzmir’i Mehmed Bey’e karşı daha yeni kaybetmiş olan, Aşağı İzmir ve Chios (Sakız) adası hâkimi olan Martino Zaccaria’nın bulunduğu Sakız’a doğru gelerek, Mehmed Bey’e karşı ittifak yaptılar ve donanmalarını birleştirdiler. Bu sırada Mehmed Bey, donanması ile Sakız Adası’na doğru gelmekteydi. Sonuçta iki ta-

³⁸⁵ Lemerle (1957), a.g.e., s. 50; Yinanç (1929), a.g.e., s. 23; Feridun Emecen (2016), “Efsaneden Tarihî Kimlik Oluşturmak: Aydınoğlu Gazi Umur Bey”, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikleri Dünyası*, Timaş Yayınları, İstanbul, s. 236; Ayönü (2016), s. 11; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 104: Uzunçarşılı burada, Yukarı İzmir’in fetih tarihini milâdî 1310 olarak verir. Ayrıca, Birgi örneğinde olduğu gibi, diğer Aydın Eli topraklarının da, öncesinde elden çıkmış olduğunu ve Mehmed Bey’in, Sasa bey’i bertaraf ettikten sonra bu yöreleri yeniden fethettiğini söylemektedir; Akın (1946), a.g.e., s. 30. Tuncer Baykara, *Düsturnâme*’deki Yukarı İzmir’in alınış hikayesinde, ilgili beyitlerde geçen “nihân” kelimesinde dolayı, hem ani bir saldırı sonucunda alınabildiği gibi, hem de uzun bir kuşatmanın ardından şehrin fethedilmiş olabileceğini söylemekte; iki ihtimal öne sürmektedir: Baykara (1990), a.g.e., s.25-27.

³⁸⁶ Sayar (1954), a.g.e., s. 50, b. no. 97-98.

raf deryada karşılaştı. Temmuz 1319'da yapılan savaşta Aydınoğulları donanması yenilerek, geri çekilmek durumunda kalmıştır.³⁸⁷

1317'de, Sicilya Kralı'nın oğlu olan Alfonso Fadrique, Atina Katalan Dukalığı'nın başına geçmişti. Alfonso, hâkimiyeti ele geçirdikten sonra, Ege Denizi havzasında Ceneviz ve Venediklilere, yani Latin kolonilerine ve varlığına karşı, Aydınoğulları Beyliği ve Menteşeoğulları Beyliği ile 1317/18'de askerî bir ittifak yaptı. Bu çerçevede, Aydınoğulları ve Menteşeoğulları, toplamda 24 parçalık, kayık ve müsellaah gemilerden oluşan bir filo hazırlarlar iken, Atina Katalan Dükü de iki kadırğa tipi gemi ile oluşturulan bu müttefik donanmasına katkı sağladı. Ayrıca, kendi gemileri ile de ilerleyen zamanlarda daha fazla Türk kuvvetlerini Latin kolonileri durumundaki Ege adalarına ve özellikle de Eğriboz Adası'na taşımıştır.

Tüm bunların sonucunda 1318'de Aydın ve Menteşe donanması, Eğriboz, Santorini ve Karpathos Adalarına deniz gazâları, yani akınlar gerçekleştirmişler; çok sayıda ganimet, esir elde ederlerken, Latinlerin Ege adaları ve kıyılarındaki

³⁸⁷ Akın (1946), a.g.e., s. 31; Keçiş (2003), a.g.t., s. 32; Turan (1990), a.g.e., s. 160; Yinanç (1929), a.g.e., 24-25; Yinanç, 1312 ve 1318 yıllarında da Türk donanması ile Rodos donanmalarının savaştığını ve savaşları Türk donanmasının kaybettiğini söylemekle birlikte, iki savaşta da yenilen donanmanın, büyük olasılıkla, Aydınoğulları donanması olduğunu belirtir. Bununla birlikte, 1320-1321 yıllarında Menteşe donanmasının Rodos'a yaptığı sefere, aydın donanmasının da katılmış olduğunu söyler. Anadolu'da, özellikle de Batı Anadolu'da cereyana gelen bir Bizans veya haçlı tehlikesinde, bu denizci gazi beyliklerin kısa sürede bir araya gelebildiğini bilindiğine göre, Mükrimin Halil Yinanç'ın verdiği bilgilerin doğruluk oranı artmaktadır.

varlıkları için büyük bir tehdit oluşturmuşlardır.³⁸⁸ Atina Katalan Düklüğü ile Aydınogulları ve Menteşeoğulları Beyliği arasındaki, 1317/18'de kurulan ittifak, 1329'a kadar devam etti.³⁸⁹ Bu süre zarfında, ittifak çerçevesinde Aydınoglu ve Menteşeoğlu birleşik Türk donanması 1324'te Naksos ve 1325'te de tekrar Eğriboz Adalarına deniz akınları gerçekleştirmişlerdir.³⁹⁰ Katalanlar ile Türkler arasında kurulan ittifak gerçekleştirilen askerî faaliyetler, o güne kadar denizci Türkmen beylikleri ile Venedik Latinleri arasında sorunsuz ilerleyen ilişkileri bozmuş ve Venedik'in yok etmesi gerektiği düşündüğü tehdit halini almışlardı.³⁹¹ Bu nedenle 1320'li yılların başlangıcından itibaren Venedik, Ege adalarındaki yerel Hristiyan hükümetler ve Bizans'ın içinde olacağı bir haçlı ittifakı toplayarak, Aydınogulları ve Menteşeoğulları başta olmak üzere, Batı Anadolu denizci Türkmen beylikleri üzerine bir haçlı seferi gerçekleştirme çalışmaları içine girmiştir.³⁹²

Anadolu'daki siyasî karışıklıklar üzerine bölgeye vali olarak atanan İlhanlı veziri Emîr Çoban'ın oğlu Timurtaş, Anadolu'ya geldikten sonra, bölgede yaşanan karışıklıklara son vermek için, Türkmen beyliklerini ortadan kaldırmaya karar verir ve bu amacını gerçekleştirmek için 1325'te harekete geçer. Eşrefoğlu ve Hamidoğlu Beyliklerini ortadan kaldırdıktan sonra Sahip Atoğulları Beyliği'nin merkezi Afyon'a yönelince Germiyanogulları Ulu Beyi Alişiroğlu I. Yakub Bey, ordusu ile

³⁸⁸ Serdar Çavuşdere (2017), *Ortaçağ'da Venedik, Papalık ve Türkler (1243-1353)*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, s.66-71.

³⁸⁹ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.65.

³⁹⁰ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.72.

³⁹¹ Halil İnalçık (2008), "Batı Anadolu'da Gazi Beylikler, Bizans ve Haçlılar", *Makaleler II*, Doğu Batı Dergisi, Ankara, s.11.

³⁹² Çavuşdere (2017), a.g.e., s.66-73-78.

birlikte, önceleri sübaşısı olan Aydınoğulları Beyliği'nin Ulu Beyi Mehmed Bey'den de askerî destek alır. Aydınoğlu birlikleri ile ordusunu daha da kuvvetlendiren Yakub Bey, Timurtaş'ın kuvvetlerine kumanda eden Eretna Bey ile Kütahya dolaylarında karşılaşmış, fakat Eretna Bey'in savaşı göze alamayarak geri çekilmesi üzerine bir savaş gerçekleşmemiştir.³⁹³

Mehmed Bey, Aydınoğulları Beyliği'ni kurduktan sonra, adları *Hızır, Umur, İbrahim, Süleyman ve İsa* olan beş erkek evlat sahibi oldu. Çocukları yetişkinliğe erişince (İsa Bey hariç) onları, Türk töresinin devlet geleneğine uyarak, her birini bir vilâyete "Bey" unvanı ile atadı. Bu paylaşım neticesinde; Hızır Bey'i *Ayasuluk'a*, *Umur Bey'i Yukarı İzmir'e*, İbrahim Bahadır Bey'i *Bodemya'ya* (Ödemiş/Bademiye), Süleyman Şah'ı *Tire'ye*, bey olarak atarken, en küçük oğlu İsa Bey'i başşehir Birgi'de yanında tuttu.³⁹⁴

beş oğul verdi ulusu Hızır nâm
 anun ardınca toğan şadr-i enâm
 şir-i Hak gâzi Umur-u nâm ver
 oldu İbrahim beg üçinci ger
 Şeh Süleyman oldu dördinciye ad
 Kiçisi İsa beg ol âli-nijâd
 büyüdi bunlar selâtin oldılar
 her biri bir ele ta'yin oldılar
 yed yüz tokuz yıl olmuş idi sâl
 toğdı ol gâzi Umur-u hoş-hisâl

³⁹³ Kemal Ramazan Haykıran (2017), "İlhanlı-Germiyanoğulları Arasındaki Siyasî İlişkiler", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu III: Germiyanoğulları Beyliği*, Tebliğler, 8-10 Mayıs 2014, T.T.K. Yayınları, Ankara, s. 77-78.

³⁹⁴ Emecen (2016), a.g.e., s. 235.

on sekiz yaşı olur ata suvâr
 hem yegirmi bir yıl etdi kâr ü zâr
 eli beş oğluna kısmet kıldı mîr
 her biri bir yerde kıldı dâr ü gir
 Ayasuluğı Hızır şâha verür
 anda etbâ'iyile varup girür
 kıldı hem Sultân Hisârın ana zam
 verd (i) ana tabl u nakara vü'alem
 çün Umur paşayı gördi gey dilir
 kıldı İzmir eline anı emîr
 anda çün sehm-i selâbet gördi şah
 kodı başına anun altun külâh
 heybetine çün anun kıldı nazar
 cünbüşiden dedi: olur nâm ver
 dedi: bunun kılıcına kim tura
 yâ bunun gibin cihânda kim göre
 himmet ana cümleden â'lâ eder
 bir ulu sancak kaldurdu gider
 vardı Bodemyaya İbrahim beg
 kıldı ana ol yerin taksim beg
 Tire'i verdi Süleyman şâha şâh
 ol yana ol dahi tutdı 'azi râh
 kaldı İsa küç (ü) çek oğlan şâhile
 gerçi her birin toyurdu câhile³⁹⁵

İlhanlı Devleti'nin Anadolu Genel Valisi Timurtaş'ın, is-
 yankâr Anadolu Türkmen Beylikleri üzerine giriştiği 1325'teki
 harekâtın olaylarını takiben, diğer Anadolu Beylikleri gibi Ay-
 dınoğulları Beyliği'nin de İlhanlılara tâbiyet bildirmek maksadıyla,
 Timurtaş'ın huzuruna gitmesi ve bu iş için Mehmed

³⁹⁵ Sayar (1954), a.g.e., s. 48, b. no. 47-80.

Bey'in Umur Paşa'yı görevlendirmesi ile ilgili Yazıcızâde Ali'nin *Tevârih-i Âl-i Selçuk*'unda ayrıca bir anlatım söz konusudur. Buna göre; Gazi Umur Bey, beyliğine yarlık/berat olmak ve esas olarak ise Aydınoğulları Beyliği'nin İlhanlı Devleti'ne olan bağlılığını bildirmek üzere, Anadolu genel valisi Timurtaş'ın yanına, Eğirdir'e gitmiştir. Timurtaş'ta, kendisinden haraç getirip getirmediğini sorunca, Umur Paşa; haracı gayrimüslimlerden aldıklarını, hem İlhanlı'nın hem de Aydınoğulları'nın Müslüman iki devlet oldukları için, haraç vermenin dinen caiz olmadığını söylemiştir. Bu yanıtın memnun olan Timurtaş da, Umur Paşa'yı Hristiyanlara karşı gazâ yapmak ile vazifelendirmiştir. Böylelikle, aynı zamanda da, Gazi Umur Bey'in İzmir Beyliği, İlhanlı Devleti tarafından da tanınmış olur.³⁹⁶

“Fi'l cümle çün Temürtaş Beg ve Aydın oğlanlarından dahi mâl ve harâc taleb kıldı. Aydın oğlanları Meliku'l-guzzâtve'l mücâhidin Gâzi Umur Beg adlu karındaşını lâyük pişkeşker ve hizmeti ve selâmlık birle Temürtaş Beg hizmetine gönderdiler. Eğirdür üzerinde Tümürtaş Beg'ün ordusına irişüp selamladı. Temürtaş Beg ana 'Haraç niçün getürmedün?' didi. Umur Beg eyitdi 'Siz ne milletsiz ki size harâc virerüz. Harâcı küffardan aluruz, siz müsilman ve biz müsilman! Bizden harâc ne ecile istersiz?' didi. Bu söz Temürtaş Beg'e hoş geldi, sıyurgâyıp 'Gâzi yiğid-imişsin. Var gazâ kılmakda ol' diyü gönderdi.”³⁹⁷

Bunun yanı sıra, Aydinoğlu Gazi Umur Bey'in, Timurtaş ile olan münasebeti, ortak bir askerî faaliyet ile o yıllarda devam eder. 1327 yılında, Germiyanogullarına vergi vererek, hâlâ

³⁹⁶ Baykara (1990), a.g.e., s. 17-18.

³⁹⁷ Yazıcızâde Ali (2009), a.g.e., s. 908-909.

Batı Anadolu'da bir Bizans kalesi ve şehri olma özelliğini koruyan Philidelphia (Alaşehir), Timurtaş tarafından kuşatma altına alınır. Bu kuşatmada, Umur Bey de Timurtaş kuvvetlerinin yanında, Aydınogulları birlikleri yer almaktadır. Fakat Timurtaş ve ailesinin İlhanlı Kağanı Ebu Said Bahadır Han (1317-1335) ile ters düşerek, takibata uğramaları nedeniyle, Timurtaş, Anadolu'yu terk etme kararı almıştır. İlhanlılara ve Timurtaş'a bağlılığını bildirmeyen Germiyanogullarının itaat altına alınması için, Alişiroğlu I. Yakub Bey'e vergi veren bu Bizans kentinin kuşatması, bu nedenle gerçekleşmemiştir.³⁹⁸ Yukarıdaki bu örneklerden yola çıkarak, 1320'li yılların ikinci yarısından itibaren, Aydınogulları Beyliği ordusu ve donanmasının başındaki isim, Gazi Umur Bey'dir. Böyle bir durumun gerçekleşmesinde Mehmed Bey'in yaşlanması ve buna bağlı olarak hastalanmasının yanı sıra, Umur Paşa'nın savaşçı, mücadeleci ve cengâver bir karakter olarak ortaya çıkmasının büyük rolü olmuştur.³⁹⁹

Umur Bey'in Yukarı İzmir Bey'i olduktan sonraki ilk askerî faaliyeti *Aşağı İzmir*'in, yani Cenevizlilerin elindeki Liman Kalesi'ni fethetmek olmuştur. Umur Bey, yanında 1000 kişilik bir kuvvet ve lalası, vezirleri emîr ve sübaşları olan *İlyas Bey, Hacı Selman Ahad/Ehad Sübaşı, Pişrev Bey oğlu Yusuf Bey, Emîr Dündar Bey* olduğu halde, 1327'de *Aşağı İzmir*'i kuşattır.⁴⁰⁰ Kuşatmanın başında kaleden bir huruç/ihraç hareketi

³⁹⁸ Baykara (2017), a.g.m., s. 6; aynı yazar (1990), a.g.e., s. 18.

³⁹⁹ Feridun Emecen (2013), "Aydınoglu Umur Bey: Kısa Bir Biyografi Denemesi", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu I: Aydınogulları Tarihi*, Tebliğler, (ed. Mehmet Ersan-Cüneyt Kanat- Mehmet Şeker), 4-6 Kasım 2010, T.T.K. Yayınları, Ankara, s. 43.

⁴⁰⁰ Lemerle (1957), a.g.e., s. 54.

yapan Frenkler yenilgiye uğrattılır. Sonrasında zaman zaman tekrar kaleden çıkarak yapılan çarpışmalarda Umur Bey galip gelmesini bilmiştir. İki yıldan fazla sürdüğü anlaşılan İzmir kuşatmasının sonunda, kalenin Cenevizli hâkimi Martino Zacharia (Mese Marti), kaleyi Umur Bey'e teslim ederek, Sakız Adası'na çekilir. Böylelikle, 1329'da Aşağı İzmir Kalesi'nin fethi, Umur Bey tarafından gerçekleşmiş olur.⁴⁰¹ Anlaşma sonucu Sakız'a giden Martino Zacharia, Umur Bey'e metbu olmuş, Aydınoğulları Beyliği'nin hâkimiyetine girmiş ve dolayısıyla Sakız Adası için Umur Bey'e vergi vermeye başlamıştır.⁴⁰² Kuşatmayı yaptığı sıralarda 17/18, fethettiğinde ise 19/20 yaşlarındadır.

*dinleğil gâzi Umur paşa neder
derdi leşker çünki İzmir'e gider
çalınur tabl u nakara u nefir
bile yanınca anun nice emîr
geldi yanına anun Dünder beg
göstere tâ düşmanına kâr bek
Pişrev beg oğlı Yusuf beg vezir
oldı andan ayru olmazdı emîr
hem Ehad Subaşıidi lala ana
anı komazidi gitse her yana
kıldı subaşı anı İzmir' mîr
ol idi paşaya hem kiçi vezir
Hace Selmân adı var bir nâm dâr*

⁴⁰¹ Akın (1946), a.g.e., s. 32; Emecen (2013), a.g.m., s. 45; aynı yazar (2016), a.g.e., s. 237; Yinanç (1929), a.g.e., s. 25; Keçiş (2003), a.g.t., s. 32; Baykara (1990), a.g.e., s. 33; Lemerle (1957), a.g.e., s. 40, 52.

⁴⁰² Keçiş (2003), a.g.t., s. 32-33; Baykara (1990), a.g.e., s. 34; Emecen (2016), a.g.e., s. 239; aynı yazar (2013), a.g.m., s. 47.

*biledür ol dahi sâhib kâr ü zâr
 biledür İlyas beg ol şir-i ner
 bişe-i din içre bekdür şirin er
 iki kal'e idi İzmir ol zemân
 birini Mehmed beg almışdı nihân
 biri anun toptoluyidi firenk
 işleri dün ü gün İslamile cenk
 geldi çün gâzi Umur paşa ana
 çoklığına kâfirün kaldı tana
 çünkü paşa geldügin bildi bildi firenk
 dileridi göstere paşaya cenk
 burç u bârü üsti kâfir toptolu
 cümle taşra çıkdı eyledi guluv
 ya'ni kim paşaya heybet göstere
 korkıdam sanurdı cür'et göstere
 kıldı paşa ol gece tedbir-i harb
 göstere tâ kim adüya harb u zarb
 bin kadar vardı yanında yeg eren
 kim gazâ kasdına ol pire eren
 çün firengün cengine tedbir eder
 dinle ne resme gazâ ol mîr eder
 kal'e öninde limon burgosı var
 anda pür harbi firengi bî- şümâr
 bahrdür üç yanı bir yanı kara
 kal'e'i kılmışlar ana ana dâ'ire
 yanına bir kimse anun varamaz
 kuş olup uçarsa ana giremez
 gece pusuya anda paşa girür
 şubhdem kâfrileri gâfil görür
 hamle kıldı depdi atın serfirâz
 ol Umur paşa (y)-ı gâzi kâr sâz*

*depdi at İlyâs beg Dündâr beg
 hâli kıldı düşmana düşvâr bek
 çünkü paşa çekdi kılıç depinür
 erişür küffare kalkan yapınur
 bile hamle kıldı bin er yeksere
 tığ-i burrân der yemin ü meysere
 leşker içinden göğe çıkdı gubâr
 at derinden mevc urur çıkdı buhâr
 hasmile bir sâ'at eyleyince cenk
 sinuban kal'eye tıkıldı firenk
 iki buçuk yıl bu resme oldı harb
 gâziler şâhı urur hasmına zarb
 nisfi kalmadı firenk oldı helâk
 hem firengistâna andan erdi bâk
 pes Mese Martidi küffârün begi
 oldı âciz anda seglerün segi
 kal'e'i paşaya teslim eyledi
 çıkarur hem paşa anı toyladı
 Sakıza oldı Mese Marti revân
 ellik oldı anda dur ana mekân⁴⁰³*

Umur Bey'in Aşağı İzmir'i fethi Hristiyan ve İslam dünyasında büyük yankı uyandırdığı gibi, bu fetihden sonra "Gâzi" ve "Paşa" unvanı almıştır. Ayrıca kendisi, "Bahaüddin" mahlasına sahip olduğu gibi, "Melikü'l-Ümerâ" ve "Melikü'l-Gûzat ve'l Mücahidîn" unvanlarını da almıştır.⁴⁰⁴ Gazi Umur Paşa, Aşağı İzmir'i fethettikten hemen sonra, İzmir'deki Bizans dönemin-

⁴⁰³ Sayar (1954), a.g.e., s. 49-51, b. no. 81-144.

⁴⁰⁴ Eflâkî (1973), a.g.e., s. 310-8/88-89; Keçiş (2003), a.g.t., s. 28, 34; Akın (1946), a.g.e., s. 33; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 105.

den kalma tersanede, komutanlarından Hacı Selman'a donanma hazırlaması ve kendisi için büyük bir gemi yapmasının emrini verir. Gazi Umur Bey'e ait bir büyük kadirga ve yedi kayıktan oluşan toplamda sekiz parçalık bir donanma hazır edildi. Umur Paşa, kendi gemisine *Gâzi* adını da verdikten sonra, 1329 yılı içerisinde, yanında kardeşi İbrahim Bahadır Bey olduğu halde, Adalar Denizi'ne (Ege Denizi) açılarak Bizans'a ait *Bozcaada* üzerine sefer tertip etmiştir. Bu sefer sonucunda Doğu Roma İmparatorluğu'na ait ada yağma edilmiş ve bol ganimet elde eden Gazi Umur Bey, sonrasında denizde karşılaştıkları ve beş büyük kalyondan oluşan bir Bizans donanmasını mağlup ettikten sonra İzmir'e dönmüştür.⁴⁰⁵

*Hâce Selmâna dedi ol bahtlu
bir kadirga yap benümçün ulu
yapdı bir ulu kadirga oldu şâd
ol gemiye verdi paşa gâzi ad
yedi kayuk dahi yapdurur bile
kim ola o serverün vasfin kıla*

⁴⁰⁵ Akın (1946), a.g.e., s. 33; Keçiş (2003), a.g.t., s. 34; Yinanç (1929), a.g.e., s. 25; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 105; Baykara (1990), a.g.e., s. 50-51; Lemerle (1957), a.g.e., s. 40; Emecen (2016), a.g.e., s. 238-239; aynı yazar (2013), a.g.m., s. 46; Feridun Emecen, Gazi Umur Bey'in donanması ile Bizans donanması ile çarpıştıktan bir sürre sonra uygun bir rüzgâr çıktığı anda İzmir'e geri çekildiğini, çünkü Umur Bey'in donanmasının sayı ve niteliğinin, çarpıştığı büyük tipteki gemileri Bizans gemilerini yenmeye muktedir olamayacağını söylemekle birlikte, Umur Bey'in, kendinden üstün bir donanma ile mücadeleye girmesi, buradan yenilgiye uğramadan çıkmasını, yeni ve büyük bir Türk denizcisinin çıkacağını işaret ettiği düşünülüyor için zafer gibi algılandığını ve bu yönde bir psikoloji oluştuğunu söyler. Lemerle de, Aydınoglu gemilerinin, Bizans gemilerine üstünlük sağlayamadığını ve başarısız olarak geri çekildiğini söylemektedir: Lemerle (1957), a.g.e., s. 58.

*ok u yay ı çanra u kalkanile
toldı anlar cümle beg fermânile
bu sekiz gemi mürettep oldu çün
akına azm eyledi ol (?)ü fûnûn
bunca paşa kökelere uğradı
cenk edüben pare pare toğradı
gıtdiler deryâya çalınur nefir
borı u sûrnay öter san dâr ü gir
sancak-ı İslâm götürüldi çıkar
mîr-i gâzi bahr yüzine bakar
talabir cân ü teni cenk etmeğe
düşman ister anı dilteng etmeğe
çün bular Bozca adaya çıkdılar
beş köke gördiler anda bakdılar
her birisi sanasın bir yüce tağ
yüz gemi uğrasa kalmaz biri sağ
güvlegi her birinün kal'evâr
kâfir-i harbi içinde bi-şümâr
güvlegi taş taş tolu kal'e gibi bek
bi-had anda çanraile sebmerek
yel yok bir arada kılmış karâr
gördi paşa bunları ol nâmdâr
yüz yere urdı münâcât eyledi
Allaha kılıp tazarru' söyledi
dedi: ey alemlere Perverdigâr
Senden umar çâre her bi-çârekâr
yardım et bize ki üftâdelerüz
işbu gün Senden mu'avenet dilerüz
der: Sana sığımışam ey Kâr sâz
kıl meded bize deyü eyler niyâz
Ya Muhammed deyü çekerler kürek*

*erdi paşanın tizrek
kökeye paşanın gemisi dokunur
gerçi çatdılar ucu anun şınur
yedi kayık dahi çatdılar bile
ol savaş vasfını kim ola kıla
güvleğe çıkmağa küffâre meded
olmadı ne denlü kıldılarsa ked
aşağadan ok atar idi azep
yukarı kâfir bürüme yedi hep
cümle salkım salkım olup çıkdılar
pes kökenün çevresine çokdılar
kimi sünü elde tutar kimi tiğ
gök demür çaldıklarıydı bi-deriğ
kim bıçak elinde salar şak şak
cenk oldu iki gün iki gece çak
güvleğe bir nice kâfir çıkdılar
gerçi savaş kılıp ana çokdılar
taşı anulcak ataidi 'adü
yok mecâli oka kim göstere rü
red ederlerdi meterisle taşı
parelendi geminün içi dışı
kandan oldu kıpkızıl deryâ yüzi
katı cenk ederidi paşa özi
okla İbrahim beg İlyas beg
bi-had öldürdiler ol kökede seg
çıkdı âvâz iki yanadan göğe
pâre pâre oldu harbeyle köke
suya döküldi adülar bi-şümâr
ağlaridi kökedeki zâr ü zâr
iki günden sonra nâgâh çıkdı yel
gerçi pâre pâre yelken sürdi yel*

*yel gibi uçup kökeler girdiler
denize dökülenini dutdılar
kökeler İstanbul'a oldu revân
çıkıldı izmire gelüp şâh-ı cihân"⁴⁰⁶*

Bizans İmparatoru III. Andronikos Paleogolos (1328-1341), Gazi Umur Bey'in Bozcaada seferinin ve donanmasının uğradığı yenilginin öcünü almak ve Sakız Adası'nda Bizans'tan bağımsız hareket eden Martino Zacharia'yı cezalandırmak için İstanbul'dan donanması ile 1329'da hareket etti. Fakat Gazi Umur Bey'in elindeki İzmir'e çıkmaya cesaret edemeyerek, Sakız Adası'na gelir. Burada Martino Zacharia'yı esir ederek, yerine *Presto* adında bir Bizans valisi bırakır.⁴⁰⁷

İmparator, İstanbul'a dönmeden önce, Osmanlılara karşı Aydınoğulları Beyliği ve Saruhanoğulları Beyliği ile ittifak yapmıştır. Saruhan Bey, görüşmelere bizzat katılırken, Aydınoğlu Mehmed Bey, bu sırada hasta olduğundan dolayı, elçiler vasıtası ile buraya katılır.⁴⁰⁸ Daha sonrasında Foça'ya yönelen İmparator, buranın Genevizli hâkimini de itaat altına aldıktan

⁴⁰⁶ Sayar (1954), a.g.e., s. 52-54, b. no. 145-214.

⁴⁰⁷ Lemerle (1957), a.g.e., s. 40; Akın (1946), a.g.e., s. 33; Keçiş (2003), a.g.t., s. 34; Yinanç (1929), a.g.e., s. 26; W. Heyd (2000), *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, (çev. Enver Ziya Karal), T.T.K. Yayınları, Ankara, s. 545; Emecen (2016), a.g.e., s. 239; aynı yazar (2013), a.g.m, s. 46; Sayar (1954), a.g.e., s. 55-56, b. no. 235-246; Lemerle (1957), a.g.e., s. 40.

⁴⁰⁸ Yinanç (1929), a.g.e., s. 26-27; Akın (1946), a.g.e., s. 33; Keçiş (2003), a.g.e., s. 36; Ioannes Kantakuzenos (1828), *Historiae*, (nşr. L. Schopen), I, Bonnae, s. 388'den naklen Yusuf Ayönü (2013), "Umur Bey Döneminde Aydınoğlu-Bizans İttifakı", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu I: Aydınoğulları Tarihi*, (ed. Mehmet Ersan, Cüneyt Kanat, Mehmet Şeker), 4-6 Kasım 2010, Tebliğler, T.T.K. Yayınları, Ankara, s. 85; Nicol (2003), a.g.e., s. 183; Ostrogorsky (2006), a.g.e., s. 468.

sonra İstanbul'a dönmüştür.⁴⁰⁹ Bunun ardından, Gazi Umur Bey, Aydınoğulları Beyliği'ne metbu saydığı ve kendisine haraçgüzar kıldığı, *Düsturnâme*'de geçtiği ifade ile "İllik" olan Sakız Adası ve onun devrik hâkimi Martino Zacharia'nın öcünü almak maksadıyla, babası Ulu Bey olan Mehmed Bey'in Bizans İmparatoru ile anlaşmasına rağmen, Sakız Adası seferine karar verdi ve hazırlıklara başladı.⁴¹⁰ Muhtemelen Gazi Umur Paşa'nın Aşağı/Kıyı İzmir'i fethinden bir süre sonra burada yaptırılan yeni yaptırılan tersanede sefer için 28 gemi hazırlanmış, ağabeyi Hızır Bey de kendisine bu sefer için, Ayasuluk'taki tersanesinden 22 gemi vermiştir.

Umur Paşa, hazırlanan gemiler ve yanında kumandanlarından Ehad Sübaşı, İlyas Bey, Yusuf Bey ve kardeşi İbrahim Bahadır Bey olduğu halde, 1330/1331 tarihinde *Sakız Adası seferine* çıktı. Sakız'a doğru giderken denizde karşılaşılan Midilli Adası'nın donanmasına ait bir gemi, savaşmadan teslim olur ve ödediği haraç ile kurtulur. Sonrasında Çeşme limanına gelen Umur Gazi, burada ağabeyi Hızır Bey ile görüştüktan sonra tekrar denize açılarak Sakız Adası'na ulaşır. Adaya asker çıkaran Paşa, vali Presto'nun kuvvetleri yener ve onu kaleye çekilmeye mecbur eder. Bu noktadan sonra Sakız Adası ele geçirilememiş olmasına rağmen, Aydınoğlu kuvvetleri tarafından

⁴⁰⁹ Yinanç (1929), a.g.e., s. 27; H. Mustafa Eravcı (2013), "Saruhan-Aydın Beylikleri Arasındaki Münasebetler", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu I: Aydınoğulları Tarihi*, (ed. Mehmet Ersan-Cüneyt Kanat-Mehmet Şeker), 4-6 Kasım 2010, T.T.K. Yayınları, Ankara, s. 128.

⁴¹⁰ Ayönü (2013), a.g.m., s. 85; Halil İnalçık (2010), *Osmanlılar:Fütuhat, İmparatorluk, Avrupa İle İlişkiler*, İstanbul, s. 17; Emecen (2016), a.g.e., s. 239-240; Yinanç (1929), a.g.e., s. 27; Keçiş (2003), a.g.t., s. 37; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 105.

boydan boya yağmalanmıştır. Büyük bir zafer kazanmakla birlikte, çokça ganimet elde eden Gazi Umur Bey, İzmir'e döner. Bu savaşta hem Gazi Umur Paşa hem de kardeşi İbrahim Bahadır Bey, diğer Aydınoglu komutanları gibi büyük kahramanlıklar göstermişlerdir.⁴¹¹

işidir bu halden paşa haber
 yarağ etdi Hak vere fth ü zafer
 pes gemi yapdurdı yegirmi sekiz
 yağlanup cümlesi oldu kalfadız
 yedi kadirga idi hem iğribâr
 kayık on dört idi ta'cil etdi kâr
 çok gemide çanra okile tüfek
 yelken açıldı çekildi hem kürek
 etdürürler İzmir öninde gemi
 ol gemiler geldi toldı âdemi
 İzmirün bagi Ehad Subaşı hem
 Bindi kadirgaya götürdi 'alem
 Ayasulukdan yegirmi iki gemi
 veribir hem Hızır beg çok âdemi
 kimi kayık kimi idi iğribâr
 himmet eyledi Hızır bag nâmdâr
 her gemi üstine dikdiler 'alem
 çalunıridi nakara zir ü bem
 öteridi borı u surnây u nây
 çağrışur Allah deyü bâı ü gedây

⁴¹¹ Akın (1946), a.g.e., s. 34; Keçiş (2003), a.g.t., s. 37; Yinanç (1929), a.g.e., s. 27; Emecen (2016), a.g.e., s. 239; Ayönü (2013), a.g.m., s. 85; Baykara (1990), a.g.e., s. 52; Lemerle (1957), a.g.e., s. 40.

Eflâkî (1973), a.g.e., s. 310-8/88-89: Eflâkî burada, Umur Bey'in Sakız Adası seferi ve başarılarını teolojik bir anlatımla, dinî nedenlere bağlar.

gördiler kim yolda bir köke gider
pes Ehad Subaşı ana kaşd eder
kıldı paşa ana ırakdan nazar
subaşıya göndürür anda haber
dedi sen tenhâ kökeyi vurup al
yalunuz anda sen eylegil kitâl
pes Ehad hamle eyledi vardı ana
bir savaş kıldı gören kalur tana
köke Midillininidi der amân
anda tekfür-i pelidi ol zemân
çıkıdı geldi kıldı paşaya tapu
elin öpdi ana yoğidi kapu
verdi bi-had sim ü zer paşaya ol
kulunam deyüp temellük kıldı ol
verdi bir teşne kızıl altun kabı
cizye kesdi karşı durdu kul gibi
Çeşmeye geldi Hızır beg nâmdâr
Göndürür paşayı ağlar zâr ü zâr
Dedi Allaha seni ısmarladım
Eşdi paşa gitdi ol atmaz adım
Ayasuluga dönüben geldi ol
Sakız adasına bunlar buldı yol
pes Ehad subaşıya hükm eyledi
sen alây düz yürü deyü söyledi
üç bin erle çıkıdı ol düzdi alây
Allah eyderler ola müşkil kolay
pes Besertoya firenk oldı haber
Türk toldı ada toldı şür ü şer
on bin er miktarı varıdı firenk
cümle âhenpüş geldi kıldı cenk
gürleyüp kâfir yürür atla yayan

bir uğurdan hamle kıldı ol zemân
bir savaş oldu ki hergiz rüzgâr
görmemişdi ancılayın kârzâr
iki kâfir tutdılar anda meğer
göndürür payaşa eyledi haber
adada paşa alây düzmiş gelür
çün haber oldu ana hamle kılur
iki kâfirden birin kıldı helâk
koyıverdi birini kılmadı bâk
döndiler paşa ata binmez yayan
na're urdı yürüdi ol nevcivan
bile Yusuf beg İlyas beg etdi cenk
atılır ok oldu dermânde firenk
kardaşı paşanun İbrahim beg
bile anda katl kıldı nice seg
aldı paşa eline tığ-i burrân
takınup kalkan yürüdi yayan
her kimi kim çaldısa ol nâmdâr
iki pâre kıldı mânend-i hiyâr
düşdi ol demde Bişirto kaçdı zâr
döndi korkudan penâh etdi hisâr
kal'eye dek kıra kıra düşmanı
leşden ol gün kıldılar çok harmanı
seyl gibi kan revânolmuşidi
küh u sahrâ gövdeler tolmuşidi
ol adayı cümle yağma kıldılar
hakile mâlın kumaşın aldılar
komadılar ol adada bir hisâr
oldı yağma eli kıldı cümle zâr
oğlan u kızı gelindür bi'aded
altun u gümüşe höd yoidi had

Sakızun bir kal'esi kaldı hemân
 kaldı içinde Bişirto kaltabân
 döndi andan çıkdı paşa İzmire⁴¹²

Gazi Umur Paşa, Mehmed Bey'in, Bizans İmparatoru ile yapmış olduğu anlaşmaya rağmen Bizans mülkü olan Sakız Adası üzerine sefere çıktığı için, bizzat babası tarafından gazâ yapması yasaklanmıştır. Fakat buna rağmen, İzmir'e döndükten kısa bir süre sonra yeni bir deniz gazâsı için hazırlıklara başladı. İzmir tersanesinde 35 gemi hazırlanır ve Gelibolu Yarımadası üzerine sefer yapmaya karar kılar. Hazırlıkların tamamlanmasından sonra hareket eden Gazi Umur Bey, Saruhan Eli'ne gelerek, burada Saruhanoğulları Beyliği'nin Ulu Beyi Saruhan Bey'in oğulları olan Timur ve Orhan Beyler ile⁴¹³, çıkacağı *Gelibolu seferi* için ittifak yapar. Bu anlaşmanın ardından Umur Bey, yanında Saruhanoğlu Timur Bey olduğu halde, 1331'de Gelibolu seferine çıkmıştır. Adaya varan müttefik kuvvetler, adaya asker çıkardıktan sonra Gelibolu'nun Bizanslı hâkimi ve Kantakuzenos'un kayınpederi olan Esen Tekfur ile savaşa tutuşmuşlardır. Yapılan savaşı Umur Bey ve müttefikleri kazanır. Ardından Gelibolu'nun Lazgöl kalesini ele geçirip tahrip ve yağma ettikten sonra, Gelibolu Yarımadası'ndan elde edilen esirler ve büyük ganimet ile Gazi Umur Paşa ve Timur Bey, geri dönerler. Memlekete geldikten sonra derhal Aydınoğlu Mehmed Bey'in huzuruna çıkan Umur Paşa, babasından

⁴¹² Sayar (1954), a.g.e., s. 56-58, b. no. 247-331.

⁴¹³ Murat Keçiş, Orhan Bey'in Menteşeoğlu Orhan Bey, Timur Bey'in de Karesioğlu Timur Bey olduğunu söyler: Keçiş (2003), a.g.t., s. 37; Mükrimin Halil Yinanç ise bunların Saruhan Bey'in oğulları olduğunu ve Karesioğlu Timur Bey ve Menteşeoğlu Orhan Bey ile karıştırılmaması gerektiğini söyler: Yinanç (1929), a.g.e., s. 28; Sayar (1954), a.g.e., s. 60-61, b. no. 367-392.

özür dilemiş, yaptığı seferlerin nedenleri açıklayarak, kendisine bağlılığı arz etmiştir.⁴¹⁴

Gelibolıya Esen Tekfura çun
hükm olur Hakdan şeh-i manşür çun
çün Gelibolıya çıkdılar guzât
gördiler kim leşker olmuş kâyinât
ol Esen tekfür ola elli bin er
cem'kıldı karşı çıkdı kopdı şer
atlu otuz bin yegirmi bin yaya
urk olup geleni sonra kim saya
leşker-i Islâm çıkdı çekdi saf
düşman alâyın oka kıldı hedef
gök demür a'dâ çığış çığış eder
iki leşker uğraşuban cenk eder
dün ü gün cenk oldu üç gün sertaser
müslimanlar zâri kılur kopdı şer
san ki seyl iki çeriden kan revân
oldı ol dem kopdı feryâd ü figân
gördi paşa çünki yatlu oldu hâl
müslimanlar içre kalmadı mecâl
atdan indi yüzünü paşa urur
anı mü'minler giriv edüp görür
dedi paşa lütf et ey Perverdigâr
kalmışuz biçâre ü hayrân ü zâr
bize bu dem senden olmazsa meded
kılmazuz biz çok küffâre red
hak anun kıldı du'âsın müstecâb

⁴¹⁴ Yinanç (1929), a.g.e., s. 27-28; Akın (1946), a.g.e., s. 34; Emecen (2016), a.g.e., s. 240; Keçiş (2003), a.g.t., s. 37-38; Baykara (1990), a.g.e., s. 52; Eravcı (2013), a.g.m., s. 129-130; Lemerle (1957), a.g.e., s. 63.

çıkdı bir yel buldı mü'min feth-i bâb
 tozı yel kâfirler üzre savurur
 gözlerine toldurur toprak urur
 sindi kâfir ol arada hâr u zâr
 ol Esen tekfür oldı şermsâr
 oldı kâfir gövdesi sahrâ tolu
 bir dönüm yerde ola beş bin ölü
 kâfir ordısını yağma kıldılar
 orduya çünkim muzaffer geldiler
 Gelibolunun liman kasdın bu gez
 kıldı paşa tâ ola müşkil genez
 çun limana erdi mîr-i nâmdâr
 Lazgöl adı var anda bir hisâr
 ol hisâra üşdiler saht oldı cenk
 müslimanlar ol savaştan oldı cenk
 Pişrev beg boğazında yara yer
 heybetinden leşkerün ditrerdi yer
 ol işe paşa katı gazbân olur
 kal'e andan alınup virân olur
 içini yağmalayup oldı kitâl
 bi-had anda hasil oldı rûz u mâl
 çıkdı andan İzmire oldı şâh-ı civân
 Ulu Beg işitdi oldı şâdmân
 Birgiye andan revâne oldılar
 Pâdişâhun hizmetine erdiler⁴¹⁵

Gazi Umur Paşa, babasının affına nail olduktan sonra İzmir'e dönmüş ve yeni bir deniz seferi için hazırlıklara başlamıştır. Bu durum ise bize, Aydınoğlu Mehmed Bey'in, Bizans İmparatoru ile yapılan anlaşmaya rağmen, artık oğlunun

⁴¹⁵ Sayar (1954), a.g.e., s. 61-63, b. no. 393-438 vd.

gazâlarını desteklediğini gösterir. Umur Paşa, İzmir tersanesinde hazırlıkların tamamlanmasından sonra 75 gemiden müteşekkil bir donanmaya sahip olur ve Adalar Denizi'ne açılır. Artık hedefinde sadece Bizans hâkimiyetindeki adalar ve bölgeler değil, Venedik mülkleri de vardır. Kantakuzenos'un aktardıklarına göre; önce Semadrek adasını yağmalayan Umur Paşa, buradan sonra Trakya'ya çıkarak Gümülcine'ye kadar ilerler, bölgeye asker çıkarır. Gelişmeleri haber alan İmparator III. Andronikos, ordusu ile birlikte bölgeye gelir. İki ordu arasında yapılan savaşta Aydınoğlu kuvvetleri, İmparator emrindeki Bizans kuvvetlerini yenemeyeceğini anladıktan sonra, uygun bir fırsat anında gemilerine binerek geri çekilirler.⁴¹⁶ Feridun Emecen, Umur Paşa'nın bu seferinin *Düsturnâme*'de anlatılanlara ters düştüğü için, harekâtın Gelibolu seferinin bir devamı olarak görmektedir.⁴¹⁷

Yerli kaynaklar 1332/1333 yılında, Umur Bey'in babasının yanından döndükten sonra, Venedik ve Frenklerin elindeki *Makedonya, Yunanistan ve Ege Denizi*'ndeki adalar üzerine sefer hazırlıklarına başladığını söyler. İzmir tersanesinde yapılan hazırlıkların sonunda toplam 250 parçalık bir donanma oluşturulur. Gazi Umur Bey, yanında Ehad Subaşı, Yusuf Bey, İlyas Bey, Dünder Bey İbrahim Subaşı ve Kardeşi İbrahim Bahadır Bey olduğu halde, sefere çıkmıştır. Donanmasının 150 gemilik kısmına kendisi komuta ederken, 100 parçalık geriye kalan gemiyi Ehad Subaşı komuta etmektedir. Kesten, Kayın,

⁴¹⁶ Ioannes Kantakuzenos, a.g.e., C. I, s. 435'den naklen: Emecen (2016), a.g.e., s. 240; Yinanç (1929), a.g.e., s. 28; Akın (1946), a.g.e., s. 34; Ayönü (2013), a.g.e., s. 86; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 105; Lemerle (1957), a.g.e., s. 72.

⁴¹⁷ Emecen (2016), a.g.e., s. 240.

İpsin (İspara), Skopelos (İskebolos), Skyro (Üsütüra) Adalarını hâkimiyet altına alıp, vergiye bağladıktan ve bir adet limanı yağmalar. Sonrasında, Yunanistan ana karasında bulunan Teselya'da, Venedik hâkimiyetindeki Mumduña/Mondoniça (Bodonitsa) ve Tuzla'ya İbrahim ve İlyas Beylerin komutasında kuvvetler sevk etmiş, bu kuvvetler karaya çıktıktan sonra Katalan ve Frenkleri mağlup edip, onları kaleye sığınmaya zorlamışlardır.

Ardından bölgeye gelen Umur Paşa, kaleyi kuşatma altına alır. Kalenin hâkimi, Gazi Umur Bey'e teslim olur ve Paşa, burayı vergiye bağlayıp, hâkimiyeti altına aldıktan sonra, Eğriboz Adası'na doğru yola çıkar. Yoldayken, muhtemelen Eğriboz yakınlarındaki bir adayı ele geçirir, ardından bahsi geçen adaya asker çıkarır. Aydınöğlü kuvvetleri, Eğriboz Adası'nı baştan sona yağma ederler. Adanın Cenevizli hâkimi *Messire Pierro Zeno*, Umur Paşa ile yaptığı savaşı kaybeder. Savaşı kaybetmesinden sonra teslim olan Pierro Zeno ile bir anlaşma yapan Umur Paşa, onu cizye vergisine bağlayarak haraçgüzarı haline getirir.⁴¹⁸

Bu noktadan sonra, Messire Pierro Zeno'nun da yönlendirmesiyle Gazi Umur Bey, Monevesya/Monembasia (Menevşe) bölgesine çıkarak bölgeyi yağmalar ve çok büyük ganimetler ile esirler elde eder. Ardından kaleyi ele geçiren Aydınöğülleri kuvvetleri, Umur Paşa'nın emri ile Eğriboz'a geri döner. Burada, Pierro Zeno, Gazi Umur Bey ile yaptığı anlaşmayı sadık kalacağını ve cizye vergisini Mehmed Bey'e göndereceğini yineler. Bundan sonrasında Gazi Umur Bey, elde ettiği başarılar

⁴¹⁸ Yinanç (1929), a.g.e., s. 29; Akın (1946), a.g.e., s. 34; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 105; Keçiş (2003), a.g.t., s. 38; Ayönü (2013), a.g.m., s. 86; Baykara (1990), a.g.e., s. 52; Lemerle (1957), a.g.e., s. 75-76, 83.

ve ganimet ile İzmir'e dönmek üzere hareket eder. Paşa ve Aydınoğlu donanması İzmir'e gelir. Onu burada Babası Ulu Bey Mehmed Bey ve diğer kardeşleri karşılayarak tebrik etmiş, sonrasında birlikte başşehir Birgi'ye gitmişlerdir.⁴¹⁹ Gazi Umur Bey'in Ceneviz ve Venedik mülkü olan topraklara ve adalara yaptığı bu sefer ve oraları Aydınoğulları Beyliği'ne metbu hale getirmesi, 1334'te gerçekleşecek olan haçlı ittifakının ve bu müttefiklerin haçlı donanması ile İzmir'e saldırılarının en büyük nedeni olacaktır. Çünkü bu Yunanistan ve adalar seferi ile Gazi Umur Paşa, Ege Denizi'ndeki ve Yunanistan ana karasındaki Ceneviz ve Venedik'in ticaretine büyük bir darbe indirmiştir.⁴²⁰

Mumduniçaya revân oldu mîr
râviler nüshâ içinde böyle der
yapdı birkaç günde çok gemi
cem'olur leşker öküşdür âdemi
yapdılar ulu kadırğa bi-hesâp
kökelerden kılmazidi içtinâb
yüz gemi verdi Ehad Subaşıya
kim çibuk börki 'azep çokdur koya
dahi yüz elli gemi paşa alur
gâzilerile anı tolu kılur
bindi Yusuf beg dahi İlyas beg
ulu emilere ilkin re'is beg
Kayın adasına evvel erdiler

⁴¹⁹ Yinanç (1929), a.g.e., s. 30; Akın (1946), a.g.e., s. 35; Emecen (2016), a.g.e., s. 241; Keçiş (2003), a.g.e., s. 38-39; Lemerle (1957), a.g.e., s. 75-76, 83-84; Turan (1990), a.g.e., s. 162.

⁴²⁰ Keçiş (2003), a.g.t., s. 38, dipnot. 128; Emecen (2016), a.g.e., s. 241; Turan (1990), a.g.e., s. 161.

Kestel adasına andan gitdiler
 yüz geile ayru düşmişdi Ehad
 muntazır paşa olur ol gün eved
 eyledi göç o aradan çun emîr
 çalunırıdi nakâra ü nefir
 dedi paşa Mumduniçaya çıkun
 ol diyârı cümle sertaser yıkun
 İpsin adasına kim büs erdiler
 geçüp andan Üskürayı gördiler
 anda olmuşdı meğer üç Türk esir
 anları işitdi komadı emîr
 ol elün küffârı tapu kıldılar
 elleşürler Türk andan aldılar
 andan erdi İskebolosa çeri
 Kavuk limanına göndürdi eri
 Tuzlayile Mumduniçanun elin
 bi-kıyâs anda alurlar mâl ü genç
 yok savaş çekmedi kimse anda renc
 çok esir anda buluban aldılar
 dönüben andan gemiye geldiler
 Tahta kal'ede varup kıldığı cenk
 bunda bir sancağı almışdur firenk
 ol diyâra çünki çıkdılar azep
 kıldılar Tahta Hisârını talep
 iki bölük oldı ol yerde çeri
 hak toyum eyledi bir bölük eri
 bi-had anlar aldılar mâl u kumâş
 im ü zeroğlanile çok karavaş
 mîr İlyasile bir bölük guzât
 gitdi yayan kimisi berdi at
 ol alây küffâre erdi bi-kıyâs

uğraşup buldı şehâdet nice nâs
şubhdem İlyas beg binmiş ata
götürürleridi sancağın öte
anda çoğidi Kadalân ü firenk
aldılar sancağın oldı katı cenk
bile İlyasile İbrahim beg
bildiler kim çok iş etmiş hasm-ı seg
atile tenhâ bu ikisi gelür
ol firenk alâyına hamle kılur
sınuban dönüp 'azep kaçmışıdi
her biri bir dereye uçmışıdi
gördiler bunları yine döndiler
düşmana erişüben el sundılar
sünüler İlyas beg nice firenk
yıkıdı İbrahim beg hem kıldı cenk
sınuban bu gez firrenk anda kaçar
Mumduniça kal'esine dek uçar
kal'eye girdi firengün serveri
kovuvan erişdi İslâmın eri
kapadular kal'e'i İlyasa hem
sünü elinde ururerdügi dem
na're urup der benem paşa kulu
dedi verün bana kal'eyle eli
vermesenüz bunda üç paşa gelür
kal'e komaz elünüz garet kılur
dâ'iresinde hisârın kondı ol
kâfiri kırdı esir edindi bol
kıldılar paşaya ol demde haber
dediler leşkerde kopdı şûr u şer
gerçi kim sasnağumuz aldı firenk
kırdı İlyas anda kıldı katı cenk

kal'eye koyduk sınıban kâfiri
araya alduk dürüben âhiri
bindi paşa Mumduniçaya erür
kal'edür sarp anı çün paşa görür
geldi İlyas beg öper paşa elin
kıldı tahsin okşadı paşa kulin
gördi kâfir ölüsi sahrâ tolu
kırgınile tolu yazıda ölü
Mumduniçanın begi hatun idi
haddin anun elleri efzûnidi
Kadalanidi gelen anda firenk
gayri yerden geldi kıldı anda cenk
Mumdiniça kapusun hatun açar
sim ü zer üstine paşanın saçar
ol firengi dedi bağışla bana
dedi hatun yalvarı geldüm sana
tut ki çalıyım sığındı geldi kuş
nâgahân tapuna oldu yolu tuş
anları bahşış eder paşa ana
anda paşayı gören kaldı tana
bi-had ol hatun ziyafet eyledi
kal'eye paşayı da'vet eyledi
pişkeşler verdi bi-hadd u kıyâs
dilile şerh eylemez anı unâs
yazdı tâ'us mânendi özin
gelüben paşaya arz etdi yüzün
la'l ü firûze murassa tonları
gümiş ü altun tabakda hönları
dedi paşaya eyâ şâh-ı civân
karavaşam ben sana tutma gümân
var on üç kal'em cemi 'en al sana

kıl beni hatun inâyet kıl bana
yokdurur mâl u hazineme 'aded
al benümle cümlesini kılma red
çünkü paşa bildi anun hâlini
veredi ana cân u baş u mâlını
dedi nefse uymazam budur cevâb
söz budur u Allah â'lem bi-sevâb
seni alup bunda korısam eğer
diyeler gayretsüz anda yok hüner
aluban gitsem seni olmaz revâ
pâdişâhun hatırı kalur bana
yok tanum mâl u kumaşa dedi ol
andan ol Bozca Hisâra tutdı yol
geldi andan gemiye şâh-ı civân
göndürür hatun öninceydi yayan
döndi hatun dedi andan elvedâ'
satmadı anda paşaya hiç metâ
gemiye girüben andan gitdiler
bir hisâra bir adaya yetdiler
kondılar anda çıkup paşa meğer
yörenürdi kal'e'i ol şir-i ner
okile bir gâzi'i kâfir urar
hazret-i paşa yanındaydı meğer
Hayreddin Dünder dedibunı ben
bilürem budur Esed oğlu Hasen
er yiğide göyinür paşa özi
söyledi Dünder anda bu sözi
dedi ey mel'unlar işbunda gelen
hazret-i paşa durur seyrân kılan
korkmazmışız bu resme kıldunuz
kendünüz mihnet içine saldunuz

ol yiğidi alubanun döndiler
gelüben deryâ katına kondılar
nerdübânlar yönülür anda öküş
çok metris urıldı yabanda öküş
kal'eye savaş yüritdi subhdem
aldılar kal'eyi gün toğduğı dem
bi-had anda buldılar mâl u kumâş
güzel oğlan dahi güzel karavaş
gemiye iletdiler halkın esir
hak çalap anlara oldı destgir
andan öte İğribosa gitdiler
bir ulu adadur ana yetdiler
on hisâr anda varidi aldılar
yıkıldılar yüz köyi yağma kıldılar
ol elun halkını kıldılar esir
İğribos tekfürini kuldı hakir
adı tekfürun Mese Piridi pes
leşkerini dermeğe göndirdi kes
İğribos önine çok leşker gelür
Başdan ayağa demür hamle kılur
Kadalanile firengi bi'aded
alay alay getürür yok ana had
çıkıdı paşa dahi anda çekdi saf
oka a'dâ alayın kıldı hedef
çalunuridi nakâra u nefir
kopdı mahşer anda oldı dâr u gir
iki leşker birbirine karışur
gâziler koç gibi anda urışır
berk ururdı tığlar san yıldırım
sünüler yalmanı harbe müstakim
depdi paşa ol çeriye ol dem at

bulımaz andan 'adü cânı necât
depdi ardınca Ehad Subaşı hem
seyl gibi akdı leşker içre dem
depdi Dünder beg İlyas Beg
at ayağında kalur ey nice seg
depdi İbrahim Subaşıyle
begün İbrahim kardaşı bile
çün Mese Pir anda ol hâli görür
kaçdı dindi döndi kal'eye girür
el vilâyet gördi kim oldu harâb
kal'ede tedbir anı görür sevâb
çünkü paşasıidi kâfir leşkerin
döndi kondı orduya aldı erin
defn kıldılar şehid olanları
bağladılar hem yara uranları
yalvarur paşaya elçi veribir
barışalum deyüben Pir-i Mesir
dileğün anun kılur paşa kabul
rıfk vermiş Allah ol değil fuzûl
varidi paşaile üç bin er
cümlesi ehl-i silâh ehl-i hüner
leşker-i İslam çekdi iki saf
ya'ni anlar durdılar iki taraf
kal'eden çıkdı Mese Pir erişür
yer öper paşa öninde görüşür
dedi ey paşa fedâ cânım sana
görüşüp benümle kımadun bana
ol cihânda devletile pâydar
ömrünün bünyâdi olsun üstüvâr
çün Mese Pir etdi paşaya du'â
çağrışup çavuşlar der merhabâ

leşkere anda ziyafet eyledi
gâzilerün leşkerini toyladı
kim kopuz kim ney kimi çalar rebâb
kimi yer nukile lisûn u şarâb
oturup paşa temâşâlar kılur
gâziler serhôs Mese Pir kılur
yine kal'esine iletürler anı
kımada fırsatda bulup düşmanı
pişkeşler çekdi paşaya yarın
sana dedim kissanun yüzde birin
altun u gümüşiyle kıymetlü taş
la'l ü firûze anunla çok kumaş
verdi paşaya hem iki tâzi at
at katır her birine verdi onat
çok firenk oğlanı çok kız karavaş
verdi paşaya öküş mâl u kumâş
bin filuriye alınmış hem bir at
Ulu Beg râniyiçün verdi onat
hem Hızır beg hazretine bir katır
altun eyerlü veribir bi-nazır
aldı anları geçer andan öte
diler ol gafrulu yolını duta
Monevesyaya olur andan revân
yürür önince Mese Piri yayan
gemiler gelür hisâra çıkdılar
anda el urup azepler çokdılar
çok esirile alurlar sim ü zer
anda hem bir sarp yer var mu'teber
gördiler beş yüz kadar vardı 'azep
gemisi sinmiş kılur talep
altun u gümüşleri çok yok gemi

kalmış ol yerde çeküp cevri ü gamı
anda kalmışlar olup hayli zemân
buldı aldı anları mîr-i zemân
anları bile gemiye aldular
bir kadırgaya kamusu toldılar
anda bir kal'e buluban çıkdılar
elin iklimin buluban yakdılar
kıldı yağma kal'e'i anda guzât
tutdılar tekfurını bulmaz necât
mâlile tekfurun oğlu kızı hem
ele girdi hasma oldu cevri ü gam
adı ol tekfurun idi Gifrilos
ol keşîşidi anun başı Papos
elini kal'esine kılup harâb
döndi İğribosa buldı feth-i bâb
karşu paşaya Mese Pir erdi hem
çok ziyâfetler kılur dökdi ni'am
ol kabul eyledi boynuna harâc
Birgiye andan gele ciyele bâc
Gifrilosi diledi paşadan ol
verdi paşa ana etdi hulkbol
ol la'in anun hasmiydi meğer
ehl-i beytile bağışlar ol değer
hal'at ol iki bege paşa verür
pes gemiye leşkerile ol girür
yolda paşa bir kökeye uğradı
yelkenin gâziler anun toğradı
içi pür inci ü la'l ü sim ü zer
ol Kırımdan anda çıkmışdı meğer
kâfiri çıkdı kenara kaşdı hep
kimse kılmaz anların birin talep

cümle ol mâl u kumâşı aldılar
ol kökeye son ucu od saldılar
anı İbrahim beg idi yapan
dâ'ima ol idi 'adü elin yıkan
ol gemiyi yakdığıçün bi-amân
gözine getirmez anı çok zemân
dedi kaldı adada bi-çâreler
gemisin yakdun yürük âvâreler
Kayın adasına andan erdiler
çok gemi deryâ yüinde gördiler
on beş olidi kadirga beş kayık
kaşdı gitdi durmadı yolu açık
bulmadı paşa çok ister anları
kaşdı kurtuldu kılıçdan cânları
çıkıldılar İzmire andan şâdmân
altun u gümüş cevârı bi-kerân
kim yatur serhôş kimisidür ayık
hazreti paşa ibâdetler kılur
gönli olan kişi sohbetler kılur
Ulu Beg İzmire istikbâl eder
görmeğe paşayı isti'câl eder
Hızır beg İsa beg İbrahim beg
bile geldi eyledi ta'lim beg
oldılar yayan öper ata dizin
hem öper paşanın ol yüzün gözin
kuşdi kardaşlarını hem öpdi bol
bunlara ihsân ü lütf eyledi bol
hem birine verdi beş on karavaş
altun u gümüş ü sağrak u kumâş
girdiler Birgiye andan şâdgâm

leşkere destur der ol nikhâm⁴²¹

Gazi Umur Paşa'nın, babasının vefatından ve dolayısıyla, Ulu Bey olmadan önceki son seferi, *Kuluri/Fuluri* (Saronikos Körfezindeki Salamis Adası) ve *Mora* (Peleponnesos) Yarımadası'na yaptığı seferdir.⁴²² Umur Paşa, Birgi'den döndükten hemen sonra, çıkacağı bu yeni sefer için hazırlıklara başladı. İzmir tersanesinde oluşturulan 170 parçalık donanması ile hazırlıklarını tamamladıktan sonra, yanında İlyas Bey, Ehad Subaşı ve kardeşi İbrahim Bahadır Bey olduğu halde, 1333'de Ege Denizi'ne açıldı. Gemilerinden 100 tanesine Ehad Sübaşı, 70'ine bizzat kendisi komuta etmekteydi.

Kuluri, yani Salamis Adası'na çıkan Aydınoglu donanması ve kuvvetleri, adayı yağmaladıktan ve çokça ganimet elde ettikten sonra Umur Bey, Mora Yarımadası'na, başında İbrahim Bahadır Bey ve İlyas Bey ve Şuca Bey komutasında asker asker gönderir. Mora'da onları buranın tekfuru karşılar ve iki ordu savaş düzenine geçerler. Savaş başladıktan bir süre sonra durumu haber alan Gazi Umur Paşa, askeri ile bölgeye intikal eder ve savaşa katılır. Bizans ve Latinlerin "Morbasas" olarak andığı ve literatüre geçirdikleri Umur Paşa'nın geldiğini öğrenen Bizans'ın hâkimiyetindeki Mora Tekfuru, savaşı göze alamayarak geri çekilir. Bunun ardından Paşa, Salamis Adası'na geri dönerek, adayı tekrar yağmalar. Sonrasında ise askerlerini gemilerine toplayarak, elde ettiği ganimet ve esirler ile İzmir'e döner. Kendisini tekrar Mehmed Bey, bizzat İzmir'e gelerek karşılar ve birlikte Birgi'ye giderler. Bu sırada, kendisinin, Ege Denizi ve buradaki adalar, Yunanistan, Mora ve Makedonya

⁴²¹ Sayar (1954), a.g.e., s. 64-73, b. no. 451-734.

⁴²² Akın (1946), a.g.e., s. 35; Keçiş (2003), a.g.t., s. 39; Ayönü (2013), a.g.m., s. 86; Lemerle (1957), a.g.e., s. 86; Yinanç (1929), a.g.e., s. 31.

üzerine yaptığı akınlardan ticarî olarak büyük kayba uğrayan Ceneviz ve Venedik gibi Latin devletleri ve Bizans; Rodos, Kıbrıs Krallığı ile Papa'nın öncülüğünde ve Fransa'nın da desteğiyle 1332'de Aydınoğulları Beyliği ve Umur Paşa başta olmak üzere, Batı Anadolu kıyılarında denizcilik faaliyetleri yürüten denizci gazi Türkmen beyliklerine karşı ittifak görüşmeleri başlamış; 1333 yılında da ittifak oluşturulmuş ve bu devletlerin askerleri ile gemilerinden bir haçlı donanması hazırlanmıştır. 1333'de, 30 gemiden müteşekkil haçlı donanması, İzmir körfezine girdiği sırada Gazi Umur Bey, Kuluri ve Mora seferlerini başarıyla tamamlamış, Birgi'de babasının yanında bulunmaktaydı. Durumu haber alınca, ivedilikle İzmir'e hareket ermiş, ama kendisi daha İzmir'e gelmeden haçlılar İzmir'den püskürtülmüştür. Umur Paşa da, bunun üzerine Birgi'ye, babasının yanına dönmüştür.⁴²³

Fuluri ovasına tekfürile
 varuban buluşdı ol makhürile
 yine paşa çok gemiler yapdurur
 düşman elün anlarunla depdürür
 iki bölük leşkeri anda kılır
 yüz gemi mikdâr Ehad beg kim alur
 bâkisin paşa çekdi anun gider
 kudretile yel gemileri yeder
 götürülür yelkenlerle çok 'alem
 girdiler deryâya anlar eşdi hem
 geminün mikdârı yüz yetmiş temâm

⁴²³ Yinanç (1929), a.g.e., s. 31-32-33; Akın (1946), a.g.e., s. 35; Keçiş (2003), a.g.t., s. 39, 43; Emecen (2016), a.g.e., s. 241-242; Laio (2003), a.g.m., s. 183-204; Baykara (1990), a.g.e., s. 53; Ayönü (2013), a.g.m., s. 86; Lemerle (1957), a.g.e., s. 89-90.

yetmişin paşa çeker ol nîknâm
eşdiler deryâ yırınca gitdiler
bunlar engine kaçan kim yetdiler
bir kara yel çıkdı ol dem nâgahân
târ ü mâr etdi bunları ol zemân
bir giri kopdı ki feryâd-ı guzât
göge çıkdı kimsene ummaz necât
pes Fuluri adasına erdiler
ol gemiler geldi birbir gördiler
eliyidi More tekfurunun ol
çıkdı beş yüz er akına tutdı yol
başı anların Şucâ-i nâmver
erdiler tekfur eline anlar meğer
leşkerin tekfurun anda gördiler
cümle tekbir eyleyüben turdılar
kûh u sahrâ çadır tolmış bi-hesâb
durdı gâziler eder ictinâb
dedi İbrahim beg dönmeğ gerek
beş yüz erdür begde yokdurur yürek
dedi ol İlyas beg hâşâ ki ben
kâfire arkam dönem sag ü esen
urişalum saf çeküben turalum
her ne takdir ola hakdan görelüm
dedi toğdum ben bu gün ölem bu gün
kâfirile cenk edüp kılam düğün
geldi saf saf kat kat oluban 'adü
toldı gavga 'âlem öter çok boru
cümle çıkup borkileydi 'azep
gerçi yaya cümlesinde var selep
çağırur anda 'azeplerden bir er
biz Umurca oğlanlarıyuz nâmver

müslimanuz ok atman turalum
kâfirün hâlini sorup görelüm
turdı leşker çıkdı andan üç kişi
geldi bunlarun bile ne dür işi
câşnigiri biridi Angülüs
biri tekfur biri Balyogolos
değşürüp suret bular gelmişidi
hem bular paşa gelür bilmişidi
bunlarunla söyleşürler bir zemân
aldılar ahbârı kâfir bi-amân
bir 'azep paşaya geldi der haber
dedi tekfur erdi çok leşker meğer
bir saya kaftanile paşa yayan
ol yana segirdüben oldı revân
bir kişi ana çekiverdi bir at
ne kılıç var bile yarağ u yat
çevre almışdı küffâr anları
gıtdi bilürlerdi baş u cânları
gördiler kim erdi paşa nâgahân
ölmişiken gövdeleri buldı cân
dediler kim devletile kâyim ol
pâdişâhlık mesnedinde dâyim ol
dedi paşa ey yiğitler işbu gün
cenk edelüm bizedür bu gün düğün
yeğdür ölmek kaçmanuz siz ölmeden
yavuz adile cihânda kalmadan
bildi tekfur ol gelen paşadurur
geldi cenk eylemeğe kâyim durur
çağırur tekfur eyidür dönünüz
yiyelum içelüm anda konunuz
kişi kan dökmek er öldürmek günâh

cengümüz sizünle yok ey pâdişâh
dön çerüne var yarın biz tapuna
pişkeşlerle vararuz kapuna
sandı paşa kim şeb-i hûn edeler
şimdi anlar dönüp andan gideler
ol sözile kondı anda ol çeri
döndi andan gâzilerün serveri
gece geçdi çünkim erişdi seher
gördiler kim ol çeriden yok eser
süzüp ol adayı yakup yıkdılar
çok esirile gemiye çıkdılar
aldılar mâl u esiri bi-kerân
çıkdılar İzmire andan şâdmân
armağânlarile İzmire gelür
atası karşı gelür 'izzet kılur
Birgi kavmi cümle oldı şâdg3am
buldılar en'âm u ihsân hâş ü âm
bir biti nâgâh İzmirden gelür
açdı paşa okıyup anı bilür
gelmiş İzmire otuz kadırğa er
cümle yaraklu üründülü nefer
onı tekfurun onidi Rodosun
on kadırğa dahi anda Kıbrızun
geldi kâfir kılmağa İzmire cenk
başdan ayağa demür bi-had firenk
su içine kâfire saldılar at
çok firengi kırdılar geldi onat
her ne yerden çıkmak isterse firenk
Türk ok atup döndürür kıldı cenk
cehd edüp çıkmağa çâre olmadı
cümle kâfir anda fırsat bulmadı

kaldı biçâre dönüp kaçdı firenk
 geldi paşa gördi savulmuşdı cenk
 yine paşaya erişdi bir hâber
 atasından da'vet olunmuş meğer"⁴²⁴

Gazi Umur Bey, bu ilk haçlı tehdidi savrulduktan sonra, tekrar babasının yanına, Birgi'ye döndükten sonra Mehmed Bey ile birlikte ava çıkarlar. Fakat bu av sırasında Mehmed Bey, suya düşerek hastalanır ve bir süre sonra, 1334 yılının ilk günlerinde vefat eder.⁴²⁵

Gazi (Bahaüddin) Umur Bey/Paşa

Latinlerin kendisinden "Morbasa" olarak bahsettiği ve çağdaş Batı kaynaklarına bu ad ile geçen Umur Paşa, 1334 yılının ilk günlerinde, babasının ölümünün ardından, Türk töresinin devlet geleneği gereği toplanan kurultayda, Ağabeyi Hızır Bey ile kardeşleri ve amcaları Hasan Osman ve Hamza Beylerin oy birliği ile Aydınogulları Beyliği'nin ikinci Ulu Bey'i olmuştur.⁴²⁶ Cülus ettikten sonra, üç gün Birgi'de tahtında oturmuş,

⁴²⁴ Sayar (1954), a.g.e., s. 74-77, b. no.745-850.

⁴²⁵ Sayar (1954), a.g.e., s. 77, b. no. 851-858.

⁴²⁶ Murat Keçiş (2013), "Aydınogulları Beyliğinde Mehmed Bey'den Sonra 'Uluğ Bey' Kim Olduğu Konusunda Yeni Bir Yorum", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu I: Aydınogulları Tarihi*, (haz. Mehmet Ersan, Cüneyt Kanat, Mehmet Şeker), 4-6 Kasım 2010, T.T.K. Yayınları, Ankara, s. 63-71; Dukas (1956), a.g.e., s. 14; Keçiş (2003), a.g.t., s. 24-30; İbn Battuta (2004), a.g.e., s. 345-350; Sayar (1954), a.g.e., s. 78, b. no. 859-873; Salim Koca (2002), "Anadolu Türk Beylikleri" *Türkler Ansiklopedisi*, (ed. Kemal Çiçek-Hasan Celal Güzel-Salim Koca), C. VI, Ankara, s. 703-755; aynı yazar (2015), *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Berikan Yayınları, Ankara, s.145; Keçiş (2003), a.g.t., s. 26-27; aynı yazar (2013), a.g.e., s. 65; Emecen (2016), a.g.e., s. 242. Koca (2015), a.g.e., s. 145-146. Elizabeth A. Zachariadou,

Türk devlet geleneği gereğince; hutbe okutmuş ve “Giglati/Jiglati” adı verilen para bastırmıştır.⁴²⁷

Gazi Umur Paşa, Ulu Bey seçildikten sonra Birgi'de, tah-tında fazla oturmamış, ivedilikle İzmir'e dönmüştür. Bunun nedeni ise, haçlı tehdidinin devam ediyor olmasıdır. Karesi-oğlu Yahşi Bey, donanması ile Ege Denizi'ne açılarak Ru-meli'ye, Kassandra ve Teselya'ya sefer tertip etmişti. Burada Bizans kuvvetlerine karşı yenilgiye uğrayan Yahşi Bey, donan-ması ile geri dönerken, Pierre /Pietro Zeno'nun komuta ettiği haçlı donanması ile karşılaşır. Edremit körfezinde üzerinde denizde yapılan savaşı da kaybeden ve donanmasının önemli bölümü kaybeden Yahşi Bey, savaştan kurtarabildiği gemileri ile İzmir körfezine girerek, Umur Bey'in bulunduğu Kıyı İz-mir'e sığınır. Onu takip eden haçlı donanması da Eylül 1334'te körfeze girer ve İzmir'e saldırır. Fakat bu saldırı, Gazi Umur

Umur Paşa'nın Ulu Bey olmasına konusuna bir şerh koyarak; Hızır Bey'in 1337'de Girit Dukası ile bir ticaret antlaşması imzaladığında, bu antlaşma metnine “dominus et admire” olarak mühür bastığını, bu nedenle Hızır Bey'in Ulu Bey olduğunu söyler. Bkz. Elizabeth A. Zachari-adou (1983), *Trade and Crusade Venetian Crete and the Emirates of Monteshe and Aydın (1300-1415)*, Library of the Hellenic Institute of Byzantine Studies, Venice, s. 113-114. Fakat Türk devlet geleneğine bakıldığında zaman, büyük tegin/şehzade taht yolunda avantajlı konumda olsa bile, hükümdarlığa büyük erkek evladın geçeceğinin bir garantisi yoktur. Toplanan kurultayın hükümdar seçerken ki en büyük kriteri, seçilecek olan kişinin hükümdarlığa liyakat sahibi ve kendini kanıtlamış olması, bu makama layık ve yeterli olup olmayacağıdır. Bu maharetlere haiz olan Umur Paşa'nın, kardeşleri ve amcaları tarafından aday gösterildikten sonra Ulu Bey olması gayet doğaldır.

⁴²⁷ Ahmed Tevhid (1910) “Aydınogulları”, *T.O.E.M.*, C. X, İstanbul, s. 619, Akın (1946), a.g.e., s. 121; Keçiş (2003), a.g.e., s. 26-27; aynı yazar (2013), a.g.e., s. 69.

Bey ve Aydınoğlu Beyliği'nin donanması ve kuvvetleri tarafından püskürtülür.⁴²⁸

Umur Paşa, haçlı tehdidini bertaraf ettikten sonra, yeni bir sefer için hazırlıklara başlamıştır. İzmir limanında hazırlanan 276 parçalık gemiden oluşan donanmasının ardından hazırlıklarını tamamlayan Gazi Umur Paşa, Saruhanoğulları ile bu sefer için ittifak kurmuş ve Saruhanoğlu Süleyman Bey'i de yanına almıştır. Yanında Saruhanoğlu Süleyman Bey'in yanı sıra, komutanları Yusuf Bey, Pişrev Bey, Dünder Bey ve Ehad Subaşı olduğu halde, 1334/1335'de Yunanistan ana karasındaki *Monevesya* ve *Mora* üzerine sefere çıkar. Bu seferi tertip etmesinin en önemli nedenleri; Latinlerin İzmir'e gerçekleştirdikleri harekâta karşılık vermek olduğu gibi, Bizans İmparator III. Andronikos'un Batı Anadolu Beylikleri ve özellikle Aydınoğulları Beyliği üzerine oluşturulan haçlı ittifakına katılmasıdır. Umur Paşa, öncelikle Monevesya'ya çıkarma yapar. Buranın hâkimi, kendisiyle savaşı göze alamayarak teslim olur. Burayı cizye vergisine bağlayarak kendisine metbu hale getiren Paşa, bir senelik vergisini de tahsil ettikten sonra İşpen (Spanos) adlı hâkimi? ve kalesini? kuşatır. Kaleyi ele geçirir, elde ettiği çokça ganimet ve esir ile bu kez bir adaya saldırır ve buradaki düşmanlarını yener. Ardından Mora Yarımadası'na

⁴²⁸ Öden (1999), a.g.e., s. 40-41; Keçiş (2003), a.g.t., s. 45-46; Akın (1946), a.g.e., s. 39; Yinanç (1929), a.g.e., s. 33-34; Zachariadou (1983), a.g.e., s. 29-30, s. 243; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 105; Ayönü (2013), a.g.m., s. 86; Nicol (2003), a.g.e., s. 187. Bazı kaynaklar ve araştırmalar, bu haçlı akınlarının, Umur Bey'in babası Mehmed Bey ile birlikte Birgi'de bulunurken gerçekleşen ilk haçlı saldırısı olduğunu söylemektedirler. Böyle bir ihtimal mümkündür. Ve yapılan ilk haçlı saldırısı, asıl saldırının öncüsü olabileceği gibi, eğer bu doğru ise, belki de bu durum, kaynaklardaki kronolojik bir anakronizmden kaynaklanabilir.

çıkart ve Mistir (Sparta)'ya hareket eder. Mistir, yani Sparta'nın hâkimi de savaşı göze alamaz ve Gazi Umur Bey ile anlaşma yapar. Gifribolos/Gavrilopoulos'u da yağmalayan Umur Paşa, buraları da haraca bağladıktan sonra İzmir'e dönmüştür. Fakat dönüş esnasında çıkan fırtınada Saruhanoğlu Süleyman Bey'in gemisi, donanmadan ayrı düşer ve Hristiyan gemileri tarafından sıkıştırılır. Süleyman Bey'in durumunu öğrenen Paşa, donanmasının bir bölümü ile derhal hareket ederek Saruhanoğlu'nu kurtarır. Sonrasında birlikte İzmir'e gelirler.⁴²⁹

Oldı bunlar Monevesyaya revân
sana eyden evvelinden dâstân
turmayuban dün ü günü gitdiler
Monevesyanun eline yetdiler
iki yüz hem yetmiş altıydı gemi
kimi kadirga anun kayık kimi
taşraya çıkup alay bağladılar
cümle kâfir yüreğin tağladılar
Monevesyanun begi çıkdı gelür
yer öper paşaya ol hizmet kılur
dedi paşaya senündür bu diyâr
biz senünle eylemezüz kâr ü zâr
verdi çok malile bir yıllık harâc
İzmire tâ göndüre her yerde bâc
geçdi andan İşpen eline guzât
gördiler kim leşker olmuş kâyinât
İşpen etmiş cem' otuz bin artuk er
taşra çıkınca kopardı şür ü şer

⁴²⁹ Akın (1946), a.g.e., s. 39; Yinanç (1929), a.g.e., s. 34-35; Keçiş (2003), a.g.t., s. 47; Emecen (2016), a.g.e., s.243; Eravcı (2013), a.g.m., s. 130-131; Lemerle (1957), a.g.e., s. 102-105; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s. 105-106.

çıkuban atlu u yaya çekdi saf
 at ayağından yerün yüzi telef
 çalınur küs u nakâra u boru
 yürüdi cümle demür geymiş 'adü
 iki leşker birbirine katılır
 ok u çanra her tarafda atılır
 karışup anda iki ağır çeri
 at ayağı ditretürdi yeri
 hamle paşa eyleyüp gurriş eder
 ejderhâ sahrâda san cümnüş eder
 hamle kıldı Saruhan oğlu katı
 toldı leşker içi anun heybeti
 her kime Yusuf beg o gün uğradı
 kılıcile pâre pâre toğradı
 Pişrev begle bile Düandar beg
 bi-kıyâs ol gün helâk eyledi seg
 hem Ehad Subaşidi çabuk süvâr
 bozdı safları kıluban târ ü mâr
 gerçi kim hayli şehid oldu guzât
 sindi kâfir tığdan bulmaz necât
 tolu sahrâ oldu katl ü küşteden
 yığdılar gövdeyi yüce püşteden
 üşdiler bir kal'eye ol gün çeri
 anun içinde savaşçcı çok eri
 aldı paşa kal'e'i varduğı dem
 kırdı halkın anda akar seyl-i dem
 erkeğın kırup oğul kız u 'ayâl
 gemiye iletdiler çok anda mâl
 yine bir ulu hisâra düşdiler
 varduğı dem ana derhal üşdiler
 anda bir kâfir ok atuban turur

surnâci'i avurdında urur
ol Őeye paşa katı gazbân olur
cümle leşker savaşa fermân olur
üşdiler ol kal'eye anda guzât
katı cenk oldu 'adü bulmaz necât
kal'e'i alup erini kırdılar
çevre yanında elini urdılar
avratın oğlanın etdiler esir
akıdur kan ırmağın anda emîr
gemiye girüben andan gitdiler
bir cezirede gemiye yetdiler
çıkdı paşa otuz atluyla hemân
ol çeriye hamle kıldı nâgahân
kıldılar on bin eri zer ü zeber
sınmayınca kâfir ayrıŐmadı er
on bin erden kimse kurtulmaz diri
küŐtiyle toldururlar ol yeri
pes Mistir adlu Şehre erdiler
bir ulu kal'e var anda gördiler
Morenün ordusu tahtı olidi
mâline anun esiri bolidi
kal'e açıldı çağırdılar amân
savaş olmadan kopar anda figân
evden eve mâlı bi-pâyân alur
Gifrilibos elini gâret kılur
andan İzmire revâne oldılar
feth ü nusret çünki hakdan buldılar
çıkdı deryânun yüzinde yel katı
tağıdur bunları mevcün Őiddeti
gemiler su toldı tartarlardı su
kopdı deryâda giriv ü hây ü hü

ağlaşup birbirine der kıl helâl
 gördi paşa oldu katı şa'bhâl
 yüz yere urdı dedi ya Rabbinâ
 lütf edüp kurtar bizi kılma fenâ
 yüz yere urdı anunla şeyh ü şâb
 hak du'âsın kıldı anun müstecâb
 çıkdı İzmire kamu sağ u esen
 bile paşa hazreti şâh-ı zemen
 ol Süleyman beg kadirğası meğer
 kayaya urmuş sınıp kalmış çok er
 on kadirğa vardı kâfiden ana
 cümle yaraklu gören kalur tana
 bir kadirğa kıldı paşaya haber
 dedi hani Saruhan oğlu şir-i ner
 sındı gemisi kadirğa on gelür
 ermesen bu dem firenk anı alur
 bir kadirğaya biner mîr-i cihân
 oldu tenhâ on kadirğaya revân
 bir yeşil sancağı varidi anun
 eskiyüp çokdan yâriydi anun
 çün yakın erişdi paşa ol zemân
 on gemi yelken açup oldu revân
 aldı Saruhan oğlını döndi gelür
 geldi hem kardaşları sohbet kılur
 anlara paşa verür çok armağân
 her birisi oldu eline revân⁴³⁰

Umur Paşa, İzmir'e döndükten bir süre sonra, bu sefer bir kara seferi için hazırlıklara başlar. 1335'de, hazırlıklarını ta-

⁴³⁰ Sayar (1954), a.g.e., s. 78-81, b. no. 873-976.

mamladıktan sonra, yanında Dündar Bey ve İlyas Bey de bulunduğu halde, Bizans'ın Batı Anadolu'daki son büyük kalesi olan ve aynı zamanda Germiyanogulları Beyliği'nin haraçgüzarı Philadelphia'yı, yani *Alaşehir kuşatmasını* gerçekleştirir. Bu kuşatma sırasında kuvvetlerine bizzat komuta eden Gazi Umur Bey, üç kez yaralanır. *Düsturnâme*'nin verdiği bilgilere göre şehir, kuşatmadan bir süre sonra teslim olur ve Umur Paşa Alaşehir'i vergiye bağlayıp, şehirde bir miktar da asker bırakarak memleketine döner.⁴³¹

bir ulu şehir idi Alaşâr
kal'esi mühkem savaşçı bi-şümâr
çok metrisile düzerler nerdübân
erdi leşker beg olur ana revân
Germiyan Saruhan eli Aydın eli
bu üç elün ortasında'dı beli
alamamış çok çeri gelmiş ana
ol hisârı kim gören kalur tana
şubhdem ol kal'eye yüridiler
gâziler çevre yanın büridiler
yağdururlar ok ana bârân misâl
kal'e ehli oldı ol dem sa'bhâl
nerdübân uruban ana çıkdılar
gerçi kâfir ol araya çokdılar
Sâ'id adlu varidi bir pehlivân

⁴³¹ Akın (1946), a.g.e., s.40; Emecen (2016), a.g.e., s.244; Lemerle (1957), a.g.e., s.102; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.106; Baykara (2017), a.g.m., s.4; aynı yazar (1990), a.g.e., s.64; Keçiş (2003), a.g.t., s.47; Yinanç (1929), a.g.e., s.36-37; Lemerle, Alaşehir'i Umur Bey'in kuşattığını ama alamadığını, ancak şehrin vergi vermeyi kabul ettiğini ve bunun üzerine Umur Paşa'nın Alaşehir'den çekildiğini ve buranın Aydinoğulları Beyliği'ne bağlı hale geldiğini söylemiştir. Bkz. Lemerle (1957), a.g.e., s.106.

nerdübâna çıkdı ol dem bi-amân
çıkdı hem İlyas beg Dünder beg
men' edemez anda çok üşmişdi seg
şehre gidiler otuz mikdârı er
nerdübân sindi girimedi diğêr
kimse turmaz kal'eye girenlere
cümle kâfir gerçi üşdi anlara
kâfir anlardan alay alay kaçar
sanasın yüz kârübân ürker geçer
açuban kapuyı çıkdı on bin er
gök demür geymiş kamusı ol nefer
göricek anları paşa depti at
katı na're urdı bile çok guzât
döndürür filhâl paşa leşkeri
şehre koydı kıra kıra kâfiri
şehre girüben bular yapdu kapu
yeg erenler erişüp depdi kapu
erdi paşa kapuya urdı sünü
burç gibi kaddini kâfir görür
oldı mecrüh okile üç yerde şâh
gerçi bi-hadd kâfir etmişdi tebâh
taşra çünkim oldı bu resme kıtâl
içerüde dahi oldı sa'bhâl
çağrışup kâfirler eydürler amân
şehr içi hõd tolu feryâd ü figân
cümle kâfir ağlaşuban zâr ü zâr
taşra çıkdı açdı tekfurı hisâr
düşdi paşa ayağına yalvarur
çümki paşa anları öyle görür
dedi şol içerü ejderhaları
lütf edüben bizden eylegil beri

Sâ'id'i ol günde kıldılar şehid
 din yolında nakl kıldı ol sa'id
 şehri pes paşaya teslim etdiler
 mâlın alup er koyuban gıtdiler
 Sâ'id için kıldı paşa katı yas
 giydi mecmü-i guzât anda pelâs
 Birgiye döndi gelür şâh-ı guzât⁴³²

Düsturnâme'nin verdiği bu bilgilerden başka, Alaşehir kuşatmasından sonra başka olaylar da yaşanmıştır. Bizans İmparatoru III. Andronikos, kendisine isyan ederek, Midilli Adası'nı ele geçiren Foça'nın Cenevizli valisi Dominico Cattaneo'yu cezalandırmak ve Batı Anadolu'da Bizans'ın son büyük kalesi konumundaki Alaşehir'i kurtarabilmek için, 1336'da, başkentinden ordusu ile yola çıkarak Foça'ya gelir, şehri kuşatır ve Midilli'ye donanma sevk eder. Fakat kuşattığı şehri ele geçiremeyen imparator, Saruhanoğulları Beyliği'nin başı Saruhan Bey'den yardım ister. Saruhan Bey ise, Cenevizliler tarafından esir edilen oğlu Süleyman Bey'in teslim edilmesini şart koşar. III. Andronikos'un bu şartı kabul etmesinden sonra Saruhan Bey, ordusu ile imparatorun yanına gelerek, şehri müsterek muhasara altına almışlardır. Fakat bu yardıma rağmen ne Foça ne de Midilli Adası alınabildiği gibi, Ceneviz donanmasından bir filo da Midilli Adası'nın yardımına gelmiştir. Tüm bu gelişmelerin üzerine imparator, Aydınoğulları Beyliği'nden yardım ister. Gazi Umur Bey, yanında kardeşlerinden Hızır Bey ve Süleyman Şah bulunduğu halde, Karaburun'a gelerek III. Andronikos ile görüşür ve taraflar arasında bir antlaşmaya yapılıır. Buna göre; Aydınoğulları Beyliği, Bizans'ın toprakla-

⁴³² Sayar (1954), a.g.e., s.81-83, b.no.977-1029.

rına saldırıda bulunmayacak ve düşmanlarına karşı askerî yardımda bulunacaktı. Bunun karşılığında İmparator da kendisine Sakız Adası'nın vergilerini Aydınogulları Beyliği'ne vermişti. Böylece Sakız Adası tekrar Aydınogulları Beyliği'nin bağlı ve haraçgüzar haline gelir. Gazi Umur Paşa, İmparatora 30 gemilik bir donanma ve asker yardımında bulunurken, Saruhanogulları da 24 parçalık bir donanma desteğinde bulunur. Bu müşterek donanma, Foça'daki Ceneviz donamasını dağıtır. Bu sırada Umur Bey, Bizans İmparatorluğu'nun *domestikos*'u, yani saray nazırı ve III. Andronikos'un en önemli devlet adamlarından biri olan Kantakuzenos ile Urla'da bizzat bir görüşme gerçekleşir. Bu görüşme esnasında Umur Paşa ve Kantakuzenos arasında büyük bir dostluk başlar. Kantakuzenos, Gazi Umur Bey ile yaptığı görüşme sonunda Alaşehir üzerindeki vergiyi kaldırır. Kantakuzenos tarafından verilen bu bilgi, Gregoras tarafından da teyit edilmiştir. Bizans İmparatoru ve ordusu, Midilli'yi Rodos Şövalyelerinin arabuluculuğu ile Foça da kendi rızası imparatora teslim olur. Saruhanoglu Süleyman Bey ve diğer esirler kurtulurken, Foça ve Midilli sorunları halleden III. Andronikos, başkentine dönmüştür.⁴³³

⁴³³ Yinanç (1929), a.g.e., s.36-38; Keçiş (2003), a.g.t., s.47-49; Emecen (2016), a.g.e., s.244; Akın (1946), a.g.e., s.41; Nicol (2016), a.g.e., s.216-217; Lemerle (1957), a.g.e., s.102, 108, 114; Kantakuzenos (1828), a.g.e., s.446-447, 441-455'den naklen Yinanç (1929), a.g.e., s.36; Nikeforos Gregoras (1997), *Romanike Historia* (1204-1341), I, (modern Yunanca'ya aktaran Demetres Moshos), Atina, s.437'den naklen Ayönü (2013), a.g.m., s.87-88; Gregoras (t.y.), a.g.e., s.172'den naklen Yinanç (1929), a.g.e., s.37; Gregoras (t.y.), a.g.e., s.525'den naklen Zachariadou (1983), a.g.e., s.38; İnalçık (2010), a.g.e., s.19-20; Eravcı (2013), a.g.m., s.132; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.106; İnalçık (1999), a.g.m., s.18; Sayar (1954), a.g.e., s.83-85, b. no. 1033-1084.

Umur Paşa ve Kantakuzenos arasında yapılan görüşmenin en önemli neticesi olarak, ileride ikili arasında başlayacak olan büyük dostluğun temeli burada atılmış olmasıdır.⁴³⁴

1337'de, Bizans İmparatoru III. Andronikos Paleologos, Balkanlar'da Bizans'a karşı isyan başlatmış olan Arnavutlar üzerine bir sefer düzenler. Fakat tek başına isyanı bastıramayacağını anlayan imparator, yapılan antlaşma çerçevesinde Aydınnoğulları Beyliği'nden askerî yardım talep eder. Gazi Umur Bey, imparatorun yardım çağrısının üzerine, bir donanma ve kuvvet gönderir. Gönderdiği yardımdan kısa bir süre sonra da Umur Paşa'nın kendisi de bölgeye gelir ve Bizans kuvvetleri ile birleşirler. Gazi Umur Bey, kuvvetleri ile Selanik üzerine hareket ederek Kuzey Epir bölgesindeki Arnavutların isyanını bastırdıktan ve Berat ile Kanina şehirlerini bunlardan kurtardıktan sonra, Teselya ve Beotia'dan geçmiş, sonrasında İzmir'e dönmüştür.⁴³⁵ Gazi Umur Bey'in 1337'deki Bizans'a yardım amaçlı Arnavutlar üzerine çıktığı sefer hakkında *Düsturnâme*'de bir bilgi bulunmamaktadır.

Atina'nın Katalan hâkimi, kendisine karşı harekete geçen Atina'nın Latin senyörü Gifrilos'a karşı, Gazi Umur Bey'e elçi göndererek yardım talebinde bulunur. Yardım teklifini kabul eden Umur Paşa, yapacağı sefer için hazırlıklara girişir. Tersanede hazırlanan 110 geminin ardından, hazırlıklarını tamamlanması ile birlikte, Gazi Umur Paşa, 1337'de *Atina Seferi*'ne

⁴³⁴ Kantakuzenos (1828), a.g.e., s.481'den naklen Emecen (2016), a.g.e., s.245.

⁴³⁵ Kantakuzenos (1828), a.g.e., s.449-451'den naklen Yinanç (1929), a.g.e., s.39; Akın (1946), a.g.e., s.42; Keçiş (2003), a.g.t., s.49; Lemerle (1957), a.g.e., s.129-143; Zachariadou (1983), a.g.e., s.40; Kantakuzenos (1828), a.g.e., s.496-499'dan naklen Emecen (2016), a.g.e., s.245; İnalçık (2008), a.g.m., s.20.

çıkar. Bu sefer sırasında yanında ağabeyi Hızır Bey ve komutanlarından Ehad Subaşı da bulunmaktaydı. Bu sefer sırasında 110 geminin 50'sine Umur Bey komuta ederken, 60 gemiye Ehad Subaşı komuta etmektedir. Fakat Atina'ya ulaşıldığında Katalan dükün, Latin senyör ile uzlaşmaya vardığını öğrenince, öfkelenen Umur Paşa, Gifrilos'un egemenliğindeki toprakları yağmalar. Daha sonrasında gemilerine binerek hareket eden Aydınoğulları donanması ve kuvvetleri, Andros, Sifnos, Naksos, Para/Paros adalarına akınlar düzenleyerek, yağma ve talan ettikten sonra, Eğriboz Adası'na çıkar. Burada Eğriboz hâkimi tarafından karşılanır. Burada bir müddet bulunduktan sonra da Arnavut ve Sırp'ların bulunduğu Balkan topraklarına geçerek bölgeye akınlar düzenler ve yağmalar. Tekrar gemilerine binerek hareket eden Aydınoğulları kuvvetleri, denizde karşılarına çıkan Latin gemisini etkisiz hale getirdikten sonra Thebes/İstefe'da karaya çıkmış ve buradaki Katalan kuvvetlerini, yapılan muharebede yenilgiye uğratmışlardır. Buradan hareketle Skyros/Uskura/İşkiros Adası'nda demirledikten bir süre sonra, İzmir'e dönmek için, yanında, bu sefer ile elde ettiği ganimetler ve esirler ile denize açılır. Fakat yolda çıkan büyük bir fırtına neticesinde, Aydınoğulları donanması büyük bir tehlike atlattığından dolayı Midilli Adası'na sığınmak durumunda kalır. Midilli hâkimi tarafından zararı telafi edilmesi ve donanmasının tamiratından sonra tekrar denize açılarak, 1338'de İzmir'e ulaşmıştır.⁴³⁶

geldi bir elçi Gadalandan ulu
armağân iki gemiydi tolu

⁴³⁶ Yinanç (1929), a.g.e., s.39-41; Akın (1946), a.g.e., s.42; Emecen (2016), a.g.e., s.245; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.106; Baykara (1990), a.g.e., s.53; Sayar (1954), a.g.e., s.85-89, b. no.1085-1208.

erdi elçi yüzini urdı yere
der dilince ömri çok Tenri vere
pişkeşlerini çekdi bi-kıyâs
armağân görmedi öyle hiç nâs
bitide demiş ki ey şâh-ı civân
el-amân düşman elinden el amân
gafriyis bana kasd etmişdürür
çok çerile üş yakın gelmişdürür
tut elümi düşmişem eyle meded
koma yağı yıka elüm eyle redd
göndürür elçiyi paşa tutdı hoş
dedi var sen Hak buyursa varam üş
altmış gemiyile kendü gider
elli gemiyi Ehad beg hem yeder
Atina limanına çün geldiler
Gadalan tekfurına ün saldılar
dediler biz kavle turup gelmişüz
düşmanın kasdına yarak kılmışuz
dedi kim hoşgeldünüz bizüm için
ayağunuzun tozu yüzüm için
geldi paşa eyleyüp rence kadem
emenüp bizüm için kıldı kerem
düşmanum geleceğünüz bildi çün
kodı beni barışur oldu zebun
çünkü paşaya erişdi bu haber
kükredi din pişesinden şîr-i ner
hizmetini anun etmedi kabul
dedi ya'ni elüm eder ol fuzûl
urdu evvel ol yerin üzdi belin
vardı hem Gifrilisun yıkar elin
toyurup ol iki elden leşkeri

döndü İzmire gider yine geri
Andız adasına andan çıkdılar
hem Mese Nikolo elin yıkdılar
Sancunosı Sangunosı dahi hem
Nahşa'ı Bara adasın sanma kem
anda olur idi Mese Nikolo
tahtı oldur anda var kal'e ulu
aldılar taş kal'esini toydılar
gemiye çok mâl u ni'met koydılar
varidi bir bahçe çevresi ravuz
bir sumâkı taşdan var anda havuz
yüz bin akça derler ol taşa bahâ
hurd ederler anı bulmadı rehâ
çıkıdı andan İğribosun tuşına
geldi tekfurı oluban âşinâ
karşu çıkıdı çok ziyâfet eyledi
el öpüp paşaya hizmet eyledi
Koç limanın pes andan erdiler
Sırp elin Arnavut Elin urdılar
anda bir kal'e var ana çokdılar
nerdübân uruban ana çıkdılar
kal'enün kapusın açdılar revân
şehre paşa girdi kâfir der amân
bir kilise vardı içi tolu genç
kâfir anı devşirüp çekmişdi renc
anda çok kandil var altun gümüş
her birin bir ulu beg asa komış
bir murassa' perde anda buldılar
soyguşup anı çıkarup aldılar
kimse şerh eylemez anun kıymetin
kıldı anun dahi paşa kısmetin

anı kılmışlar murassa' sertaser
ferşi ü divâryidi surh-i zer
cümle altun kiremidi aldılar
götürüp yük yük gemiye geldiler
Hızır ezan okıdı andan gider
bir ulu kökeye nâgah yetdiler
anı paşa yalunuz vardı alur
uğraş etdi halkı cümle katl olur
ol firengün pâdişâhidi ulu
yüz ola sanduk la'l içi tolu
İstefaya çıkdı andan ol dilîr
nagah uğrar bir çeriye ol emîr
üç kişiyile hemân şâh-ı guzât
on bin er artuk salardı ana at
cümlesini kırdılar kalmaz diri
bildiler mecruh lîkin bir eri
Kadalanundur sorarlar ol çeri
anda bir kaç gün bular oldu urı
anda paşa gemiyi kor terk eder
der ölürem bunda ben döndi gider
anda cümlesi girîv etdi guzât
men' ederler derler ol değil onat
gidüp andan Uskuraya geldiler
yel katıdur anda beş gün kaldılar
yok azık yel dinmez andan eşdiler
engine nâçâr oluban düşdiler
yelden oldu ol gemiler târ ü mâr
her biri bir yana kıldı âh ü zâr
kopdı deryanun yüzinde ra'd ü berk
az kalupdı cümle leşker ola gark
bahrda tenhâ kalur paşa meğer

her gemi ayrıldı kopdı şür ü şer
yel urup gemi direğin yaturur
bürinür yelken sanurlar baturur
yel urur gemiyi iki ayırur
hâl ayruksı olur paşa görür
yüzi üzre halk cümle düşdiler
ağlaşuban biririni kuşdılar
gemiyi urganlarile sardılar
çağrışup cümle yere yüz urdılar
anda paşa yüz urup kılır du'â
müstecâb etdi du'âsın ol Hüdâ
tala bata bir kayaya çıkdılar
ol Midilli karşusıdi baktılar
bir gemi çıkdı Midilliden gelür
anları anda gemi içre alur
geldi tekfur öpdü Midillide el
Hak te'âla kıldı müşkilleri hâl
pişkeşile geldi çok tekfur ana
anları gören kişi kaldı tana
pes gemisini meremmet kıldılar
karşu turup çok ziyafet kıldılar
çıkdı İzmire gelür tenhâ emîr
anunile kimdür ede dâr ü gir
el kara geyüp kamu olmuşdı yas
şâdlık eyledi mecmü-i ünâs
sağ u sâlim çıkdı mecmü-i çeri
toyurur eli guzâtun serveri
verdi her ne kim var idi penc-i yek
yohsula mecmü'in oldur genç-i yek⁴³⁷

⁴³⁷ Sayar (1954), a.g.e., s.85-89, b. no.1085-1208.

Düsturnâme'nin 1219-1306 numaralı beyitlerinde⁴³⁸ verdiği bilgilere göre, Gazi Umur Bey, İzmir tersanesinde hazırlattığı 350 gemisi ile 1338/1339'da *Yunanistan ve Eflak seferine* çıkmıştır. Mora Yarımadası'na ulaştığında, İnebahtı yakınlarında, Korint körfezindeki Germe/Kerme hisarında gemilerini karadan yürüterek denize iner. Gemilerini denize çekirdikten sonra ise, 300 kadar gemisi vardır. Denizde ilerleyerek İstanbul'a gelir. Bizzat Bizans İmparatoru tarafından karşılandıktan bir süre sonra, donanması ile Karadeniz'e açılır ve Eflak Eli'ndeki sahilleri vurur, Kili ve çevresini yağmalar. Ardından, elde ettiği yüklüce ganimet ve esir ile geri döner. Dönüş yolunda tekrar Germe hisarına ulaşır. Burada bir kez daha gemilerini karadan yürüttükten sonra İzmir'e ulaşır.⁴³⁹

Kara Deryâya kurudan ol gemi
çekdi kopdı feth kıldı 'âlemi
yine paşa nâmeler irsâl eder
ol gazâ etmeğe isti'câl eder
İzmirün çevre yanın tutar guzât
tağ u sahrâ leşker oldı şeş cihât
cümlesi anda limana indiler
yarağıle hep gemiye bindiler
her kadırgaya birer beg bindiler
atlarile çün limana indiler
bindi paşa bir kadırgaya dahi

⁴³⁸ Sayar (1954), a.g.e., s.89-93, b. no. 1209-1306.

⁴³⁹ Mustafa Daş (2013), "Aydınoglu Umur Bey'in Tartışılan Epir ve Tuna Seferi", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu I: Aydınogulları Tarihi*, (haz. Mehmeet Ersan-Mehmet Şeker-Cüneyt Kanat, 4-6 Kasım 2010, Aydın), T.T.K. yayınları, Ankara, s.73-74; Emecen (2016), a.g.e., s.246; Akın (1946), a.g.e., s.42-43; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.106; Yinanç (1929), a.g.e., s.41.

üç yüz ellidi gemisi ey ahi
çalınur kûs u nakara u boru
düşman ister uğraşa ol şirrü
gece gündüz on tokuz gün gitdiler
karaya yegirmi günde yetdiler
ol yanada uracak el yoğ idi
gerçi kim virâne yerler çok idi
çünkü bunlar Germeye erişdiler
gâziler Germeyi öte aşdılar
girdi bunlar Kara Deniz ol taraf
Germe öninde bular bağladı saf
hükm paşa kıldı etdiler yarak
kurudan gemi çeker olup yayak
tahtaları döşeyüp sabunile
Kara Denize girür üç yüz gemi
borular öter yaraklu âdemi
çün gemiler cümle deryâya girür
kaldurup yelken Hak emrile yürür
Mushaf okıyup kılur paşa namâz
rahl öninde Allaha kılur niyâz
bir iki gün bunlar oldılar revân
geçdi İstanbul öninden ol zemân
çok ziyâfet verdi bir tekfur ana
heybetine kaldı paşanun tana
Kiliye Eflâk ucına çıkdılar
bulduğı eli yakuban yıkdılar
gördi bunlar geldüğün kâfir meğer
od yakup birbirine eder haber
çok çeri cem' eyleyüp kâfir gelür
ceng-i sultânî bularunla kılur
yüriyip anda 'azepler çekdi saf

hasm oldu tîr-i gazâyiçün hedef
at depüp paşa vü begler yürüdi
tağ u taşu leşker anda bürüdi
târ ü mâr â dâyi ol dem kıldılar
at başın çünkim 'adüya saldılar
toldururlar gövdeyle ol yeri
kimisini tutdılar anda diri
tutdılar çadırlar anda kondılar
anda paşayile begler indiler
geçdi paşa yerine kıldı karâr
geldi tutgunlar dizilmiş bi-şümâr
turdu divân kıldı çavuşlar du'a
hûn gelüp dökilür sola sağa
tutgunun anda nicesin kırdılar
od yakup anda gazuya urdılar
pişürüben pâre pâre kıldılar
sofra içre koyun etin saldılar
turdu divân bunlar anları yedi
hamd edüp bunlar Hakkın şükürin dedi
adam etin yedi sandılar bular
ağlaşur cümle gözi kan yaş tolar
tağılup divân bular çün gitdiler
hükm eder paşa esire yetdiler
sandılar bunları dahi pişürür
yeyüben bir bir bulara diş urur
ödi sıtdı nicesinün korkudan
gâziler turur uyandı uykudan
koyıverdiler bular oldu revân
evlerine varup etdiler figân
dedile adam yeyücidür gelen
bizi kıruba bu resme aş kılan

ehl-i beytin pes aluban kaçdılar
 koyup elin tağ u orman açdılar
 süzdi tağdan tağa yürüdi a'zep
 kıldı oğlan kızın anların talep
 güzel oğlan u güzel kızı bi-şümâr
 aluban getürdiler kılup şikâr
 köylerini cümle oda yakdılar
 Kiliyi hem nice kal'e yıkdılar
 pes esir ü mâl bi-hadd aldılar
 gemiye cümle gelüben toldılar
 dört gün gece ü gündüz gitdiler
 yine Germenin kıtına yetdiler
 anda erüben esiri dökdiler
 kurudan yine gemiyi çekdiler
 mâlile cümle esiri pes bular
 gemiye koydı kamu gemi tolar
 çıkdılar bir yere yoğdı anda su
 anda paşa kazdurur iki kuyu
 sulanup bunlar azık su aldılar
 yine gitdiler gemiye toldılar
 çıkmak isterise paşa her yana
 mâlı bi-hadd ergürürlerdi ana
 İzmire çün gedi paşa şâdgâm
 armağândan hurrem oldı hâş u âm
 toldı Aydın eli cümle genç ü mâl
 şâdlıktan cümle oldı hûbhâl"⁴⁴⁰

Gazi Umur Bey'in Yunanistan ve Eflâk seferleri ile bu seferler sırasında gerçekleşen askerî faaliyetler, tarihçiler arasın-

⁴⁴⁰ Sayar (1954), a.g.e., s.89-93, b.no.1209-1306.

daki en tartışmalı harekât olmuştur. *Düsturnâme*'nin bu beyitlerinde verdiği bilgilerden yola çıkarak pek çok tarihçi, gerçekte Umur Paşa'nın iki farklı sefer gerçekleştirdiğini, ama Enverî'nin eserinde bunu tek bir sefermiş gibi gösterdiği söylemektedirler. Buna göre; Mora yarımadasındaki Korint bölgesinde yer alan Germe boğazından gemilerini karadan yürüterek, Gazi Umur Bey'in Epir bölgesine akınlar yapmış ve geri dönmüştür. İkinci olarak çıktığı seferinde ise Boğazları geçerek Karadeniz'e çıkmış ve Eflâk Eli'ni yağmalamıştır.⁴⁴¹

Mükrimin Halil Yinanç, Yunanistan ve Eflâk seferleri hakkındaki *Düsturnâme*'deki bilgileri aktarmakla birlikte, Yunanistan'ın kuzeyine yapılan Epir harekâtı ile ilgili yorum yapmamakla birlikte, Karadeniz'e açılarak yapılan gazâların varlığını kabul etmiş ve bilgi vermiştir. Ayrıca, bu seferin 1339 yahut 1340 tarihinde olabileceğini belirtir.⁴⁴² Himmet Akın, Yunanistan ve Eflâk seferi ile alakalı olarak, seferlerin, eserde tek bir harekât olarak gösterildiğini, ama bu bilginin kendi içerisinde şüphe uyandırdığını söylemekle birlikte, zaman ve mesafe açısından düşünüldüğünde bunların tek bir sefer olamayacağını, Yunanistan'a gerçekleştirilen akınların daha öncesinde yapılmış olan Atina seferinde gerçekleşmiş olabileceğini bildirmektedir.⁴⁴³ Paul Lemerle, Eflâk'a gerçekleştirilen seferin 1341'de ya da 1341'den sonra gerçekleştiğini söylemekle birlikte, Yunanistan'a ve Epir bölgesine gerçekleştirilen akınlar ile ilgili bilgi vermemektedir.⁴⁴⁴

⁴⁴¹ Daş (2013), a.g.m., s.74.

⁴⁴² Yinanç (1929), a.g.e., s.41.

⁴⁴³ Akın (1946), a.g.e., s.43.

⁴⁴⁴ Lemerle (1957), a.g.e., s.129 vd.

Zerrin Günel Öden, Eflâk seferinin varlığını kabul ederken;⁴⁴⁵ Erdoğan Merçil ise, Eflâk seferi ile ilgili bilgi vermiş, ama Epir bölgesine yapılan gazâlar hakkında suskun kalmıştır.⁴⁴⁶ İsmail Hakı Uzunçarşılı, Umur Bey'in Karadeniz'e açılarak gerçekleştirdiği Eflâk seferini ve Kili'ye akınlar düzenlendiğini eserinde belirtirken, seferin tarihi 1338-1340 yılları aralığı olarak vermiştir.⁴⁴⁷ Tuncer Baykara, Gazi Umur Bey'in Eflâk Eli'ne yapılan seferini, en kapsamlı sefer olarak belirtmekte, ama Yunanistan ve Epir hakkında bilgi vermemektedir. Enverî'nin farklı zamanlarda gerçekleşen bu iki seferi tek bir sefer olarak gösterdiğini de söylerken, bunu, Türklerin boğaz ile ayrılan yerlerin kuzeyine Karadeniz, güneyine ise Akdeniz dediklerini; bu nedenle de Germe boğazının yukarısında kalan Ege Denizi sularına "Karadeniz" diyebileceklerini ve böylelikle de, gerçek Karadeniz ile Ege Denizi'nin bir bölümünü karıştırabilecek olduklarından, aslında farklı zamanlarda gerçekleşen bu iki seferin, tek bir harekâtmış gibi gösterilmesine neden olmuş olduğunu söylemektedir.

Ayrıca, yapılan iki seferin de, 1341'deki Bizans iç karışıklığı dolayısıyla Gazi Umur Bey'in, müttefiki Kantakuzenos'a yardım amaçlı yapılan seferler olduğunu söylemektedir. Bunlarda Yunanistan'a yapılan seferin Sırlara, gemilerin Germe boğazından karadan yürütülerek Karadeniz'e açılmış olan ve Eflâk üzerine yapılan seferin ise Bulgarlara karşı gerçekleştirilen askerî yardım seferleri olduğunu söylemektedir.⁴⁴⁸ Mustafa

⁴⁴⁵ Zerrin Günel Öden (2002), "Aydınöğulları Beyliği", *Türkler*, (ed. Kemal Çiçek-Salim Koca-Hasan Celal Güzel), C.VI, Ankara, s.793-796.

⁴⁴⁶ Daş (20139, a.g.m., s.78.

⁴⁴⁷ Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.106.

⁴⁴⁸ Baykara (1990), a.g.e., s.69.

Daş, *Düsturnâme*'de tek bir harekât olarak gösterilen Yunanistan ve Eflâk seferlerinin, gerçekte ayrı ayrı gerçekleşmiş iki gazâ olduğundan bahsetmekte ve Karadeniz'e açılarak, Tuna boylarında gerçekleştirilen Eflâk seferinin, 1341'de, gazi Umur Bey'in Kantakuznos'a siyasî ve askerî yardım amaçlı çıktığı askerî harekâta gerçekleştiğini söyler.⁴⁴⁹ Feridun Emece de, Mustafa Daş'ın görüşlerine katılmakla birlikte, Epir akınlarının, öncesinde Atina'ya yapılan askerî harekâta gerçekleştiğini belirtirken, Tuna boylarında gerçekleştirilen harekâtın ise ayrı bir sefer olduğunu söylemektedir.⁴⁵⁰

Konu hakkında Yusuf Ayönü ise, Mustafa Daş'ın görüşüne katılarak, Kili'nin Gazi Umur Bey tarafından akınlara uğradığı Eflâk seferi için, 1341'de III. Andronikos'un ölümünden sonra ortaya çıkan Bizans iç karışıklıkları sırasında, müttefiki Kantakuzenos'a yardım amacıyla böyle bir harekâta giriştiğini ve bu yardımların sonucunda, Bizans'taki iç karışıklıklardan yararlanmak isteyen Bulgar Kralının tedip edildiğini bildirmektedir.⁴⁵¹

Gerçekte de bu Yunanistan ve Eflâk seferlerinin, zaman ve mesafeler göz önüne alındığında, ayrı gerçekleşmiş iki sefer olabilceği; Epir'e yapılan akınların, Atina seferinde gerçekleşebileceği ve Enverî'nin bu iki askerî faaliyeti, tek bir sefer çatısı birleştirdiği kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca, Eflâk seferinin de 1341'deki, Gazi Umur Paşa'nın, Kantakuzenos'a yardım için başlattığı harekât sırasında gerçekleşmesi, hem siyasî şartlar hem de zaman anlamında uyduğu için, yüksek olasılıktır.

⁴⁴⁹ Daş (2013), a.g.m., s.80-81.

⁴⁵⁰ Emecen (2016), a.g.e., s.246-247.

⁴⁵¹ Ayönü (2013), a.g.m., s.89.

Düsturnâme'nin ilgili beyitlerinde aktardığına göre, Bizans İmparatoru III. Andronikos Paleogolos, 1341'de ölünce, oğlu Ioannes Paleogolos tahta çıkacaktır. Ancak yaşı küçük olduğu için, Dometikos vazifesinde olan Kantakuzenos, sabık imparatorun ölmeden önceki isteği çerçevesinde, Ioannes Paleogolos reşit olana kadar, Bizans imparatoru olarak tahta oturur. Bu sırada kendisinin imparatorluğuna karşı, bazı Bizanslı idareciler bir muhalefet oluştururlar ve Bizans topraklarındaki taşra yönetecilerinden, tekfurlardan pek çoğunu kendisine karşı oluşturulan bir ittifakın içine almayı başarırlar. Bu nedenle de Kantakuzenos, gönderdiği elçi aracılığıyla dostu ve müttefiki konumundaki Gazi Umur Bey'den, yani Aydınogulları Beyliği'nden askerî yardım talep eder. Yardım talebini kabul eden Umur Paşa, hazırlattığı 300 gemi ve 30.000 asker ile İzmir'den hareket ederek önce İstanbul'a, sonra da Kantakuzenos ile birleşmek için Dimetoka'ya gelir ve buluşurlar. Kısa bir süre sonra Saruhanoğlu Süleyman Bey'de gemileri ve Saruhanoğulları Beyliği askerleri ile Dimetoka'ya gelerek, kendilerine katılır. Müttefik Türk kuvvetleri, Balkanlar'da, Kantakuzenos karşıtı yerleri birkaç ay boyunca akınlar düzenleyip, yağma ettikten sonra, Meriç Nehri'nde bulunan gemileri denize indirirler. Bu sırada, Kantakuzenos karşıtı olan Selanik tekfuru, Kantakuzenos ve Umur Bey'e karşı bir donanma oluşturur. Oluşturulan bu donanmayı haber alan Umur Gazi, kendi donanması ile derhal denizden harekete geçer. Gazi Umur Bey'in üzerlerine geldiğini duyan Selanik donanması, savaşı göze almadan geri çekilir. Umur Paşa; yanında komutanlarından İlyas Bey, Ehad Subaşı, Dünder Bey ve Pişrev Bey olduğu halde Selanik'te ordusunu karaya çıkarır. Buradaki Selanik tekfurunun kuvvetleri ile yapılan savaşı Aydınogulları kuvvetleri kazanmış ve şehri kuşatma altına almışlardır. Selanik tekfuru barış

talebinde bulunur ve Umur Paşa bu teklifi kabul eder ve şehir teslim olur. Bundan sonra Umur Bey, Kantakuzenos ve Ioannes Paleogolos'u yanına çağırır ve Selanik'te imparatora taç giydirir. Buradan sonra İmparator Ioannes Paleogolos, Kantakuzenos ve Umur Paşa, Serez ve Zihne şehirlerine gelirler ve bu şehirlerin tekfurları onları karşılarlar. Gazi Umur Bey, buraları vergiye bağlar ve Bizans'a metbu kılar. Sonrasında Hristo/Hrista şehrini kuşatan Aydınogulları kuvvetleri şehri alamaz ama Eksia şehrine gelerek, buranın ordusunu mağlup eder, şehri kuşatır ve bir süre sonra fetheder. Hemen arkasından Umur Bey, Boria şehrini de kuşattıktan sonra ele geçirir; bu şehirleri Kantakuzenos'a teslim eder. Bu sırada 4.000 kişilik bir Sırp kuvvetinin komutanı olarak *Düsturnâme*'de adı geçen Mumçila, Gazi Umur Bey'in komutasına girer. İkili Gümülcine'ye gelerek şehri ele geçirdikten sonra, İğrican şehrini de yapılan savaşla ele geçirirler. Bu noktadan sonra Gazi Umur Bey, İmparator Ioannes Paleogolos'u İstanbul'a göndermiş, Kantakuzenos ile sefere devam etmiştir. Sefere devam ettiği sırada, komutanlarından Pişrev Bey ölmüştür. Gazi Umur Bey, ordusunu birkaç kısma bölerek, çeşitli yörelere akına gönderirken, kendisi de Ehad Subaşı, Ehad Subaşı'nın oğlu ve İlyas Beyler yanında olduğu halde, harekâta devam eder. Kolba yöresine kadar akınlar düzenledikten sonra Dimetoka'ya döner. Buradayken İlyas Bey Ehad Subaşı'yı, uzun süredir seferde bulunan Aydınoglu kuvvetlerinin büyük bölümünü, tüm donanması ile Aydın Eli'ne gönderir. Kendisinin yanında ise 1.000 kişilik bir kuvvet kalmıştır. Yanındaki bu bin kişilik kuvveti de Zağra'ya, yağma akınına gönderir. Tam da bu sırada Edirne tekfuru kuvvetleri ile Dimetoka'ya saldırır. Umur Paşa, yanında askerî bir kuvvet kalmadığı halde, savaş meydanına çıkar ve 23 kadar Edirne tekfurunun Bizans askerini etkisiz hale

getirmiştir. Tam bu sırada Aydınolu askerleri Dimetoka'ya yetişir ve savaşa katılır. Bu noktadan sonra savaşı Aydınolu-ları kazanmış ve Umur Paşa, Edirne tekfurunu öldürmüştür. Bu zaferin sonrasında Kantakuzenos, Gazi Umur Bey'i tebrik eder ve kızlarından biri ile evlendirerek iki hanedan arasında sıhriyet kurmak istemiş, fakat Umur Gazi bu teklifi, Kantakuzenos'u kardeş olarak gördüğü için reddetmiştir. Gazi Umur Bey, bir müddet Dimetoka'da kaldıktan sonra ülkesine dönmeye karar verir. Esasen bu sırada İmparator İoannes ve annesi haber göndererek, Bizans arazisinde daha fazla askerî faaliyette bulunmamasını, Kantakuzenos aracılığı ile kendisinden istemiştir. Kendisi ve askerlerinin Aydın Eli'ne varabilmeleri için de 20 kadirga ve 5 kayık gönderir. Kantakuzenos, Umur Paşa'ya, gemilerin bulunduğu limana kadar eşlik eder. Ve Aydınolu askerleri ile gemiye binen Paşa, İzmir'e gelir, burada kardeşleri Hızır Bey, İbrahim Bahadır Bey Süleyman Şah ve İsa Bey tarafından karşılanır.⁴⁵²

Olaylar ise, Bizans kaynaklarının aktardıklarına bakılarak anlatılacak olursa, *Düsturnâme*'de anlatılanlara göre bir takım noktalarda önemli farklılıklar içermektedir. 1341'de Bizans İmparatoru III. Andronikos Paleogolos ölünce, büyük oğlu İoannaes Paleogolos geçerken, Kantakuzenos da, çocuk yaştaki yeni imparatorun vasisi, yani imparator naibi makamına gelmiştir. Fakat bir süre sonra, kendisinin yeni konumuna karşı çıkan Bizans devlet yönetiminden bir takım devlet adamlarınca, bir ittifak oluşur. III. Andronikos'un ölümünü fırsat bilen Sırp Kralı Makedonya'ya saldırırken, Saruhanoluğulları Bey-

⁴⁵² Sayar (1954), a.g.e., s.93-109, b. no.1307-1866; Yinanç (1929), a.g.e., s.42-44.

liği ile Karesiogulları Beyliği donanmaları denize açılarak, Balkanlara çıkarak Trakya'ya akınlar düzenlemeye başlarlar. Bu sırada Gazi Umur Bey de, İzmir tersanesinde 250 parçalık bir donanma hazırlayarak Adalar Denizi'ne açılır ve Saruhanoğulları ile Karesiogulları beyliklerinin yaptıkları askerî faaliyetlere katılmak üzere harekete geçer. Bulgar Çarı ise, Bizans İmparatorluğu'na sığınan saltanat rakibinin kendisine teslimini istemektedir. Bizans Devleti'nin içinde bulunduğu bu nazik durumdan kurtarmayı amaçlayan Kantakuzenos, Saruhanoğulları ve Karesiogulları Beyliği'ne karşı bir donanma oluşturarak, başına Apokaukos'u getirirken, Osmanlı tehdidine karşı da Orhan Bey ile bir anlaşma yapar. Kendisi de, Sırp ve Bulgar tehdidini ortadan kaldırmak ve Bizans'ın Balkanlar'daki kuzey topraklarının güvenliğini sağlamak amacıyla, Bizans ordusu ile İstanbul'dan ayrılarak harekete geçecektir. Kantakuzenos kısa sürede Sırpların, Bizans'ın kuzey sınırlarındaki Balkan topraklarına karşı olan tehdidini ortadan kaldırırken, kendisinin sevk ettiği Bizans kuvvetleri, Karesiogulları ve Saruhanoğulları beyliklerini Trakya kıyılarında üst üste yenilgiye uğrattı ve Türkleri Balkanlar'dan uzaklaştırmayı başardı. Kantakuzenos, eski dostu ve müttefiki Gazi Umur Bey'i ise ikna ederek, Aydınogulları Beyliği'ni ve askerî gücünü yanına çekti. Aydınogulları ile tekrar müttefik olan Kantakuzenos, Gazi Umur Bey'i askerleri ve donanmasıyla Bulgarların üzerine göndermiştir. Bunun üzerine Bulgar Çarı Gazi Umur Bey ile savaşı göze alamayarak geri çekildi. *Düsturnâme*'ye göre, Gemilerin İnebahtı yakınlarındaki Mora Yarımadası civarında bulunan Korint körfezinin Germe Boğazı'ndan, Gazi Umur Bey'in, gemilerini karadan yürüterek Karadeniz'e açıldığı ve Tuna boylarında Kili'yi vurduğu Eflâk seferinin, 1341'deki yardım dolaısıyla gerçekteştiği tezini hatırlatacak olursak, Aydınoglu

Gazi Umur Bey'in gerçekleştirdiği bu sefer sayesinde Bulgarlar tekrar Bizans itaatine girdiği gibi, bir barış antlaşması yapmak zorunda kalmıştır.⁴⁵³ Bizans'ın Balkanlar'da tekrar barış elde etmesinin, Kantakuzenos ile birlikte en büyük sağlayıcısı, Gazi Umur Paşa ve Aydınogulları olmuştur.⁴⁵⁴

Kantakuzenos, İstanbul'a döndükten kısa bir süre sonra, Yunanistan'ın Mora Yarımadası'ndaki gelişmelerden dolayı, yeniden ordusu ile bölgeye gitmek durumunda kaldı. Onun başkentten ayrılmasından sonra, donanmanın amirali olan Apokaukos'un önceden kendisine karşı oluşturduğu ittifak meyvelerini vermeye başladı. İmparator Ioannes Paleogolos'u, annesi Anna'yı, patrik Kalekas'ı yanına çekerek, Kantakuzenos'u "vatan haini" ilan ettirmeyi başarır. Kantakuzenos'un mal varlığına el konulur ve akrabaları tutuklanır. Bunun üzerine başkentteki kovuşturmadan kurtulan Kantakuzenos taraftarlarının bir bölümü Dimetoka'ya gelerek, burada bulunan Kantakuzenos'a gelişmeleri aktarırlar. Bu gelişmelerin arkasından, Ekim 1341'de Kantakuzenos Dimetoka'da imparator ilan edilmiştir. Fakat Bizans'ın Balkanlar'daki şehirlerinden pek çoğunun tekfuru, Kantakuzenos'un imparatorluğunu tanımamıştır.

⁴⁵³ Ostrogorsky (2006), a.g.e., s.470; Kantakuzenos (1828), a.g.e., s.553, 557'den naklen Yinanç (1929), a.g.e., s.45-46; Akın (1946), a.g.e., s.44; Ayönü (2013), a.g.m., s.89; İnalçık (2008), a.g.m., s.20; Zachariadou (1983), a.g.e., s.40; Öden (1999), a.g.e., s.43-44.

⁴⁵⁴ Tuncer Baykara, Gazi Umur Bey'in tartışılan Yunanistan ve Eflâk seferlerinden her ikisinin de 1341'den sonraki, Kantakuzenos'a yardım seferi sırasında gerçekleşen iki ayrı sefer olduğunu belirtir ve Eflâk'a yapılanın Bulgarlar üzerine gerçekleştiğinin diğer pek çok tarihçi gibi ifade ederken, farklı olarak, Yunanistan seferi'nin de, yine Kantakuzenos'a yardım amaçlı olmak üzere, Sırlar üzerine olduğunu bildirmektedir. Bkz. Baykara (1990), a.g.e., s.69.

Bunun üzerine Kantakuzenos, Dimetoka'dan hareketle, ordusu ile Rumeli'ye sefere çıkar. Fakat başarısız olur. Sonrasında önce Sırp Kralı, ardından Bulgar Çarı'ndan yardım talep etse de, netice olarak, bunlardan gelen yardımlardan umduğu şekilde bir yardım göremez ve istediğini elde edemez.⁴⁵⁵ Kantakuzenos, davası için, son çare olarak, eski dostu ve müttefiki Aydınogulları Beyliği'nin Ulu Bey'i Gazi Umur Bey'den askerî yardım ister. Yardım teklifini kabul eden Umur Paşa, 1342'de, gerekli asker ve donanmayı hazırlayarak, 30.000'e yakın asker⁴⁵⁶ ve 380 parçadan oluşan bir donanma⁴⁵⁷ ile denize açıldıktan sonra, bir kez daha Trakya'ya çıktı ve Meriç nehrine geldi. Buradayken, Kantakuzenos'un karısı tarafından karşılandı. Ardından Dimetoka önlerine gelen Gazi Umur Bey, bir müddet sonra, ordusunun bir bölümü ile hareket ederek, Kavala yöresindeki Christopolis'e geldi ve şehri kuşattı.

Aydınogulları ordusundan dolayı korkuya kapılan Ferecik halkı, o sırada, düşmanları nedeniyle yaşanan gelişmelerden ötürü, bir diğer müttefiki olan Sırbistan Krallığı'nda bulunan Kantakuzenos'un ağzından yazılmış gibi, Gazi Umur Bey'e askerî harekâtı durdurması için sahte mektuplar yazdılar. Mektupları okuyan Umur Bey, şaşkınlığa uğramıştır. Bu sırada, bölgede etkisi büyük bir kış mevsimi yaşanmaya başlamıştı. Ordugâhında ve donanmasının bulunduğu mevkide pek çok

⁴⁵⁵ Nicol (2016), a.g.e., s.234-245; Ostrogorsky (2006), a.g.e., s.471; Ayönü (2013), a.g.m., s.90; Yinanç (1929), a.g.e., s.46; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.106-107; Keçiş (2003), a.g.t., s.52-53; Akın (1946), a.g.e., s.44.

⁴⁵⁶ Düsturnâme-i Enverî'ye göre bu sayı 15.000'dir. bkz. Sayar (1954), a.g.e., s.95, b. no.1375.

⁴⁵⁷ Donanmadaki gemi sayısı ise, Düsturnâme'ye göre 300'dür. Bkz. Sayar (1954), a.g.e., s.95, b. no.1367.

askerinin donarak şehit olduğunu gören Gazi Umur Bey, yaşananlardan dolayı büyük bir üzüntü yaşamış ve yaptığı yardımın yeterli olduğunu düşünerek, Kantakuzenos ile buluşmadan, 1343'de, Dimetoka şehrinin güvenliği için bir miktar asker bırakıp, donanması ile İzmir'e dönmüştür.⁴⁵⁸

Gazi Umur Bey'in, beklemediği anda geri döndüğünü öğrenen Kantakuzenos, yine zor durumda kaldı; çünkü Sırp'lar ve Bulgarlar'dan istediği yardımı göremediği gibi, kendi aleyhine, Apokaukos-Kalekas-Anna'nın oluşturduğu, İstanbul'daki İmparator İoannes Paleologos ittifakı tarafına geçme eğilimi göstermeye başlamışlardı. Bu nedenle bir kez daha, gönderdiği ulak aracılığıyla Umur Paşa'dan yardım istemiştir. Gazi Umur Bey ise, Apokaukos'un yaydığı, Kantakuzenos'un öldüğü dedikodularından dolayı, Kantakuzenos'un öldüğünü düşünmekteydi. Kendisinden yardım talep eden mektubu aldığı anda sevinmiş ve yardım talebini kabul ederek, ivedilikle hazırlıklara girişmiştir. Hazırlanan 200 gemilik donanma ve 6000 kadar asker ile Gazi Umur Bey,⁴⁵⁹ 1343'te, Kantakuzenos'a yardım amacıyla tekrar denize açılır ve Rumeli'ye doğru yol alır.

Megas Duks unvanı almış olan Apokaukos, bir donanma ile öncesinde Selanik'e gelmişti. Onun Selanik'te bir donanma ile

⁴⁵⁸ Dukas (1956), a.g.e., s.20-21; Kantakuzenos (1828), a.g.e., .C.II, s.344-348'den naklen Ayönü (2013), a.g.m., s.90-91; Nicol (2003), a.g.e., s.245; Yinanç (1929), a.g.e., s.46-47; Akın (1946), a.g.e., s.44; Emecen (2016), a.g.e., s.247-248; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.107; Baykara (1990), a.g.e., s.69-70.

⁴⁵⁹ Düsturnâme-i Enverî'ye göre, Umur Paşa bu sefere bizzat katılmamış, beyleri ve sübaşları komutasında asker göndermiştir. Bkz. Sayar (1954), a.g.e., s.103. Ayrıca, onun 200 parça donanma ve 6000 kadar asker ile harekete geçtiğini Bizans kaynakları bildirir. Bkz. Nicol (2016), a.g.e., s.247.

beklediğini haber alan Umur Gazi, Aydınoğlu donanması ile Selanik'e yöneldi. Aydınoğlu Ulu Beyi'nin, donanması ile üzerine geldiğini haber alan Apokaukos, savaşı göze alamayarak, geri çekilmiştir. Selanik'e asker çıkararak Umur Paşa, etrafa asker sevk ederek, yağma akınları yaptırdığı gibi, kuvvetlerinden bir kısmını Kantakuzenos'a acil yardım olarak gönderdi. İkili, sonrasında Selanik şehri önlerinde bir araya gelip şehri kuşattılar. Fakat şehir direndi ve teslim olmadı. Bunun üzerine kuşatma kaldırıldı; Gazi Umur Bey ve Kantakuzenos, Trakya şehirleri üzerine askerî harekâta devam etmişlerdir. Bunun sonucunda pek çok Trakya şehri, Kantakuzenos'a boyun eğerek, tekfurlar, onun tarafına geçmiştir. Yapılan askerî faaliyetlerin ve iç savaşın Bizans İmparatorluğu'na daha fazla zarar vermesini istemeyen Kantakuzenos, yeteri kadar güç kazandığına inanarak, kendisinin imparator olarak tanınması için İstanbul'a elçi göndermeye karar verir. Gidecek olan elçiye ek olarak, Gazi Umur Bey de kendi elçisini ekler. İstanbul'da Gazi Umur Bey'in elçisi son derece nazik ve hürmetle karşılanırken, Kantakuzenos'un elçisi ise eziyet ve işkencelere maruz kalmıştır. Aydınoğlu elçisi geri döneceği sırada Apokaukos, Umur Paşa'ya verilmek üzere bir mektup verir. Bu mektupta kibar bir dil ve nazik bir üslup ile Umur Bey'in Kantakuzenos'un müttefiki olmaktan çıkması istenmiştir. Fakat Gazi Umur Bey, bu mektuba itibar etmedi. Daha sonra iki müttefik, orduları ile birlikte Dimetoka'ya gittiler. Bir müddet Dimetoka'da kaldıktan sonra, Mora üzerine askerî harekâta devam etmek için yola çıktılar. Rhodope bölgesindeki Zepene ve Stemmaque gibi kale ve şehirler ele geçirildi. Ardından, Mora'ya doğru askerî harekât devam ettiği sırada Gazi Umur Paşa hastalandığı için Dimetoka'ya geri dönülmek zorunda kalmıştır. Geri dönüş

yolundayken, İstanbul'dan Edirne muhafızı olarak atanan Bizans tekfuru, Kantakuzenos'un merkez karargâhı konumundaki Dimetoka üzerine bir harekât gerçekleştiriyordu. Dimetoka'ya vardıklarında Edirne muhafızının birlikleri ile karşılaşan müttefik kuvvetler ile karşı tarafın birlikleri arasında savaş başladı. Yapılan savaş Kantakuzenos ve Umur Bey'in müttefik kuvvetleri kazanmıştır. Yapılan savaşa Umur Gazi, hasta olmasına rağmen bizzat katılmış ve ciddi ölüm tehlikesi atlattırırken, onu kurtaran ise, daha önceki savaşlarında giymeyi tercih etmediği zırhı olmuştur. Bu başarısızlığın ardından İstanbul'daki Bizans hükümeti, Bulgar Kralı ile Kantakuzenos ve Umur Bey'e karşı yanlarına çekmeye ve onu, müttefiklerin üzerine yürümesi için çalışmalarda bulunsalar da, Bulgar Kralı, Gazi Umur Bey ve Aydınoğulları Beyliği'nin ordusu ve donanmasından korktuğu için, Gazi Umur Bey Rumeli'den ayrılmadan Kantakuzenos'a karşı harekete geçmeyeceğini söyledi. Tüm girişimleri başarısızlığa uğrayan İmparatoriçe ve Apokaukos, bu kez Gazi Umur Bey'e, Kantakuzenos'un yanından ayrılması için para teklif ettilerse de, bu da Umur Paşa tarafından kabul görmemiştir. Gazi Umur Bey'i ve Aydınoğlu kuvvetleri ve donanmasını Kantakuzenos'tan ayırmayı ne olursa olsun kafalarına koyan Apokaukos ve İmparatoriçe, Kantakuzenos'un subayları içerisinden kendi taraflarına çektikleri biri vasıtasıyla, Aydınoğlu askerleri arasında, karşı faaliyetlerde bulunarak onları geri dönmeye ikna etmeye çalışır. Uzun zamandan beridir seferde olan Aydınoğlu kuvvetlerinde oluşmakta olan memleket hasretini sezen bu şahıs, onu daha da körüklendirdi. Bunun sonucunda, Gazi Umur Bey, askerinde oluşan memlekete dönme isteğine kulak vererek, geri dönme kararı aldı. Kantakuzenos'a da geri döneceğini bildirirken, bir süre sonra tekrar yanına geleceğini söyledi. Kantakuzenos, Umur Bey'e barış

yapma talebi ile İstanbul'a tekrar elçi göndermesini istemiştir. Umur Bey'in İstanbul'a gönderdiği elçi, barışa yönelik müspet bir yanıt alamasa da, İmparatoriçe, Umur Bey'e İzmir'e dönmesi için para ve gemi teklifinde bulundu. Bu durum, Kantakuzenos'un da işine gelmekteydi; böylelikle, geri dönüş kararı alan Umur Bey ve askerlerine bir ödeme yapmak zorunda kalmayacaktı.

Düsturnâme'de de belirtildiği üzere, Umur Bey, 1343 yılının kışına doğru, askerlerinin önemli bir bölümünü, başlarında Ehad Subaşı ve İlyas Bey olduğu halde, donanmasındaki gemiler ile Aydın Eli'ne gönderdiği için, yapılan teklifi kabul etti. Ve Kantakuzenos'a geri geleceğini bir kez daha bildirdikten sonra, yanında kalan askerlerinin bir bölümü ile birlikte, Aydınolu donanmasından yanında kalan 30 kadar geminin yanı sıra, İstanbul'dan gelen gemilere de binerek, 1344 Mayıs'ında İzmir'e dönmüştür. Askerlerinden bir kısmını ise Kantakuzenos'un emrinde bırakmıştır.⁴⁶⁰ Bu arada, Kantakuzenos'un yanında kalan Aydınolu askerlerinden oluşan Türk kuvvetleri Balkanlar'da, Kantakuzenos'un Sırlara, Bulgarlara karşı olan askerî faaliyetlerinde önemli yararlılıklar göstermiş, İstanbul'daki Bizans hükümetine karşı Trakya şehirlerinin Kantakuzenos'un hâkimiyetine girmesinde etkili olmuştur.⁴⁶¹

1341-1343 yıllarını kapsayan yıllarda Gazi Umur Bey ve Aydınoğulları donanması, Adalar Denizi, yani Ege Denizi'nde

⁴⁶⁰ Nicol (2016), a.g.e., s.247; Kantakuzenos (1828), a.g.e., s.557-562, 806-810, 840-870'den naklen Emecen (2016), a.g.e., s.248-249; Yinanç (1929), a.g.e., s.47-52; Akın (1946), a.g.e., s.44-45; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.107; Baykara (1990), a.g.e., s.69-71.

⁴⁶¹ Yinanç (1929), a.g.e., s.52; Ayönü (2013), a.g.m., s.91.

hâkimiyetini pekiştirdiği gibi, Kıbrıs ve Girit Adalarını üzerine de deniz seferleri gerçekleştirmiştir.⁴⁶² Ayrıca, hem denizlerde hem de Trakya ve Balkanlar'daki faaliyetleri neticesinde Umur Paşa, Latin egemenliğindeki bölge ve adaların çoğunu haraca bağlayarak, tabi hale getirmiştir.⁴⁶³

Tüm bu gelişmeler neticesinde, Kıbrıs Kralı ve Rodos'taki Hospitalier şövalyelerinin lideri Papa'ya başvurarak, Aydınoğulları Beyliği'nin ve diğer denizci Türkmen beyliklerinin denizlerdeki hâkimiyetine ve faaliyetlerine son verilmesini istediler. Papa VI. Clemens de, tüm Avrupa hükümdarlarına Aydınoğulları Beyliği ve diğer Türkmen denizci beyliklerine karşı bir haçlı donanması ve ordusu oluşturulması için mektuplar göndermiştir. Fakat bu sıralarda pek çok Avrupalı ülke birbiri ile savaş halinde olduğundan, bu haçlı birliğine katılmadı. Çağrıya yanıt verenler ise Adalar Denizi, Akdeniz ve Karadeniz'de ticarî,⁴⁶⁴ siyasî ve askerî faaliyetleri, Aydınoğulları Beyliği'nin denizlerdeki askerî faaliyetlerinden dolayı zarar gören Venedik, Ceneviz, Rodos ve Kıbrıs Krallığı olacaktır.⁴⁶⁵

⁴⁶² Öden (2002), a.g.m., s.793-796; Akın (1946), a.g.e., s.44.

⁴⁶³ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.126.

⁴⁶⁴ Dönemin iki Latin kaynağından ilki, Venedik'in haçlı ittifakına katılmasındaki en önemli neden olan ticarî kaygıları ve zararlarının nedenleri açılar. Bunlardan Rimili Marco Battagli'nin *kroniğine* göre; Aydınoğulları Beyliği, evvelce Venedik ile yapılan ticaret antlaşmasına uymadığından dolayı Venedik, haçlı ittifakında yer alırken, *Anonim Roma Kroniği*'ne göre ise; Gazi Umur Bey, gümrük vergilerini sürekli arttırmakta ve Aydınoğulları Beyliği'nin gümrük memurları Venedik tüccarına sürekli sorun çıkarmasından dolayı Venedik, haçlı birliğine katılmıştır. Bkz. Çavuşdere (2017), a.g.e., s.129-130.

⁴⁶⁵ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.126; Yinanç (1929), a.g.e., s.54-55; Keçiş (2003), a.g.t., s.55. Bazı kaynaklar ve tarihçiler, Ceneviz'in haçlı ittifakına katılmadığı söylese de, [Bkz.; Çavuşdere (2017), a.g.e., s.131; Zachariadou

Bu devletlerin yanı sıra, Umur Paşa'nın Kantakuzenos ile birlikte ittifak ederek Bizans iç savaşına ve taht kavgasına müdahil olması ile birlikte zor duruma düşen İstanbul'daki Bizans hükümeti ve İmparatoriçe Anna da, 1343'te, önce Ceneviz ve Venedik'e, sonra da Papa'ya elçiler ile yardım isteyen mektuplar gönderirken; Aydinoğulları Beyliği'ne karşı yardım istemiş ve yapılacak yardım karşılığında Katolik Kilise'sinin, Ortodoks Kilisesi üzerinde oluşturacağı yüksek hâkimiyetini tanıyacağını vaat etmiştir.⁴⁶⁶ Bu sıralarda, Aydinoğulları Beyliği ve Batı Anadolu üzerine, Papalığın öncülüğünde bir haçlı ittifakının oluştuğunu haber alan Altın Orda Devleti'nin Han'ı, ülkesindeki Latin tacirleri kovmuş ve Batı ülkeleri ile hububat ticaretini yasaklamıştır. Bunun sonucunda Avrupa'da ve Bizans'ta kısıtlıkların başlaması, Aydinoğulları üzerine, İzmir'e yapılacak olan haçlı saldırısını daha da zorunlu hale getirdi.⁴⁶⁷ En sonunda, Papa'nın gayretleri ile oluşturulan haçlı donanmasının 1343 Kasım ayında, Eğriboz'da toplanılmasına karar verilir. 1340/41-1343 yılları arasında oluşturulan haçlı donanmasına;⁴⁶⁸ Venedik ve Rodos altı, Papalık ve Kıbrıs Krallığı dört,

(1983), a.g.e., s.43-44; İnalçık (2008), a.g.m., s.21] Mükrimin Halil Yinanç ve Himmet Akın, İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Yusuf Ayönü, oluşturulan haçlı donanmasına Ceneviz'in de katıldığını söylemektedir. Bkz. Yinanç (1929), a.g.e., s.55; Akın (1946), a.g.e., s.45; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.107; Ayönü (2013), a.g.m., s.91.

⁴⁶⁶ Nicol (2016), a.g.e., s.246; Zachariadou (1983), a.g.e., s.45; Lemerle (1957), a.g.e., s.144-179; İnalçık (2008), a.g.m., s.21.

⁴⁶⁷ Çavuşdere (2017) a.g.e., s.128, 132; W. Heyd (2000), a.g.e., s.422-478; Zachariadou (1983), a.g.e., s.46; Lemerle (1957), a.g.e., s.160-179; Nicol (2016), a.g.e., s.248.

⁴⁶⁸ Haçlı donanmasının oluşturulması için geçen hazırlıkların süre hakkında *Düsturnâme* de bilgi vermektedir: bkz. Sayar (1954), a.g.e., s.110, b. no.1897-1898.

Ceneviz de beş kadirge tipi gemi vererek, toplamda 25 parçalık bir haçlı donanmasını oluşturdular.⁴⁶⁹ İstanbul'daki Bizans hükümeti ise, öncesinde haçlı yardımı çağrısında bulunmuş olmasına rağmen, Kantakuzenos ile yaşanan iç savaş ve Umur Paşa'nın Trakya ve Balkanlar'daki faaliyetleri nedeniyle bu donanmaya maddî bir yardımda bulunamamıştır.⁴⁷⁰ Oluşturulan haçlı donanmasının amiralliğine Papa, İstanbul'daki Katolik patriği Henri d'Asti'yi atarken; Venedik gemilerinin kumandanı Pierre Zeno, Rodos gemilerinin kumandanı ise Jean de Biandra'dır. Ayrıca donanmasının bir diğer komutanlarından biri de Martino Zacharia'dır.⁴⁷¹ Eğriboz Adası'na ilk ulaşan filo olan Venedik gemileri, adaya doğru geldikleri sırada Türk gemileri tarafından kuşatıldığını gördüler. Fakat Türk Filosu, adaya gelen Venedik filosunu görünce, savaşmadan geri çekilir.⁴⁷² En nihayetinde, diğer filoların da Eğriboz'a ulaşmasıyla, 1343 yılı sonlarında, haçlı donanması bir araya gelmiş olur. Meydana gelen haçlı ittifakı ve haçlı donanmasının hedefi, denizlerdeki Aydınoğulları Beyliği donanmasının, dolayısıyla Gazi Umur Bey'in egemenliğini ortadan kaldırmak ve İzmir'i ele geçirmektir.⁴⁷³

İzmir'in haçlı donanması ve Latinler tarafından ele geçirilmesine gelecek olunursa, ilk önce *Düsturnâme*'nin anlatımı

Yarag eylediler üç yıl on bir ay

Çün temâm oldu çalındı kûs ve nây

⁴⁶⁹ Yinanç (1929), a.g.e., s.55; Çavuşdere (2017), a.g.e., s.131.

⁴⁷⁰ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.131; Keçiş (2003), a.g.t., s.58.

⁴⁷¹ Emecen (2016), a.g.e., s.251; Yinanç (1929), a.g.e., s.55; Keçiş (2003), a.g.t., s.55; Lemerle (1957), a.g.e., s.180, 185.

⁴⁷² Yinanç (1929), a.g.e., s.55.

⁴⁷³ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.126.

vermek gerekir. Haçlı donanmasının hazırlanıp, İzmir'e saldırmasından önce, Gazi Umur Bey ve Aydınoğulları Beyliği'nin denizlerdeki gücü oldukça artmış; pek çok ada ile birlikte, Balkanlar ile Trakya'daki Hristiyan ülkenin hâkimleri, Gazi Umur Bey'in askerî faaliyetleri neticesinde, Aydınoğulları Beyliği'nin haraçgüzarı ve metbusu haline gelmiştir. Karadeniz ve Akdeniz, Gazi Umur Bey ve Aydınoğulları donanması için kısa bir süre içinde geçilerek, sürekli bir şekilde, büyük gazâların yapılabildiği denizler olmuştur. Tüm bunlardan dolayı Papa, tüm Hristiyan ülkelerinin krallarına, haçlı birliğine katılmayı; asker, gemi, para vb. yardımlarda bulunmasını ister. Haçlı ittifakına katılan ülkelerin dört yıla yakın süren hazırlıkları tamamlanır ve haçlı donanmasının başına Mese Marti (Martino Zacharia), Mese Piri (Pierro Zeno) ve Batraş (Henri d'Asti) amiral olarak, Papa tarafından atanırlar. Kantakuzenos, bu haçlı donanmasını haber alınca, Umur Paşa'ya durumu bildirmek üzere haber gönderir. Papalık, Eğriboz, Rodos gemilerinden oluşan Frenk donanması, harekete geçerek Kıyı İzmir'e çıkar ve haçlı askerleri liman kalesine doğru harekete geçer. Dünder Bey, Aşağı İzmir'i ve liman kalesinin savunulması için, Umur Paşa'nın, kardeşleri Hızır Bey ve Süleyman Şah ile Tire ve Ayasuluk askerlerinin yardımı çağrılmasını ister, fakat Umur Paşa bunu kabul etmez. Bu sırada Umur Paşa, kuvvetleri ile birlikte, karaya çıkmış olan Frenk askerleri üzerine yürür ve yapılan çarpışmada haçlı askerlerini geri çekilmeye mecbur bırakır. Fakat Frenkler, bu kez de gemileri ile Kıyı İzmir'i kuşatır ve denizden saldırıya devam ederler. Bir süre sonra haçlı saldırılarına dayanılamayacağı anlaşılınca kale boşaltılarak tahliye edilir, ardından da haçlılar böylece Kıyı İzmir'i, Liman kalesini ele geçirirler. Gazi Umur Paşa, Yukarı İzmir'e çekilir ve kardeşleri Süleyman Şah, Hızır Bey ve İsa Bey'den askerî

yardım ister. Süleyman Şah, İsa Bey ve Hızır Bey, yanlarında askerleri ve kuşatma silahı olan mancınıklarla yardıma gelirler. Onların gelmesinden sonra Kıyı İzmir kuşatma altına alınır ve mancınıklarla kale dövülerek tazyik edilir. Zor durumda kalan muhasırlar, başlarında haçlı donanması ve askerlerinin komutanları Martino Zacharia, Pierro Zeno ve d'Asti olduğu halde, bir huruç harekâtı düzenlerler ve Aydınolu ordusuna ait mancınıkları yakarlar. Gazi Umur Paşa, yanında Ehad Su-başı ve kardeşi Hızır Bey ile onun ümerâsı olduğu halde, Aydınolu ordusu ile Frenkleri bozguna uğrattıkları, üç haçlı komutanı da bu savaşta can verir. Gazi Umur Paşa, bu zaferden sonra yeni mancınıkların yapımına girişirken, Eretna Beyliği'nin hükümdarı da kendisine, mancınık yapımında yardımcı olması için iki mancınık ustası göndermiştir.⁴⁷⁴

Kıyı İzmir'in haçlılar ve Latinler tarafından ele geçirilmesi olayına bir de Batılı kaynaklarda bakılacak olursa; 1344 yılı ilkbaharında hazırlıklarını tamamlayan ve İzmir'i ele geçirmek üzere yola çıkan, Kıbrıs, Venedik, Ceneviz, Rodos ve Papalık gemilerinden müteşekkil haçlı donanması, Ege Denizi sularında yol aldığı sırada karşılaştıkları Türk donanmaları ile savaşarak, mücadelelerine başlamış oldular. Mayıs 1344'te, Aynaroz yakınlarında bir Türk donanması ile karşılaşan haçlı donanması, yapılan deniz muharebesi sonucunda Türkleri yenilgiye uğrattığı gibi, sayısı 42-52 arasında değişen Türk donanmasına ait gemileri batırmış yahut ele geçirmiştir.⁴⁷⁵ Harekâta devam haçlı donanması, Ekim 1344'te İzmir körfezinden girerek, limanda demirli olan Aydınolu donanmasının

⁴⁷⁴ Sayar (1954), a.g.e., s.109-117, b. no. 1867-2108; Yinanç (1929), a.g.e., s.52-54.

⁴⁷⁵ Yinanç (1929), a.g.e., s.55; Zachariadou (1983), a.g.e., s.49.

gemilerini ve tersaneyi yakarak etkisiz hale getirdikten sonra Kıyı İzmir'ini, diğer ifadeleri ile Aşağı İzmir veya Gavur İzmir'i muhasara altına aldılar. Venedikli askerler, İzmir'i denizden kuşatırlarken, diğer haçlılar karaya asker çıkararak, liman kalesini karadan kuşattılar. İzmir'in kuşatılması sırasında Gazi Umur Bey ve Aydınoğulları donanması ile askerleri, müttefiki Kantakuzenos'a yardım amaçlı gerçekleştirdiği Rumeli seferinden Aydın Eli'ne yeni gelmiş bulunmaktaydı.⁴⁷⁶ Kuşatmaya hazırlıksız yakalanan Gazi Umur Bey, elindeki az sayıda askerle⁴⁷⁷ başlangıçta direnmeye çalışsa ve ilk hücumu def etmiş olsa da, haçlı donanmasının liman kalesini şiddetli tazyikine dayanamayarak, Kıyı İzmir'i ve liman kalesini terk etmek zorunda kalmış; Yukarı İzmir'e çekilirken, Kıyı İzmir şehri, yani liman kalesi haçlıların eline geçmiştir.⁴⁷⁸ Ve İzmir tersanesi ile orada demirli bulunan donanmasının yakılması nedeniyle de artık, donanmasını kaybetmiş durumdadır. Bu durum, Gazi

⁴⁷⁶ Dukas ve bazı batılı kaynaklara göre Umur Gazi, İzmir'in kuşatılması sırasında Rumeli'deydi ve haçlı donanması bunu fırsat bilerek İzmir'e saldırmıştı. Bkz. Dukas (1956), a.g.e., s.16; Yinanç (1929), a.g.e., s.54.

⁴⁷⁷ Rumeli Seferi'nden yeni dönen Gazi Umur Bey, Aydınoğulları ordusunun askerlerini terhis ettiği için, kuvvetlerinin büyük bölümü, Kıyı İzmir'in ele geçirildiği günlerde yanında bulunmamaktadır. Bu anlarda, *Düsturnâme*'nin verdiği bilgiler ışığında, Dünder Bey'in, kardeşlerinden yardım istemesi çağrısına Umur Gazi, olumsuz yanıt vermiştir. Bkz. Çavuşdere (2017), a.g.e., s.133, 134, dipnot 235.

⁴⁷⁸ Akın (1946), a.g.e., s.45; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.107-108; Yinanç (1929), a.g.e., s.54-56; Emecen (2016), a.g.e., s.251; Zachariadou (1983), a.g.e., s.49-50; Baykara (1990), a.g.e., s.70; Öden (2002), a.g.m., s.793-796; Koca (2002), a.g.m., s.727; Dukas (1956), a.g.e., s.16; Nicol (2016), a.g.e., s.250-251; İnalçık (2008), a.g.m., s.21; Lemerle (1957), a.g.e., s.181, 189-190. Mükrimin Halil Yinanç, liman kalesinin haçlılarca ele geçirilmesini sağlayanın, kaledeki Hristiyan iki kölenin yardımı sayesinde olduğunu yazmıştır. Bkz. Yinanç (1929), a.g.e., s.56.

Umur Bey'in, İslam dünyasındaki büyük şöhreti ve imajını zedelemiştir.⁴⁷⁹

Gazi Umur Bey, Kıyı İzmir'i, yani limanı kaybettikten sonra, burayı tekrar alabilmek için, derhal harekete geçmiştir. Çünkü Aydınoğulları Beyliği'nin gerek ekonomisinin döndüğü en önemli merkez, yani, ihracat ve ithalattan elde ettiği ticarî zenginlik bakımından, gerekse de, denizci bir beylik olarak, denize açılarak askerî faaliyetlerinin başladığı yer olması nedeniyle İzmir, en önemli merkez konumundadır. Bu nedenle, Umur Paşa, vakit kaybetmeden Aşağı İzmir'i tekrar elde etmek üzere hazırlıklara girişirken,⁴⁸⁰ bu kapsamda ilk olarak, kardeşlerini ve onların mahiyetindeki Aydınoğlu askerlerini yardım için yanına çağırıp asker sayısını arttırdıktan başka, Anadolu'daki diğer Türk beyliklerine de elçiler aracılığıyla, yardım etmeleri için çağrıda bulundu. Pek çok beylik silah ve asker yardımında bulunduğu gibi, Anadolu Türk Beylikleri'nden yapılan yardıma en bilinen örnek olarak, *Düsturnâme*'de de hakkında bilgi verilen Eretna Beyliği hükümdarının gönderdiği iki mancınık ustası gösterilebilir.⁴⁸¹ Gazi Umur Bey'in, Kantakuzenos'a yardım amaçlı çıktığı son Rumeli seferinden dönerken, yardım amaçlı bıraktığı Aydınoğlu askerleri de, memleketlerinin bu durumundan sonra Kantakuzenos'un yanından ayrılarak Aydın Eli'ne geldiler.⁴⁸²

⁴⁷⁹ Keçiş (2003), a.g.t., s.58; Emecen (2016), a.g.e, s.251; Yinanç (1929), a.g.e., s.56; Akın (1946), a.g.e., s.46; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.108.

⁴⁸⁰ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.135; Yinanç (1929), a.g.e., s.56; Keçiş (2003), a.g.t., s.58; İnalçık (2008), a.g.m., s.22.

⁴⁸¹ Yinanç (1929), a.g.e., s.56; Çavuşdere (2017), a.g.e., s.136.

⁴⁸² Kantakuzenos (1828), a.g.e., s.873-882'den naklen Yinanç (1929), a.g.e., s.57.

Hazırlıkların sürdüğü sırada, denizde haçlılar ile Türkler arasında yapılan savaşlarda haçlılar galip gelmekte ve Ege Denizi'nde Türk donanmalarını etkisiz hale getirmekteydiler; Kassandra sularında yapılan deniz muharebesinde haçlılar, Türk gemilerini yenilgiye uğratırlarken, 60'a yakın Türk filosuna ait gemiyi de ele geçirdiler.⁴⁸³ Bunun dışında, Umur Gazi'nin donanma kumandanlarından bir olan Mustafa Bey, Kıyı İzmir kaybedilmesinden ve Aydınoğlu donanmasının yıkılmasından zarar almadan kurtulan, kendi komutası altındaki beş kadırğa ve leventleri ile Pietro Zeno'nun komutasındaki haçlı donanmasının filosuna saldırmış, fakat yenilgiye uğradığı gibi, kendisi de esir edilmiştir.⁴⁸⁴

Kıyı İzmir'i, tersanesini ve donanmasını kaybeden Gazi Umur Paşa, gerekli olan hazırlıkları tamamladıktan; kendi askerlerine ek olarak, kardeşlerinin Aydınoğlu kuvvetlerini, Kantakuzenos'un yanında kalan Aydınoğlu süvarilerini, diğer Anadolu beyliklerinden gelen askerleri topladıktan ve kuşatma için gerekli mancınıkları yaptırdıktan sonra, yaklaşık 30.000 kadar, süvarilerden oluşan bir ordu ve yaptırdığı mancınıklar ile Kıyı İzmir kalesini karadan kuşatma altına almıştır.⁴⁸⁵ Bu kuşatma nedeniyle liman kalesi içerisindeki haçlılar zor durumda kaldılar. Çünkü haçlı komutanlarından Patrik Henri, kışı geçirmek üzere Eğriboz Adası'na çekilmiş ve komutası altındaki haçlı askerleri de onunla birlikte gitmişti. Bu nedenle kaleyi savunan haçlı kuvvetlerinin sayısı da azalmıştır. Zor durumda kalan haçlılar, Patrik Henri'den yardım istediler. Bunun üzerine Patrik Henri, emrindeki Latin askerleri

⁴⁸³ Yinanç (1929), a.g.e., s.56-57.

⁴⁸⁴ Çavuşdere (2017), a.g.e, s.137.

⁴⁸⁵ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.141; Yinanç (1929), a.g.e., s.57.

ile adadan, İzmir'e geri döndü. Bu sırada Gazi Umur Bey, tüm gücüyle kuşatmayı sürdürmektedir. Fakat donanma gücünden eksik kaldığı için, denizden kuşatmayı destekleyemediğinden, kaleyi mancınıklarla dövmesi ve şiddetli hücumlarla tazyik etmesi, bir neticeye ulaşamaz. Bunun üzerine Umur Paşa, kalenin önünde bir miktar asker ve çokça ganimetlik mal bırakarak geri çekilir. Fakat bu bir savaş taktiğidir. Aydınoğulları ordusunun geri çekilmesini onlar adına yenilgi addeden Latinler, Ocak 1345 tarihinde, tüm güçleri ile kaleden çıkarak, huruç harekâtı düzenlediler. Kale önündeki az sayıdaki Türk askerleri püskürten haçlılar, kale önündeki mancınıkları da yaktılar. Zafer sarhoşluğu içerisinde harekâta devam ederek, Aydınoğulları ordusu ve Gazi Umur Bey'i hezimete uğratmak ve Yukarı İzmir'i ele geçirme niyetiyle ilerlediler. Patrik Henri başta olmak üzere, diğer haçlı komutanları kazandıklarını düşündükleri zafere şükretmek için, Yukarı İzmir ile Aşağı İzmir arasındaki bir Kilise de ayin düzenlediler. Fakat haçlı kuvvetleri ise takibe devam etmekteydiler. Haçlı kuvvetleri, artık, kaleden uzaklaşmışlar ve başta komutanları olmak üzere ihtiyatsız davranmaya başlamışlardı. Hâlbuki ki Gazi Umur Bey'in yaptığı savaş taktiği, Türklerin kadim savaş taktiği olan *Turan Taktiği*, diğer adıyla *Kurt Kapanı* idi ve asıl büyük kuvvetleri, bölgenin saklanmaya elverişli noktalarında gizlenmişti. Haçlıları yeteri kadar kapanın içine aldıktan sonra Aydınoğulları ordusu hücumla kalktı. Gerçekleşen asıl savaş çok kısa sürede Aydınoğullarının üstünlüğü ile sona ererken, haçlılar büyük bir hezimete uğradılar. Başta Patrik Henri, Martino Zacharia, Pierro Zeno ve Kıbrıs Kralı da dâhil olmak üzere, pek çok haçlı askeri ve soylusu bu savaşta kılıçtan geçirilerek öldürülmüştür.

Kaçabilen az sayıdaki askerler ise liman kalesine sığındılar.⁴⁸⁶ Serdar Çavuşdere, gerçekleşen bu savaşta Umur Paşa ve Hızır Bey'in yaralandığını, İbrahim Bahadır Bey'in ise şehit düştüğünü yazmaktadır.⁴⁸⁷

Haçlıların, Aydınoğulları Beyliği karşısında aldığı bu yenilgi Avrupa'da duyulduğu zaman, halk ve soylular arasında büyük yankı uyandırdığı gibi, ilk olarak İzmir'i ele geçirdikten sonra, hedefi, Batı Anadolu içlerine doğru ilerlemek Papalık'ta da büyük bir üzüntüye sebebiyet vermiştir.⁴⁸⁸ Çünkü bu yenilgi, haçlıların Kıyı İzmir'deki varlıkları tehlikeye attı.⁴⁸⁹ Papa VI. Clemens, tüm Avrupa'ya İzmir'deki haçlı askerlerine yardım amaçlı, hem Avrupa krallarına hem de İtalyan Cumhuriyetlerine yeni bir haçlı ordusu ve donanması oluşturulması ve İzmir'e yardım edilmesi çağrısında bulunur.⁴⁹⁰ Bu çağrıya, o sırada birbirleri ile mücadele ya da iç savaş halinde bulunan pek çok büyük Avrupa ülkesinin kralları olumlu yanıt verememiştir.⁴⁹¹ Yine de Batı Hristiyan dünyası, yaşadığı bu

⁴⁸⁶ Akın (1946), a.g.e., s.45; Yinanç (1929), a.g.e., s.57; Baykara (1990), a.g.e., s.38-40, 71; Emecen (2016), a.g.e., s.252; Çavuşdere (2017), a.g.e., s.141-142; Lemerle (1957), a.g.e., s.191; Ayönü (2013), a.g.m., s.91-92. Bu yenilgi, bazı Batılı kaynaklarca, büyük bir hezimet olarak değil, ani bir baskınla karşısında gerçekleşen bir ufak çaplı mağlubiyet olarak gösterirken, ilk çarpışmada büyük bir zafer kazandıklarını yazmaktadır.. Bunun nedeni ise, Türklerin sahip olduğu askerî gücü, Avrupa kamuoyundan saklamak ve yaşanan yenilginin Hristiyan halk ve askerler üzerinde büyük olumsuz etkilerini silmektir. Bkz. Çavuşdere (2017), a.g.e., s.138-140; Yinanç (1929), a.g.e., s.57.

⁴⁸⁷ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.142.

⁴⁸⁸ İnalçık (2008), a.g.m., s.21; Keçiş (2003), a.g.t., s.58.

⁴⁸⁹ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.144, 152.

⁴⁹⁰ Yinanç (1929), a.g.e., s.70; Çavuşdere (2017), a.g.e., s.143.

⁴⁹¹ Yinanç (1929), a.g.e., s.70.

zor durumundan kurtarmak isteyen biri çıktı. O kişi, Fransa Kralı'nın varisi, Viennois dükü *II. Dauphin Humbert*'tir.⁴⁹² II. Humbert, Papa'ya yazdığı mektupta, kendisine 300 asker, 1000 okçu, beş kadirga verilmesi ve sefer masraflarının karşılanması karşılığında, İzmir'deki haçlı birliklerinin ve donanmasının komutanlığını üstlenmeye hazır olduğu belirtmiştir.⁴⁹³ Bunun üzerine Papa VI. Clemens, Dauphin Humbert'i, İzmir'deki haçlı ordusu ve donanmasının komutanı olarak atadı.⁴⁹⁴ Ayrıca Papa, Humbert'e, Batı Anadolu'da ele geçirilecek yerlerin ve Aydın Eli'nin kendisine ait ve hâkimiyetinde olacağına dair belge de imzalayıp vermiştir.⁴⁹⁵ Bundan başka, İtalya şehir cumhuriyetlerinden yüzlerce asker, İzmir'deki Latinlere yardım için yola çıkarlarken; Rodos'taki haçlı şövalyelerinden de takviye kuvvetler, İzmir'e, haçlı askerlerine yardıma giderler; Papa'nın, Patrik Henri yerine atadığı başpiskoposu Francesco, Girit'ten, içi teçhizat ve 800 kişilik bir birlik taşıyan üç kadirga İzmir'e çıkacaktır.⁴⁹⁶

Esasen, Gazi Umur Bey de, kazanmış olduğu zafere rağmen, devamını getirememiş; kuşatmanın devam etmesine rağmen, Latinler, liman kalesinde tutunmaya devam etmişlerdir.⁴⁹⁷ Bunun en önemli nedenlerinden biri, Kıyı İzmir'deki haçlıların deniz ile bağlantısını keserek, gelecek olan yardımların önüne

⁴⁹² İnalçık (2008), a.g.m., s.21; Keçiş (2003), a.g.t., s.57. bu haçlı kumandanı, *Düsturnâme*'de "Torfil" adı ile beyitlerde geçmektedir.

⁴⁹³ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.145.

⁴⁹⁴ Akın (1946), a.g.e., s.47; Yinanç (1929), a.g.e., s.70; İnalçık (2008), a.g.e., s.21; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.108; Keçiş (2003), a.g.t., s.59; Emecen (2016), a.g.e., s.253; Öden (2002), a.g.m., s.793-796.

⁴⁹⁵ Baykara (1990), a.g.e., s.40; Yinanç (1929), a.g.e., s.70.

⁴⁹⁶ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.143-145, 146.

⁴⁹⁷ Yinanç (1929), a.g.e., s.58.

geçecek ve aynı zamanda liman kalesini denizden kuşatacak olan Aydınoğlu donanmanın, o an mevcut olmamasıdır.⁴⁹⁸ Gazi Umur Paşa, İzmir'deki tersane ve donanmasını kaybetmesine rağmen, ordusunun kara kuvvetleri güçlüydü ve düşmanları için büyük bir tehdit oluşturmaya devam etmekteydi. Ve bunu da Ocak 1345'teki zaferiyle kanıtlamıştır.⁴⁹⁹ Ayrıca 1345'te, yaşanan taht mücadelelerinde yeniden zor durumda kalan Kantakuzenos'un, Umur Bey'den yardım istemesi de, Aydınoğulları Beyliği'nin ordu gücünü göstermesi açısından önemli bir örnektir.⁵⁰⁰

Düsturnâme'de de, Umur Gazi'nin Ocak 1345'te kazandığı zaferin ardından, Torfil, yani Humbert'in 1346'da İzmir'e gelerek, haçlı ordusu ve donanmasının komutasını üstlendiğini ve bir huruç harekâtı yaptığını yazmaktadır. Ancak, kronolojik olarak bu olaydan önce, Gazi Umur Paşa'nın, Saruhanolu Süleyman Bey ile birlikte, Kantakuzenos'a yardım ve İslam dünyasındaki askerî imajını tekrar yükseltmek, ganimet elde ederek; Kıyı İzmir'i kaybettiğinden dolayı bozulan ekonomisini düzeltmek vb. gibi nedenlerden ötürü, 1345'te, beşinci ve son Rumeli seferini gerçekleştirecektir.⁵⁰¹

Düsturnâme-i Enverî'ye göre Umur Paşa, haçlılar karşısında kazandığı zaferden sonra, yeni mancınıklar yaptırarak, tekrardan liman kalesini kuşatmakta iken, Saruhan Bey, Gazi Umur Bey'in yanına gelerek, Kıyı İzmir'i kaybettikten sonra, geri almak için verdiği mücadeleler sırasında gazâdan uzak

⁴⁹⁸ Yinanç (1929), a.g.e., s.69.

⁴⁹⁹ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.149.

⁵⁰⁰ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.149.

⁵⁰¹ Yinanç (1929), a.g.e., s.58; Sayar (1954), a.g.e., s.117-122, b. no. 2109-2276.

kaldığını, Latinlerin amacının kendisini İzmir’de tutarak, Rumeli üzerine yapacağı askerî faaliyetlere engel olmak olduğunu⁵⁰² ve yeniden gazâyâ başlayarak Hristiyan ellerine seferler yapmasını söyler. Umur Paşa, Saruhan Bey’in bu önerisini kabul ederek, kuşatmayı kaldırır ve hazırlıklarını tamamladıktan sonra, Saruhan Bey’in oğlu Süleyman Bey’i de yanına alarak, Rumeli üzerine gazâyâ çıkar. Ancak deniz yolu kendisine kapalı olduğundan ve donanmasını kaybettiğinden dolayı, ordusu ile beraber karadan ilerleyerek Karesi Eli’ne varırlar. Burada kendileri Karesioğlu Süleyman Bey karşılar. Onları iyi bir şekilde, bir süre misafir ettikten sonra müttefikler, Karesi Beyliği’nin gemileri ile Rumeli’ye geçerler. Aydınoğlu ordusu, Gazi Umur Bey’in emri ile ilk önce Bulgar Kralı Aleksandros’un ülkesine saldırırlar ve bu ülkede tahribat yapıp, ganimet elde ettikten sonra Edirne’ye gelinir. Burada Gazi Umur Bey’i ve Saruhanoğlu Süleyman Bey’i Kantakuzenos’un oğlu karşılar. Sonrasında Gazi Umur Bey ve Süleyman Bey Dimetoka’ya gelir ve burada kendilerini Kantakuzenos karşılar. Umur Paşa, Kantakuzenos’a Kıyı İzmir’i üzerinde Frenkler ile olan mücadele ve savaşları hakkında bilgi verir. Sonrasında Umur Paşa, Süleyman bey ve Kantakuzenos, kuvvetleri ile harekete geçerek, sırasıyla, Kantakuzenos’a itaat etmeyen Gümülcine, Ağrıcan ve Güvercilik şehirlerini ele geçirdikten sonra, isyan eden Sırp hâkimi Mumçila (Momitzile) üzerine yürüyerek, savaş yapılır. Yapılan savaşta Mumçila, Umur Paşa tarafından yenilgiye uğratılır. Ardından müttefikler, Selanik üzerine harekete geçmek üzerelerken, İstanbul’daki imparator vasisi Apokaukos’un öldürüldüğü haberi gelir. Bu haber üzerine müttefikler İstanbul’a doğru, Bizans payitahtını ele geçirmek geçirmek

⁵⁰² Eravcı (2013), a.g.m., s.134.

için harekete geçseler de, yolda Süleyman Bey hastalanır ve kısa bir süre sonra da vefat eder. Süleyman Bey'in cenazesi tah-nit edildikten sonra kefenlenir ve tabuta konulur. Süleyman Bey'in vefatı nedeniyle büyük bir üzüntüye kapılan Umur Paşa, geri dönüş kararı alır. Ordusu ve Süleyman Bey'in cenza-zi ile birlikte Anadolu'ya geçer ve Saruhan Eli'ne gelerek, cenazeyi, Süleyman Bey'in babası Saruhan Bey'e teslim ettik-ten ve onu teselli ettikten sonra memleketine döner; Yukarı İzmir'e gelir. Geldikten kısa bir süre sonra da tekrar Aşağı İz-mir'i, yani liman kalesini bir kez daha kuşatma altına almış-tır.⁵⁰³

Şimdi de Bizans kaynakları ile Aydınogulları Beyliği'nin son Rumeli seferini anlatacak olunursa, Ocak 1345'te haçlı or-dusunu bozguna uğratan ve tekrar İzmir'i kuşatmakta olan Gazi Umur Bey, bir yandan da, müttefiki ve yakın dostu Kan-takuzenos'un Bizans tahtı için verdiği mücadeleyi takip et-mekte ve ona tekrar yardım etme niyetindedir. Ayrıca kendi-sine, Rumeli'deki Kantakuzenos'tan da yeniden yardım isteği ulaştı. Buna ek olarak, Gazi Umur Bey, tekrar bir Rumeli sefe-rine çıkarak, Aşağı İzmir'in ve yok olan donanmasının intika-mını almak, gazâya devam isteğindeydi. Tüm bunların netice-sinde Gazi Umur Bey, İzmir kuşatmasını bir süreliğine kaldı-rarak, Latinler ile ateşkes yaptı. Ve Rumeli'ye geçme, gazâya kaldığı yerden devam etme, müttefiki Kantakuzenos'a yardım etme kararını aldı. Ancak, Kıyı İzmir'i, yani liman kalesini ve İzmir'deki donanmasını kaybettiği için, denizden, donanma ile Rumeli'ye geçme imkânı yoktu. Bu nedenle, hazırladığı

⁵⁰³ Sayar (1954), a.g.e., s.122-126, b. no. 2277-2380; Yinanç (1929), a.g.e., s.58-59.

20.000 kadar ve tamamı süvarilerden oluşan ordusu ile karadan; yani önce Saruhanoğulları Beyliği'nin topraklarından, Karesioğulları Beyliği'nin topraklarına geçmek ve oradan da Çanakkale Boğazı üzerinden Rumeli'ye geçmek zorunda kalmıştı. Ve bunun için de, iki beylik ile anlaşmak zorundaydı.⁵⁰⁴ Bu nedenle Gazi Umur Bey, Saruhan Eli ile Aydın Eli arasında ihtilafli bulunan bir bölgeyi Saruhanoğulları Beyliği'ne bırakma karşılığında Saruhan Bey'den, ordusu ile birlikte ülkensinden geçme teklifinde bulundu. Bu teklif Saruhan Bey tarafından kabul edildi ve böylece Aydınolu ordusu, Saruhan Eli topraklarına girdi. Gazi Umur Bey, Saruhan Bey tarafından karşılandıktan sonra, kendisi, oğlu Süleyman Bey'i, emrine bir kuvvet vererek, Gazi Umur Bey'e, bu beşinci Rumeli seferinde yardım ve yoldaşlık etmesi için onunla göndermiştir. Aydınolu ordusu, Saruhan Eli topraklarını geçtikten sonra Karesi Eli topraklarına geldi. Umur Paşa, burada Karesioğlu Süleyman Bey tarafından karşılandı. Karesioğlu Süleyman Bey de Gazi Umur Bey'in yanına, takviye amaçlı, Karesioğlu ordusundan bir kuvvet verdiği gibi, kendisi de bu sefere iştirak etmiştir. Böylece Saruhanoğulları ve Karesioğulları Beyliği'nden aldığı takviye birliklerin yanı sıra, Karesioğlu Süleyman Bey ve Saruhanoğlu Süleyman Bey'in de sefere katılmasıyla daha da güçlenen Gazi Umur Bey komutasındaki Aydınolu Beyliği ordusu, Haziran 1345'te, Karesi gemileri ile Çanakkale Boğazını geçerek Rumeli'ye çıktı.⁵⁰⁵

⁵⁰⁴ İnalçık (1999), a.g.m., s.182; aynı yazar (2008), a.g.m., s.22; Keçiş (2003), a.g.t., s.58.

⁵⁰⁵ Kantakuzenos (1828), a.g.e., s.962'den naklen Yinanç (1929), Akın (1946), a.g.e., s.46; a.g.e., s.62; Baykara (1990), a.g.e., s.71; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.108; Emecen (2016), a.g.e., s.252; Eravcı (2013), a.g.m., s.135; Keçiş (2003), a.g.t., s.58; Çavuşdere (2017), a.g.e., s.149 (Serdar Çavuşdere

Umur Paşa, Aydınoğlu ordusu ile Rumeli'ye çıktıktan sonra, Kantakuzenos ile buluşmak üzere Dimetoka'ya geldi. İki müttefik buluştuktan sonra, toplanan savaş meclisinde, yapılacak olan harekâtı planlarken, Gazi Umur Bey, öncelikle Momçila, Yani Momitzile üzerine yürünmesini teklif etmiştir. Çünkü bu Sırp soylusu, Gazi Umur Bey'in dördüncü Rumeli seferi sırasında, Kantakuzenos namına itaat altına alınmış olmasına rağmen, Umur Gazi'nin dördüncü Rumeli seferi tamamlayarak İzmir'e dönmesinden sonra, kendi çıkarına göre bazen Kantakuzenos'a bağlılığını bildirirken, bazen de İstanbul hükümetine itaatini bildirmiş ve son kertede Xanthia, yani İşkençe'yi kendine merkez edinerek, Makedonya'dan Meriç'e kadar olan toprakları ele geçirerek, hükmetmeye başlamıştı. Gazi Umur Bey'in yapmış olduğu teklif, Kantakuzenos'un ordusu, henüz böyle bir askerî harekâtı gerçekleştirmeye hazır değildi. Ve bu nedenle Kantakuzenos, bu teklifi reddetmek zorunda kaldı. Bunun üzerine Gazi Umur Bey, kuvvetleri ile Bulgar Kralı Aleksandros üzerine yürüme kararı aldı. Bulgar topraklarına giren Aydınoğlu ordusu, bölgeyi yağmalayarak alt üst ettikten ve bolca ganimet elde ettikten sonra Dimetoka'ya dönmüştür. Gazi Umur Bey Bulgar topraklarını yağmalamakta iken, Kantakuzenos, ordusunun hazırlığını tamamladı. Umur Paşa'nın Dimetoka'ya dönüşünden sonra iki müttefik, vakit kaybetmeden Momitzile üzerine yürüdü. Peritherion kalesi yakınında yapılan savaşta Aydınoğlu-Kantakuzenos müttefik kuvvetleri, Momitzile'nin ordusunu yendikleri gibi, bu Sırp

burada, Karesioğlu Süleyman Bey'in Rumeli'ye geçmediğini, Gazi Umur Bey, Saruhanoğlu Süleyman Bey ve Aydınoğlu ordusuna, Çanakkale Boğazı'na kadar eşlik ettiğini söylemektedir.); İnalçık (1999), a.g.m., s.182; aynı yazar (2008), a.g.m., s.22; Lemerle (1957), a.g.e., s.204

hâkimi de savaşta hayatını kaybetmiştir. Momitzile'nin ölümünden sonra, onun elindeki tüm topraklar Kantakuzenos'a geçti. Bu noktadan sonra müttefikler, Ferecik'i kuşatmakta olan Sırp Kralı'nın üzerine yürümek için, Cristopolis'e hareket etmişlerdir.

Tam da bu sıralarda, İstanbul'dan Apokoukos'un, Kantakuzenos taraftarlarınca öldürüldüğü haberi gelince,⁵⁰⁶ Kantakuzenos'un savaş meclisi toplandı. Bu mecliste Gazi Umur Bey'in yanı sıra, Süleyman Bey de bulunmuştur. Bu toplantı da Umur Paşa, fırsattan istifade İstanbul'a yürünmesini ve Kantakuzenos'un Bizans İmparatoru olarak, Doğu Roma tahtına oturmasını teklif etmiş ve bu teklif, savaş konseyince kabul edilmiştir. Ancak, İstanbul yakınlarına gelindiğinde, İmparatoriçe Anna'nın başkentte duruma hâkim olduğu ve Kantakuzenos taraftarlarının cezalandırıldığı öğrenildiğinde, Makedonya'ya geri dönme kararı alındı.

Dönüş yolunda Saruhanoğlu Süleyman Bey hastalanmış ve bir süre sonra, doktorlar tarafından yapılan tüm müdahalelerine rağmen, hastalığı atlatamayarak vefat etmiştir. Süleyman Bey'in ölümü, Gazi Umur Bey'i derinden yaraladı. Hem bu üzüntüden hem de Saruhan Bey'in yaşadığı bu acı dolayısıyla Aydın Eli'ne yapabileceği olası bir taarruza mani olma amacıyla, Kantakuzenos'a, memleketine geri döneceğini bildirdi. İvedilikle, ordusu ile birlikte, bir kez daha Karesi gemileri sayesinde Çanakkale Boğazı'ndan Anadolu'ya geçen Gazi Umur Bey, Saruhan Eli'ne gelerek, Süleyman Bey'in cenazesini Saruhan Bey'e teslim ettikten sonra Aydın Eli'ne, memleketine

⁵⁰⁶ Nicol (2016), a.g.e., s.249-250.

gelmiştir. Bu, Gazi Umur Bey'in çıktığı son Rumeli seferi olacaktır. Bu noktadan sonra Umur Paşa, tüm gayret ve dikkatini Kıyı İzmir'i, liman kalesini almaya vermiştir.⁵⁰⁷

Umur Bey'in Anadolu'ya dönmesinden sonra tekrar zor durumda kalan Kantakuzenos, kendisine, Umur Bey'in yerini alabilecek, onun kadar askerî kuvveti bulunan yeni bir müttefik arayışına girdi. Neticede Osmanoğulları Beyliği'nin Ulu Beyi Orhan Gazi ile kızı Theodora'yı evlendirerek, sıhriyet yoluyla ittifak kurma düşüncesi kafasında belirince, bu konu hakkında fikrini almak için Gazi Umur Bey'e bir mektup yazar. Umur Paşa, cevaben yazdığı mektupta, Orhan Bey'in, kendisi kadar sadık bir müttefik olamayacağını, fakat İstanbul ve Bizans İmparatorluğu topraklarına kendisinden daha yakın olduğu için, kendisinden önce yardıma gelebileceğini; çünkü kendisine deniz yolu kapalı olduğundan dolayı, Saruhan ve Karesi topraklarından geçmek durumunda olduğunu ve bunun her seferinde bunun mümkün olamayacağını söyleyerek, Osmanoğlu Orhan Bey ve Theodora'nın evliliğine icazet vermiştir. Böylelikle, Gazi Umur Bey'in onayıyla Theodora ve Orhan Bey evliliği gerçekleşirken, Osmanoğulları ile Kantakuzenos arasında da ittifak kurulmuş olur.⁵⁰⁸

Gazi Umur Bey'in Rumeli'ye gerçekleştirdiği beşinci ve son seferinden sonra, Papa VI. Clemens tarafından, İzmir'deki

⁵⁰⁷ Kantakuzenos (1828), a.g.e., s.963-966, 976-980'den naklen Yinanç (1929), a.g.e, s.62-64; Lemerle (1957), a.g.e., s.204-205, 210-211; Nicol (2016), a.g.e., s.251; Akın (1946), a.g.e., s.46; Baykara (1990), a.g.e., s.71-72; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.108; Emecen (2016), a.g.e., s.252-253; Eravcı (2013), a.g.m., s.135-136; Çavuşdere (2017), a.g.e., s.149-150; Keçiş (2003), a.g.t., s.59-60.

⁵⁰⁸ Keçiş (2003), a.g.t., s.61; Yinanç (1929), a.g.e., s.67.

haçlıların yeni komutanı olarak atanan Dauphin Humbert'in (Torfil Firenk) Aydınogulları Beyliği üzerine gerçekleştirdiği haçlı seferi gerçekleşmiştir. *Düsturnâme*, Humbert'in, 1346'da icra ettiği seferi, Gazi Umur Bey'in Rumeli seferinden önce zikreder. Gerçekleştirilen bu askerî harekâta ilk olarak *Düsturnâme-i Enverî*'deki anlatımından bahsetmek gerek. *Düsturnâme*'ye göre, Ocak 1345'te Gazi Umur Bey'in, aynı zamanda haçlı komutanlarının öldürüldüğü savaşta, Latinlere karşı kazanmış olduğu zaferden sonra, Aşağı İzmir, yani liman kalesi bir kez daha kuşatılır. Zor durumda kalan haçlılar da, Papa'ya mektup yazarak, Umur Paşa'ya karşı yardım isterler. Bunun üzerine Papa, Avrupa Hristiyan âlemine, Aydınogulları Beyliği üzerine gerçekleştirilmek üzere, İzmir'deki haçlılara yardım amaçlı yeni bir haçlı seferi çağrısında bulunur. Ancak Hristiyan hükümetlerinden olumlu bir alamaz. Sadece *Torfil* adındaki namlı bir şövalye ve hükümdar olan kişi Papa'nın çağrısına olumlu dönüş yapar. Bunun üzerine Papa, Aydın Eli'nde tesis edeceği hâkimiyet için Torfil'e, bölgenin hükümdarı olacağına dair yazılı bir belge verdikten sonra Torfil, Aydın Eli'ne, Aydınogulları Beyliği üzerine yapacağı haçlı seferinin hazırlıklarına girişir ve 50 kadirga, 30 kayık ve pek çok haçlı şövalyesi ile askerinden oluşan bir donanma meydana getirerek denize açılır. Tüm bunların neticesinde, birkaç ay sonra Torfil ve haçlı donanması, Kıyı İzmir'e ulaşır. Bu sırada Umur Paşa'nın yanında bulunan Saruhan Bey, kendi ülkesine dönmekte idi. Torfil, Saruhan Bey'i uğurlamak üzere, Umur Paşa'nın onunla birlikte gittiğini görünce, kaleden bir huruç harekâtı düzenleyerek, Yukarı İzmir'e, yani Kadifekale'ye doğru harekete geçtiler. Bu sırada Yukarı İzmir kalesinde bulunan Umur Paşa, kardeşi Hızır Bey de yanında olduğu halde,

Aydınoğlu kuvvetlerinin başında kaleden çıkarak, Torfil komutasındaki haçlıları karşıladı. Yapılan savaşı haçlılar kaybettiği gibi, Torfil'in oğlu da, Bizzat Umur Paşa tarafından öldürülür. Kurtulanlar, Aşağı İzmir kalesine zorlukla dönerler. Bu yenilgi üzerine Torfil, maiyetiyle birlikte ülkesine döner. Ve Kıyı İzmir, bir kez daha kuşatma altına alınır.⁵⁰⁹

Dauphin Humbert'in İzmir üzerine yaptığı haçlı seferini, bir de Batılı kaynakların verdiği bilgiler ile anlatılmalıdır. Haçlıların Ocak 1345'te kaybettikleri savaşın ardından Papa, yukarıdaki paragraflarda anlatıldığı üzere, Avrupa'daki kral-lara haçlı seferi çağrısında bulundu. Ve İtalyan şehir devletle-rinden, İzmir'deki haçlılar için asker yardımı istedi. Hum-bert'in yardım çağrısını kabul etmesinden sonra Papa, kendi-sini, İtalya'dan toplanan haçlı askerleri ile gemilerine ve İz-mir'deki haçlı kuvvetlerinin komutanı olarak atadı.

Eylül 1345'te hazırlıklarını tamamlayan Dauphin Hum-bert, Marsilya'dan yola çıkarak, dört kadirge ve içinde asker-leri ile birlikte, Ekim 1345'te İtalya'ya geldi. Buradan, kendi-sine temin edilen haçlı şövalyeleri, askerleri ve altı gemiyi de yanına aldıktan sonra, Ege Denizi'ne girmiştir. Burada da ko-mutası altına pek çok Hristiyan gemisi de katılacaktır. Sonuç olarak Humbert, yılsonuna doğru, komutası altında toplamda 26 kadirge ve içinde yüzlerce gemi olduğu halde, Eğriboz Adası'na gelmiştir.⁵¹⁰

Ege Denizi'ne girdiğinde, burada denizcilik faaliyetlerinde bulunan, çeşitli denizci Türkmen beyliklerinin filolarını da

⁵⁰⁹ Sayar (1954), a.g.e., s.117-122, b. no.2109-2276; Yinanç (1929), a.g.e., s.67-68; Keçiş (2003), a.g.t., s.61-62.

⁵¹⁰ Baykara (1990), a.g.e., s.40; Emecen (2016), a.g.e., s.253; Yinanç (1929), a.g.e., s.70; Çavuşdere (2017), a.g.e., s.146.

Midilli Adası açıklarında yenilgiye uğratmıştır.⁵¹¹ Eğriboz Adası'nda altı ay kadar kalan Humbert, Bizans'tan Atina Katalanları'ndan ve Cenevizliler'den, kendisine yardım talep etmiş, fakat istediği yardımı alamamıştır. Bunun nedenleri olarak; Bizans'a yaptığı, Rodos Adası'nı harekât merkezi ve askerî üs olarak kullanma talebi Papa tarafından reddedildi. Ayrıca bu sırada Bizans'taki saltanat mücadelesi kapsamında iç savaşta devam etmekteydi. Ceneviz, Ege'de haçlı birliği ile ticarî çıkar çatışmasına girdiği için, Humbert'in Bizans'tan askerî üs bölgesi olarak kullanmak üzere izin istediği Sakız Adası'nı, donanması ile yaptığı bir baskın ile ele geçirdi. Atina Katalanları ile de Aydınoğulları Beyliği arasında 1317/18'de yapılan ittifak neticesinde, o günden beri iyi ilişkiler ve iş birliği bulunmaktaydı.⁵¹²

Altı ayın sonunda Humbert, Haziran 1346'da, emrindeki şövalye ve haçlı askerleri ile İzmir'e çıktı. Ardından Aydınoğulları Beyliği ile savaşmak üzere, Temmuz 1346'da ordusu ile kaleden çıkarak, Yukarı İzmir'e doğru huruç harekâtına başladı. Bu sırada Gazi Umur Bey de ordusu ve kardeşleri Hızır Bey, Süleyman Şah ve İsa Bey ile Yukarı İzmir'den çıkmış, haçlı ordusunu takip etmekteydi. Gazi Umur Bey, Humbert komutasındaki haçlı ordusunu Buca ovasına çekti ve savaşı buraya taşıdı. Temmuz 1346'da yapılan savaşta Gazi Umur Bey ve emrindeki Aydınoğlu ordusu, Humbert komutasındaki haçlı ordusunu yenilgiye uğratmıştır. Haçlı ordusundan geriye kalanlar Aşağı İzmir kalesine dönerken, başarısız olan Hum-

⁵¹¹ Lemerle (1957), a.g.e., s.195-196; Emecen (2016), a.g.e., s.253.

⁵¹² Akın (1946), a.g.e., s.47; İnalçık (2008), a.g.m., s.22; Çavuşdere (2017), a.g.e., s.65-73, 146-147.

bert de, seferden ümidini kesmiş, İzmir'i terk ederek Hospitaller Şövalyelerinin hâkimiyetindeki Rodos Adası'na gitmiştir.⁵¹³

Humbert, Rodos Adası'nda iken, Gazi Umur Bey ve Aydınoğulları Beyliği'ne karşı bir başarı elde edilemeyeceğini anlamış ve Papa'ya bu konuda mektuplar yazarak, Aydınoğulları Beyliği ile barış antlaşması için müzakerelerin başlaması gerektiğini söylemiştir. Papa'nın, cevaben yazdığı mektupta bu öneriyi destekler mahiyettedir.⁵¹⁴ Bundan ve hatta Humbert'in İzmir'e gelişinden önce Venedik, İzmir'in alınışından sonra Aydınoğulları Beyliği ile verilen ve başarısız olunan mücadele nedeniyle, bölgede ticarî olarak zarar uğradığını ve bu nedenle de taraflar arasında bir barış yapılması için müzakerelere başlanması gerektiğini söylemişti.⁵¹⁵ Bunların yanı sıra, haçlı ittifakının diğer üyeleri arasında da İzmir ve Ege Denizi üzerinde dinî, ticarî ve askerî bir takım çıkar çatışmaları ve ayrılıklar başladı.⁵¹⁶ Ceneviz ise, Venedik ile Ege Denizi'ndeki koloniler için yaşadığı ekonomik rekabet nedeniyle, Aydınoğulları Beyliği ve Gazi Umur Bey'i el altından desteklemekte; haçlılara zorluklar çıkarmaktaydı.⁵¹⁷ Ayrıca, Gazi Umur Bey'in, Papa'ya ithafen bir mektup yazdığı iddia edilen mektubun muhtevasında, barış yanlısı gözükerek, müzakerelerin başlaması gerektiğini isteyen bir tutum vardır.⁵¹⁸ Tüm bunların neticesinde,

⁵¹³ Akın (1946), a.g.e., s.47; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.108; Yinanç (1929), a.g.e., s.70-71; Emecen (2016), a.g.e., s.253; Keçiş (2003), a.g.e., s.62, Baykara (1990), a.g.e., s.40-45; Lemerle (1957), a.g.e., s.197, 199.

⁵¹⁴ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.148.

⁵¹⁵ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.150.

⁵¹⁶ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.152-153; Yinanç (1929), a.g.e., s.71.

⁵¹⁷ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.153.

⁵¹⁸ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.155-156.

haçlı birliği ve Aydınoğulları Beyliği arasında, 1347'de barış müzakereleri başladı.⁵¹⁹

Aydınoğulları adına bu gelişmeler olmakta iken, taht mücadelesini kazanmaya kararlı olan Bizans İmparatoriçesi Anna, Gazi Umur Bey'in muvakatıyla Osmanoğulları Beyliği'nin hükümdarı Orhan Bey ile kızını evlendirerek ittifak yapan Kantakuzenos'a karşı, Saruhanoğulları Beyliği'nin hükümdarı Saruhan Bey ile ittifak yapar. Müttefiki Kantakuzenos'a yeni bir yardım seferi yapamayacak olan Gazi Umur Bey, Saruhanoğlu kuvvetlerin yanına, Aydınoğlu askerlerinden 2000 kişilik bir birlik göndererek sözde, Kantakuzenos'a karşı kurulan bu ittifakın içinde yer alır.

Ancak gerçekte, askerlerine verdiği emir, Rumeli'ye geçtikten sonra Kantakuzenos saflarına katılması yönündeydi. Temmuz 1346'da Saruhan askerleri ile birlikte Trakya'ya, Kantakuzenos'a karşı savaşmak için geçen Aydın askerleri, Saruhan kuvvetlerini de ikna ettikten sonra Kantakuzenos saflarına geçerek, onun adına savaşmaya ve mücadeleye başlamışlardır. Bu çerçevede Bulgar Krallığı topraklarına giren Türk kuvvetleri, Kantakuzenos'un taht iddiası için mücadele verirken, bölgeyi yağmalayarak pek çok ganimet ve esir elde etmiştir. Bunun sonrasında Aydın askerleri, Saruhan kuvvetleri ile birlikte Anadolu'ya dönerek, Aydın Eli'ne gelmişler ve Ulu Beyleri Gazi Umur Bey ile birlikte, İzmir'in geri alınması için mücadeleye katılmışlardır.⁵²⁰ Hiç kuşkusuz ki, yapılan bu

⁵¹⁹ Akın (1946), a.g.e., s.47; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.108-109; Baykara (1990), a.g.e., s.82; Emecen (2016), a.g.e., s.253; Yinanç (1929), a.g.e., s.71.

⁵²⁰ Eravcı (2013), a.g.m., s.136-137; Emecen (2016), a.g.e., s.253; Yinanç (1929), a.g.e., s.72-73; Akın (1946), a.g.e., s.47.

plandan Kantakuzenos haberdardı ve Umur Paşa ile irtibat halindeydi.⁵²¹

Humbert'i başarısızlığa uğrattıktan sonra, barış müzakerelerinin başlaması sırasında Gazi Umur Bey, yeniden liman kalesini tekrar tazyike başladı. Bunun yanı sıra, Kıyı İzmir'e gelecek olan yardımı kesmek, kaleyi denizden kuşatmak ve yeniden deniz yolunu açarak Adalar Denizi'nde gazâ yapmak amacıyla, ağabeyi Hızır Bey'in yönetimi altında bulunan ve Aydınogulları Beyliği'nin bir diğer tersanesinin bulunduğu Ayasuluk'ta yeniden bir donanma yapımına girişen Gazi Umur Bey, oluşturulan yeni Aydınoglu donanması ile -Humbert'in Rodos'tan ülkesine dönmesi nedeniyle barış görüşmelerinin kesilmesinden sonra- yeniden Adalar Denizi'ne açılarak, diğer denizci gazi Türkmen beylikleri ile ortak harekâtlara ve deniz gazâlarına başladı.⁵²² Zaten Gazi Umur Bey'in müzakerelere başlama amacı, İzmir'in geri alınışı için hazırlanacak ve yeniden Ege Denizi'nde askerî faaliyetlere girişecek olan donanmayı hazır etmek için vakit kazanmak idi.⁵²³ Yeniden oluşturulan bu donanma ile Gazi Umur Bey, Kıyı İzmir'i denizden de tazyike başlamıştır. Fakat 1347 Haziran'ında, sayısı 118⁵²⁴-150⁵²⁵ arasında değişen, çoğunluğu kayık tipindeki küçük gemilerden oluşan bir filo ile Aydınoglu ve Saruhanoglu müşterek donanması, Bozcaada ve Gökçeada açıklarında haçlı donanması ile yapılan deniz savaşını kaybedecek, gemiler savaşta yok olacak ve bu, Gazi Umur Bey döneminin ve Aydınogulları

⁵²¹ Yinanç (1929), a.g.e., s.73.

⁵²² Yinanç (1929), a.g.e., s.69; Keçiş (2003), a.g.t., s.63; Öden (2002), a.g.m., s.793-796.

⁵²³ Yinanç (1929), a.g.e., s.73.

⁵²⁴ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.158.

⁵²⁵ Yinanç (1929), a.g.e., s.73-74.

Beyliği'nin denizlerdeki son askerî faaliyeti olacaktır.⁵²⁶ Bu deniz savaşında, donanmanın başında Gazi Umur Bey'in olup olmadığı meçhuldür. Ancak Mükrimin Halil Yinanç, böylesine büyük bir donanmanın komutasının başka bir kumandana verilemeyeceğini söyleyerek, Gazi Umur Bey'in bu savaşta olabileceğini ve kurtarılabilen az sayıda gemi ile geri dönmüş olabileceğini söylemektedir. Ayrıca, o sırada adaya çıkmış olan Aydınoğulları askerlerinin, adayı ele geçirmekle meşgul olduğu sırada haçlı donanmasının ani bir baskın vererek, Türk filosunu ateşe verdiği ve bu nedenle yenilginin yaşandığını yazar.⁵²⁷ Bununla birlikte, Türk donanması ve haçlı donanması arasında gerçekleşen bu deniz savaşı da ilk barış müzakerelerinin sekteye uğramasının bir diğer nedenidir.⁵²⁸

Bütün bu gelişmelerden sonra bir kez daha barış görüşmeleri başladı. Bu görüşmelerin yapılmasına Papa VI. Clemens de onaylamıştı. Çünkü bu sıralarda, çıkar çatışmaları nedeniyle haçlı ittifakında çıkar çatışmaları başladığı gibi, birlik, dağılmaya yüz tutmuştur. Bunu gören Papa, dağılmayı önlemek için barış görüşmelerinin yapılmasına onay verir. Barış görüşmelerine Aydınoğulları Beyliği adına Gazi Umur Bey ve Hızır Bey katılırken, haçlı bloğunu ve papayı temsilen İzmir Piskoposluk üyesi Bartholomeo Tomari, Girit yönetimi temsilen Gragonet de Joyeuse katılmıştır. İzmir'i haçlılar adına müdafaa işinde yalnız kalan ve bölgede ticaretin kesilmesini istemeyen Rodos Şövalyeleri de barış görüşmelerini en çok isteyen ve bir barış yapılmasını arzulayan, destekleyen taraftır. Taraflar ara-

⁵²⁶ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.158; İnalçık (2008), a.g.m., s.22-23.

⁵²⁷ Yinanç (1929), a.g.e., s.74.

⁵²⁸ Yinanç (1929), a.g.e., s.77.

sında yapılan görüşmeler sonucunda, 1347 sonlarında mutabakata varılarak, bir barış antlaşması imzalanır. Buna göre: Aşağı İzmir, liman kalesi yıkılarak haçlılar ve Latinler'den tahliye edilecek ve Aydınoğulları Beyliği'ne verilecektir. Aydınoğulları da, buna karşılık Hristiyan Latinlere, Aydınoğlu limanlarında ticarî ayrıcalıklar vermektedir.⁵²⁹ Ancak, yapılan bu antlaşma Papa VI. Clemens tarafından, savaş ile alınan İzmir'in Türklere verilmesinin Avrupa'da karışıklıklara ve hoşnutsuzluklara sebep olacağı gerekçesiyle onaylanmadı.⁵³⁰ Diplomatik yolların tıkanmasından sonra, Gazi Umur Bey adına, sorunun çözümü için savaş yolundan başka çözüm kalmadı.

Bu noktadan sonra bir kez daha Aşağı İzmir'i, liman kalesini kuşatacak ve bu kuşatma sırasında şehit olacak olan Gazi Umur Bey hakkında *Düsturnâme-i Enverî*'nin, Gazi Umur Bey'in kahramanlıklarını anlattığı ve *Umur Paşa Destanı* olarak da bilinen ikinci kitabının son beyitlerinde verdiği bilgilere bakacak olursak; Rumeli'den dönen ve şehit Süleyman Paşa'nın cenazesini babasına verdikten sonra Yukarı İzmir'e gelen Umur Paşa, kardeşlerini yanına çağırır. Bundan böyle birer ay dönüşümle, her bir kardeş Aydı oğulları ordusunun başına geçerek, kuşatmaya kumanda edecektir. Bu şekilde dört ay boyunca Aşağı İzmir şehri kuşatılır, fakat coğrafik mevki avantajı haçlıların elinde olduğundan dolayı kale alınamaz. Bu nedenle kuşatma kaldırılır. Umur Paşa, sırasıyla kardeşlerini, kendi yönetim bölgelerinde ziyaret ettikten sonra, babası

⁵²⁹ Akın (1946), a.g.e., s.47; Yinanç (1929), a.g.e., s.77; Baykara (1990), a.g.e., s.82-83; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.107-108; Keçiş (2003), a.g.t., s.63; Emecen (2016), a.g.e., s.253; Öden (2002), a.g.m., s.793-796; Çavuşdere (2017), a.g.e., s.160.

⁵³⁰ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.160.

Mehmed Bey'in türbesinin bulunduğu Birgi'ye gelerek, Ulu Cami'nin (Aydınoğlu Mehmed Bey Cami) içinde yer alan türbesindeki kabrini ziyaret eder. Türbede uyurken Hz. Muhammed ve büyük sahabeleri rüyasında görür. Rüyada kendisine şehit olacağı söylenir. Bu sırada Hızır Bey hastalanmıştır. Ağabeyinin hastalık haberini alan Umur Gazi, Ayasuluk'a, ağabeyinin yanına gider. Ayrıca tüm kardeşler de bu sırada Ayasuluk'a gelmişlerdir. Ayasuluk'ta iken rüyasında bir kez daha şehit olacağını gören Umur Paşa, rüyasını kardeşlerine anlatır ve hepsi bundan dolayı çokça müteessir olurlar. Sonrasında oradan ayrılır ve komutanlarından Dünder Bey ile birlikte Yukarı İzmir'e döner. Hazırlıklarını tamamladıktan sonra Aydınoğlu ordusunun başında kaleden çıkarak bir kez daha Aşağı İzmir'i kuşatma altına alır. Kuşatmadan bir süre sonra, Dünder Bey'i az bir askerle kuşatma için bırakır ve kendisi, ordusunun büyük bölümü ile geri çekilir. Bunu fırsat bilen Latinler, kaleden huruç harekâtı düzenlerler. Hâlbuki ki Umur Paşa, ordusunu pusuya yatırmıştır. Yani Turan Taktiğini uygular ve kaleden çıkan haçlı askerlerine, pusudan çıkarak saldırır. Onları yenilgiye uğratar ve sağ kalanlar kaleye çekilmek mecburiyetinde kalırlar. Tekrar kale önlerine gelen Aydınoğlu ordusu, şehri zapt için hücumla kalktığı sırada Umur Paşa da askerlerinin başında ve ön saflarda savaşmaktadır. Umur Paşa, askerleri ile kale burçlarından birinin kapısını açarak şehre girmeye çalıştığı sırada, alınına isabet eden bir ok nedeniyle şehit olur.⁵³¹

Gazi Umur Bey'in son İzmir kuşatması sırasında şehit oluşu, Bizans ve Batılı kaynaklarda bazı farklılıklar içerir. Barış görüşmelerinin tıkanmasından sonra Gazi Umur Bey, bir kez

⁵³¹ Sayar (1954), a.g.e., s.126-130, b. no.2381-2506; Yinanç (1929), a.g.e., s.75-77; Baykara (1990), a.g.e., s.82-86.

daha, savaş yoluyla Aşağı İzmir'i almaya karar vermiştir. Hazırlıklarını tamamladıktan sonra, ordusu ile liman kalesini kuşatma altına aldı ve tazyike başladı. Mancınıklarla kale dövülmeğe başlandı. Ayrıca lağımcılar, surları çökertmek için kaleyi altından kazmaktadırlar. Kuşatma altında bulunan haçlıların, savunma amaçlı hazırladıkları hendekler doldurulduktan sonra duvarlara merdivenler dayayan Aydınoğlu askerleri, kale içine girmeye çalışıyorlardı. Bu sırada Gazi Umur Bey, askerlerinin başında ve ön saflarda çarpışmaktadır. Kendisi de bir merdivenden tırmanarak İzmir'e ilk giren kişi olma çabasındaydı. Bu amaçla tırmanmakta iken, durumu daha rahat gözlemleyebilmek için miğferini çıkardı. Fakat o sırada kuşatma altında bulunan haçlı askerlerden birinin attığı ok, Gazi Umur Bey'in alınına isabet etti. Böylelikle Aydınoğulları Beyliği'nin Ulu Beyi, 1348 baharında şehit olmuştur.⁵³² Gazi Umur Bey'in şehit olmasından sonra kuşatma kaldırılmıştır. Paşanın cenazesi önce Yukarı İzmir'e getirilmiş, ardından da Birgi'ye, babasının türbesine defnedilmiştir.⁵³³

18 yaşında gazâyâ başlayan Gazi Umur Paşa, 1348'de, 39 yaşında şehit olana kadar 21 yıl içinde, 26 büyük sefer gerçekleştirmişti.⁵³⁴ Ekseriyeti deniz gazâları olmakla birlikte, Gazi

⁵³² Yinanç (1929), a.g.e., s.77-78; Dukas (1956), a.g.e., s.16-17; Akın (1946), a.g.e., s.48; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.108; Baykara (1990), a.g.e., s.86; Emecen (2016), a.g.e., s.254; aynı yazar (2013), a.g.m., s.59; Öden (2002), a.g.m., s.793-796; İnalçık (2008), a.g.m., s.22; Keçiş (2003), a.g.t., s.63; Çavuşdere (2017), a.g.e., s.161; Nicol (2016), a.g.e., s.251.

⁵³³ Asaf Gökbel-Hikmet Şölen (1936), *Aydın İli Tarihi I: Eski Zamanlardan Yunan İşgaline Kadar*, Aydın Halkevi Yayınları, Aydın, s.88.

⁵³⁴ Sayar (1954), a.g.e., s.130, b. no.2507-2512:

on sekiz yaşı ata oldı süvâr
hem yegirmi bir yıl etdi kâr zâr

Umur Bey'in, yaptığı bu başarılı seferleri sonucunda Aydınoğulları Beyliği, Anadolu Türk Beylikleri'nin en güçlülerinden biri haline gelirken, Adalar Denizi, yani Ege Denizi ve burada yer alan adaların mutlak hâkimi, en önemli bölgesel gücü haline olmuştur. Ayrıca, Rumeli toprakları ve burada yer alan devletlerin de en çok korktuğu ve çekindiği askerî güçlerin başında yer alır. Bunun en somut örneklerinden bazıları: adaların fethedilmesi veya haraca bağlanması; Yunanistan ana karası ve Mora Yarımadası'nın, gazi Umur Bey'in yaptığı deniz seferleri ile birlikte, Aydınoğulları Beyliği'nin hâkimiyeti ve nüfuzuna girmesi; Bizans, Venedik, Ceneviz gibi denizcilikte ön plana çıkmış, Ege adalarının hâkimi olan devletleri, yapılan başarılı deniz seferleri ile sindirerek, denilerdeki mutlak hâkimiyetini kabul ettirmesi; Kantakuzenos ile kurulan dostlukla beraber; III. Andronikos'un ölümünden sonra başlayan Bizans taht mücadelelerinde, müttefiki Kantakuzenos'un yanında yer alan Gazi Umur Bey'in, Rumeli ve Trakya'ya yaptığı büyük çaplı deniz ve kara seferleri sonucunda, Balkanlar'da Türk nüfuzu oluşturulması ve ilk Müslüman Türk varlığının Rumeli'ye taşınması, Ege Denizi'nin Aydınoğulları Beyliği'nin hâkimiyeti ve kontrolüne geçtikten sonra, Karadeniz ve Akdeniz'e çıkararak, Romanya bölgesinde Kili Eflâk'ın yanı sıra, Girit ve Kıbrıs'a kadar deniz gazâları ve seferleri yapılmasıdır. Bununla birlikte, Kantakuzenos'a, saltanat yolunda verdiği destek, onun 1340'ların ikinci yarısında Bizans İmparatoru olmasında büyük katkı sağladığı gibi, Kantakuzenos ve Osmanlı arasında kurulan ilk büyük ittifakta, Umur Paşa'nın verdiği

yedi yüz hem kırk sekiz idi sal
yaşı otuz tokuz etdi intikâl
eylemişdür ol yegirmi altı gazâ
rahmet anun rûh-i pâkize sezâ

muvafakat sonucunda gerçekleşmiştir. Bizanslı müverrih Gregoras, Gazi Umur Bey'in ve devrindeki Aydinoğulları Beyliği'nin ulaştığı gücü şu şekilde açıklamaktadır: "Asya'daki emîrlerin en güçlüsü Umur'du. Cesareti ve kahramanlığıyla diğerlerine üstün gelmişti. Lidya ve İonya'nın hâkimiydi, gemileri denizleri kaplıyordu, onun deniz egemenliği kısa zamanda onu sadece Ege adalarında değil; aynı zamanda Eğribozlular, Moralılar, Giritliler, Rodoslular, Teselya'dan Bizans'a kadar bütün kıyılardaki halk arasında korkunç kılmıştı"⁵³⁵

1341'de Bulgar Kralı İvan Aleksandre, Bizans'a elçi göndererek, İstanbul'a sığınmış olan saltanat Şişman'ı istediğinde, Kantakuzenos, kendisine cevap olarak, Anadolu Türk Beylikleri'nin en güçlüsü olarak tanıttığı Gazi Umur Bey ve Aydinoğulları Beyliği'ni, Bulgaristan üzerine saldırtmakla tehdit etmişti.⁵³⁶

Gazi Umur Bey, XIV. yüzyıl Türkiye tarihine, genel olarak umumî Türk tarihine ve Bizans tarihine bu şekilde etkiler bırakmasından ayrı, kendisinden sonraki Osmanlı tarihine de derin izler bırakmıştır. Osmanlı hükümdarı Orhan Gazi, sonraları Batı Anadolu ve Rumeli'de kazandığı başarılarında, Gazi Umur Bey'in, söz konusu bölgelerdeki başarılarından, tecrübelerinden istifade etmiştir. Gazi Umur Bey döneminde İki beylik arasında, kaynaklarda açık bir şekilde ittifak yapıldığına dair bir bilgi olmamanın yanında, aynı dönemde, farklı bölgelerde, dolaylı da olsa bir doğal ittifakın varlığından söz edilebilir.⁵³⁷ Buna bir örnek verilecek olursa; Osmanlılar 1329'da

⁵³⁵ Gregoras (t.y.), a.g.e., II, s.597'den naklen Daş (2013), a.g.m., s.79.

⁵³⁶ Daş (2013), a.g.m., s.80.

⁵³⁷ İnalçık (2008), a.g.m., s.23.

İznik'i kuşattıklarında III. Andronikos, acilen bir ordu toplayarak Orhan Gazi'nin üzerine yürüdü. Yapılan Palekanon Savaşı'nda Osmanlılar, Bizans ordusunu yendi⁵³⁸ ve kuşatmaya devam ettiler. Neticede 1331'de, yani savaştan iki yıl sonra İznik, Osmanlı'ya teslim oldu. İşte Bizans'ın içinde bulunduğu bu karışık vaziyet, Aydınogulları Beyliği'ne yaradı. Çünkü bu dönemde Gazi Umur Bey, Aşağı İzmir'i fethetmiş ve Ege Denizi'nde, Bizans'ın da hâkim olduğu adalar ve bölgelere ilk deniz gazâlarını gerçekleştirmişti.⁵³⁹

Aydınogulları Beyliği'nin Osmanlılara askerî anlamda öncülük ve temel oluşturduğu bir diğer konu denizciliktir. Osmanlı, Batı Anadolu'yu ele geçirdiğinde ve Rumeli'ye yaptığı fetih seferlerinde oluşturulan ilk Osmanlı donanmasının pek çok özelliği Aydınogulları Beyliği'nin denizcilerinden, denizlerdeki tecrübelerinden ve gemi mühendislerinden yararlanılması ile olmuştur.⁵⁴⁰

Kaynaklar, XV. yüzyılda Osmanlı Türklerinin Balkanlar'a kesin bir şekilde yerleşmesinin öncüsü ve mimarı olarak Gazi Umur Bey'i göstermektedir.⁵⁴¹ Osmanlı'nın Rumeli'deki fetihleri ve yerleşmesi ile ilgili, II. Bayezid döneminde kaleme alındığı bilinen bir Anonim *Tevârih-i Âl-i Osman*'da, Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçerek 1354'te, ilk Osmanlı fetihlerini yaptığı sırada, Gazi Umur Bey'in Rumeli'de gazâ yapmakta olduğu, ikilinin bir araya gelerek görüştüğü, Umur Paşa'nın, Süleyman Paşa'yı Rumeli'de fetihler

⁵³⁸ İnalçık (2008), a.g.m., s.16.

⁵³⁹ İnalçık (2008), a.g.m., s.23-24.

⁵⁴⁰ Akın (1946), a.g.e., s.49; Keçiş (2003), a.g.t., s.7; İnalçık 82008), a.g.m., s.11.

⁵⁴¹ Baykara (1990), a.g.e., s.97.

yapmakla görevlendirdiği ve Anadolu'ya geçmesine yasak getirdiği ile ilgili bir konuşma geçtiğine dair kayıt vardır.⁵⁴² Böyle bir görüşmenin olduğuna dair benzer kayıtlar, *Düsturnâme-i Enverî*'nin Osmanlı tarihini anlattığı üçüncü kısmın ilgili beyitlerinde⁵⁴³ ve ilk Osmanlı tarihçilerinden Oruç Bey'in, *Tevârih-i Âl-i Osman/Oruç Bey Tarihi*'nde de benzer kayıtlar mevcuttur.⁵⁴⁴ Ancak bu tarihte, böyle bir görüşmenin yapılması imkânsızdır. Çünkü Süleyman Paşa'nın Gelibolu ve Rumeli seferinin gerçekleştiği 1354'ten önce, 1348 yılında Gazi Umur Bey'in şehit olduğu bilinmektedir.⁵⁴⁵ Bu durum, Gazi Umur Bey'in Türk tarihinde bıraktığı derin izlerin Osmanlı entelektüel dünyası ile halk tarafından bilindiği, onun denizlerde ve Rumeli'de kazandığı başarıların, Osmanlı tarihçilerinin yazdıkları kitaplarda tezahür ettiği söylenebilir.⁵⁴⁶ Bu eserlerde Gazi Umur Bey'e adeta bir evliyalık mertebesi verilmiş gibi gösterilmektedir.⁵⁴⁷

Yine de böyle bir görüşmenin olma olasılığı yok değildir. Çünkü Gazi Umur Bey'in Rumeli'ye, Kantakuzenos'a destek için yaptığı, 1345'teki Rumeli seferinden kısa bir süre önce Kantakuzenos, Orhan Gazi ile de bir ittifak yapmış ve bu çerçevede Rumeli'ye Osmanlı askerlerinden oluşan bir kuvvet göndermişti. Bu kuvvetlerin başındaki kişi, oğlu Süleyman Paşa ise, Gazi Umur Bey Rumeli seferine çıktığı vakit böyle bir

⁵⁴² Yinanç (1929), a.g.e., s.64-65.

⁵⁴³ Yinanç (1929), a.g.e., s.64.

⁵⁴⁴ Hüseyin Nihal Atsız (2017), *Üç Osmanlı Tarihi: Oruç Beğ Tarihi, Ahmedi: Dâstân Tevârih-i Mülûk- i Âl-i Osman, Şükrullah: Behçetü't- Tevârih*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, s.35-36.

⁵⁴⁵ Akın (1946), a.g.e., s.46; Yinanç (1929), a.g.e., s.66.

⁵⁴⁶ Akın (1946), a.g.e., s.46.

⁵⁴⁷ Yinanç (1929), a.g.e., s.66.

görüşmenin gerçekleşme olasılığı yüksektir.⁵⁴⁸ Bunlardan başka, yukarıda da bahsedildiği gibi, Osmanlı ile Bizans arasındaki ilk büyük ittifak, Kantakuzenos'un saltanat yolunda Orhan Gazi ile yaptığı anlaşma üzerine olmuş; bu anlaşma ve ittifak ise, Umur Gazi'nin onayından sonra gerçekleşmişti.

Aydınoğulları Beyliği'nin Ulu Beyi Gazi Umur Paşa, Osmanlı askerî teşkilâtına, denizcilik ile birlikte, başkaca etkileri de görülmektedir. Askerler, "Umur Paşa canı için" için diyerek yemin etmekle birlikte, askerî teşkilâta bıraktığı etkileri, ayrıntılı olarak Yusuf b. Abdüllâtif, *Subhatu'l-Ebrâr* adlı eserinde bu etki ve tesirlere değinmektedir.

"Aydın Beg oğlu Gâzi Umur Paşa gemilere binüb gazâlar iderdi. Âl-i Osman Beylerinden gemi ile evvel gazâ iden Umur Bey'dir. Nice kerre velâyeti zâhir olmağın gâziler 'Umur Paşa canı için' deyu yemin ederlerdi. Bu Umur Bey zamanında gâziler ganimet malını Bektâşî börkleriyle üleştirdiler. Anun için börklerin eşfesin altun ile bezediler. Şimdi ol kisbeti çorbacılar ve solaklar giyerler. Umur Bey kispetidir. Yeniçeri keçesi sonra ihdas oldu. Sebep bu oldu idi ki kaçan ehl-i imân Rumeli'ne geçtikte Vardar keçesinde bir divâne var idi. Gelibolu feth olduktan sonra ol divâne geldi. Müslümanlar içinde oldu ve Gazi Süleyman Paşa her kanda gitse atı önünce yürüdü. Enseme gün yakmasun deyu iki karış midarıkçe paresini eski Umur Paşa tacınının bir yanına dikmiş idi. Sonra piyâde olan gâziler ol keçeyi giyer oldu ve bir bezirgân oğlu yeniçeri olub börkleri andan peyde oldu. İbtida yaya yazmak akbörk ve kızılörk Orhan Gazi zamanında ihdas olunmuştur."⁵⁴⁹

⁵⁴⁸ Yinanç (1929), a.g.e., s.66.

⁵⁴⁹ Akın (1946), a.g.e., s.49; Baykara (1990), a.g.e., s.55.

Bu satırlar, Osmanlı askerlerinin, Gazi Umur Bey adına yemin etmelerinden başka, Umur Bey'in döneminde Aydınoğlu gazilerinin giymiş olduğu kıyafetlerin, Osmanlı askerî sistemine nasıl bir etki yaptığı ve uzunca zaman, üstelik Gazi Umur Bey'in en çok askerî faaliyet sahalarından biri olan ve hatıralarını taşıyan Rumeli'ye Osmanlıların geçmesinden sonra da bunların kullanılmaya devam ettiğini göstermektedir.

Gazi Umur Bey'in şehadetinden sonra Aydınoğulları Beyliği'nin başına Ulu Bey olarak *Hızır Bey* (1348-1360) geçti. Ancak Hızır Bey, kardeşi Gazi Umur Bey gibi fetih ve yayılcı politika izleyen bir hükümdar değildi. Bu nedenle İzmir kuşatmasına devam etmemiş ve tekrardan Latinler ve haçlı bloğu ile barış görüşmeleri başlamıştır. Ağustos 1348'de taraflar arasında bir barış antlaşması yapıldı. Bu antlaşmanın maddelerinden bazılarına göre; Aydınoğulları Beyliği tersaneleri kapatılacak, donanma terhis edilecek, her türlü denizcilik faaliyetleri sonlandırılacak, gemiler karaya çekilecek ve Latinler isterse de yakılacaktır.⁵⁵⁰ Haçlı ittifakındaki Latinlerin anlaşmazlıkları ve çıkar çatışmaları nedeniyle bu antlaşma Papa tarafından ilk başta onaylanamasa da, Nisan 1353'te onay verip imzalaması ile yürürlüğe girmiştir.⁵⁵¹ Bu noktadan sonra Aydınoğulları Beyliği, askerî açıdan gerileme dönemine geçecek; denizlerde ve Rumeli'deki gazâ faaliyetleri sona erecektir.

⁵⁵⁰ Akın (1946), a.g.e., s.51;Yinanç (1929), a.g.e., s.79-80; Keçiş (2003), a.g.t., s.69; Çavuşdere (2017), a.g.e., s.163; Melek Delilbaşı (1983), "Ortaçağ'da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Ahidnâmelerle Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış", *Bellekten*, C.XLVII/S.185, Ankara, s.100; aynı yazar (1991), "Türk Sultan ve Beylerine Ait Yunanca Belgeler Hakkında Bazı Bilgiler", *T.A.D.*, C.XV/S.26, Ankara, s.73-84.

⁵⁵¹ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.166-172.

Beylik, Hızır Bey döneminde artık, Venedik ve Ceneviz arasındaki Ege Denizi'nde var olan ticarî çıkar çatışmalarından dolayı taraflar arasında siyasî kışkırtmalar ve denge politikası izleyerek varlığını devam ettirme çabasına girdi.⁵⁵²

Hızır Bey'den sonra Ulu Bey olan *İsa Bey* (1360-1390) döneminde, Akdeniz'deki Latinlerin üstünlüğüne son vermek amacıyla, Memlûk Devleti ile Batı Anadolu Beylikleri arasında bir ittifak girişimi olmuştur. Pek tabii ki bu ittifakın bir beyliği de, İsa Bey idaresindeki Aydınogulları Beyliği'dir.⁵⁵³ Ayrıca I. Kosova Savaşı'nda Osmanlı ordusuna yardımcı birlik olarak, İsa Bey tarafından, Aydınoglu askerlerinden oluşan bir askerî kuvvet gönderilmiştir.⁵⁵⁴ Bunlar dışında Askerî bir gelişme olmayıp, İsa Bey dönemi Aydınogulları Beyliği dönemi, ilmî ve kültürel çalışmalar ile ön plana çıkmıştır. 1390'da, Yıldırım Bayezid'in Anadolu Beyliklerini hâkimiyeti altına almak için çıktığı seferde, Aydınogulları Beyliği'ne de boyun eğdirip, topraklarını ülkesine katınca Aydınogulları Beyliği, tarih sahnesinden silindi.

Timur'un 1402'de Ankara Savaşı'ndan sonra Anadolu Beyliklerini tekrar diriltince, bundan payını alan bir beylikte Aydınogulları Beyliği olmuştu. Bu dönemde önce İsa Bey'in oğulları Musa Bey, onun kısa bir süre sonra ölümünden itibaren II. Umur Bey Ulu Bey olsa da, onun da saltanatı çok kısa sürmüş,

⁵⁵² Keçiş (2003), a.g.t., s.74.

⁵⁵³ Keçiş (2003), a.g.t., s.74-75.

⁵⁵⁴ Cemal Üstün (2018), "Aydın İli'nin Osmanlı Hâkimiyetine Geçmesi ve Bir Vilâyet Merkezi Olarak Tire", *Uluslararası Küçük Menderes Araştırmaları ve Tire Tarihi Sempozyumu*, Bildiriler, C.I, (ed. Ali Özçelik-Murat Sanus), 7-8 Mayıs 2018, Tire, İzmir, s.89-90; Hoca Sa'deddin Efendi (1999), *Tâcü't-Tevârih*, (haz. İ. Parmaksızoğlu), C.I, Ankara, s.176-177.

İbrahim Bahadır Bey'in oğlu olan *Cüneyd Bey* (1405-1426), Aydınogulları Beyliği'nin Ulu Beyi oldu. Cüneyd Bey döneminde askerî açıdan Nif (bugünkü İzmir'in Kemalpaşa İlçesi) ve Alaşehir'in ele geçirilmesi dışında, toprak kazanımı anlamında bir askerî faaliyet gerçekleşmemiş olup, önce fetret devri, sonra I. Mehmed dönemi ve ardından II. Murad döneminde Cüneyd Bey, Aydınogulları Beyliği'nin, Osmanlı Devleti karşında varlığını devam ettirme mücadelesi ile geçmiştir. II. Murad'ın 1426'da Aydınogulları Beyliği'ni ele geçirmesi ve topraklarını Osmanlı'ya katması ile de Aydınogulları Beyliği yıkılmıştır.

Gazi Umur Bey'den sonra, tezin konusu kapsamında denizlerde ve karada gazâya yönelik askerî faaliyetlerin sonlanması, gerekse de ikinci bölümde Gazi Umur Bey'den sonraki Aydınogulları Beyliği'nin tarihine kısaca değinildiği için, Hızır Bey, İsa Bey ve Cüneyd Bey dönemleri anlatılmayacaktır.

IV. BÖLÜM

AYDINOĞULLARINDA DONANMA

Aydinoğulları Beyliği'nde Donanmanın Kurulması ve İlk Denizcilik Faaliyetleri

II. Andronikos, Bizans üzerine İtalya cumhuriyetlerinden gelebilecek askerî tehdit kalktığında, denizlerden gelebilecek tehditlere karşı Bizans kara sularını ve kıyılarını denizden savunma işini, bu konuda anlaşmaya vararak ittifak yaptığı Ceneviz donanmasına bıraktı. Bunu yapma gerekçesi, Savunmaya ayrılan bütçeyi kısmak ve Bizans hazinesinden çok fazla paranın harcandığını düşündüğü donanmayı lağv ederek, donanmaya ayrılan paradan tasarruf edeceğini düşünmesiydi. Fakat bu durum, Bizans askerî gücü açısından büyük bir olumsuzlukla sonuçlandı. Ceneviz'in amacı, Bizans İmparatorluğu korumaktan ziyade, Ege ve Karadeniz'deki kolonilerindeki ticarî ve askerî çıkarları korumak olduğu gibi, Bizans adına en önemli hata ise Batı Anadolu kıyılarına yerleşmeye başlayan Türkler ve oluşturdıkları tehdit çerçevesinde oluşmuştur.

1280'li yılların ilk yarısında II. Andronikos'un, Bizans donanmasını lağv etmesinden sonra işsiz kalan Bizanslı denizciler, gemi mühendisleri ve tersane çalışanları, o dönemde Karia ve Leşkerî Eli bölgesinde askerî faaliyetlerde bulunan ve bölgeye yerleşmeye başlayan Türklerin hizmetine girdiler. Zaten

Türkiye Selçuklu Devleti'nde emirü's-sevâhil olan; denizcilikten gelen, bu konuda tecrübeli olan ve Batı Anadolu uçlarındaki Türkmenlerin Beyi konumundaki Emîr Menteşe ve Emîr Aydın Beyler, işsiz kalan bu Bizanslı tersaneci ve denizcilerini kendi uc beyliklerinde istihdam ederek, kurulacak Aydınoğulları ve Menteşeoğulları Beylikleri'ndeki donanmaların temelini atmışlardır.⁵⁵⁵ Bizans hükümeti, donanmayı lağv etmenin ne büyük bir hata olduğunu en feci şekilde XIV. yüzyılda anlayacaktır.⁵⁵⁶ Çünkü 1280-1344 yılları arasında Batı Anadolu kıyılarında ve Ege Denizi'nde oluşacak olan, Aydınoğulları, Menteşeoğulları, Saruhanoğulları ve Karesioğulları gibi denizci gazi Türkmen beyliklerinin donanmalarının oluşturulması ve üstünlüğü, işte bu Rum denizciler ve Türk Beyliklerinin iş birliği yapımlarıyla başlamış oluyordu.⁵⁵⁷ Buna ek olarak, Gazi Umur Bey döneminde, en parlak dönemini yaşayacak olan Aydınoğulları donanmasının muharip unsurları Türkler'den oluşurken, geminin tayfası ise bu Müslüman olmuş Rumlar'dandır ve hali hazırda bu sahil beyliklerinin kurulduğu Batı Anadolu kıyı topraklarında bulunan yerel Bizanslı Rum tekfur, eşraf ve korsanların da, yine Batı Anadolu uç beyliklerinin hizmetinde yer aldıkları da görülmüştür.⁵⁵⁸

⁵⁵⁵ Nicol (2016), a.g.e., s.136; Ostrogorsky (2006), a.g.e., İncalcık (2008), a.g.m., s.12; s.445-446; Wittek (1986), a.g.e., s.44-45; Keçiş (2003), a.g.t., s.18, 20; Çavuşdere (2017), a.g.e., s.28; Ayönü (2016), a.g.m., s.5. Türkmen beylerinin hizmetine giren bu Bizanslı Rum denizciler, yeni efendilerinin hizmetinde göreve başladıktan bir süre sonra Müslüman olmuşlardır. Bkz. İncalcık (2008), a.g.m., s.12; Wittek (2006), a.g.e., s.44-45; Çavuşdere (2017), a.g.e., s.28.

⁵⁵⁶ Nicol (2016), a.g.e., s.136.

⁵⁵⁸ İncalcık (2008), a.g.m., s.13.

Kaynaklarda, XI. asrın başında, Rum denizciler ve Türk beyliklerinin iş birliği ile oluşturulan ve 1304'te Ephesos, yani Ayasuluk'un (Selçuk) fethedilmesi ve *Aydınoğlu Mehmed Bey*'in gelmesiyle birlikte, Aydinoğulları kuvvetlerinin de yer aldığı Türk filolarının faaliyetlerinden bahseden kayıtlar mevcuttur ve il deniz akınları bu dönemde gerçekleşmiştir.⁵⁵⁹ Buna örnek vermek gerekirse, 1304'teki Batı Anadolu toprakları üzerinde, Türklere karşı askerî faaliyetlere başlayan Katalan Kumpanyası, kışı geçirmek üzere Chios'ta, yani Sakız Adası'na geçmişti. Çünkü bu sırada, *Sasa Bey* komutasındaki Türk gemileri adalara baskınlar vermektedir. Muhtemelen 1306 yılı civarında Sasa Bey'in komutasında ve içinde *Aydınoğulları* askerlerinin de bulunduğu 30 gemilik Türk donanması, Sakız Adası'na saldırdı. Bu saldırıda, adayı korumakla vazifeli, Katalan ve Rumlar'dan oluşan askerî birlik, Türkler karşısında yenilgiye uğradı. Bu saldırıdan sadece kale içine sığınan Hristiyanlar kurtulmuş; Türkler, bu baskın ile pek çok ganimet ve esir elde etmişlerdir.⁵⁶⁰ Bu saldırıdan sonra Türkler adayı zapt etmedikleri ve Anadolu'ya döndükleri için, Cenevizli aile Zacharia, donanması bulunmayan Bizans'ın Ege adalarını koruyamayacağını düşünerek, Ceneviz korsanlarının gemileri ile adayı zapt edip, bölgeyi hâkimiyeti altına aldı. Ada, bu tarihten sonra Cenevizlilerin eline geçerken, Benetto Zacharia, Bizans İmparatorluğu adına, bu devlete metbu olarak yönetmeye başlamıştır.⁵⁶¹ Bu arada, Sakız Adası'na saldıran Türk donanması hakkında bilgiler veren Bizanslı müverrih Gregoras'ın aktardıklarına göre, bu yıllarda artık Türkler, oluşturdukları

⁵⁵⁹ Baykara (1990), a.g.e., s.49; İnalçık (2008), a.g.e., s.14.

⁵⁶⁰ Wittek (1986), a.g.e., s.45; Yinanç (1929), a.g.e., s.21.

⁵⁶¹ Yinanç (1929), a.g.e., s.21; İnalçık (1999), a.g.m., s.176; aynı yazar (2008), a.g.m., s.14.

donanmanın da katkılarıyla sahillerde tutunmuşlardır.⁵⁶² İçinde Sasa Bey'in de bulunduğu bazı Türkmen Beylerinin bu dönemde bir takım Ege Adalarını ele geçirecek başarıya da ulaşmaları, Gregoras'ın verdiği bilgileri destekler niteliktedir.⁵⁶³

Ege Denizi ve adalarında faaliyet gösteren ve yukarıda, adaları zapt etme başarısı konusunda bahsi geçen Türk beylerinden biri de, Bizans kaynaklarında adı "Khlamouz" olarak geçen, Karesi Türkmenlerini beyi olan *Kalem Bey*'dir. Kalem Bey, Midilli Adası'na yaptığı, 1307 tarihli deniz gazâsı ile adayı istila ve yağma etti.⁵⁶⁴ Bu noktadan sonra Türk donanmalarının denizdeki askerî faaliyetleri, Geneviz'in, Bizans'ı, Batı Anadolu Türk Beyliklerine karşı savunulması konusunda uyardığı *Sakız, Midilli, Rodos* gibi adalara yoğunlaşacaktı.⁵⁶⁵

Aydınöğlü Mehmed Bey, 1308'de Sasa Bey'i mağlup edip, Aydınöğülleri Beyliği'ni kurduktan ve Aydın Eli topraklarını eline geçirip hâkimiyetini tesis ettikten sonra,⁵⁶⁶ Ayasuluk'ta ilk Aydınöğlü tersanesini kurarak, gemi yapımına, donanma oluşturmaya ve denizlerdeki ilk faaliyetlerine başlamıştır.⁵⁶⁷ 1310 yılında, Suriye'den atılmalarının ardından Mentешеoğulları Beyliği'nin 1300 yılında fethettiği Rodos Adası'nı 1310'da

⁵⁶² Wittek (1986), a.g.e., s.45.

⁵⁶³ Yinanç (1929), a.g.e., s.21.

⁵⁶⁴ İnalçık (2008), a.g.m., s.14.

⁵⁶⁵ İnalçık (2008), a.g.m., s.14.

⁵⁶⁶ Yinanç (1929), a.g.e., s.21.

⁵⁶⁷ Ali Sevim-Yaşar Yücel (1989), *Türkiye Tarihi: Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, T.T.K. yayınları, Ankara, s.267; Mustafa Oflaz (1985), *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Türk Denizciliği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.41.

ele geçiren, çevredeki adacıkları da aldıktan sonra, Anadolu kıyılarına çıkma amacıyla olan Hospitalier Şövalye Tarihî'ne karşı, adayı geri almak ve haçlı şövalyelerini Anadolu kıyılarından uzaklaştırmak için, Menteşeoğulları Beyliği ile ittifak yaptı.⁵⁶⁸ Batı Anadolu kıyılarına çıkmak isteyen haçlı şövalyeleri, Aydınoğlu ve Menteşeoğlu kuvvetlerince geri püskürtüldüler.⁵⁶⁹

Bu gelişmenin ardından Aydınoğulları ve Menteşeoğulları Beylikleri tarafından, adadan haçlı şövalyelerini çıkarmak için ortak bir donanma oluşturuldu. Kurulan bu donanmanın başına, Aydınoğlu Mehmed Bey'in kardeşi, *Osman Bey*, getirilir. Osman Bey komutasındaki birleşik Aydın ve Menteşe donanması, Rodos Adası'na gelerek denizden donanma ile karadan da asker çıkararak adayı kuşatmışsa da, bu deniz seferi başarısız olmuş; Rodos, Hospitalier Şövalyelerinin elinde kalmıştır.⁵⁷⁰

Her ne kadar bu deniz seferi başarısız olsa da, bu hareket ile Aydınoğlu Mehmed Bey, Ege Denizi'ni hâkimiyet altına alma isteğini göstermiş ve bu uğurda Katalanlar, Kıbrıs Kralığı, Rodos Haçlı Şövalyeleri, Venedik ve Ceneviz ile mücadeleye başlamış oluyordu.⁵⁷¹ Nitekim bu çerçevede, 1312 yılında,

⁵⁶⁸ Yinanç (1929), a.g.e., s.21-22; Burak Gani Erol (2004), *Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Döneminde Türk Denizcilik Faaliyetleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, s.43. Burada, Mükrimin Halil Yinanç, Sasa Bey'in ölüm yılı olarak 1310 tarihini verdiği için, Mehmed Bey'in ittifak yaptığı kişinin Sasa Bey olduğunu söylerken, Burak Gani Erol, bu kişinin Menteşeoğlu Mesud Bey olduğunu yazmıştır.

⁵⁶⁹ Yinanç (1929), a.g.e., s.22.

⁵⁷⁰ Yinanç (1929), a.g.e., s.22; Erol (2004), a.g.t., s.43.

⁵⁷¹ Erol (2004), a.g.t., s.43.

Ayasuluk tersanesinde hazırlanmış ve 23 gemiden oluşan filosu ile denize açılan Mehmed Bey, Rodos Adası'na gelerek, adaya saldırıda bulundu. Ancak şövalye tarikatının üstâd-ı âzamı, donanması ile saldırıdan sonra geri dönmekte olan Aydınoğlu donanmasını Amorgo Adası'nda yakaladı. Bu sırada Aydınoğlu Türkleri adaya çıkmışlardı. Şövalyelerin de adaya çıkarılmasından sonra gerçekleşen savaşta Aydınoğlu kuvvetleri yenilgiye uğrarken, donanmanın gemileri de yakıldı yakılmıştır.⁵⁷² 1318'de ise Aydınoğlu Mehmed Bey'in, Yukarı İzmir şehrini almasından bir sene sonra, Ayasuluk tersanesinde hazırlattığı Türk donanması ile Rodos donanması, bir kez daha, bu kez denizde karşı karşıya geldi. Yapılan deniz muharebesi neticesinde Aydınoğlu donanması yenilgiye uğradı.⁵⁷³ Aynı yıl içerisinde, Ege Denizi'nde Latinlere karşı Katalanlar ile ittifak yapmış olan Aydınoğulları ve Menteşeoğulları, yine ortak bir donanma hazırlamış ve bu birleşik donanmaya Atina Katalan Dükü Alfonso da, iki kadirge tipi gemi ile katkıda bulunmuştur. Müttefik Türk filosundaki gemiler ise kayık tipi gemilerden oluşmaktaydı. Oluşturulan Katalan-Türk müttefik donanması, 1318'de, Venedik'in elindeki Santorini, Karpathos ve Eğriboz Adalarına deniz akını mahiyetinde seferler gerçekleştirdi.⁵⁷⁴ Bu olaylardan sonra, o güne kadar bir sorun olmayan Venedik-Türk Beylikleri arasındaki ilişkiler bozulmuş; Papalık, bölgede, Bizans'ın ve yerel Hristiyan hâkimlerinin de olacağı, Türk karşıtı bir Latin birliği oluşturma çalışmalarına başlayacaktır.⁵⁷⁵ Bu atılım, bölgede Aydı-

⁵⁷² Erol (2004), a.g.t., s.43.

⁵⁷³ Yinanç (1929), a.g.e., s.24; Erol (2004), a.g.t., s.43.

⁵⁷⁴ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.65-73.

⁵⁷⁵ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.73-79.

noğulları Beyliği başta olmak üzere, diğer Batı Anadolu denizci beyliklerine karşı oluşturulacak haçlı donanması yönündeki ilk girişim olmuştur.

Rodos *precepteur*'ü olan *Albert de Schwarzburg*, emrindeki 24 parçalık donanma ile 1319'da, Sakız Adası'na doğru hareket etti. Amacı, Sakız'ın Cenevizli hâkimi Martino Zacharia'nın donanması ile kendi donanmasını, Türklere karşı birleşmektir. Bu sırada Aydınoğlu Mehmed Bey, Ayasuluk'ta hazırlattığı 58 parçalık donanma ve içinde 2600 kişilik askeri ile birlikte Sakız Adası'na gerçekleştireceği bir deniz seferi için denize açılmıştı. Haberin ulaşmasından sonra Schwarzburg, Zacharia'yı ve 14 parçalık filosunu da donanmasına ekleyerek, Türkleri karşılamak üzere denize açıldı. Yapılan deniz savaşında Aydınoğlu donanması, bir kez daha mağlup olarak geri çekilmek zorunda kalırken, pek çok asker şehit olmuş ve Türk donanmasındaki gemilerin hemen hemen tamamı yakılmıştır.⁵⁷⁶ Tüm bu yenilgilere rağmen yılmayan Aydınoğlu Mehmed Bey, yeniden Ayasuluk'ta bir donanma hazırlatmış; 1320/21 tarihinde, Menteşeoğlu Orhan Bey ve donanması ile Rodos Adası üzerine ortak bir harekât düzenlemiştir.⁵⁷⁷

Aynı tarihlerde Batı kaynakları, Türklerin, denize açılarak Achaia'ya seferler düzenlediklerini; karaya çıkarak bölgeyi yağmaladıkları gibi, pek çok ganimet ve esir elde ederek döndüklerini kaydetmektedir.⁵⁷⁸ 1324 ve 1325 yıllarında, Atina Katalan dükalığı ile 1318'de kurulan ittifak çerçevesinde Aydınoğulları ve Menteşeoğulları Beyliklerinin donanmaları, önce Naksos, ardından Eğriboz Adası'na akınlar yaparak, Ege

⁵⁷⁶ Erol (2004), a.g.t., s.43-44; Yinanç (1929), a.g.e., s.24.

⁵⁷⁷ Erol (2004), a.g.t., s.44; Yinanç (1929), a.g.e., s.25.

⁵⁷⁸ Yinanç (1929), a.g.e., s.25.

Denizi'ndeki Latin rakiplerine bir kez daha Ege Denizi ve bölgedeki siyasî, askerî, ekonomik varlıklarını gösterdiler.⁵⁷⁹ Gerçekleşen askerî faaliyetin tanığı olan Sanudo Torsello, Eğriboz Adası'na altısı kadirga ve 30'u küçük gemiden oluşan bir Türk filosunun saldırdığını söylemekte, 1327'de ise yedi gemilik bir donanma filosunun Aegina Adası'nı ve Mora'daki Latinlere ait toprakları yağmaladıkları söylemiştir.⁵⁸⁰

Gazi Umur Bey Döneminde Aydınogulları Beyliği Donanması

Gazi Umur Bey, 1329'da Aşağı İzmir'i fethedip, Batı Anadolu'nun Ege Denizi'ne açılan önemli bir ticarî ve askerî üs elde ettikten ve denizde Latinler, Bizans, haçlı şövalyeleri ve krallıkları için büyük bir tehdit unsuru haline geldikten⁵⁸¹ sonra ivedilikle, kendi donanmasını oluşturmak için hazırlıklara başladı. İzmir şehri de, o dönemde, donanma için elverişli ormanlara sahiptir.⁵⁸² Bu çerçevede Gazi Umur Bey, komutanlarından ve devlet erkânından olan Hacı Selman'a, kendisi için bir *Ulu Kadirga* yapmasını emretti.⁵⁸³ Hacı Selman, Bizans'tan kalan ve vakt-i zamanında *Çaka Bey*'in de kullanmış olduğu tersanedir. Bu tersane günümüzde, İzmir'in Karataş mevkisindedir.⁵⁸⁴ Burada, Büyük olasılıkla Rum kökenli ve Bizans'ın eski denizcileri olup, artık Türkler için çalışan gemi yapımcılarının yaptığı bir kadirga ve sekiz kayık tipinde gemilerden

⁵⁷⁹ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.72.

⁵⁸⁰ İnalçık (2008), a.g.m., s.15.

⁵⁸¹ Erol (2004), a.g.t., s.45.

⁵⁸² Dukas (1956), a.g.e., s.14; Baykara (1990), a.g.e., s.50.

⁵⁸³ Sayar (1954), a.g.e., s.52, b. no.145-146.

⁵⁸⁴ Baykara (1990), a.g.e., s.50.

oluşan bir filo hazırlandı. Gazi Umur Bey, kendisi için hazırlanan kadırgaya "Gazi" adını vermiştir. Hazırlıkların tamamlanmasından sonra, 1329 yılı içerisinde ve yanında kardeşi İbrahim Bahadır Bey olduğu halde, Gazi Umur Bey, filosu ile birlikte Adalar Denizi'ne açıldı. *Bozcaada seferi* olarak da geçen bu deniz gazâsında Gazi Umur Bey, adı geçen bu Bizans adasına ihraç harekâtı gerçekleştirmiş ve adayı yağma ederek; pek çok ganimet ve esir ile birlikte İzmir'e dönmek üzere, gemileri ile tekrar denize açıldığında beş köke tipinde Bizans gemisi ile karşılaştı. Gerçekleşen deniz muharebesinde Gazi Umur Bey, komutasındaki Aydınogulları donanması ile bu Bizans filosunu mağlup ve geri çekilmeye mecbur etti.⁵⁸⁵ Bu savaş ve adaya yapılan saldırı, Gazi Umur Bey'in, Adalar Denizi'nde Aydınogulları Beyliği'nin rakipleri önemli bir güç ve denge unsuru olarak ortaya çıkmasını sağlayan denizlerdeki ilk askerî faaliyet olması açısından önem taşımaktadır.

İzmir'in alınmasından bir süre sonra, Aydınogulları Beyliği'nin Ulu Beyi Mehmed Bey'in emri ile İzmir'de de bir tersane kuruldu.⁵⁸⁶ 1329'da, Aydınogulları Beyliği'ne haraçgüzar olan ve Müslüman Türklerce Darü'l-İslâm sayılan⁵⁸⁷ Sakız

⁵⁸⁵ Sayar (1954), a.g.e., s.52-55, b. no.145-234; Akın (1946), a.g.e., s.33; Baykara (1990), a.g.e., s.51-52; Erol (2004), a.g.t., s.45; Keçiş (2003), a.g.t., s.34; Yinanç (1929), a.g.e., s.25; Emecen (2016), a.g.e., s.239; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.105.

⁵⁸⁶ Baykara (1990), a.g.e., s.50.

⁵⁸⁷ Halil İncalcık, Hristiyan memleketlerin Müslüman Türklere ödediği vergiyi kendileri için, Türk tehlikesini ortadan kaldırmak adına, önemsiz bir para olarak görmekle birlikte; Türklerin ise, artık o bölgenin bir Darü'l-İslâm, yani İslamiyet'in hâkim olduğu ve yönettiği bir memleket olarak gördüklerini açıklar. Ve bu konuda pek çok Batılı tarihçinin bu durumu kavrayamadıklarından dolayı yanlışla düşüklerini söylemektedir. Bkz. İncalcık (2008), a.g.m., s.20.

Adası'na, Bizans İmparatoru II. Andornikos; hem Bozcaada yenilgisinin öcünü almak hem de Bizans'a karşı isyan eden Sakız Hâkimi Martino Zacharia'yı cezalandırma amacıyla, donanması ile Sakız Adasına saldırdıktan bir süre sonra Gazi Umur Bey, Sakız Adası üzerine bir sefer yapmaya karar verdi.⁵⁸⁸ Detayları ve yaşanan tarihî olayları üçüncü bölümde anlatılan *Sakız Seferine* Gazi Umur Bey, İzmir tersanesinde yedisi İğribar yedisi kadirga ve 14'ü kayık tipinde toplamda 28 gemilik bir donanma oluştururken; ağabeyi Hızır Bey de, Ayasuluk donanmasından yedisi İğribar, 15'i kayık tipinde, toplamda 22 gemilik bir filo ile katkıda bulundu. Umur Paşa, komutası altında toplanan bu 50 parçalık donanma ve içinde 3000 asker ile yanında kardeşi İbrahim Bahadır Bey, komutanlarından Ehad Subaşı, Pişrev Bey, İlyas Bey olduğu halde, 1330-1331 tarihinde Sakız seferini gerçekleştirmiştir.⁵⁸⁹ Umur Bey'in Sakız seferi, onun denizlerdeki şöhretini arttırdı ve rakipleri için iyiden iyiye ciddiye alınması gereken biri olmasını sağladı.⁵⁹⁰

1331-32'de, Gazi Umur Bey, Aydınogulları Beyliği'ne komşu olan Saruhanogulları ve Karesi oğulları Beylikleri ile ittifak yaparak, babasının rızası olmadığı halde, Bizans hâkimiyetindeki Gelibolu üzerine *Gelibolu Seferi*'ni gerçekleştirmiştir. Ayrıntıları üçüncü bölümde anlatılan bu sefere Umur Gazi, İzmir tersanesinde hazırlanan 35 gemiye ek olarak, yanında müttefiklerinin beyleri ile onların komutasındaki askerler ve

⁵⁸⁸ Erol (2004), a.g.t., s.46.

⁵⁸⁹ Sayar (1954), a.g.e., s.56-60, b. no.249-362; Yinanç (1929), a.g.e., s.26-27; Akın (1946), a.g.e., s.33-34; Erol (2004), a.g.t., s.46; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.105; Baykara (1990), a.g.e., s.52; Emecen (2016), a.g.e., s.239-240; Keçiş (2003), a.g.t., s.37.

⁵⁹⁰ Emecen (2016), a.g.e., s.240.

kendi komutanlarından Pişrev Bey olduğu halde, bu seferi deniz gazâsını yaptı.⁵⁹¹

Gazi Umur Bey, 1332 yılı sonlarına doğru, donanması ile Adalar Denizi'ne açılarak, *Semadrek* adasına taarruz edip yağmaladığı; ardından da *Trakya*'ya çıkarak, *Gümülcine* yöresine kadar ilerlediği seferini gerçekleştirdi. Ayrıntıları üçüncü bölümde anlatılan bu harekâta Gazi Umur Bey, İzmir tersanesinde hazırlattığı 75 parçalık donanma ile çıkmıştır.⁵⁹²

1332-133'de Gazi Umur Bey, Ege Denizi'nde bu kez yönünü Venedik ve Frenklerin elindeki adalar ve topraklar üzerine döndürdü. *Bodonitsae/Mumdiçina Seferi* olarak da adlandırılan bu seferde *Makedonya, Yunanistan ve Adalar Denizi* üzerindeki topraklara donanması ile açılarak bu deniz gazâsını gerçekleştirdi. Tafsilatı üçüncü bölümde anlatılan sefer için İzmir tersanesinde 250 parçalık büyük bir donanma inşa edildi. Hazırlıkların tamamlanmasından sonra Gazi Umur Bey; yanında kardeşi İbrahim Bahadır Bey ve komutanlarından Yusuf Bey, İlyas Bey, Dünder Bey, İbrahim Bey ve Ehad Subaşı olarak, donanması ile denize açılarak bu harekâtı gerçekleştirmiştir. Donanmanın 100 gemisine Ehad Subaşı komuta ederken, 150 gemi bizzat Gazi Umur Bey'in idaresinde olmuştur.⁵⁹³ Bu

⁵⁹¹ Sayar (1954), a.g.e., s.60-63, b. no.363-450; Baykara (1990), a.g.e., s.52; Erol (2004), a.g.t., s.46-47; Keçiş (2003), a.g.t., s.37-38; Yinanç (1929), a.g.e., s.28; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.105; Emecen (2016), a.g.e., s.240.

⁵⁹² Yinanç (1929), a.g.e., s.28-29; Erol (2004), a.g.t., s.47; Akın (1946), a.g.e., s.34; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.105; Keçiş (2003), a.g.t., s.38. Feridun Emecen, bu deniz seferinin ayrı bir harekât olmadığını ve Gelibolu seferi içerisinde gerçekleştiğini söylemektedir. Bkz. Emecen (2016), a.g.e., s.240.

⁵⁹³ Sayar (1954), a.g.e., s. 64-73, b. no.451-734; Yinanç (1929), a.g.e., s.29-30; Akın (1946), a.g.e., s.34-35; Erol (2004), a.g.t., s.47-48; Keçiş (2003),

seferden sonra Venedik'in teşvikiyle, Papalık nezdinde; başta Aydınoğulları Beyliği olmak üzere, Ege Denizi'ndeki askerî faaliyetleri ile önemli bir güç haline gelen ve Latinlerin bölgedeki ticarî çıkarlarını gölgeleyen Batı Anadolu denizci beylikleri üzerine gerçekleşecek bir haçlı seferi için, önceden beridir var olan düşünceler ve çabalar fiiliyata dökülerek hızlandırılmaktadır.⁵⁹⁴

Gazi Umur Bey'in, babası Mehmed Bey'in ölümü ve kendisinin Ulu Bey olmasından önce gerçekleştirdiği son deniz gazâsı, *Fuluri ve Mora Seferi* olacaktır. Umur Gazi, detayları üçüncü bölümde anlatılan bu harekât için İzmir tersanesinde 170 kadar gemiden oluşan bir donanma hazırlattı. Bu gemilerden 100 kadarına Ehad Bey komuta ederken, 70'i Umur Paşa'nın kumandasındadır. Bu sefer sırasında maiyetinde, komutanlarından İlyas Bey ve Ehad Bey'in yanı sıra, kardeşi İbrahim Bahadır Bey de bulunmuş; gemilere ve askerlere komuta etmişlerdir.⁵⁹⁵

Gazi Umur Bey, Babası Mehmed Bey 1334'te ölüp, kendisi Ulu Bey olduktan sonra, Papalığın 1331'den beri tertip etmeye çalıştığı haçlı donanması oluşturulmuş ve İzmir'e saldırmıştı. Fakat bu saldırıdan, Aydınoğulları Beyliği üzerine düşündükleri plan başarısız oldu. Umur Paşa, 1334'te, İzmir'e yönelen

a.g.t., s.38-39; İncalcık (1999), a.g.m., s.179; Baykara (1990), a.g.e., s.52; Emecen (2016), a.g.e., s.240-241; Turan (1990), a.g.e., C.I, s.162.

⁵⁹⁴ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.89-99; Yinanç (1929), a.g.e., s.30.

⁵⁹⁵ Sayar (1954), a.g.e., s.74-78, b. no.745-872; Yinanç (1929), a.g.e., s.31-32; Akın (1946), a.g.e., s.35; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.105; Baykara (1990), a.g.e., s.53; Erol (2004), a.g.t., s.48-49; Keçiş (2003), a.g.t., s.39; Emecen (2016), a.g.e., s.241.

haçlı tehlikesini bertaraf ettikten sonra, Latinlere karşı bir intikam seferi gerçekleştirmek için hazırlıklara başladı. Çıkacağı bu yeni deniz seferi için Saruhanoğulları Beyliği ile ittifak yaptı.

Ayrıntılı bilgisi üçüncü bölümde verilen bu sefer için İzmir Tersanesinde oluşturulan 276 parçalık donanmanın sonrasında hazırlıklarını tamamlayan Gazi Umur Paşa, 1334-1335 tarihini kapsayan zaman diliminde, müttefiki Saruhan Bey'in oğlu Süleyman Bey ve kumandanlarından Pişrev Bey, Dünder Bey, Ehad Bey ve Yusuf Bey de yanında olduğu halde Yunanistan ana karası üzerine *Monevesya* ve *Mora Seferi*'ne çıkmıştır.⁵⁹⁶

Haçlı saldırısı sırasında zarar gören Aydınoğulları Beyliği'nin donanması için,⁵⁹⁷ kısa sürede bu büyüklükte bir donanma hazırlamak, Gazi Umur Bey döneminde Aydınoğulları Beyliği'nin denizcilikteki tecrübesi ve gücü ile donanma oluşturmak için gemi yapımında tersanenin ulaştığı imkânlar ve becerileri göstermesi açısından önemli bir örnektir.

1336'da, İmparator III. Andronikos, Bizans'a isyan eden, Midilli Adası'nı ele geçiren Foça'nın Cenevizli valisini cezalandırmak ve isyanı bitirmek için donanmasıyla çıktığı seferde Karaburun'da, Gazi Umur Bey, kardeşleri ile görüşerek, Aydınoğulları Beyliği'nden askerî yardım istedi. Görüşmeler sonucunda İmparator ile anlaşmaya varan Gazi Umur Bey, yapılan ittifak çerçevesinde, kendi donanmasından 30 gemilik bir fi-

⁵⁹⁶ Sayar (1954), a.g.e., s.78-81, b. no.873-976; Eravcı (2013), a.g.m., s.130-131; Lemerle (1957), a.g.e., s.102-105; Akın (1946), a.g.e., s.39; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.105-106; Baykara (1990), a.g.e., s.53; Erol (2004), a.g.t., s.52.

⁵⁹⁷ Keçiş (2003), a.g.t., s.47.

loyu, Bizans donanmasına yardım etmekle görevlendirmiştir.⁵⁹⁸ Yapılan bu yardım sayesinde de Bizans İmparatoru, Foça ve Midilli'yi kurtarmıştır.⁵⁹⁹

1337'ye geldiğinde, Atina Katalan Dükü, dükaliğinde yaşanan siyasî karışıklar ve ülkesine yapılan Latin saldırısından dolayı tehdit altında bulunması nedeniyle, Gazi Umur Bey'e elçi göndererek, Latinlere karşı yardım talep etti. Bu isteğe olumlu yanıt veren Gazi Umur Bey, yapacağı sefer için hazırlıklara başladı. Tafsilatı üçüncü bölümde anlatılan bu sefer için İzmir tersanesinde 110 parçalık bir donanma hazırlatır. Hazırlıkların tamamlanmasından sonra, ağabeyi Hızır Bey de yanında olduğu halde, 1337-1338 tarihini kapsayacak şekilde *Atina Seferi*'ne çıkar. Ayrıntıları üçüncü bölümde anlatılan bu deniz gazası, sonrasında Ege Denizindeki adalara da kapsayacaktır. Atina Seferi sırasında, hazırlanan 110 parçalık donanmadan 60 gemiye Umur Paşa, 50 gemiye ise Ehad Bey komuta etmiştir.⁶⁰⁰

Gazi Umur Paşa, Aydınoğulları donanması ile 1338-1339/40 tarihini kapsayan zaman diliminde, *Yunanistan ve Eflak Seferi*'ne çıktı. *Epir ve Tuna Seferi* de denilen⁶⁰¹ bu deniz akınına Umur Paşa, İzmir tersanesinde hazırlattığı 350 parçalık donanma ile gerçekleştirmiştir. Umur Paşa, Mora Yarımadası'nın İnebahtı yakınlarındaki Korint Körfezi'nde bulunan Germe/

⁵⁹⁸ Yinanç (1929), a.g.e., s.38; İnalçık (2008), a.g.m., s.19.

⁵⁹⁹ Akın (1946), a.g.e., s.41.

⁶⁰⁰ Sayar (1954), a.g.e., s.85-89, b. no.1085-1208; Baykara (1990), a.g.e., s.53; Yinanç (1929), a.g.e., s.39-40; Akın (1946), a.g.e., s.42; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.106; Erol (2004), a.g.t., s.55-56; Emecen (2016), a.g.e., s.245.

⁶⁰¹ Daş (2013), a.g.m., s.73.

Kerme Hisarı'na geldiği vakit, burada, gemilerini karadan yürüterek, donanmasını hisarın öbür yakasındaki sulara indirdi. Karadan yürütülerek denize indirilen donamadaki gemi sayısı ise 300'dür.⁶⁰² Gazi Umur Bey, toplamda bir veya iki günlük bir süreçte bu işlemi tamamlarken, hazırlanan sabunlu tahtaların üzerinden gemilerini hareket ettirmiş ve denize indirmişti.⁶⁰³ Umur Gazi, Yunanistan akınının ardından, denize indirilen bu donanma ile de önce Karadeniz'e, sonra da Kili'ye çıkarak, Eflâk Eli'ne taarruz etmiş, bölgeyi yağmalayarak; büyük miktarda ganimet ve esir ile dönmüştür.⁶⁰⁴

İki yönden tartışmalı olan bu deniz gazâsının ilk tartışma konusu, üçüncü bölümde ayrıntılı şekilde incelendiği ve sefer hakkında detaylı bilgi verildiği için, ikinci tartışmalı konu olan gemilerin karadan yürütülmesi hadisesini burada inceleyeceğiz. Gemilerin karadan yürütüldüğü Germe hisarının nerede olduğu konusunda iki ihtilaflı yer bulunmaktadır. Bunlardan ilki, *Düsturnâme*'nin verdiği Mora Yarımadası'nda, İnebahtı yakınlarındaki Korint Körfezi'nde bulunan Germe boğazı iken; diğeri, Gelibolu Yarımadası'ndaki, Ege ve Marmara arasında bulunan Germe'dir.⁶⁰⁵ Konu, Osmanlı kaynaklarına da yansımıştır. Aydınoglu donanmasının Mora çevresindeki Germe üzerinde karadan denize indirilmesi ile ilgili bilgi verenlerden biri ise, ünlü Türk denizcisi, büyük âlim Piri Reis'tir.

“Seyiste derler bir kal'a vardır. Ol kal'anın İnebahtı tarafında 'keşşlik' derler bir adacık var. Adacığu merhum Gazi

⁶⁰² Sayar (1954), a.g.e., s.89-93, b. no.1209-1306.

⁶⁰³ Erol (2004), a.g.t., s.56.

⁶⁰⁴ Mücteba İlgirüel (1989), “Türklerin Batı Anadolu Sahil Güvenliğine Verdikleri Önem”, *İsmail Ercüment Kuran'a Armağan*, TKA, Ankara, s.114.

⁶⁰⁵ Daş (2013), a.g.m., s.81.

Umur Bey fetheylemiştir. Hatta ol yerün eski kâfirlerinden şöyle işittik kim merhum Gazi Umur Bey Atina körfezinden mezkûr İnebahtı körfezine karadan altı mildir. Bu altı mil yere gemilerin aşırub zikrolan İnebahtı kurbünde bazı yerleri feth ettikten sonra mezkûr gemileri ol diyarda od'a urub aldığı esirleri karadan sürüb bu canibe getürmiş vesselâm"⁶⁰⁶

Konu hakkında bilgi veren bir başka ise, Osmanlı devlet adamı ve müelliflerinden Hoca Sa'adeddin Efendi'dir:

"Mevsimi şitâ nezdik olub donanmây-ı hümâyunun İstanbul'a azîmeti muktezâvı ihtiyat olduğu cihetten İnebahtı İnebahtı denizinde Kermeye karib mahâlde Gazi Umur Bey limanı demekle şöhret bulan limanda kışlamasına ferman kaza cereyan nüfuz buldu."⁶⁰⁷

Tursun Bey, *Târihi Ebu'l Feth* adlı yapıtında, Osmanlı donanmasının Kefe'yi fethetmek için Karadeniz'e açıldığı zaman, şu mısraları söyleyerek konu hakkında bilgi vermiştir:

Eğer görse anı Gazi Umur Beğ
Diye olmaya bu donanmadan yeğ
Mavunalar kadırgalar bu üzre
Cıdadan her biri oldu neyistân
Kızıl bayraklardan bir gülistân⁶⁰⁸

Müneccimbaşı Ahmed Dede, *Sahâifü'l-Ahbâr* adlı eserinde konu ile ilgili olmak üzere, şu bilgileri vermektedir:

"Vezîriâzam Hersek zade Ahmed Paşa sefineden çıkub rikabı hümayuna vusul buldu. Şitâ karib olmakla donanmayı

⁶⁰⁶ Piri Reis (1935), *Kitâb-ı Bahriye*, T.T.K., Ankara, s.135.

⁶⁰⁷ Hoca Sa'adeddin Efendi (1979), *Tacü't-Tevarih*, (sad. İsmet Parmaksızoğlu), C.II, *Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara, s.59.

⁶⁰⁸ Tursun Bey (1977), *Târih-i Ebu'l Feth*, (haz. M. Tulum), İstanbul, s.169.

mansure Mora'da Kerme Hisar kurbünde Umur Bey limanında kışlamak ferman ve orduyu hümayun ... anda kışlamak mukarrer oldu"⁶⁰⁹

Ali Kandilli, Umur Gazi'nin Bizans'a yardım için Korint körfezindeki Germe boğazını aştığını ve buradan sonra, Epir bölgesine akınlar yaptığını söyler.⁶¹⁰ Buna ek olarak da H. Necati Hatipoğlu, Korint kıstasında İlkçağ'dan itibaren zaman zaman gemilerin karadan yürütüldüğü ve bu nedenle, Gazi Umur Bey'in gemilerini burada karadan yürüterek denize indirmesi ile ilgili şüphe duyulmaması gerektiğini söylemektedir.⁶¹¹

Tuncer Baykara ise, Tuna bölgesine yapılan seferi en büyük sefer olan yazarken, Epir Seferi'nden bahsetmemiştir. Ama Gazi Umur Bey döneminde Aydınogulları Beyliği-Bizans ilişkilerinden bahsederken, Tuna Seferi'nin, Umur Bey'in yaptığı en büyük sefer olduğunu; Germe boğazından 300 gemi le Karadeniz'e açılıp, Tuna üzerine seferi gerçekleştirdiğini söylemektedir. Ayrıca, Türkleri, boğaz ile ayrılan bölgede, boğazın kuzeyine Karadeniz, güneyine ise Akdeniz dediklerini söylemekle,⁶¹² Aydınogulları Beyliği donanmasının 1341'de, Kantakuzenos'a yardım amacıyla çıktığı seferde, Gelibolu'daki Germe'den gemilerini aşırarak Karadeniz'e geçtiğini ve Kili ile Eflâk'ı görüşünde olan tarihçilere dayanak sağlamaktadır. Gazi

⁶⁰⁹ Akın (1946), a.g.e., s.43.

⁶¹⁰ Ali Kandilli (2004), "Anadolu Türk Denizciliği'nin Başlangıcı", *Uluslararası Piri Reis Sempozyumu*, İstanbul; Daş (2013), a.g.m., s.78.

⁶¹¹ H. Necati Hatipoğlu (2005), *Orta Çağ'da Akdeniz'de Deniz Güçlerinin İncelenmesi: Anadolu'da İlk Türk Denizciliği (Umur Bey'in Epir Harekâtı)*, İstanbul, s.137 vd.

⁶¹² Baykara (1990), a.g.e., s.53, 69.

Umur Bey'in, Gelibolu'daki Germe üzerinden, gemileri karadan yürütüp Karadeniz'e çıkmış olabileceğini Mustafa Daş ve Feridun Emecen daha kuvvetli bir ihtimal olarak görmekte-dirler.⁶¹³

Gazi Umur Bey'i hayatını konu alan *Düsturnâme*'nin vermiş olduğu bilgi, seferin mesafesi göz önünde bulundurulduğunda, Korint körfezindeki Germe boğazından geçmesi düşük ihtimal olarak gözükse de, yok sayılamaz. Belki de Yunanistan ve Epir'e gerçekleştirdiği seferde, Bizans'tan aldığı yardım isteği üzerine, çok fazla vakit kaybetmeden İstanbul'a ulaşmak ve Karadeniz'e açılmak isteyen Gazi Umur Bey, bu nedenle, Korint'teki Germe'den gemilerini karadan yürütmüş ve Adalar Denizi'ne çıkmıştır. Öte yandan, yine seferin mesafesi göz önüne alındığında, Umur Paşa'nın, Gelibolu Yarımadası'ndaki Germe'den gemilerini geçirmiş olması çok daha olasıdır. Ve Gelibolu Yarımadası civarında "Umur Yeri"adlı bir bölgenin bulunması da, konu hakkında ipucu vermektedir. Hangi Germe mevkisinden olursa olsun Gazi Umur Bey'in gemilerini karadan yürüterek denize indirmesi, o dönemde Aydınogulları Beyliği'nin denizcilikte ulaştığı bilgi, teknoloji ve tecrübe açısından güzel bir örnektir ve sonrasında bu tecrübenden, muhtemelen Fatih Sultan Mehmed de, İstanbul'un fethi sırasında faydalanmıştır.⁶¹⁴ Ayrıca, Gazi Umur Bey'in, Karadeniz'e çıkarak Eflâk bölgesinde askerî faaliyet göstermesi, Aydınogulları Beyliği'nin Adalar Denizi'nde mutlak bir deniz güç haline geldiğini, hedefinin Ege Denizi dışındaki denizlerde faaliyet göstermek ve buralarda da askerî otorite olmak istediğini gösterir.

⁶¹³ Daş (2013), a.g.m., s.81; Emecen (2016), a.g.e., s.246-247.

⁶¹⁴ Erol (2004), a.g.t., s.56.

1341'de Bizans İmparatoru III. Andronikos ölünce, Saruhanoğulları Beyliği ile Karesioğulları Beyliği ve Osmanoğulları Beyliği'nin Bizans'a karşı oluşturdukları ittifak çerçevesinde, Saruhanoğulları ve Karesioğulları Beyliği'nin Rumeli'de giriştikleri askerî faaliyetlere Gazi Umur Bey'de katılarak, Bizans'ın bu zor durumundan yararlanmak istedi. Bu nedenle İzmir tersanesinde hazırlattığı 250-300 parçalık donanma ile kendisi de katıldı. Bu amaçla *ikinci kez Rumeli seferini* gerçekleştirip, Trakya sahillerine çıktığında Kantakuzenos, Umur Paşa ile aralarında ikinci bir ittifak yaparak, onu geri dönmeye ikna etmiştir.⁶¹⁵

Kantakuzenos, 1341'de III. Andronikos'un ölümünden sonra gelişen siyasî gelişmelerin neticesinde, Rumeli'de, kendisini İmparator ilan ederek, İstanbul'daki İmparatoriçe Anna ve çocuk yaştaki yeni Bizans İmparatoru'nun vasisi konumundaki Apokaukos'a karşı savaş açtığında, müttefiki Gazi Umur Bey'den askerî yardım istedi. Ayrıntıları üçüncü bölümde anlatılan Gazi Umur Paşa'nın *üçüncü Rumeli seferi* için, yardım isteğini kabul eden Umur Paşa, 1342'de, İzmir tersanesinde hazırlattığı 380 gemi ve yaklaşık 30.000 kadar askerin yanı sıra, mahiyetinde, komutanlarından İlyas Bey, Ehad Bey, Dündar Bey ve Pişrev Bey olduğu halde, üçüncü kez olmak üzere Rumeli seferine çıkmıştır.⁶¹⁶ Gazi Umur Bey'in, Kantakuzenos'a yardım için yaptığı ve yapacağı Rumeli seferlerinin, Aydinoğulları Beyliği açısından hedefi, bölgedeki küçük Hristiyan

⁶¹⁵ Yinanç (1929), a.g.e., s.45; Erol (2004), a.g.t., s.57; Akın (1946), a.g.e., s.47; Emecen (2016), a.g.e., s.247; Keçiş (2003), a.g.t., s.51.

⁶¹⁶ Sayar (1954), a.g.e., s.93-109, b. no.1307-1866; Yinanç (1929), a.g.e., s.45-50; Akın (1946), a.g.e., s.46; Uzunçarşılı (2003), a.g.e., s.107; Emecen (2016), a.g.e., s.248; Erol (2004), a.g.t., s.57.

devletçikleri hâkimiyeti altına alıp, beyliğe metbu hale getirmek ve böylece Aydınoğulları Beyliği'ni Adalar Denizi'nde bir deniz imparatorluğuna dönüştürmektir.⁶¹⁷

1343'te, Gazi Umur Bey'in İzmir'e dönmesinin ardından, saltanat mücadelesinde zor duruma düşen Kantakuzenos, bir kez daha Gazi Umur Bey'den yardım istedi. Bunun üzerine Umur Paşa, ayrıntıları Üçüncü bölümde verilen bu askerî deniz seferi için, donanmasından 200 gemi ve 6000 asker ile *dördüncü Rumeli Seferi*ni yaptı.⁶¹⁸

1341-1343 yıllarını kapsayan sürede Gazi Umur Bey, Kantakuzenos'a yaptığı yardım seferlerinden başka, kurmak istediği deniz imparatorluğunu oluşturmak için, bu kez Akdeniz'e açıldı. Girit Dükalığı ve Kıbrıs Krallığı'na, İzmir tersanesinde hazırlanan 250-300 parçalık donanması ile seferler yaparak, bahsi geçen adaları yağmalamış, yine büyük ekonomik kazançlar elde etmiş; kurmak istediği deniz imparatorluğu ülkesü çerçevesinde de Ege Denizi'ndeki adalarda kendisine metbu olmayanlardan bir kısmını daha Aydınoğulları Beyliği'ne bağlayarak haraçgüzar haline getirmiştir. Bununla birlikte, Levanttaki Latinlere, hem Ege Hem Karadeniz hem de Akdeniz'de donanmasının gücünün ulaştığı seviyeyi de göstermiş olmaktadır.⁶¹⁹ Fakat bu, sonun Gazi Umur Bey için sonun başlangıcı oldu. Gazi Umur Bey'in saldırılarına maruz kalan Kıbrıs Kralı, Aydınoğulları Beyliği üzerine bir haçlı seferi yapılması için başvuruda bulundu.⁶²⁰ Umur Paşa'nın, Ege De-

⁶¹⁷ İnalçık (2008), a.g.e., s.20.

⁶¹⁸ Nicol (2016), a.g.e., s.247; Erol (2004), a.g.t., s.58.

⁶¹⁹ Öden (2002), a.g.m., s.793-796; Akın (1946), a.g.e., s.44.

⁶²⁰ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.126-133; Erol (2004), a.g.t., s.56, 59

nizi'ni aşarak, Karadeniz ve Akdeniz'de de, donanması ile askerî faaliyetler gösterip; Latin kolonilerini yağmalaması, ticaretlerine balta vurması ve varlıklarını ciddi anlamda tehdit etmesi; Bizans'ın iç işlerine karışarak, çıktığı Rumeli Seferleri ile bölgeyi talan etmesi, Hristiyan Krallıkları yenip, onlar tarafından korkulan bir güç haline gelmesi ve Bizans İmparatorunu belirleyecek derecede siyasî otoriteye sahip olması nedeniyle,⁶²¹ ikinci kez, Papalığın önderliğinde Aydınogulları Beyliği'ne karşı, Kıbrıs Krallığı-Venedik-Ceneviz-Rodos Şövalyelerini içine alan büyük bir haçlı ittifakı üzerinde anlaşıldı. Ardından da bu devletlerin katılımıyla bir haçlı donanması oluşturulmuştur öncesi ve sonrasında, detaylı bilgileri üçüncü bölümde verilen ve liman kalesi, yani Aşağı İzmir'in düşmesi ile sonuçlanan 1344'teki ani ve beklenmedik haçlı donanması tarruzu sonucunda Aydınogulları Beyliği'nin donanması ve tersanesi de yakılmıştı.⁶²² Bu tarihten sonra, donanması ve tersanesi yok olması nedeniyle Gazi Umur Bey'in denizlerdeki faaliyetleri, 1347'ye kadar durdu. İzmir'i geri almaya kararlı olan Umur Paşa, 1346/47 yılı içerisinde, Aydınogulları Beyliği'nin ilk tersanesinin kurularak, donanmasının oluşturulduğu Ayaşuluk'ta yeniden bir donanma inşa edildi. Bu donanma, 118 ile 150 arası bir sayıda ve ufak tipte, muhtemelen de kayık tarzında gemilerden oluşmaktaydı. Oluşturulan donanmaya, Saruhanogulları Beyliği yapılan ittifak çerçevesinde, Saruhan gemileri de dâhildir. Bu donanma ile Gazi Umur Bey, yeniden Adalar Denizi'nde faaliyet göstermeye başlarken, sürekli karadan kuşatma altında tuttuğu Aşağı İzmir'i denizden de tazyik

⁶²¹ Erol (2004), a.g.t., s.58.

⁶²² Erol (2004), a.g.t., s.60.

etme başladı.⁶²³ Ancak, muhtemelen yağma için gidilen Bozcaada ve Gökçeada açıklarında bu müşterek Türk donanmasını takip eden haçlı donanması arasında gerçekleşen muharebede, haçlılar, Türk güçlerini yenerek, Türk donanmasının gemilerini ateşe vermiştir.⁶²⁴ Bu yenilgi, Gazi Umur Bey'in denizlerdeki son askerî faaliyeti oldu. Şehit olmasından sonra, Ulu Bey olan Hızır Bey'in 1348'de Latinler ile imzaladığı ve 1353'te yürürlüğe girebilen antlaşma nedeniyle Aydınoğulları Beyliği'nin donanması lağv edilip, varlığı yok edilirken; Gazi Umur Bey'in Aydınoğulları Beyliği'ni bir deniz imparatorluğuna dönüştürme ülküsü de böylece tarihe karışmıştır.

Aydınoğulları Beyliği Donanmasında Bulunan Gemi Çeşitleri ve Özellikleri

Bizanslı müverrih Dukas, *Bizans Tarihi* adlı eserinde verdiği bilgilere göre Gazi Umur Bey, sahip olduğu ormanlık alanlar ve limanlar sayesinde Aydın Eli'nin, gemi yapımına müsait olmasına yönelik avantajını da kullanarak, iki ve üç sıralı ve aynı zamanda yelkenli gemileri İzmir tersanesinde hazırlatmış; donanmasıyla Adalar Denizi'ne açıldıktan sonra da buradaki adalar ve şehirleri zapt etmiştir.⁶²⁵ Konu hakkında Yılmaz Yıldız, hazırladığı tezinde, Aydınoğulları Beyliği'nin kürekli ve yelkenli gemiler inşa ettiğini söyleyerek, Dukas'ı onaylamaktadır.⁶²⁶ Gazi Umur Bey'den önce Aydınoğulları Beyliği'ne ait Ayasuluk'ta bir tersane kurulmuş, donanma oluşturulmuş ve

⁶²³ Yinanç (1929), a.g.e., s.69-73; Çavuşdere (2017), a.g.e., s.158.

⁶²⁴ Çavuşdere (2017), a.g.e., s.158; Yinanç (1929), a.g.e., s.74; İnalçık (2008), a.g.m., s.22-23.

⁶²⁵ Dukas (1956), a.g.e., s.14.

⁶²⁶ Yıldız (1985), a.g.t., s.47.

Ege Denizi'nde faaliyetlere başlanarak, adalar üzerine akınlar yapılmış ve varlığını hissettirmiş olmasına rağmen, büyük başarılar elde edilememiştir. Genelde Latin gemileri ile yapılan deniz muharebelerinde yenilgiyle ayrılmış olan taraf, Aydınoğulları Beyliği olmuştur. Bunun nedeni ise, Türklerin denizcilik ile yeni tanışmış olmalarının yanı sıra, büyük tipte gemilere sahip olan Venedik ve Ceneviz gibi Latin gemilerinin yanında, Aydınoğulları Beyliği ve diğer Batı Anadolu beyliklerinin küçük tipte gemiler ile denizde faaliyet göstermesinden dolayı, ilk zamanlarda Latin donanmasına karşı yenilgiler alınmıştır.⁶²⁷ Buna rağmen, Batı Anadolu beyliklerinde kurulan donanmalar arasında en güçlü filo, Aydınoğulları Beyliği'ne aittir.⁶²⁸ Aydınoğulları donanmasının kurulduğu ilk dönemlerde amaç, adalara ve kıyılara deniz akınları gerçekleştirerek, ganimet ve esir elde etmek; elde edilen esirleri ise köle pazarlarında satarak kazanç sağlamaktır.⁶²⁹ Konu hakkında el-Ömerî de "...Uzak denizin ufuklarında Rumları ve onların beyaz ve güzel esir ederdiler." diyerek, bu bilgiyi doğrulamaktadır.⁶³⁰ Gazi Umur Bey döneminde Aydınoğulları Beyliği'nin donanması, İzmir tersanesinde üretilmiştir.⁶³¹

Aydınoğulları Beyliği'nde yer alan gemi çeşitlerine bakıldığında, donanmanın *Kadırga*, *İğribar*, *Kayık*, *Köke* gibi gemilerin yer aldığı görülmektedir.⁶³² Aydınoğulları Beyliği'nin donanmasında yer alan gemilerden *Kadırga* tipi gemiler; yelkeni

⁶²⁷ Keçiş (2003), a.g.t., s.55.

⁶²⁸ Yıldız (1985), a.g.t., s.44; Keçiş (2003), a.g.e., s.55.

⁶²⁹ İnalçık (2008), a.g.m., s.15.

⁶³⁰ el-Ömerî (2014), a.g.e., s.168.

⁶³¹ Yıldız (1985), a.g.t., s.47.

⁶³² Baykara (1990), a.g.e., s.51; Yıldız (1985), a.g.t., s.47; Erol (2004), a.g.t., s.99-100; Yıldız (1985), a.g.t., s.46.

olan, su seviyesine yakın derecede alçak, enine göre yedi kat ince ve uzun, kürekle de hareket ettirilebilen, 25-26 küreği olan, içine atların da yerleştirilebildiği gemilerdir.⁶³³ Bunun dışındaki özelliklerine de bakıldığında; iki bodoslama arası 55 zirâ, ambar ağzı 21, kış yüksekliği 17, baş yüksekliği 10, kuşak yüksekliği beş karıştır. Kadırgalar, uzun ve ensiz; kışları, başlarına göre yüksek olmakla birlikte, baş bodoslamaları, omurgalarına dikey bir şekildedir. 25-30 oturağı vardır ve 50'ye kadar kürek sayı arttırılabilmektedir.⁶³⁴ Üç direkli olan Aydınolu donanmasının orta direğinde *güvlek* (gabya) olarak isimlendirilen bir gözetleme yeri bulunur ve ayrıca, buradan askerler ok atmak için de yararlanırlardı.⁶³⁵ *İğribar*, diğer adı ile ağribar/ığırbar, Aydınolu donanmasındaki diğer bir gemi çeşitidir. Kadırga türünde bir gemi olan iğribar, yelkenle hareket eden, yani yelkenli olmakla birlikte, büyük çapta bir gemi türüdür.⁶³⁶ *Kayık* ise, Aydınolu donanmasında bulunan küçük çapta bir gemi türüdür. Yelken ve kürekle de hareket ettirilebilen kayıklarda 7 ila 12 kürekçi tarafından çekiliyor olup, 30-40 kişilik bir kapasiteye sahiptir. Aydınolu ve diğer Batı Anadolu beyliklerinin donanmalarında çoğunlukla kayık türünden gemiler yer alırdı.⁶³⁷ Bu kayıklar ordu teçhizatını taşıma amacıyla, nakliye amaçlı da kullanılmıştır.⁶³⁸

⁶³³ Yıldız (1985), a.g.t., s.47-48; Baykara (1990), a.g.e., s.51.

⁶³⁴ Kâtip Çelebi (1973), *Tuhfetü'l-Kibar fi Esfâril Bihar*, (nşr. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul, s.226; İdris Bostan (1992), *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı*, Ankara, s.85; Erol (2004), a.g.t., s.99.

⁶³⁵ Yıldız (1985), a.g.t., s.48.

⁶³⁶ Erol (2004), a.g.t., s.99; Baykara (1990), a.g.e., s.51.

⁶³⁷ Bostan (1992), a.g.e., s.93; Erol (2004), a.g.t., s.99; Baykara (1990), a.g.e., s.51.

⁶³⁸ Yıldız (1985), a.g.t., s.47.

Köke veya bir diğer ismiyle Göge ise, her iki tarafı keskin biten, yüksek gövdeli ve sadece rüzgârla hareket eden büyük çaptaki gemilerdendir. İçi, 120-140 arası insan kapasitelidir. Büyük ve sağlam yapıda olmalarına karşın, hareket kabiliyetleri sadece rüzgârla oluşabildiği için, sınırlıdır.⁶³⁹ Bunun dışındaki özellikleri ise; yuvarlak, önü ve arkası geniş, boyu kısa, sudan yüksekliği fazla olmasıdır.⁶⁴⁰ Gazi Umur Bey, köke tarzı gemilerden hoşlanmamış, hatta deniz akınları sırasında eline geçen bir kökeyi yakılmasına müsaade etmiştir.⁶⁴¹ Aydınogulları Beyliği'nin donanmasında pek revaçta olan bir gemi türü olmamasına rağmen, *Düsturnâme*'de ismi zikredilen gemilerden biridir. Aydınogulları donanması genelde hafif ve küçük tipteki gemilerden oluşması, beyliğin ilk zamanlarındaki denizcilik faaliyetlerinde olumsuz etki yapsa da, Gazi Umur Bey, bu gemilerin, özellikle de rüzgârda ve kürekle daha hızlı hareket kabiliyetine sahip olmalarını kendi avantajına çevirmiştir.⁶⁴² Bu durum, Umur Paşa'nın başarılarında ve zaferlerinde etkili olan özelliklerden birisidir. Bu gemiler, aynı zamanda çıkartma gemisi olarak da görev yapmışlardır.⁶⁴³

Aydınogulları Beyliği Donanmasının Askerlerinin Özellikleri ve Komutanları

El-Ömerî'ye bakılacak olursa, Aydınogulları Beyliği'nin toplam ordu nüfusu 70.000 kadar asker olup, tamamı süvari idi.⁶⁴⁴

⁶³⁹ Kâtip Çelebi (1973), a.g.e., s.225; Erol (2004), a.g.e., s.99-100; Baykara (1990), a.g.e., s.51.

⁶⁴⁰ Yıldız (1985), a.g.t., s.48.

⁶⁴¹ Erol (2004), a.g.t., s.99-100; Baykara (1990), a.g.e., s.51.

⁶⁴² Baykara (1990), a.g.e., s.51.

⁶⁴³ Erol (2004), a.g.t., s.100.

⁶⁴⁴ el-Ömerî (2014), a.g.e., s.168.

Aydınoğulları Beyliği'nde ordunun geneli, *Azap/Azep* adı verilen, rütbesiz⁶⁴⁵ askerlerden oluşmaktadır. XIV. yüzyılda, donanmanın oluşturulması ile *Deniz Azapları* birliği oluşturuldu. Azaplar, başlarına, ince-uzun bir börk giyerler ve bu börkler kırmızı renkte olurdu. *Selep* adı verilen teçhizatlarına ek olarak, kılıç, ok-yay, mızrak ve kalkan kullanmışlardır.⁶⁴⁶ Azapların yanı sıra, bir de, deniz savaşlarına ve kale kuşatmalarına katılan *mancınık sınıfı* bir askerî birlik vardır. Bunlar, “zemberek” adı taşıyan, bir çeşit sert yay kullanırlar, silahlarına ek olarak sopa taşırlar⁶⁴⁷ ve “çanra”, yani tuzak kurmada kullanılan silahta usta askerlerdir.⁶⁴⁸ Kullanılan silahlara bakıldığında, Aydınoğulları Beyliği donanmasındaki askerlerin yakın muharebeyi tercih ettikleri görülmektedir.⁶⁴⁹ El-Ömerî, verdiği bilgilerde, Aydınoğlu askerlerinin her türlü silahı kullanmada usta, hem karada hem denizde her daim savaşa hazır, sadık ve aldığı emri sonuna kadar yerine getirmeye çalışan savaşçılar olarak nitelendirir.⁶⁵⁰ Aydınoğulları Beyliği donanmasındaki askerlere ayrıca, Osmanlılar'da kullanılan “levent” kelimesinden farklı olarak, “gâzi” de denilmiştir.⁶⁵¹

Halil İncılık, Aydınoğlu donanmasında kürek çeken ve gemi hizmetlerinde bulunan tayfanın Rumlar olduğunu söylerken,⁶⁵² Tuncer Baykara, “Ya Muhammed” diye kürek çekmelerinden dolayı, tayfanın Türkler'den meydana geldiğini

⁶⁴⁵ Baykara (1990), a.g.e., s.60.

⁶⁴⁶ Yıldız (1985), a.g.t., s.42.

⁶⁴⁷ Erol (2004), a.g.t., s.100.

⁶⁴⁸ Yıldız (1985), a.g.t., s.43; Baykara (1990), a.g.e., s.52.

⁶⁴⁹ Erol (2004), a.g.t., s.100.

⁶⁵⁰ el-Ömerî (2014), a.g.e., s.168.

⁶⁵¹ Yıldız (1985), a.g.t., s.46.

⁶⁵² İncılık (2008), a.g.m., s.13.

söylemektedir.⁶⁵³ Bu tayfanın, denizcilikte Türklerin hizmetine giren ve bir süre sonra Müslüman olan ve zamanla Türkleşmiş eski Bizanslı Rum denizciler olma ihtimali de bulunmaktadır.

Gazi Umur Bey, denizde gazâyâ çıkacağı zaman, eğer hedefindeki menzili yakın bölgelerdeki adalar ise, birkaç bin asker ve nispeten az sayıdaki donanma ile bunu yapmaktaydı. Eğer seferin hedefi olan yöre veya yöreler, uzak mesafeli ise, yüzlerce gemi ve binlerce, bazen de, on binlerce asker ile akına çıkılırdı.⁶⁵⁴

Deniz seferine çıkılacağı zaman, oluşturulan donanmanın her bir kadirge tipi gemileri “beg”, “reis” ve “reis beg” adı verilen, amiraller binmekte ve komuta etmekteydiler.⁶⁵⁵ Aydınoğulları Beyliği, denizcilikte en parlak dönemini yaşadığı Gazi Umur Bey döneminde, Umur Paşa'nın devlet ricali arasında bulunan seçkin ve çok önemli amirallere sahiptir. Bu komutanlardan biri, *Ehad Bey*, *Düsturnâme*'deki adıyla *Ehad Subaşı*'dır. Ehad Bey, hem Gazi Umur Bey'in lalası, hem küçük veziri, hem de İzmir sübaşısıdır.⁶⁵⁶ İzmir'in ilk sübaşısı olma özelliği taşıyan, askerî faaliyetler ve denizcilikte Gazi Umur Bey ile yaptıkları faaliyetler yukarıdaki satırlarda ayrıntılı bir şekilde verilen Ehad Subaşı, Paşa'nın hemen hemen tüm askerî faaliyetlerinde yanında olan bir komutanıdır.⁶⁵⁷ Donanmanın oluşturulmasında ve denizde Umur Gazi'nin en önemli reisi-

⁶⁵³ Baykara (1990), a.g.e., s.51.

⁶⁵⁴ Baykara (1990), a.g.e., s.60-61.

⁶⁵⁵ Yıldız (1985), a.g.t., s.46; Baykara (1990), a.g.e., s.52.

⁶⁵⁶ Sayar (1954), a.g.e., s.50, b. no.89-92.

⁶⁵⁷ Baykara (1990), a.g.e., s.57.

dir. Nitekim pek çok sefer sırasında Aydınoğulları donanmasının bazen yarısı, bazen de çoğunluğu, Ehad Bey'in emri altında olmuştur. Ayrıca, Umur Bey'e lala olması, babası Aydınoğlu Mehmed Bey'in güvenini kazanan devlet adamı ve komutan olduğunu gösterir.⁶⁵⁸

Gazi Umur Bey dönemindeki bir diğer reis beğ, *Dündar Bey* idi.⁶⁵⁹ Umur Paşa ile birlikte yaptıkları askerî faaliyetleri ilgili bölümde anlatılan Dündar Bey, çocukluk arkadaşıdır. İlk adı ise *Hayreddin*'dir. Bu dönemde gerçekleştirilen hemen hemen tüm deniz ve kara seferlerine katılmıştır.⁶⁶⁰

Yusuf Bey, Aydınoğlu donanmasının reislerinden birisidir. Pişrev Bey'in de oğlu olan Yusuf Bey, aynı zamanda Umur Gazi'nin veziri olmuştur.⁶⁶¹ Teşkilatçılık yönü ile ön plana çıkmaktadır. Gazi Umur Bey ile birlikte yaptıkları askerî faaliyetleri ilgili bölümlerde anlatılan Yusuf Bey, Umur Bey'in hemen hemen bütün seferlerine iştirak etmekle birlikte, Umur Gazi'den sonra düşmana saldırı gerçekleştiren kumandanlardan biridir.⁶⁶²

Donanmanın reislerinden biri de, Pişrev Bey'dir. Adı, daha ziyade, Yusuf Bey'in babası olmakla *Düsturnâme*'de geçer.⁶⁶³ Gelibolu savaşında şehit olduğunda, Umur Paşa, bu komutanının ölümüne çok üzülmüş ve cenazesini Trakya'ya defnetmiştir.⁶⁶⁴

⁶⁵⁸ Baykara (1990), a.g.e., s.57.

⁶⁵⁹ Sayar (1954), a.g.e., s.49, b. no.85-86.

⁶⁶⁰ Baykara (1990), a.g.e., s.56-57.

⁶⁶¹ Sayar (1954), a.g.e., s.49, b. no.87-88.

⁶⁶² Baykara (1990), a.g.e., s.57.

⁶⁶³ Sayar (1954), a.g.e., s.49, b. no.87.

⁶⁶⁴ Baykara (1990), a.g.e., s.59.

Düsturnâme'de adı geçen reislerden *İlyas Bey*,⁶⁶⁵ Umur Paşa'nın İzmir Beyi olması ve Aşağı İzmir'i fethetmesinden beri yanında olan bir devlet adamı ve kumandanlardan biridir. İlgili bölümde askerî faaliyetleri ile ilgili daha ayrıntılı bilgi verilen İlyas Bey'in adı, daha çok Yusuf Bey ile birlikte adı geçmiştir. İlerleyen yıllarda *İlyas Subaşı* olarak da anılması, büyük olasılıkla idarî bir göreve getirilmesinden kaynaklanmaktadır.⁶⁶⁶

Enverî'nin, *Düsturnâmen-i Enverî*'nin, Gazi Umur Bey'i anlatan ikinci kısmını oluştururken mehzaz, yani kaynak olarak kullandığını ve oradaki bilgileri eserine aktardığını belirttiği *Teferrücnâme*, Aydınoğlu donanmasının reislerinden *Hoca Selman* tarafından yazılmıştır.⁶⁶⁷ Gazi Umur Bey, Aşağı İzmir'i fethettikten sonra, İzmir'de kurulacak ilk donanmayı oluşturma görevini Hoca Selman'a vermiş ve kendisi için de, bir ulu kadirga yapmasını emretmiştir.⁶⁶⁸ "Hoca" unvanına bakılırsa, varlıklı bir tâcir ve gemilerle denizlerde pek çok memleketi gezmiş biri olmalıdır.⁶⁶⁹

İbrahim Bey, ya da diğer adıyla *İbrahim Subaşı*, Gazi Umur Bey döneminde, Aydınoğlu donanmasında görev yapmış reis beglerden, yani amirallerden biridir. Bu zat, Genellikle, Gazi Umur Bey'in kardeşi İbrahim Bahadır Bey ile karıştırılmıştır. Bunun nedenlerinden biri sadece isim benzerliği olmayıp, İbrahim Bahadır Bey'in de, ağabeyi Umur Paşa'nın yanında pek çok deniz seferine katılmasından dolayıdır. Adının yanında

⁶⁶⁵ Sayar (1954), a.g.e., s.50, b. no.95-96.

⁶⁶⁶ Baykara (1990), a.g.e., s.57, 59.

⁶⁶⁷ Sayar (1954), a.g.e., s.45, 50, 109, b. no.1-2, 93-94, 1865-1866.

⁶⁶⁸ Sayar (1954), a.g.e., s.52, b. no.145-150.

⁶⁶⁹ Baykara (1954), a.g.e., s.59.

“sübaşı” olması, onun da Ehad Bey gibi idarî bir göreve geldiğini göstermektedir.⁶⁷⁰ Çıkılan deniz gazâlarında Gazi Umur Bey ve Ehad Bey ile birlikte, onlar gibi, donanmaya ait gemilerin bir kısmının komutasını üstlenen reis olmuştur.⁶⁷¹ Bunların yanı sıra, *Şüca Bey, Uğurlu Bey, Esed oğlu Hasan, Said Bey*ler de Aydınoğlu donanmasının reis beylerindedir.⁶⁷²

Aydınoğulları Donanmasında Kullanılan Silahlar

Aydınoğulları Beyliği'nin donanmasında deniz gâzilerinin ve azapların kullandığı silahlar, arasında *ok-yay, kılıç, kalkın, mızrak, gürde* denilen hançer, *balta, gürz* gibi silahlar kullanılmışlardır.⁶⁷³ Aydınoğullarının deniz gâzileri, saldırılarda korunmak amacıyla zırh giyerlerdi. Bu zırhların bir kısmı örme, bir kısmı da levhadan oluşmaktaydı. Bunlardan başka, vücudun baş kısmı için *tulga/tolga*, yani miğfer, yüzü korumak için *yüzlük* kullanılırdı.⁶⁷⁴

Deniz savaşları için oluşturulan deniz azaplarının yanı sıra, mancınık sınıfı adı verilen bir askerî sınıf vardı.⁶⁷⁵ Bu askerler, kale kuşatmaları ve deniz savaşları sırasında mancınık kullanmaktaydılar. Bunun yanı sıra donanma içerisinde *bağacık* (seyyar kule), *külüng*, yukarıda adı zikredilen *zemberek yayı, çanra oku, od* (grejuvaya benzeyen katran-zift karışımı yanıcı ve yakıcı kimyasal silah), *sopa, tüfek* gibi silahlar vardır.⁶⁷⁶

⁶⁷⁰ Baykara (1990), a.g.e., s.60.

⁶⁷¹ Yıldız (1985), a.g.t., s.

⁶⁷² Baykara (1990), a.g.e., s.60.

⁶⁷³ Yıldız (1985), a.g.t., s.49-51; Baykara (1990), a.g.e., s.61.

⁶⁷⁴ Yıldız (1985), a.g.t., s.52.

⁶⁷⁵ Yıldız (1985), a.g.t., s.43.

⁶⁷⁶ Baykara (1990), a.g.e., s.61; Yıldız (1985), a.g.t., s.49.

SONUÇ

Türkiye Selçuklu Devleti'nde emîrû's-sevâhil olan Emîr Aydın, kendisi gibi emîrû's sevâhil olan Emîr Menteşe ile 1280'lerden itibaren Batı Anadolu'da, o güne kadar Leşkerî Eli olarak geçen Büyük ve Küçük Menderes Nehirleri arasındaki topraklarda ilk fetih hareketlerine girişerek, bölgenin Aydın Eli olarak fethedilmesinin önünü açan isim oldu. XIV. yüzyılın ilk yıllarında, Germiyanogulları Beyliği'nde sübaşı olan, Aydın Bey'in oğlu, Aydınoğlu Mehmed Bey, Germiyanogulları Beyliği'nin hükümdarı I. Yakub Bey'in Batı Anadolu üzerine yaptığı sefere iştirakinin ardından, bir süredir Leşkerî Eli, yani Aydın Eli topraklarında askerî faaliyetlerde bulunan Menteşe Bey'in damadı/küregeni Sasa Bey'in davetiyle bölgeye gelmiş ve birlikte yürüttükleri fütuhat sonucunda Aydın Eli topraklarının fethini önemli ölçüde tamamlayarak, bölgenin bir Türk/İslam beldesi olmasını sağlamışlardır.

Bir süre sonra Sasa Bey ile Aydınoğlu Mehmed Bey'in aralarının açılıp, hasımlık başlamış; yapılan savaşta Aydınoğlu Mehmed Bey, Sasa Bey'i yenmiş ve onu öldürmüştür. Sasa Bey'in ölümünden sonra Aydın Eli topraklarının tek hâkimi olmuş; 1308'de de Aydınoğulları Beyliği'ni kurmuştur. Anadolu'daki diğer Türk Beylikleri gibi, Pek çok alanda olduğu şekilde askerî yapıda da Selçuklu Devleti'nin bir devamı olan Aydınoğulları Beyliği'ni kuran Mehmed Bey, iki Menderes

Nehri arasındaki Aydın Eli topraklarının fethini tamamlayarak Yukarı İzmir/Müslüman İzmir'i 1317'de, oğlu Umur Bey de, kendi sağlığında, 1329'da, Aşağı İzmir/Kıyı İzmir/Gavur İzmir'i Latinlerin elinden almayı başarmıştı.

XIV. yüzyılda Batı Anadolu'da kurulan ve "Denizci Gazi Türkmen Beylikleri"nden biri olan Aydınogulları Beyliği, denizciliğe büyük önem verdiler. Mehmed Bey ilk olarak Ayasuluk'ta, sonrasında İzmir'de bir tersane kurarak, kendi donanmasını oluşturmuştur. Bu tersanenin ve donanmanın kurulmasını sağlayan en önemli unsurlardan biri, Bizans İmparatoru II. Andronikos Paleologos'un 1282'de Bizans donanmasını lağv ettikten sonra işsiz kalan denizci, mühendis ve tersane personelinin Batı Anadolu Beylikleri'nde; özellikler de Aydınogulları Beyliği bünyesinde istihdam edilmeleri olmuştur. Kurulduğu bölge itibariyle askerî ve ticarî faaliyetlerini denizde yürütmesi bir nevi elzem olan Aydınogulları Beyliği, bu fırsatı iyi değerlendirmiştir.

Gazi Umur Paşa, oluşturulan bu deniz gücünü son derece iyi kullanarak ve onu daha da geliştirerek, daha babasının sağlığında, Adalar Denizi/Ege Denizi'nde, donanması ile damga vurmaya başladı. Hem İzmir Beyi hem de 1334'te Ulu Bey olmasından sonra Ege Denizi, Akdeniz ve hatta Karadeniz'de donanması; azapları ile de Trakya, Yunanistan, Makedonya'da, yani Balkanlar'da gösterdiği askerî faaliyetler sonucu Aydınogulları Beyliği; Bizans, Venedik, Ceneviz ve Kıbrıs ve Rodos'ta bulunan haçlı şövalyeleri için korkulan, çekinilen; hem donanması hem de ordusu ile büyük bir askerî güç haline gelmiştir. Hatta 1330'lu yılların ikinci yarısında, Bizans ile müttefik olarak Karadeniz'e sefere çıkan Gazi Umur Paşa, gemilerini

karadan yürütmüş, gemileri karadan yürüten ilk Türk hükümdarı olarak tarihe geçmiştir. Tüm bu örnekler, Aydınoğulları Beyliği donanmasının ve askerî gücünün ulaştığı zirve noktayı gösteren örneklerden bazılarıdır. Fakat 1344'te düzenlenen haçlı seferi ile Kıyı İzmir kaybedilir. Umur Paşa, kaybedilen İzmir'i geri almak için birkaç boyunca mücadele verir, fakat 1348'deki kuşatmada şehit düşmesinin nedeniyle fetih gerçekleşmez. Ve böylece Aydınoğulları Beyliği hem güçten düşer hem de Umur Bey'den sonra Ulu Bey olan ağabeyi Hızır Bey'in Latinlerle imzaladığı barış antlaşması gereği donanması gücü yok edilir.

Donanma yok edilmesine rağmen, askerî anlamda deniz kültürü yok olmamıştır. Diğer Batı Anadolu Beylikleri gibi Aydınoğulları Beyliği'nin Osmanlı Devleti hâkimiyetine geçmesinden sonra, ilk Osmanlı deniz gücünü oluşturan ve geliştirenler, diğer Batı Anadolu Beyliklerinde olduğu gibi, Aydınoğulları Beyliği'nin denizcileri olmuş ve Osmanlı bahriyesine önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra, Gazi Umur Bey de Osmanlı askerî kültürü için önemli bir figürdür. Osmanlı ordu yapılanması içinde askerler, Gazi Umur Bey'in adını anarak yemin edip ocağa alınmaktaydılar.

Gazi Umur Bey'den sonra, özellikle askerî güçten düşen beylik, İsa Bey döneminde ilim sahasındaki başarılı faaliyetleri ile ön plana çıkmış, fakat Yıldırım Bayezid'in Aydınoğulları Beyliği'ni 1390'da Osmanlı mülkü haline getirmesi ve hemen ardından İsa Bey'in ölmesi ile tarih sahnesinden çekilmiştir. Timur'a sığınan Anadolu Türk Beylikleri'nin hükümdarlardan olan Aydınoğlu İsa Bey'in çocukları II. Umur ve Musa Beyler, Timur'u Anadolu'ya, Osmanlı üzerine harekete geçirmek için

en çok teşvik ve tahriki yapanlardan olur. Sonuçta 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra, Timur eliyle tekrar kurulan ve diriltilen beyliklerden biri Aydınoğulları Beyliği'dir.

Beylik kurulduktan sonra, Aydınoğlu Mehmed Bey'in oğullarından İbrahim Bahadır Bey'in oğlu olan Cüneyd Bey, amcazâdeleri ile girdiği saltanat mücadelesinde başarılı olur ve beyliğin ikinci kez tarih sahnesine çıktıktan kısa bir süre sonra Ulu Bey olur. Cüneyd Bey, Timur'a darbesi yiyen Osmanlı Devleti'nin hem fetret devri hem de fetret devrinden sonra yeniden toparlandığı yıllarda, yürüttüğü Anadolu siyasî birliği yeniden oluşturma yolundaki en büyük engellerden birini oluşturdu. Fetret Devri'nde şehzadeler arasında denge siyaseti güden Cüneyd Bey, bazen bir şehzadenin bazen de başka bir şehzadenin tarafına geçerek, onun en büyük destekçilerinden biri olduğu gibi, kaybedeceğini hissettiği anda da taraf değiştirir. I. Mehmed'in kardeşlerini bertaraf edip, Osmanlı Devleti'ni fetretine son verdikten sonra da Cüneyd Bey, Osmanlı Devleti ve siyasetinin en büyük muhaliflerinden biri olmuştur. Bu durum II. Murad'ın saltanatının ilk yıllarında da devam etmiştir. Kendisi açısından Cüneyd Bey ve Aydınoğulları Beyliği sorununu halletmeye kararlı olan II. Murad, Aydınoğulları Beyliği üzerine sevk ettiği kuvvetler ile Cüneyd Bey'i yapılan savaşta yenmiş ve savaşta sonra da teslim olan Cüneyd Bey'in öldürülmesi ile Aydınoğulları Beyliği, siyasî olarak yıkılmış ve tarih sahnesinden çekilmiştir.

Bir asırdan uzun bir siyasî tarihe sahip olan Aydınoğulları Beyliği, bu süre zarfında Batı Anadolu'da, kendi adı ile anılacak bir coğrafyayı, Bizans'ın elinden alarak Türk yurdu haline getirdiği gibi, oluşturduğu donanma ile askerî sahada denizcilğe yönelerek, pek çok başarıya ve ilke imza atmış; ilk Türk

deniz gücünü oluşturan devletlerden biri olmuştur. Tüm bu tarihî gelişmeler sayesinde Türk tarihinin önemli bir devrini temsil etmektedir.

Aydınoğulları Beyliği, sahip olduğu limanların ve deniz kıyısında kurulmuş olmasının avantajını çok iyi bir şekilde kullanarak, diğer Anadolu Türk Beylikleri'nden askerî kulvar ve güç açısından farklılık göstermiştir. Umur Bey, ilk kez denize ulaşan Türkler arasında bir denizci güç olarak sıyrılmayı başarmış ve Adalar Denizi'nin hâkimi konumuna gelmişti.

Aydınoğulları, Aydın Bey ve Mehmed Bey'den başlayarak, sistematik bir fetih hareketi gerçekleştirirken; uçlara göçen Türkmenleri, hem Selçuklu, yani Türk askerî usulleri hem de Bizans'tan devşirdikleri askerî tecrübeyle birleştirmiş ve bu Türkmen gücünü sistematik bir askerî güce dönüştürmeyi başarmışlardır. Bununla beraber Umur Bey, Bizans'ın mirasından devraldığı gerek donanma personeli, gerekse de teçhizatı başarılı bir şekilde kullanarak, Türkmen unsurlara adapte etmeyi başarmış ve böylece bir Türk donanması oluşturmuştur.

Aydınoğulları; Karesioğulları ve Menteşeoğulları ile beraber yürüttükleri askerî faaliyetleri neticesinde, 1071'den itibaren Anadolu'da güçlenen Türk varlığının denizle bağlantısını engelleyen son kuşatmayı da ortadan kaldırarak, Türklüğün, Anadolu'daki kalıcılığını garanti altına aldığı gibi, Balkanlar'a geçişe de zemin hazırlamıştı.

KAYNAKLAR

- [KÖPRÜLÜ], M. F. (1927), “Anadolu Beyliklerine Aid Notlar”,
Türkiyat Mecmuası, C. II.
- [KÖPRÜLÜ], M. F. (1927), “Aydın Oğulları Tarihine Ait”,
Türkiyat Mecmuası, C. II.
- [KÖPRÜLÜ], M. F. (1927), “Germiyan Beyliği Tarihine Ait”,
Türkiyat Mecmuası, C. II.
- 166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri, (937/1530)*, (1995), Tıpkı Basım, Ankara.
- 438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, (1993), I, Ankara.
- Ahmed Eflâkî (1973), *Âriflerin Menkıbeleri II*, (çev. T. YAZICI), İstanbul.
- Ahmed Tevhid (1910) “Aydınogulları”, *T.O.E.M.*, C. X, İstanbul.
- AKIN, H. (1946), *Aydınogulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, İstanbul.
- Aşıkpaşazâde (2017), *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, (haz. H. N. ATSIZ), Ötüken yayınları, İstanbul.
- ATSIZ, H. N. (2017), *Üç Osmanlı Tarihi: Oruç Beğ Tarihi, Ahmedî: Dâstân Tevârih-i Mülûk- i Âl-i Osman, Şükrullah: Behçetü't- Tevârih*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- AYÖNÜ, Y. (2009), *Katalanların Anadolu ve Trakya'daki Faaliyetleri*, E.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.

- AYÖNÜ, Y. (2016), "XIII. Yüzyılın İkinci Yarısı ve XIV. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Menteşe Beyliği'nin Güneybatı Anadolu'daki Faaliyetleri", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu II: Menteşeoğulları Tarihi*, Tebliğler, (ed. Adnan ÇEVİK-Murat KEÇİŞ), 25-27 Nisan 2012, Muğla, T.T.K. Yayınları, Ankara.
- BAYKARA, T. (1988), *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyasına Giriş: Anadolu'nun Türk Devrindeki İdarî Taksimatı*, Ankara.
- BAYKARA, T. (1990), *Aydınoğlu Gazi Umur Bey*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- BAYKARA, T. (2007), *Selçuklular ve Beylikler Devrinde Denizli (1070-1520)*, Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- BAYKARA, T. (2013), "Aydın-Oğullarının İlk Devirlerine Dair Mülahazalar", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu I: Aydınöğulları Beyliği*, (ed. Mehmet ERSAN-Cüneyt KANAT- Mehmet ŞEKER), 4-6 Kasım 2010, Aydın, T.T.K. yayınları, Ankara.
- BAYKARA, T. (2017), "Gediz Vadisinde Germiyan-Aydın Çekişmesi ve Germiyanlıların Menşei Hakkında", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu-III: Germiyanöğulları Beyliği*, Tebliğler, (haz. Mehmet ERSAN-Mehmet ŞEKER), 8-10 Mayıs 2014, T.T.K. Yayınları, Ankara.
- BOSTAN, İ. (1992), *Osmanlı Bahriye Teşkilâtı*, Ankara.
- CAHEN, C. (1955-56), "Selçukî Devletleri Feodal Devletler mi İdi?", (çev. Lütfi GEÇER), *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XVII/ S. 1-4, İstanbul.
- CAHEN, C. (1979), *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (çev. Yıldız MORAN), İstanbul.
- CAHEN, C. (1992), *Türklerin Anadolu'ya İlk Girişi*, (çev. Yaşar YÜCEL- Bahaeddin YEDİYILDIZ), Ankara.

- CAHEN, C. (2012), *Osmanlılardan Önce Anadolu*, (çev. Erol ÜYEPAZARCI), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- ÇAVUŞDERE, S. (2017), *Ortaçağ'da Venedik, Papalık ve Türkler*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- DAŞ, M. (2013), "Aydınoğlu Umur Bey'in Tartışılan Tuna ve Epir Seferi", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu I: Aydınoğulları Tarihi*, (ed. Mehmet ERSAN, Cüneyt KANAT, Mehmet ŞEKER), 4-6 Kasım 2010, T.T.K. Yayınları, Ankara.
- DELİLBAŞI, M. (1983), "Ortaçağ'da Türk Hükümdarları Tarafından Batılılara Ahidnâmelerle Verilen İmtiyazlara Genel Bir Bakış", *Belleten*, C.XLVII/S.185, Ankara.
- DELİLBAŞI, M. (1991), "Türk Sultan ve Beylerine Ait Yunanca Belgeler Hakkında Bazı Bilgiler", *T.A.D.*, C.XV/S.26, Ankara.
- DEMİRCİ, M. (2001), *Abbâsîler'de Toprak Sistemi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- DOKUR, İ. D. (2018), *Bozkır Orduları: Savaş ve Kuşatma Stratejileri*, Karakum Yayınları, Ankara.
- Dukas (1956), *Bizans Tarihi*, (çev. V.L. MİRMİROĞLU), İstanbul.
- EMECEN, F. (2003), *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikleri Dünyası*, İstanbul; (2016), "Efsaneden Tarihî Kimlik Oluşturmak: Aydınoğlu Gazi Umur Bey", *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikleri Dünyası*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- EMECEN, F. (2013), "Aydınoğlu Umur Bey: Kısa Bir Biyografi Denemesi", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu I: Aydınoğulları Tarihi*, Tebliğler, (haz. Mehmet ERSAN-Cüneyt KANAT-

- Mehmet ŞEKER), 4-6 Kasım 2010, T.T.K. Yayınları, Ankara.
- ERAVCI, H. M. (2013), "Saruhan-Aydın Beylikleri Arasındaki Münasebetler", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu I: Aydınoğulları Tarihi*, (ed. Mehmet ERSAN-Cüneyt KANAT-Mehmet ŞEKER), 4-6 Kasım 2010, T.T.K. Yayınları, Ankara
- ERAVCI, H. M. -M. Korkmaz (1999), *Saruhanoğulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzler*, Manisa.
- ERDOĞAN, H. G. (2018), *Türk Töresi: Eski Türklerde Töre Uygulamaları*, Karakum Yayınları, Ankara.
- EROL, B. G. (2004), *Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Döneminde Türk Denizcilik Faaliyetleri*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ERSAN, M. (2005a), "Katalanların Anadolu'daki Faaliyetleri: 1304", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu*, Bildiriler, (haz. Necdet HACIOĞLU, Nahide ŞİMŞİR) 18-20 Ekim 2004, Balıkesir.
- ERSAN, M. (2005b), "Katalanların Gelibolu ve Yöresindeki Faaliyetleri", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Sempozyumu*, Bildiriler, (haz. Necdet HACIOĞLU-Nahide ŞİMŞİR) 18-20 Ekim 2004, Balıkesir
- ERSAN, M. -M. Alican (2012), *Sorularla Selçuklular Tarihi, Selçukluları Yeniden Keşfetmek: Büyük Selçuklular*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Evliya Çelebi (2005), *Seyahatnâme*, (haz. Y. DAĞLI-Seyit A. KAHRAMAN-R. DANKOFF), C. IX, YKY, İstanbul.
- GENÇ, R. (1992), "Karahanlılar", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, c.VI, İstanbul.

- GENÇ, R. (2002), *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*, T.T.K. yayınları, Ankara.
- G. Pachymeres (2009), *Bizanslı Gözüyle Türkler*, (çev. İlcan Bihter BARLAS), İlgî Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- GÖKBEL, A. –H. Şölen (1936), *Aydın İli Tarihi I: Eski Zamanlardan Yunan İşgaline Kadar*, Aydın Halkevi Yayınları, Aydın.
- GÖKSU, E. (2010), *Türkiye Selçuklularında Ordu*, T.T.K. Yayınları, Ankara.
- GÖKSU, E. (2015), *Türk Kültüründe Silah*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- GÖKSU, E. (2017), *Selçuklu'nun Mirası: Gulâm ve İktâ [Kölelik mi, Efendilik mi?]*, Kronik Yayınları, İstanbul.
- HATİPOĞLU, H. N. (2005), *Orta Çağ'da Akdeniz'de Deniz Güçlerinin İncelenmesi: Anadolu'da İlk Türk Denizciliği (Umur Bey'in Epir Harekâtı)*, İstanbul.
- HAYKIRAN, K. R. (2013), "Aydınoğulları Beyliği'nin Son Beyi Cüneyd Bey ve Beyliğin Yıkılışından Sonra Aydınoğlu Soyunun Durumu", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu I: Aydınoğulları Beyliği Tarihi*, (ed. Mehmet ERSAN-Cüneyt KANAT, Mehmet ŞEKER,), 4-6 Kasım 2010, T.T.K. Yayınları, Ankara.
- HAYKIRAN, K. R. (2016), *Moğollar Zamanında Yakınoğu*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- HAYKIRAN, K. R. (2017), "İlhanlı-Germiyanogulları Arasındaki Siyasî İlişkiler", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyet Sempozyumu III: Germiyanogulları Beyliği*, (haz. Mehmet ERSAN-Mehmet ŞEKER), Tebliğler, 8-10 Mayıs 2014, T.T.K. Yayınları, Ankara.
- HAYKIRAN, K. R. (2018), "Aydınoğulları Beyliği Zamanında

- Kuşadası ve Çevresinde Türklük”, *Çaka Bey’den Günümüze Kuşadası ve Çevresinde Türk Tarihi Sempozyumu*, Tebliğler, (ed. Mustafa YILDIRIM-Kemal Ramazan HAYKIRAN), Aydın.
- HEYD, W. (2000), *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, (çev. Enver Ziya KARAL), T.T.K. Yayınları, Ankara.
- Hoca Sa’deddin Efendi (1979), *Tacü’t-Tevarih*, (sad. İ. PARMAKSIZOĞLU), C.II, *Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara.
- Hoca Sa’deddin Efendi (1999), *Tâcü’t-Tevarih*, (haz. İ. PARMAKSIZOĞLU), C.I, Ankara.
- Ioannes Kantakuzenos (1828), *Historiae*, (nşr. L. SCHOPEN), I, Bonnae.
- İbn Battuta (1996), *Rihle (Seyahatname)*, I-II, (çev. M. ÖZTÜRK), YKY, Ankara; (2004), *Rihlet-ü İbn Battuta*, (Çeviri, İnceleme ve Notlar: A.S. AYKUT, *İbn Battuta Seyahatnâmesi*), C. I, YKY Yayınları, İstanbul.
- İbn Bîbî (1996), *el-Evârimü’l- Alâ’iye fi’l-Umûri’l-Alâ’iye* (çev. M. ÖZTÜRK, *Selçuknâme*), C. I-II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İbn Fazlullah El-Ömerî (1991), *Mesalikü’l-ebzar fi’l Memalikü’l-emsar*, (çev. Y. YÜCEL, “Mesalikü’l-ebzar’a Göre Anadolu Beylikleri”), *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, I, T.T.K. Yayınları, Ankara.
- İbn Kemâl (1970), *Tevarih-i Âl-i Osman*, C. I, (haz. Ş. TURAN), Ankara.
- İLGÜREL, M. (1989), “Türklerin Batı Anadolu Sahil Güvenliğine Verdikleri Önem”, *İsmail Ercüment Kuran’a Armağan*, TKA, Ankara.
- İNALCIK, H. (1996), “İslâm Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlılar Devrindeki Şekillerle Mukayesesi”, *Osmanlı İmparatorluğu: Toplum ve Ekonomi*, İstanbul.

- İNALCIK, H. (1997), "Osman Gazi'nin İznik Kuşatması ve Bafeus Muharebesi", *Osmanlı Beyliği*, (ed. E. ZACHARİA-DOU), İstanbul.
- İNALCIK, H. (1999), "Batı Anadolu'da Yükselen Denizci Gazi Beylikleri, Bizans ve Haçlılar", *Uluslararası Haçlı Seferleri Sempozyumu*, (23-25 Haziran 1997), T.T.K. yayınları, İstanbul.
- İNALCIK, H. (2008), "Batı Anadolu'da Gazi Beylikler, Bizans ve Haçlılar", *Makaleler II*, Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- İNALCIK, H. (2010), *Osmanlılar: Fütihat, İmparatorluk, Avrupa İle İlişkiler*, İstanbul.
- KAFESOĞLU, İ. (1953), "Doğu Anadolu'ya İlk Selçuklu Akımı (1015-1021) ve Tarihi Ehemmiyeti", *Fuad Köprülü Armağanı*, İstanbul.
- KAFESOĞLU, İ. (1997), *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- KALKAN, Ö. (2011), *Batı Anadolu Beyliklerinin Teşekkül Devri*, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Basılmamış, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla.
- KANDİLLİ, A. (2004), "Anadolu Türk Denizciliği'nin Başlangıcı", *Uluslararası Piri Reis Sempozyumu*, İstanbul.
- Kâtip Çelebi (1973), *Tuhfetü'l-Kibar fi Esfâril Bihar*, (nşr. O. Ş. GÖKYAY), İstanbul.
- KAYMAZ, N. (1964), "Anadolu Selçuklu Devletinin İntihattında İdare Mekanizmasının Rolü (I)", *A.Ü.D.T.C.F. T.A.D.*, C. II/ S. 2-3, Ankara.
- KEÇİŞ, M. (2003), *Aydınoğulları Beyliği-Bizans Devleti İlişkileri (1308-1390)*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Ortaçağ Tarihi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2003.

- KEÇİŞ, M. (2013), "Aydınöğulları Beyliğinde Mehmed Bey'den Sonra 'Uluğ Bey' Kim Olduğu Konusunda Yeni Bir Yorum", *Uluslararası Batı Anadolu Beylikleri Tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu I: Aydınöğulları Tarihi*, (haz. Mehmet ERSAN, Cüneyt KANAT, Mehmet ŞEKER), 4-6 Kasım 2010, T.T.K. Yayınları, Ankara.
- Kerîmüddin Mahmud Aksarayî (2000), *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (çev. M. ÖZTÜRK), T.T.K. Yayınları, Ankara.
- KILIÇBAY, M. A. (1985), *Feodalite ve Klasik Dönem Osmanlı Üretim Tarzı*, Ankara.
- KOCA, S. (1997), *Dandanakan'dan Malazgirt'e*, Giresun.
- KOCA, S. (2002), "Anadolu Türk Beylikleri" *Türkler Ansiklopedisi*, (ed. Kemal ÇİÇEK-Hasan Celal GÜZEL-Salim KOCA), C. VI, Ankara.
- KOCA, S. (2005), *Selçuklular'da Ordu ve Askerî Kültür*, Berikan Yayınları, Ankara.
- KOCA, S. (2015), *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Berikan Yayınları, Ankara.
- KONUKÇU, E. (2016), "Aydın İli'nin Gelişiminde Aydın Bey", *Tire Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, c.II, (ed. Mehmet Akif ERDOĞRU-Şule P. TAŞ), 12-13 Mart 2015, İstanbul.
- KÖPRÜLÜ, M. F. (1981), *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, (notlar ve ilavelerle yayınlayan Orhan F. Köprülü), İstanbul.
- KÖYMEN, M. A. (1967), *Alparslan Zamanı Selçuklu Askerî Teşkilâtı*, A.Ü. Yayınları, Ankara.
- KÖYMEN, M. A. (1992), *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi C. III: Alparslan ve Zamanı*, Ankara.
- KUŞÇU, A. D. E. (2002), "Türkiye Selçuklularında Ordu ve Donanma", *Türkler Ansiklopedisi*, C.VII, (ed. Hasan Celal

- GÜZEL-Kemal ÇİÇEK-Salim KOCA), Ankara.
- LAÏO, A. (2003), "Mario Torsello, Bizans ve Türkler: 1332-1334 Türklere Karşı İttifakın Perde Arkası"(çev. Murat KEÇİŞ), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXII, S. 34, Ankara.
- LEMERLE, P. (1957), *L'Emirat d'Aydın, Byzance et l'Occident, Recherches sur "La Geste d'Umur Pacha"*, Paris (İlgili kısımları çeviren Melih ÇOMAK).
- MERÇİL, E. (2004), "Menteşeoğulları", *DİA*, C.XXIX.
- NICOL, D. M. (1999), *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, (çev. Bilge UMAR), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul; (2003), *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, (çev. Bilge UMAR), İstanbul; (2016), *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, (çev. Bilge UMAR), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Nikeforos Gregoras (1997), *Romanike Historia (1204-1341) I-II*, (modern Yunanca'ya aktaran D. MOSHOS), Atina.
- OFLAZ, M. (1985), *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Türk Denizciliği*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- OSTROGORSKY, G. (2006), *Bizans Devleti Tarihi*, (çev. Fikret İŞILTAN), T.T.K. Yayınları, Ankara.
- ÖDEN, Z. G. (1994), "Bizans İmparatorluğu'nun Türklere Karşı Alan ve Katalanlar İle İttifakı", *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, S. 35, İstanbul.
- ÖDEN, Z. G. (1999), *Karasi Beyliği*, T.T.K Yayınları, Ankara.
- ÖDEN, Z. G. (2001), "Karesioğulları", *DİA*, C. XXIV, İstanbul.
- ÖDEN, Z. G. (2002), "Aydınoğulları Beyliği", *Türkler Ansiklopedisi*, (ed. Kemal ÇİÇEK-Salim KOCA-Hasan Celal GÜZEL), C.VI, Ankara.

- ÖDEN, Z. G. (2002), “Karasioğulları Beyliği”, *Türkler Ansiklopedisi*, (ed. Kemal ÇİÇEK-Salim KOCA-Hasan Celal GÜZEL), C. XI, Ankara.
- ÖDEN, Z. G. (2011), “Anadolu Beylikleri’nde Orduya Bir Bakış”, *İ.Ü.E.F. Tarih Dergisi*, S.36, İstanbul.
- ÖGEL, B. (1948), “İslam’dan Önceki Türk Devletlerinde Tımar Sistemi”, *IV. Türk Tarih Kongresi*, Ankara.
- ÖNGÜL, A. (2013) “Câmi’ü’l-Düvel’e Göre Aydınogulları” *Prof. Dr. Erdoğan Merçil’e Armağan*, (yay. Muharrem KESİK-Emine UYUMAZ-Cihan PİYADEOĞLU-Aydın USTA), İstanbul.
- ÖZGÜN, C. (2009), “Osmanlılarda Askerî Teşkilat Açısından Tımar Sisteminin İşleyişi”, *Tarih Okulu*, S.2.
- PARLAK, T. (1979), *Ege Denizi’nde İlk Türk Derya Beyleri*, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Piri Reis (1935), *Kitâb-ı Bahriye*, T.T.K., Ankara.
- POLAT, A. S. (1997), *Moğol İstilasına Kadar Türkiye Selçuklularında İctimaî ve İktisadî Hayat*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- POLAT, M. S. (2005), “Türkiye Selçuklularında Askerî Teşkilât”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.17.
- SAYAR, I. M. (1954), *Le Destan D’Umur Pacha (Düsturname-i Enverî): Texte, Traduction et Notes*, Presses Universitaires de France, Paris.
- SEVİM, A.-Y. Yücel (1989), *Türkiye Tarihi: Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, T.T.K. yayınları, Ankara.
- Solakzâde (1989), *Solakzâde Tarihi I*, (sad. Vahid ÇABUK), İstanbul.
- SÜMER, F. (2009), “Anadolu Selçuluları”, *DİA*, C. XXXVI.
- Şihabeddin b. Fazlullah El-Ömerî (2014), *Mesâlikü’l-Ebsâr fi*

- Memâlikî'l-Emsâr*, (çev. D. A. BATUR, *Türkler Hakkında Gördüklerim ve Duyduklarım*), XII. Fasl, Selenge Yayınları, İstanbul.
- TOKSOY, A. (2002), "Malazgirt'ten Önce Doğu Anadolu'ya Yapılan Türk Akınları", *Türkler Ansiklopedisi*, (ed. Hasan Celal GÜZEL-Kemal ÇİÇEK-Salim KOCA), C.IV, Ankara.
- TURAN, O. (1988), *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar (Metin, Tercüme ve Araştırmalar)*, T.T.K. yayınları, Ankara.
- TURAN, O. (1992), "İktâ", *İA.*, c. V.
- TURAN, O. (1993), *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, İstanbul.
- TURAN, O. (1999), *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi*, C. II, İstanbul.
- TURAN, O. (2002), "Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku", *Türkler Ansiklopedisi*, (ed. Hasan Celal GÜZEL-Kemal ÇİÇEK-Salim KOCA), C. VII, Ankara.
- TURAN, O. (2002), *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul.
- TURAN, O. (2004), *Selçuklular Zamanında Türkiye: Siyasi Tarih Alparslan'dan Osman Gazi'ye (1071-1328)*, İstanbul.
- TURAN, R. (1995), *Türkiye Selçuklularında Hükûmet Mekanizması (Vezîr ve Divân)*, M.E.B. Yayınları, Ankara.
- TURAN, R. (2002), "Türkiye Selçukluları ve Anadolu Beyliklerinde Teşkilât", *Türkler Ansiklopedisi*, (ed. Hasan Celal GÜZEL-Kemal ÇİÇEK-Salim KOCA), C. VII, Ankara.
- TURAN, Ş. (1990), *Türkiye-İtalya İlişkileri*, C. I, İstanbul; (2000), *Türkiye-İtalya İlişkileri* C. I, İstanbul.
- TURGUT, V. (2016), "Batı Anadolu Beyliklerinin Menşei Meselesi", *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C.II/S.3.
- Tursun Bey (1977), *Târih-i Ebu'l Feth*, (haz. M. TULUM), İstanbul.

- ULUÇAY, Ç. (1993), "Saruhanogulları", *DİA*, C. X, İstanbul.
- UYAR, M. –E. J. Erickson (2017), *Osmanlı Askerî Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (1929), *Kitabeler ve Sahib, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamidoğulları Hakkında Malumât*, Maârif Vekâleti Yayınları, C. II, İstanbul.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (1962), *Osmanlı Tarihi I*, Ankara.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (1988), *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, T.T.K Yayınları, Ankara; (2003), *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, T.T.K Yayınları, Ankara.
- UZUNÇARŞILI, İ. H. (1988), *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal: Büyük Selçukîler, Anadolu Selçukîleri, Anadolu Beylikleri, İlhânîler, Karakoyunlu ve Akkoyunlularla Memluklerdeki Devlet Teşkilâtına Bir Bakış*, T.T.K. Yayınları, Ankara.
- ÜSTÜN, C. (2018), "Aydın İli'nin Osmanlı Hâkimiyetine Geçmesi ve Bir Vilâyet Merkezi Olarak Tire", *Uluslararası Küçük Menderes Araştırmaları ve Tire Tarihi Sempozyumu*, Bildiriler, C.I, (ed. Ali ÖZÇELİK-Murat SANUS), 7-8 Mayıs 2018, Tire, İzmir.
- VARLIK, M. Ç. (1974), *Germiyanoğulları Beyliği (1300-1429)*, Ankara.
- VARLIK, M. Ç. (1989), "Germiyanoğulları Beyliği", *DİA*, C. VIII, İstanbul.
- VARLIK, M. Ç. (1989), "Menteşeoğulları Beyliği", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C. VIII, İstanbul.
- VARLIK, M. Ç. (1989), "Saruhanogulları Beyliği", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.VIII, İstanbul
- VRYONİS Jr., S. (2005), "Selçuklu Gulâmı ve Osmanlı Devşirmesi", *Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*

- Üzerine Tartışmalar*, (ed. Oktay ÖZEL-Mehmet ÖZ), İmge Kitapevi, Ankara.
- WITTEK, P. (1944), *Menteşe Beyliği: 13-15. Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik* (çev. O. Ş. GÖKYAY), Ankara; (1986), *Menteşe Beyliği: 13-15. Asırda Garbî Küçük Asya Tarihine Ait Tetkik*, (çev. O. Ş. GÖKYAY), T.T.K. Yayınları, Ankara.
- Yazıcızâde Ali (2009), *Tevârih-i Âl-i-Selçuk (Selçuknâme)*, (haz. A. BAKIR), Çamlıca Yayınları, İstanbul.
- YILDIZ, Y. (1985), *Umur Paşa Destanına Göre Aydınöğulları Devleti'nin İdarî ve Askerî Teşkilatı*, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- YİNANÇ, M. H. (1984), *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal*, Ankara.
- YİNANÇ, M. H. (1929), *Düsturname-i Enverî'ye Medhal*, İstanbul.
- ZACHARİADOU, E. A. (1983), *Trade and Crusade Venetian Crete and the Emirates of Mentesh and Aydın (1300-1415)*, Library of the Hellenic Institute of Byzantine Studies, Venice.

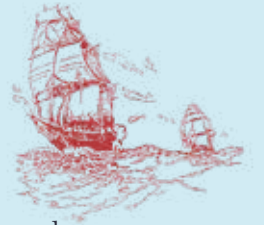
Cemal Üstün

Aydınogulları Beyliği'nin Askeri Durumu

XI. yüzyılın son çeyreğinde, Anadolu'da; Büyük Selçuklu Devleti'nin Küçük Asya'daki bir kolu olarak, Selçuklu Hanedanı mensupları tarafından kurulan Türkiye Selçuklu Devleti, kısa süre içerisinde büyümüş; Anadolu'daki diğer Türk beyliklerini hâkimiyet altına alırken, Doğu Roma İmparatorluğu'nun bölgedeki nüfuzunu ve siyasî varlığını önemli ölçüde kırarak bölgenin büyük bölümünü fethetmiştir. Selçuklular, Tarih sahnesinde yer aldığı süre boyunca Bizans saldırılarına ve Haçlı Seferleri'ne başarıyla karşı koyması ve Anadolu'daki Türk varlığının korunmasında başat rol oynamasının ardından, XIII. yüzyılda Türkistan'da/Orta Asya bozkırlarında başlayan Moğol fütuhatının önünde duramadı. 1243 yılındaki Köseadağ Savaşı'nda Moğollar karşısında ağır bir yenilgi alan Türkiye Selçuklu Devleti, Moğol hâkimiyeti altına girmesinin ardından hızlı bir çözülme dönemine sürüklenmiştir. Böylelikle, inkıraz (yıkılış) dönemi sürecinde Anadolu'da Tavaifu'l- Mülûk da denilen II. Beylikler Dönemi başladı.

Bu dönemde Anadolu'da kurulan ve beylikler adıyla anılan Türk devletlerinin en dikkat çekenleri Batı Anadolu'da kurulan beylikler olmuştur. Kurucuları veya ataları genellikle Selçuklularda emîr (ordu komutanı) veya emirü's-sevâhil (amiral) olan bu beylikler, Selçukluların sınırları dahiline katamadığı ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'da elinde kalan son topraklar olan Batı Anadolu'yu kısa sürede fethettiler. Kuruluş aşamasında Ordu ve donanma teşkilâtlanması olarak Selçukluları örnek alan ve Halil İnalcık'ın deyiimiyle "Batı Anadolu Gâzi Denizci Beylikleri" olan bu Türk devletleri, coğrafyanın avantajlarını kullanmış; Bizanslı gemi mühendisleri ve donanma görevlilerini bünyelerinde istihdam etmelerinin de sonucunda, kısa sürede önemli deniz gücü haline gelmişlerdir.

KaraM

www.karam.org.tr

9 786259 739632